

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β' τεύχος 284, Παρασκευή 29 Μαρτίου 1985,

Δρχ. 70

Πολιτικά μπούμεραγκ
Το κόστος
της προεδρικής εκλογής
Η παιδεία
και οι λειτουργοί της
Εσωτερικές εξελίξεις
και η απήχηση
στο εξωτερικό

Μετακομίζουμε στο 1965...

**Νεανικό ημερολόγιο
με σταγόνες νεοελληνικής ποίησης**

Ανθολόγηση κειμένων: *Λόττι Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου και Αργυρώ Αλεξανδράκη.*
Εικονογράφηση: *Ν. Μαρουλάκης και Κατρίν Χέντζελ*

Ένα θαυμάσιο ημερολόγιο ατσέντα με πολύχρωμη εικονογράφηση. Το ημερολόγιο αυτό είναι συγχρόνως και μια πρώτη ευαίσθητη ανθολόγηση ποίησης, που παρουσιάζει στίχους κάθε φορά επίκαιρους με την ημέρα και το μήνα.

Σύγχρονη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους

Συλλογή Σπουργιτάκια
για παιδιά 5-10 ετών

Τζέιμς Κρους, Μελισσούλα, Σούλα, Φροσουλά. Νημίτερ Ινκίοφ, Η κούκλα που ήθελε ν' αποκτήσει ένα μωρό / Ο μικρός κυνηγός / Η Μυρτώ και ο λήσταρχος Καραμπούμ.

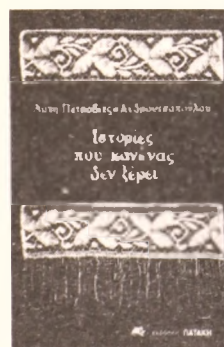
Συλλογή χελιδόνια
για παιδιά 9-12 ετών.

Καλλιόπη Σφαέλλου, Για τον Πατέρα Τσιάννι Ροντάρι, Ο πλανήτης των χριστουγεννιάτικων δέντρων Ρενέ Γκιγιό, Ο Κύριος των ελεφάντων Έρικ Καίστνερ, Ο Αντώνης και η Κουκιδίτσα Ζακλίν Χελντ, Ο γάτος του Κοντοπαρεούλη

Συλλογή Περιστερία,
για παιδιά και εφήβους

Μισέλ Τουρνιέ, Ο Παρασκευάς ή η πρωτόγονη ζωή Μαρία Γκρίπε, Λόελλα, η κόρη του Μπαμπά Μπέρτα Ρομπέρ Εσκαρπίτ, Οι δημοσιογραφικές επιτυχίες του Ρουλταμπός / Οι διακοπές του Ρουλταμπός Γ. Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Παιχνίδι χωρίς κανόνες Λόττι Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Ο μικρός αδερφός / Στο τσιμεντένιο δάσος

Εκτός συλλογής

Λόττι Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Ιστορίες που κανένας δεν ξέρει

Βιβλία με πολύχρωμη εικονογράφηση

Ελένη Βαλαβάνη, Στη λαϊκή! Στη λαϊκή! / Στ' Αλογάκια! Στ' Αλογάκια! Λόττι Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Παραμύθια από την Αφρική. Αργυρώ Κοκορέλη, Το παραμύθι της Λίζας που έγινε μαμά. Ασμγιονρσεν-Μόε, Η ιστορία ενός καλοψημένου τηγανόψωμου.

Παραμύθια των αδερφών Γκριμμ, με εικονογράφηση Svend Otto S. (βραβείο Άντερσεν)

Η Χιονάτη
Ο Κοντοδαχτυλάκης

Χαρούμενες διακοπές

Ρένας Καρθαίου, Κατερίνας Μάνου-Πασσά

Για την α', β', γ', δ' Δημοτικού. Παιχνίδια, αινίγματα, σταυρόλεξα, γρίφοι, ανέκδοτα, ιστορίες και ποιήματα δίνουν στο παιδί χαρά και γνώσεις.

Βιβλιοθήκη «Τα Κουνελάκια»

Συλλογή: «Διαβάζουμε και χρωματίζουμε»

Σειρά: Ιστορίες και Ζωγραφική, Χρωμάτισμα, Χαρτοκοπτική

Για παιδιά προσχολικής ηλικίας και πρώτων τάξεων του δημοτικού.

Το καλό βιβλίο είναι ο καλύτερος φίλος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
ΝΙΚΗΤΑΡΑ 3, 106 78 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 36.38.362

Περίοδος Β'
• Χρόνος 12ος
• Τεύχος 284
Παρασκευή 29 Μαρτίου 1985
δρχ. 70

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΤ. ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ Το δράμα Καραμανλή και η «Φάρμα των Ζώων» του ΠΑΣΟΚ	12
Δ. ΜΙΧΑΗΛ Σκέψεις πάνω στην προεδρική εκλογή ΧΡ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ	14
Συνταγματικά παραλειπόμενα: Τρία προβλήματα σε τρεις προβληματικές κινήσεις	16
ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΦΑΡΜΑΚΗ «Ο Αητός της Ελλάδος»;	18
Μ. ΠΑΛΑΙΟΦΡΩΝ Απολείπει τον Θεόν Ανδρέας	19
ΧΡ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ Τα σχόλια του αμερικάνικου Τύπου μετά την 9η Μαρτίου	20
ΣΤ. ΛΥΓΕΡΟΣ Τα σχόλια του τούρκικου Τύπου μετά την 9η Μαρτίου	22
ΣΤ. ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ ΕΝΑ περιοδικό και ΜΙΑ επιμέρους αναφορά	26
Μ. ΒΙΚΕΛΙΔΗΣ Επιβεβαίωση παλαιών τάσεων και αποκατάσταση πολιτικών συσχετισμών	28
Θ. ΨΥΡΡΑΣ Από τον «λειτουργό» στον υπάλληλο (νόμος αντι-309)	30
Γ. ΣΩΤΗΡΕΛΗΣ Πώς αναιρείται η συνταγματική προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας	32
Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ «Συναισθηματική τοπογραφία» και προβληματισμοί επέμβασης σε ιστορικό χρόνο	39
Γ. ΣΑΡΑΝΤΟΓΛΟΥ Κιτς εγκώμιον...	44
ΧΡ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Οι μουσικοί σταθμοί της νύχτας	48
Χ. ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΗΣ Σπύρος Βασιλείου: Ο χρονικογράφος του ζωγραφικού περιστατικού	54
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΕΣ	
Γ. Ιωάννου	5
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΑΝΤΗΝΩΡ	
Τρίτη ψηφοφορία: Τι έπεται;	6
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	8
ΠΑΡΕ ΜΕ ΣΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ	25
ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ	
ΑΝΝΑ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗ Ψυχολογικά προβλήματα	36
Ν. ΜΑΡΓΑΡΗΣ Πάρε με στο τηλέφωνο!	36
Π.Ε.	
Θωμάς Βασιλειάδης: 1946-1985	38
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	42
ΑΝΑ-ΓΝΩΣΕΙΣ	
ΚΡΙΣΤΙΝΑ ΝΤΟΥΝΙΑ Ο σουρρεαλισμός του Λουίς Μπουνιου-λ	50
ΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	52
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	55

ΞΕΦΥΛΛΟ: Δημήτρης Χαντζόπουλος

ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΥΡΙΟΝ

ΤΗΝ ΩΡΑ που σύρονται αυτές οι αράδες και μέχρι το απόγευμα της Πέμπτης 28.3 ή το πρωί της Παρασκευής 29.3, που οι πιο ανυπόμονοι από τους αναγνώστες μας θα φυλλομετρούν τούτο το τεύχος, το ερώτημα αν τελικά εκλέγει ο κ. Χρ. Σαρτζετάκης στην Προεδρία της Δημοκρατίας θα πλανάται αναπάντητο. Γιατί, παρά τις διαβεβαιώσεις του κυβερνητικού εκπροσώπου ότι έχουν ρυθμιστεί ακόμα και οι λεπτομέρειες της ορκωμοσίας για το απόγευμα του Σαββάτου —«όπως ορίζει το Σύνταγμα»— τίποτα πλέον δεν μπορεί να θεωρείται ως βέβαιο.

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΑΥΤΟ, που θα απαντηθεί οριστικά μόνο σήμερα το μεσημέρι, δεν είναι ούτε το πρώτο ούτε το τελευταίο από όσα έχουν προκύψει μετά τις 9 Μαρτίου. Και στο εξής, πολλά τα ερωτήματα.

ΟΙ ΜΕΘΟΔΕΥΣΕΙΣ των τελευταίων ημερών, η φόρτιση που προκάλεσαν στην πολιτική ατμόσφαιρα, αλλά και η γενικότερη πορεία της πολιτικής μας ζωής κατά τους τελευταίους μήνες, δίνουν εύλογα την αίσθηση ότι τα πάντα αιωρούνται και αμφισβητούνται. Θα μπορούσε κανείς να χαιρετίσει αυτή την κινητικότητα. Στον τόπο αυτό, πολλοί είναι οι θεσμοί και οι κοινωνικές διαδικασίες που έχουν εμπλακεί ή και παγιδευθεί. Αν κάτι μπαίνει σε κίνηση για να απελευθερωθούν κοινωνικές δυνάμεις και να διαταχθούν οι σχέσεις μας με την εξουσία στη βάση μιας άλλης λογικής, αυτό θα ήταν, ίσως, δείγμα κάποιας προόδου. Άλλωστε, το ΠΑΣΟΚ με την περιβόητη «Αλλαγή» αυτό υποθέταμε πως εξυπονοούσε. Και λέγεται πως, τις ημέρες αυτές, βρισκόμαστε ακριβώς στο σημείο απεμπλοκής από τα αδιέξοδα και στην, —επιτέλους— αρχή πραγμάτωσης της «Αλλαγής».

ΕΙΝΑΙ, ΟΜΩΣ, οι προοπτικές ευοίωνες; Δεν θα μιμηθούμε άλλους, ώστε από την παρελθούσα «τετραετία ΠΑΣΟΚ» να κρίνουμε τα μέλλοντα. Θα επιδιώξουμε να τοποθετήσουμε μερικά από τα σήμερα συμβαίνοντα —από τις διακηρυγμένες σήμερα προθέσεις των πολιτικών φορέων— για να διαπιστώσουμε αν οι απαντήσεις στα τόσα ερωτηματικά που τίθενται μπορεί να ικανοποιούν.

ΤΗΝ ΩΡΑ ΑΥΤΗ έχει επιλεγεί και βρίσκεται στην αρχή πραγμάτωσής της μια ρήξη, ενώ παράλληλα μια πολιτική κρίση βρίσκεται σε εξέλιξη. Το ΠΑΣΟΚ νομιμοποιεί, ή προσπαθεί να νομιμοποιήσει, αυτή την επιλογή ρήξης με την άποψή του ότι η πραγματοποίηση των εξαγγελιών του είχε προσκρούσει σε αδιέξοδα. Ανεξάρτητα από το αν δέχεται κανείς ή όχι, και σε ποιο βαθμό επίσης, αυτή την άποψη, το σίγουρο είναι πως το ΠΑΣΟΚ δεν έχει πείσει ότι μελέτησε τις επόμενες κινήσεις του και ότι, τόσα χρόνια τώρα, είχε επιλέξει τις κοινωνικές συμμαχίες και τα πολιτικά του ερείσματα. Έτσι, η ρήξη φαίνεται να έχει σαν ακολούθημα της μια κρίση και όλοι αναρωτιούνται για τους πολιτικούς όρους και τους κοινωνικούς τρόπους που θα διαλέξει το ΠΑΣΟΚ για να διαχειριστεί, αν όχι να υπερβεί, αυτή την κρίση.

Σ' ΑΥΤΟ το —προς το παρόν αιτούμενο— εγχείρημα του ΠΑΣΟΚ, το πρόβλημα δεν είναι μόνον η «συμπεριφορά» της ΝΔ, που το ελάχιστο δείγμα της είναι η «αυθόρμητη» χειρονομία του βουλευτή της κ. Καλογιάννη. Όπως, επίσης, δεδομένο είναι ότι ο ρόλος της αξιωματικής αντιπολίτευσης δεν είναι απλώς αντιπολιτευτικός αλλά και υπονομευτικός. Όμως η ΝΔ μπορεί άνετα να αφεθεί στη δική της κρίση, που είναι εμφανής μέσα από τη φατριαστική διάταξη των δυνάμεων στο εσωτερικό της. Μια διάταξη και μια ισορροπία που δίνει τη δυνατότητα, σε όποιον έχει σώας τας φρένας, να δει τα όρια και τις δυνατότητες του συνολού δεξιού χώρου, παρ' όλο που κάποιες ιδιότυπες πρωτοβουλίες, του

Να ψηφίσουν φανερά και οι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ

Αυριανή

Επεσε πάλι πολύ παραδάκι ΠΟΥΛΗΘΗΚΑΝ ΔΥΟ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ

18

ΗΒΡΑΔΩΝΗ

Αδίστακτο σχέδιο του ΠΑΣΟΚ για την κατάλυση της Δημοκρατίας

Γ.ΡΑΛΛΗΣ: Η Ελλάδα του 1983 θα έχει την τύχη της Ιταλίας του Μουσολίνι και της Γερμανίας του Χίτλερ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΓΡΗΓΟΡΕΙΤΕ!

Μένιος: Τρέμει τις εκλογές ο Μητσοτάκης!

Αυριανή

Θα τους αποκαλύψουμε σύντομα στο λαό

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝΤΑΙ ΟΙ 2 ΠΟΥΛΗΜΕΝΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ

Κατάχρησε 200 εκατ. δραχμών σε

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Νέο Δημοκρατία: το φόβο του ολοκληρωτισμού πλανάται πάνω από τη χώρα

Ο ΠΑΝΙΚΟΣ ΟΔΗΓΕΙ ΤΟΝ κ. Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΣΕ ΚΑΤΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Το υπέρτατο κρέας

Με πρωτοφανή μέλλουσες καταστάσεις προκύπτουν οι κινήσεις του Μ. Γεωργίου

150.000 εργαζόμενοι αποκτούν στέγη

Αυριανή

θα βρεθεί όποιος σήμερα δεν ψηφίσει Σαρτζετάκη

ΕΣΤΗΣΕ ΠΑΠΙΔΑ ΣΤΟΥΣ ΔΥΟ ΠΡΩΤΟΥΣ Ο ΑΝΔΡΕΑΣ

Έχουν παρθεί όλα τα μέτρα για να μάθει ο λαός τι ψήφισε ο κάθε βουλευτής

προσφέρουν τη χρυσή ευκαιρία να συσπειρώνεται και να προβάλλεται σαν η μόνη εναλλακτική λύση.

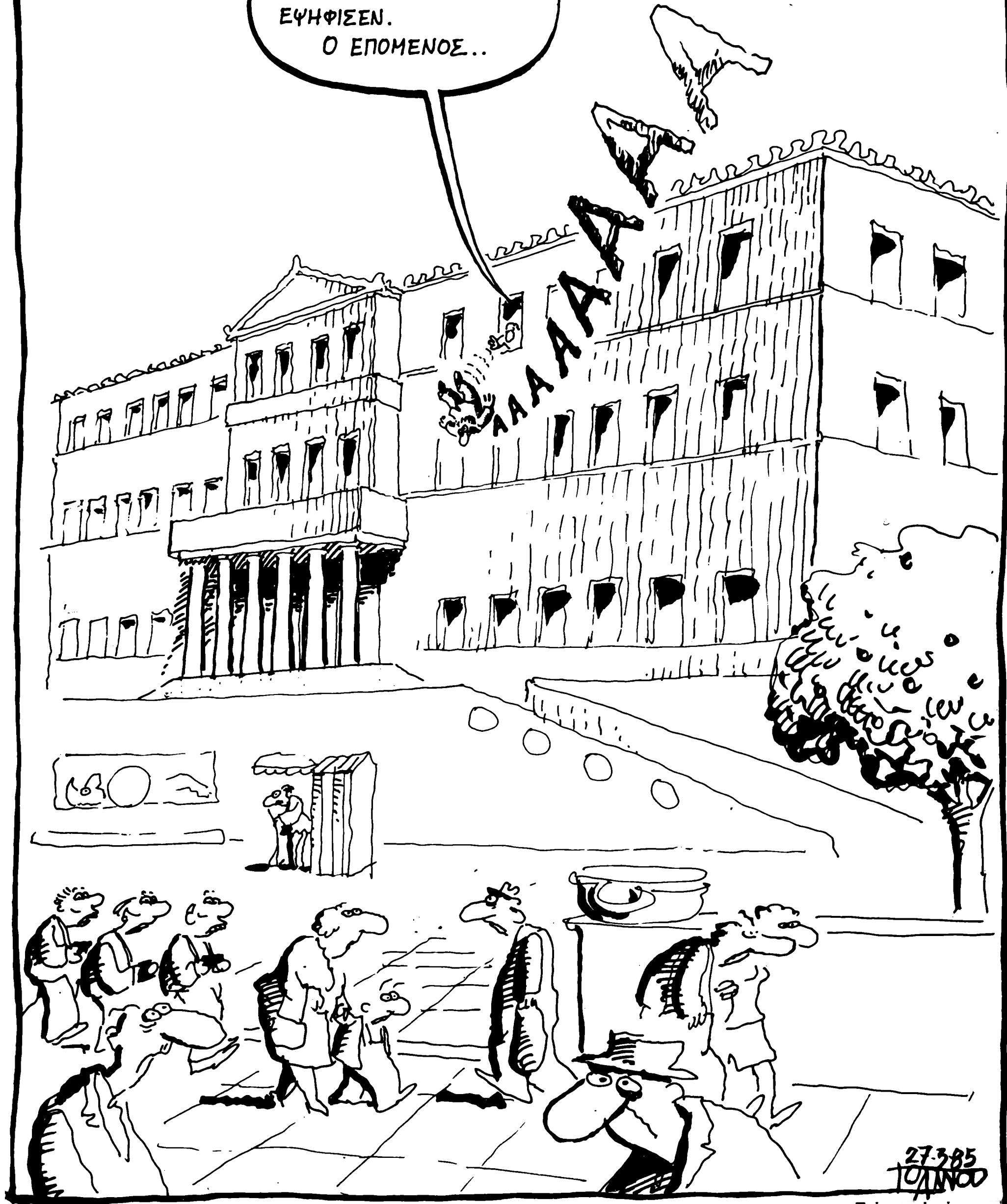
ΟΥΤΕ ΚΑΙ η Αριστερά όμως —στην οποία συγκαταλέγουμε και τα δύο ΚΚ, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την κομματικά οργανωμένη παρουσία της— αποτελεί πρόβλημα για το ΠΑΣΟΚ. Το κυβερνών κόμμα κατάφερε ώστε ο ρόλος της να είναι γι' άλλη μια φορά ακολουθητικός, αφού η Αριστερά δεν τα κατάφερε να πείσει και να δείξει ότι μπορεί να είναι παρεμβατική και κοινωνικά αυτόνομη. Και δεν μπορεί παρά να μας θλίβει αυτός ο ρόλος και η εικόνα που παρουσιάζει ο λόγος και η πρακτική της Αριστεράς στην κρίσιμη συγκυρία των ημερών μας. Χωρίς να έχει συμπήξει κανένα «μέτωπο με την Αλλαγή» —αυτό άλλωστε ούτε της ζητήθηκε ούτε και είναι ορατό— συστέλλεται καθημερινά, ανίκανη να αρθρώσει τη δική της άποψη και να προβεί στις δικές της πρωτοβουλίες. Θορυβημένη από τις κινήσεις και τους χειρισμούς του ΠΑΣΟΚ —που έχουν προφανώς ηγεμονική πρόθεση και αιτία ύπαρξης— υπερκερασμένη από τις διακηρύξεις του, έχει κάτσει από μόνη της «στη γωνία» για να παρακολουθεί το τέμπο ώστε τα χειροκροτήματά της να συντονίζονται την κατάλληλη ώρα στην εκφώνηση των πανηγυρικών. Είναι μια στάση που δεν υποβοηθά τα όποια προοδευτικά βήματα του ΠΑΣΟΚ στο εσωτερικό μέτωπο, ούτε παρέχει τις απαραίτητες διασφαλίσεις στα εθνικά θέματα.

ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΑ για τα παρόντα και τα μέλλοντα θα έρχονται στα χείλη μας διαδοχικά το ένα μετά το άλλο. Το «επεισόδιο Σαρτζετάκη» έχει κιόλας λήξει. Αλλά όσοι φρονούν πως τα πράγματα έχουν πια δρομολογηθεί, φοβούμαστε ότι πλανώνται. Ελπίζουμε, όμως, πως γίνεται συνείδηση από όλους της Έλληνες πολίτες, ότι τα πολιτικά μας πράγματα στο εξής θα είναι εξίσου κρίσιμα και σοβαρά. Και οφείλουμε όχι τόσο να προσδοκούμε, αλλά κυρίως να προνοούμε και να ενεργοποιούμε. Έχουμε κι εμείς να θέσουμε ερωτήματα —όχι απλώς να αναρωτιόμαστε γενικώς και αορίστως περί του τι θα συμβεί. Και επίσης πρέπει να διατυπωθούν οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά. Για όσους αισθάνονται αμηχανία σήμερα, η βέβαιη απάντηση που θα λάβουν στο άμεσο μέλλον, ίσως να τους επαναφέρει στο έδαφος της πραγματικότητας. Που είναι βέβαια, κακοτράχαλο και ενίοτε ολισθηρό.

ΑΝΤΙ

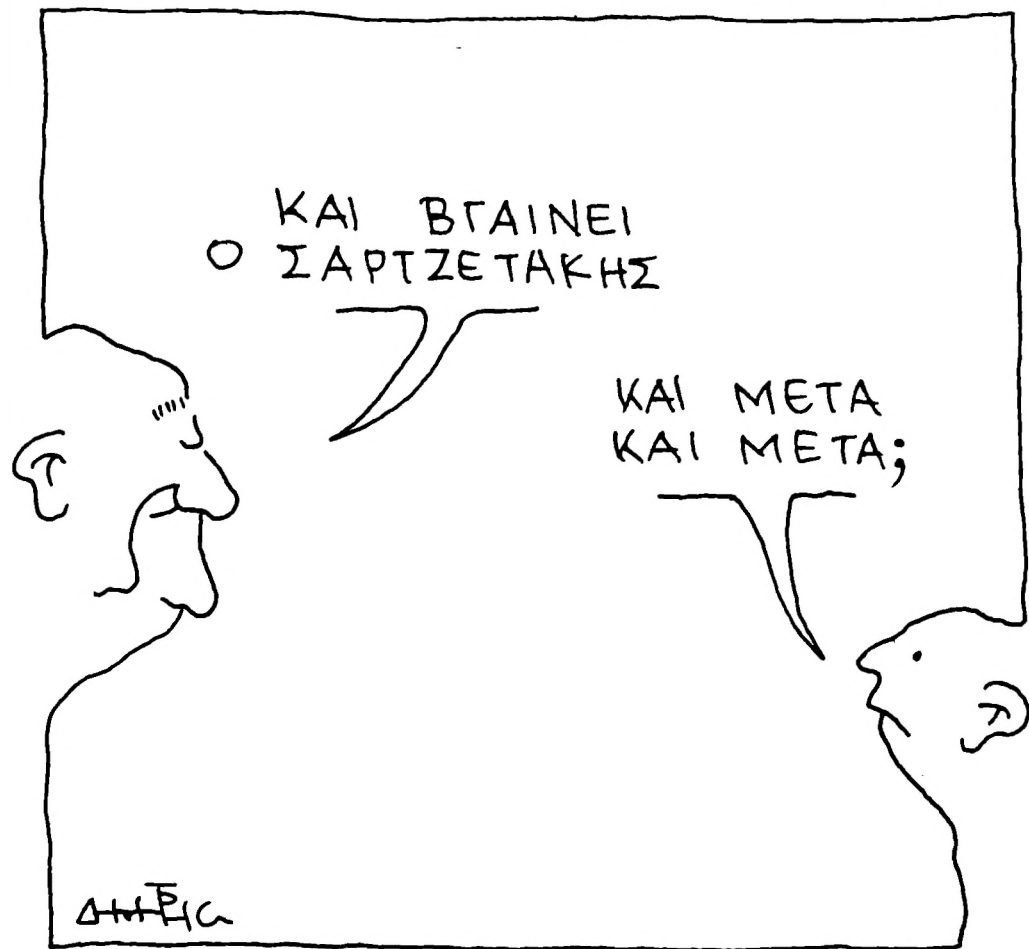
Ο ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΧΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΨΗΦΙΣΕΝ.
Ο ΕΠΟΜΕΝΟΣ...

27.385
ΙΩΑΝΝΟΥ

του Γιάννη Ιωάννου

Τρίτη ψηφοφορία: Τι έπεται;

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ προγνωστικά —μια και δεν έχουν τη νομοτέλεια των ουράνιων φαινομένων...— είναι, συνήθως, παρακινδυνευμένα. Και το τεύχος αυτό του ΑΝΤΙ, κυκλοφορεί την ίδια περίπου ώρα που συνέρχεται η Βουλή, για ν' αναδείξει, σε τρίτη, κατά σειρά, ψηφοφορία, τον νέο Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ωστόσο, η ανάδειξη του κ. Χρ. Σαρτζετάκη, στο ύπατο αξίωμα της πολιτείας, είναι δεδομένη. Και είναι δεδομένη, διότι —όπως εξήγησε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Δημ. Μαρούδας— κάθε βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, είναι και μια «ακατάβλητη έπαλξη» υπέρ της υποψηφιότητας Σαρτζετάκη. Συνεπώς, αν στους 165 βουλευτές του ΠΑΣΟΚ (περιλαμβανομένου και του προεδρεύοντος της Δημοκρατίας Ι. Αλευρά), προστεθούν οι ψήφοι των κ. Γ. Μαύρου και Γ. Πέτσου —που, ύστερα, από μια καρποφόρα «διαπραγμάτευση», έγιναν και αυτοί «έπαλξη»... —καθώς και οι ψήφοι του Μανώλη Γλέζου, του Στ. Παναγούλη και των 13 βουλευτών του ΚΚΕ, έχουμε σύνολο: 182 ψήφοι υπέρ Σαρτζετάκη. Άρα, πρόεδρος της Δημοκρατίας, από σήμερα Παρασκευή, θα είναι ο «διακεκριμένος δικαστής και αγωνιστής της Δημοκρατίας, Χρ. Σαρτζετάκης», κατά την χαρακτηριστική διατύπωση του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου.

«Πάση θυσία» εκλογή;

ΑΛΛΑ ΤΗΝ υποψηφιότητα Σαρτζετάκη, υποστηρίζουν και όλα τα εκτός Βουλής κόμματα. Διότι —τονίζουν— η σημερινή συνταγματική εκκρεμότητα, δεν πρέπει να παραταθεί. Διότι η σημερινή Βουλή μπορεί ν' αναδείξει πρόεδρο της Δημοκρα-

τίας. Και διότι οι βουλευτικές εκλογές που θα είχαν χαρακτήρα «δημοψηφίσματος» (στην περίπτωση αδυναμίας της σημερινής Βουλής να εκλέξει νέο Πρόεδρο της Δημοκρατίας), αναπόδραστα θα οδηγούσαν στην παραπέρα κλιμάκωση και πόλωση. Την χειρίστη.

ΟΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ αυτές, όμως, δεν σημαίνουν την «πάση θυσία» εκλογή του υποψήφιου προέδρου κ. Σαρτζετάκη. Πολύ περισσότερο, δεν σημαίνουν τον εξαναγκασμό των βουλευτών της πλειοψηφίας, στη στήριξη της υποψηφιότητάς του. Από την πλευρά αυτή, τα όσα θλιβερά και απαράδεκτα σημειώθηκαν, το περασμένο Σάββατο, κατά τη δεύτερη ψηφοφορία —η αστυνόμευση των βουλευτών του ΠΑΣΟΚ, η διανομή λευκών και έγχρωμων ψηφοδελτίων, η αναβίωση «κλίματος 1965», αλλά και η άρνηση της Νέας Δημοκρατίας να πάρει μέρος στην ψηφοφορία, η αρπαγή κάλπης, κ.ά. —προδίδουν το «ύφος και το ήθος» τόσο της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ, όσο και της ηγεσίας Μητσοτάκη.

Ο ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ, φυσικά, δεν λείπει: Ε, εσείς, κύριοι ή σύντροφοι του ΑΝΤΙ —μας διαμήνυσαν ήδη...— δεν συνειδητοποιήσατε ακόμα ότι τώρα «θεμελιώνουμε τα βάθρα της δημοκρατίας και του σοσιαλισμού» και ότι όλες αυτές οι αναφορές σας στην αναγκαιότητα των δημοκρατικών διαδικασιών, είναι τύποι που πνίγουν την ουσία; Η ιερότητα της ψήφου είναι, βέβαια, ιερή και σεβαστή. Αλλά όταν καίγεται το σπίτι μας —των οικιών ημών εμπιπραμένων...— όταν ελλοχεύει, στη γωνία του δρόμου το κατεστημένο, όταν υπάρχει κίνδυνος να επανέλθει η δεξιά, τι σημασία έχει αν «εποπτεύουμε» τους βουλευτές μας, αν μοιράζουμε λευκά και γαλάζια ψηφοδέλτια, ή αν ορίζουμε «ταξιθέτες» για το που, ακριβώς, θα καθίσει ο κάθε βουλευτής της πλειοψηφίας...

ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΤΙΚΗ αυτή, υιοθέτησε και ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ, Χ. Φλωράκης, που, παίρνοντας τον λόγο στη Βουλή, το περασμένο Σάββατο, λίγο πριν από την ψηφοφορία, όχι μόνο δεν αισθάνθηκε την ανάγκη να κρατήσει τις αποστάσεις του, αλλά έκρινε —αντίθετα— ότι έπρεπε να «συνταχθεί», πλήρως, με τα εκλογικά «παιχνίδια» του ΠΑΣΟΚ. Ο λόγος του ήταν απροσχημάτιστος: «Η Δεξιά, έτσι είτε αλλιώς, είπε παραβίασε πρώτη τη μυστικότητα της ψηφοφορίας, εφόσον δεν επέτρεψε στους βουλευτές της να πάρουν μέρος σ' αυτή. Συνεπώς, εξίσου και το ΠΑΣΟΚ, νομιμοποιείται να παραβιάσει τη μυστικότητα της ψήφου, κατά τρόπο καλύτερο, μάλιστα! Συμπέρασμα: Αν υπάρχουν λευκά και γαλάζια ψηφοδέλτια, είναι μια «λεπτομέρεια», για την οποία δεν αξίζει τον κόπο ν' ασχοληθεί κανείς. Συνεπώς, ας εγκαταλείψουμε τη «φιλολογία» και ας προχωρήσουμε στη διαδικασία της ψηφοφορίας...

Ο «τύπος», η «ουσία» και ο Μαρξ...

ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΗ αυτή επιχειρηματολογία ΠΑΣΟΚ - ΚΚΕ, αντιτάσσεται, όμως, η κοινή λογική. Που λέει ότι όσο κατεβαίνει το επίπεδο ή το κύρος του Κοινοβουλίου, τόσο διατρέχουν κίνδυνο οι δημοκρατικοί θεσμοί. Και, κατ' επέκταση, η ομαλή δημοκρατική πορεία της χώρας, εφόσον από την πολωτική διαπάλη ΠΑΣΟΚ - Νέας Δημοκρατίας, είναι φυσικό να διαμορφώνονται εκφυλιστικές και ανησυχητικές καταστάσεις.

Η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, όπως και η προκάτοχός της ΕΡΕ, μπορεί να βαρύνονται για απανωτές παραβιάσεις των νόμων και των κανόνων, όπως τονίζει συνεχώς το ΠΑΣΟΚ. Οι παραβιάσεις αυτές, όμως, σε καμιά περίπτωση, δεν μπορούν να προσφέρουν άλλοθι στο σημερινό κυβερνητικό κόμμα —ένα κόμμα που ευαγγελίζεται τον σοσιαλισμό, με δημοκρατία και ελευθερία.

ΟΣΟ ΓΙΑ τα περί «τύπου» και «ουσίας» —μία και ΠΑΣΟΚ και ΚΚΕ ομνούν στον μαρξισμό— ο Μάριος Πλωρίτης, γράφοντας στο «Βήμα της Κυριακής», θύμισε τη φοβερή φράση του Μαρξ πως τα «αήθη μέσα», υπονομεύουν, κάποτε, και τους πιο «νόμιμους σκοπούς» και πως, παρά το αναμφισβήτητο δικαίωμα του ΠΑΣΟΚ να προκρίνει τον Α ή Β δρόμο, το Γ ή Δ πρόσωπο, πάμπολλοι είναι αυτοί που αμφισβητούν τον «τρόπο», ακριβέστερα τη μεθοδολογία, με την οποία το κυβερνητικό κόμμα άσκησε το δικαίωμά του αυτό. Το έγραψε, την περασμένη Κυριακή, και ο Λεωνίδας Κύρκος, με άρθρο του στην ΑΥΓΗ: «Ο Λαός μας —τόνισε— έχει ανάγκη από ουσιαστικές αλλαγές, που θα τον οδηγούν στο δρόμο προς το σοσιαλισμό, μέσα από μια εξουσία δική του —εξουσία των εργαζομένων. Και η πολιτική μας ζωή δεν χρειάζεται ούτε αιφνιδιασμούς, ούτε τρικλοποδιές, ούτε ψευτοεπαναστατικά πυροτεχνήματα από αυτά που ενθουσιάζουν τους αφελείς ή τους δογματικούς».

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ, η σημερινή ημέρα (Παρασκευή 29 Μαρτίου) είναι ημέρα - ορόσημο, για τις παραπέρα εξελίξεις. Αν, από τη σημερινή, τρίτη ψηφοφορία, εκλεγεί πρόεδρος της Δημοκρατίας ο κ. Χρ. Σαρτζετάκης, όπως πιστεύει το ΠΑΣΟΚ, η κυβέρνηση θα προχωρήσει, με ταχύτατους ρυθμούς στην αναθεώρηση των άρθρων εκείνων του Συντάγματος που η ίδια έχει επιλέξει χωρίς καμιά αποδοχή προτάσεων —από πλευράς ΚΚΕ και ΚΚΕ εσωτερικού— για τροποποίηση λ.χ. του εκλογικού νόμου ή για καθιέρωση της απλής αναλογικής σαν πάγιου εκλογικού συστήματος της χώρας. Ψευδαισθήσεις, στο σημείο αυτό, δεν χωρούν, μια και ο εξουσιαστικός αιφνιδιασμός του «ιστορικού» εκείνου Σαββάτου, έγινε όχι βέβαια για την ενίσχυση της «παραδοσιακής Αριστεράς», αλλά για την εξασφάλιση της αυτοδυναμίας του ΠΑΣΟΚ, με την προσέγκυση ψηφοφόρων από τα δύο ΚΚΕ, κάτω από το δίλημμα «ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά», «Παπανδρέου ή Καραμανλής»! Αν, πάλι, υπάρξουν, την τελευταία στιγμή, «απρόοπτα» και δεν εκλεγεί ο κ. Σαρτζετάκης, τότε τα πράγματα θα ακολουθήσουν τον φυσικό τους ρου: Διαλύεται η Βουλή «εντός δεκαήμερου» (άρθρο 32 του Συντάγματος) και «προκηρύσσονται εκλογαί προς ανάδειξιν νέας Βουλής».

Τα δύο «σενάρια» περί εκλογών

ΜΕΧΡΙ ΠΟΛΥ ΠΡΟΣΦΑΤΑ, το κυρίαρχο σενάριο, στους επιτελείς του Καστρί, ήταν: Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο Χρ. Σαρτζετάκης (κι ας έγραψαν οι «Φαϊνάνσιαλ Τάιμς» πως ο άνθρωπος είναι ανυποψίαστος από τους κανόνες του πολιτικού παιχνιδιού) και εκλογές το πρώτο δεκαήμερο του Μαΐου.

ΩΣΤΟΣΟ, τις τελευταίες τρεις εβδομάδες, γίνεται λόγος για εκλογές τον Οκτώβριο, κάτω από ένα σκεπτικό που λέει ότι το ΠΑΣΟΚ πρέπει ν' αποδείξει πως «δεν κατέχεται από πρεμούρα», πως «ελέγχει, με απόλυτη σιγουριά τις εξελίξεις» και πως «οριστικά άνοιξε η μετακαρμανλική εποχή».

ΣΤΗΝ ΑΠΟΨΗ περί εκλογών τον Οκτώβριο, αντιτίθενται, τφόδρα, ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας Γερ. Αρσένης, που ήδη προείδεσε τους καρτερικούς Έλληνες ότι η κυβέρνηση, από δω και μπρος —και αμέσως μετά τις εκλογές...— θα το πάει στη λιτότητα, διότι το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ρτάνει, αισίως το 6,4% του ΑΕΠ, διότι το κρατικό έλλειμμα

ξεπερνάει το 10% του ΑΕΠ, διότι το επίπεδο των επενδύσεων παραμένει χαμηλό, διότι ο πληθωρισμός (18,4%) είναι υπετριπλάσιος του ρυθμού της ΕΟΚ, διότι η ανεργία αναμένεται να φτάσει, μέσα στο 1985, το 8,4% του ενεργού πληθυσμού, διότι... διότι...

ΦΥΣΙΚΑ, παραθέτοντας όλα τα παραπάνω αυτά στοιχεία, ο Γερ. Αρσένης, φρόντισε ν' αποφύγει τον επάρατο όρο της «λιτότητας» και κάπου, μάλιστα, άφησε να νοηθεί ότι δεν χρειάζεται να μειωθεί απόλυτα η κατανάλωση, αρκεί να αυξάνεται με χαμηλότερους ρυθμούς, συγκριτικά με το εθνικό εισόδημα. Προπαντός, όμως, φρόντισε να μην υποσχεθεί, στους τρισόλβιους Έλληνες και Ελληνίδες, πράγματα και θαύματα. (Σχετικά λέγεται ότι ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας επηρεάστηκε πολύ, από την πρόσφατη επίσκεψη, στην Ελλάδα, του Γάλλου οικονομολόγου Μισέλ Αλμπέρ, που υποστηρίζει ότι δεν πρέπει να υποσχόμαστε στους εργαζόμενους δώρα και παροχές, γιατί, τελικά «αντί να έλθει ο Αη-Βασίλης, έρχεται ο... χωροφύλακας»!).

ΣΕ ΑΝΤΙΘΕΣΗ, ωστόσο, με τον Γ. Αρσένη, άλλοι υπουργοί —και προπαντός άλλοι επιτελείς, από το κλειστό κύκλωμα του Καστρί— επιμένουν: Όχι σπουδή —εκλογές τον Οκτώβριο.

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, και οι φίλοι μας Αμερικανοί, μελετούν την «μετακαρμανλική εποχή», ενώ ο εδώ Αμερικανός πρέσβης, Μ. Στερνς, κατά την πρόσφατη συνάντησή του με τον πρόεδρο Ρέηγκαν, έκανε το παν —όπως λέγεται— για να πείσει τα γέρακια του Λευκού Οίκου, αλλά και του Πενταγώνου, και του Στাইτ Ντηπάρτμεντ, πως, επιτέλους, ο «Ανδρέας Παπανδρέου δεν είναι τόσο κακός, ούτε τόσο αντιαμερικανός» και ότι η καλύτερη πολιτική, είναι η πολιτική της αναμονής —η πολιτική του wait and see. Ανάλογο μήνυμα, λέγεται, έστειλε και ο αρχηγός της ΝΔ Κ. Μητσοτάκης, διευκρινίζοντας ότι οποιοδήποτε μέτρο κατά του ΠΑΣΟΚ και προσωπικά κατά του Ανδρέα Παπανδρέου, θα απέβαινε, τελικά, σε βάρος της Νέας Δημοκρατίας. Και οι καιροί —είπε— ου μενετοί...

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΠΑΝΤΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ 21 ΜΑΡΤΙΟΥ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΗΛ. 3603202

ΙΧΝΕΥΤΗΣ
ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ 150 ΝΕΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1985

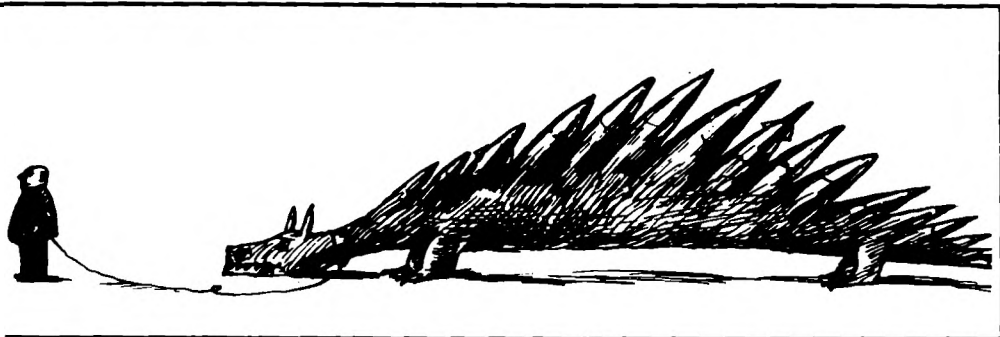
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ
ΖΕΝΕ - ΝΙΖΙΝΣΚΙ - ΠΕΤΡΩΝΙΟΣ - ΜΠΙΛΛΥ ΧΟΛΙΝΤΕΥ

Οι παρακολουθήσεις

Ασφαλώς, δεν μπορεί να είναι άσχετη με την προεδρική εκλογή και με το διάχυτο προεκλογικό κλίμα, η προσπάθεια της «Νέας Δημοκρατίας» να καλλιεργήσει την αίσθηση κάποιου «ελληνικού γουότεργκαϊτ», σε βάρος της. Από την άλλη πάλι, δεν είναι δυνατόν ν' αποστασιοποιηθούμε από τις καταγγελίες σειράς δημοσιογράφων, ότι το τηλέφωνό τους παρακολουθείται, κάτω από μian αντίληψη που φαίνεται να συνέχει ορισμένους αξιωματούχους του κυβερνητικού κόμματος, ότι τα πάντα επιτρέπονται, προκειμένου να προχωρήσει —και να καρπίσει— η υπόθεση της «Αλλαγής»

Φυσικά, πολύ θα θέλαμε να συμφωνήσουμε με τον κυβερνητικό εκπρόσωπο κ. Δημ. Μαρούδα, όταν υποστηρίζει ότι «*επί των ημερών μας κανένας έλληνας πολίτης δεν φακελώνεται και κανένας δεν παρακολουθείται*». Συμβαίνει, όμως, δυστυχώς,

και το ΑΝΤΙ να διαθέτει μια οδυνηρή πείρα από την παρακολούθηση των τηλεφώνων του, αλλά και από την «επίδοση» κάποιων ακατανόμαστων εγκεφάλων των υπηρεσιών Ασφαλείας, που έφθασαν —οι αναγνώστες μας θα το θυμούνται, ασφαλώς— να εμφανίζουν τον εκδότη μας, σ' ένα «απόρρητο κείμενο» της σοσιαλιστικής μας ΚΥΠ, σαν «έμμισθο όργανο» της Βουλγαρίας και της Κούβας.

Το πλέον ειδηχθές, στην προκειμένη περίπτωση, είναι ότι —παρά την πρόσκλησή μας— κανείς κυβερνητικός, εκπρόσωπος ή υπουργός ή αξιωματούχος των σκοτεινών αυτών υπηρεσιών, δεν αισθάνθηκε την ανάγκη να καταδικάσει, ν' ανασκευάσει ή, έστω, να αμφισβητήσει δημόσια το «απόρρητο» αυτό κείμενο. Προφανώς γιατί το ΠΑΣΟΚ δεν έπαυσε να πιστεύει ότι, εφόσον τέτοια φαινόμενα ή καταστάσεις υπήρχαν επί «Νέας Δημοκρατίας», «νομιμοποιείται» και εκείνο, να ενεργεί ή να επενεργεί, ανάλογα: Εδώ αστυνομεύουμε —για «χάρη της Αλλαγής»— τους δικούς μας βουλευτές στο Κοινοβούλιο. Γιατί, λοιπόν, να μην αστυνομεύσουμε και τα τηλέφωνα των φίλων ή των αντιπάλων μας;

Η κυβέρνηση ανακοίνωσε ήδη ότι προτίθεται να προχωρήσει στη σύσταση διακομματικής εξεταστικής επιτροπής, «προκειμένου να ενεργήσει εμπεριστατωμένη έρευνα, προς κάθε κατεύθυνση, σχετικά με τους ισχυρισμούς, για παρακολούθηση τηλε-

φώνων». Δεν ξέρουμε τι θ' αποδώσει η έρευνα. Φοβούμαστε, όμως, πως όσο θα προχωρούμε προς την ημερομηνία των εκλογών, τόσο περισσότερο θα πληθαίνουν οι πιέσεις προς τον Τύπο (πολιτικές, οικονομικές), αλλά και προς τους δημοσιογράφους τους ίδιους, για να «στηρίξουν την Αλλαγή». Και ένα εργαλείο, για την επίτευξη του σκοπού αυτού, είναι η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πηγών πληροφοριών τους, αν όχι και η ακριβής γνώση της ιδιωτικής τους ζωής. Υποθέτουμε ότι εννοούμεθα.

ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΩΡΑ

Μια περίεργη υπόθεση κατασκοπείας είδε το φως τις τελευταίες ημέρες. Είναι άγνωστα και συσκοτιστικά τα δεδομένα και δύσκολο να παρακολουθήσει κανείς την όλη υπόθεση. Πρέπει όμως να επισημάνουμε μερικά στοιχεία:

- Η υπόθεση εμφανίστηκε ως κεραυνός εν αιθρία και σαν κύριο θέμα από τα ελεγχόμενα κρατικά μέσα ενημέρωσης.
- Τις επόμενες μέρες, η όλη υπόθεση υποβαθμίστηκε σε σημασία και από τα μέσα ενημέρωσης αλλά και τον Τύπο γενικά —ασχέτως χρώματος και τοποθετήσεως.
- Αίφνης την 28/3 το θέμα «φούντωσε» και πάλι.
- Η όλη ιστορία εμφανίστηκε να έχει και κάποιες πολιτικές προεκτάσεις και συσχετίσεις.
- Αναφέρθηκαν αναμειγμένα —με έμμεσο τρόπο— ονόματα στρατηγών και αξιωματούχων της ΚΥΠ.
- Δυο γνωστοί χουντικοί δικηγόροι ανέλαβαν να υπερασπιστούν τους κατηγορούμενους για κατασκοπεία.
- Και όλα αυτά, κατονομάζοντας τη χώρα προς όφελος της οποίας διενεργήθηκε η κατασκοπεία, συγκεκριμένα πρόκειται για τη «σύμμαχο» στο ΝΑΤΟ, Τουρκία.

Όπως σημειώσαμε ήδη, είναι δύσκολο να ξεδιαλύνει κανείς όλα αυτά τα στοιχεία, δεδομένης και της σημασίας και του είδους της όλης υποθέσεως. Όμως οφείλουμε να αναρωτηθούμε —και θα διευκρινιστούν οι απορίες σύντομα— για την όλη μεθόδευση στην αποκάλυψη της ιστορίας αυτής:

Νομίζουν οι σχετικοί και οι αρμόδιοι ότι οι χειρισμοί και οι μεθοδεύσεις είναι τόσο πολύ εύστοχοι; Ή κρατούν κάποιο «λαυράκι» που αυτή τη φορά δεν τους ξέφυγε;

Ανυπομονούμε να δούμε σύντομα την συνέχεια. Και να εκτιμήσουμε αναλόγως, τον δείκτη νοημοσύνης υπευθύνων και μη...

Δύσκολοι καιροί για προέδρους

Η απόφαση της Κ.Ε. του ΚΚΕ εσ. για την ανάθεση αρμοδιοτήτων και καθηκόντων Προέδρου στο Λεωνίδα Κύρκο «λύνει» ορισμένα προβλήματα της προεκλογικής εμφάνισης αυτού του κόμματος και προδιαθέτει συνολικά για ρυθμίσεις και αναδιατάξεις στα ανώτερα καθοδηγητικά όργανα του ΚΚΕ εσ. την φυσιογνωμία και την πολιτική του για τα οποία τελικά θα κρίνει το 4ο συνέδριό του, το οποίο αναβλήθηκε μέχρι τα τέλη του 1985. Ωστόσο όμως δεν λύνει, ούτε τα ουσιαστικά πολιτικά προβλήματα τα οποία είχαν τεθεί —έστω και έμμεσα— με την πρόταση για «προεδροποίηση» του Λ. Κύρκου, ούτε τις τωρινές αντιφάσεις του ΚΚΕ εσ. σε ότι αφορά και την στάση του απέναντι στο ΠΑΣΟΚ —μετά τις τελευταίες εξελίξεις— και τον όλο χαρακτήρα της προεκλογικής του εκστρατείας.

Φαίνεται ότι απλώς η Κεντρική Επιτροπή «προέκρινε», για μια ακόμη φορά, την αντιμετώπιση των «κρίσιμων πολιτικών μαχών» που έρχονται ως το κύριο ζήτημα που αντιμετωπίζει το ΚΚΕ εσ. και σ' αυτή τη βάση προχώρησε και στις αντίστοιχες αναδιατάξεις. Οι «κρίσιμες πολιτικές μάχες» όμως για να αντιμετωπισθούν —ιδιαίτερα στη σκληρή και δύσκολη διαμορφούμενη πολιτική συγκυρία σήμερα για το ΚΚΕ εσ. —απαιτούν, επειδή ακριβώς

Κυκλοφορεί ο 21ος τόμος του ΑΝΤΙ
που περιλαμβάνει τα τεύχη του Β' εξαμήνου 1984 (265-277)

πρόκειται περί «εκλογικής μάχης» και μόνο, κυρίως πολιτική άποψη για το πως «βλέπει» το ΚΚΕ εσ. τη σημερινή πολιτική πραγματικότητα, υιοθέτηση προτεραιοτήτων και αντιμετώπιση της πολιτικής με κριτήρια και πέραν της αντιπροσωπευότητάς του στο Κοινοβούλιο. Υποθέτουμε δηλαδή ότι το ΚΚΕ εσ. —άλλωστε και το ίδιο το παραδέχεται— στο βαθμό που η πόλωση δώσει και τώρα τον τόνο την προεκλογική διαμάχη δεν χρειάζεται μόνο την —πράγματι— χαρισματική φυσιογνωμία του Λ. Κύρκου για να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες της εκλογικής αναμέτρησης. Και αν ισχύουν διάφορες εκτιμήσεις —στηριγμένες όμως σε πραγματικά στοιχεία— για την Αριστερά, αλλά και η πολιτική κατάσταση όπως διαμορφώθηκε, οι αντιφάσεις για το ΚΚΕ εσ. θα είναι ακόμη μεγαλύτερες και προεκλογικά, κυρίως δε μετεκλογικά.

ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ Η ΑΚΡΟΑΣΕΙΣ;

Οι πρόσφατες συναντήσεις του πρωθυπουργού με τον αρχηγό της ΝΔ και με τον Γεν. Γραμματέα του ΚΚΕ, καθώς και η συνάντηση μεταξύ των δύο τελευταίων, αποτελούν ίσως συμβολική ένδειξη μετάθεσης του κέντρου πολιτικού βάρους της χώρας, τουλάχιστον ως προς τις συλλογικές αντιλήψεις ή μύθους που έχουν δημιουργηθεί γι' αυτό το «κέντρο»: από την κορυφή της εκτελεστικής εξουσίας (Πρόεδρος - Πρωθυπουργός), οι «κεντρικές» πολιτικές διαδικασίες μεταφέρονται στον πρωθυπουργό και τους ηγέτες κομματικών σχηματισμών· εκτός από αυτό, οι «συναντήσεις των τριών» σηματοδοτούν και κάποιες ενδείξεις πιθανής απεμπλοκής και χειραφέτησης του δημόσιου βίου από πατερναλιστικά πρότυπα λειτουργίας του.

Θεωρητικά, με τη διαδικασία αυτή ενισχύεται ο ρόλος των κομμάτων στο πολιτικό σύστημα και ενδυναμώνονται κάποιοι θεσμοί δημοκρατικής λειτουργίας του. Από την άποψη αυτή, μπορούν ίσως να ανιχνευθούν κάποια θετικά δεδομένα στις εξελίξεις αυτές, αν βεβαίως οι συναντήσεις των τελευταίων ημέρων περικλείουν στοιχεία μονιμότητας και μακροπρόθεσης πρόθεσης, οπότε και μπορούμε να μιλάμε για εξελίξεις. Γιατί, αν δεν περικλείουν αυτά τα στοιχεία, τότε οι όποιες επαφές δεν μπορούν παρά να λειτουργούν ως άλλοθι νομιμοποίησης άλλων προθέσεων και άλλων καταστάσεων: από την ανάγκη του κ. Μητσοτάκη να υπερκεράσει τον ιστορικό ηγέτη της συντηρητικής παράταξης, και να νομιμοποιηθεί ως μόνος ηγέτης της, εκπροσωπώντας την σε υψηλού επιπέδου επαφές, μέχρι την αρχηγική επιθυμία του κ. Παπανδρέου να υπερβεί το κοινωνικά διαδεδομένο σύνδρομο του ρυθμιστή Καραμανλή, ο οποίος τα πάντα πρόβλεπε και για τα πάντα μεριμνούσε.

Και υπάρχουν ενδείξεις ότι οι συναντήσεις αυτές δεν είχαν ουσιαστικό πολιτικό αντίκρουσμα, ότι δεν ήταν συνομιλίες, δεν αποτέλεσαν πλαίσιο για εξεύρεση ενός συμβιβαστικού πεδίου συναπόφασης, αλλά λειτούργησαν απλώς ως «ακροάσεις» του κ. πρωθυπουργού: ο κ. Φλωράκης έκανε σαφές ότι η συζήτησή του με τον κ. Παπανδρέου δεν αποσκοπούσε σε κάποια διερεύνηση πλαισίων συμφωνίας —αφού δεν μπορείς να ζητάς συμφωνία από τον πρωθυπουργό της χώρας— και ότι «εξέθεσε στον πρωθυπουργό τις θέσεις του κόμματός του» —λες και είναι «ρυθμιστής Πολιτεύματος». Από τη συνάντηση δε του κ. Μητσοτάκη με τον πρωθυπουργό το σχεδόν βέβαιο είναι ότι διεξήχθη σε πλαίσιο αμοιβαίων... μονόλογων.

Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι, σε σχέση ακριβώς με τα παραπάνω, το ζητούμενο στην πρόταση αναθεώρησης του Συντάγματος που προωθεί το ΠΑΣΟΚ και νομιμοποιεί η Αριστερά, δεν ήταν η δημοκρατική πρόθεση αλλά εκείνα τα «δείγματα γραφής» που θα πείσουν πως η πολιτική ξεφεύγει από την κλειστή διαδικασία κάποιων επιτελείων αυτονομημένων από την κοινωνική αντιπαράθεση και διάλογο, και στρέφεται στη δημοσιοποίηση και πολιτικοποίησή της. Από αυτή την άποψη οι «συναντήσεις των τριών» ί-

του Γιάννη Ιωάννου

σως δεν είναι παρά «συναντήσεις κορυφής» άλλου τύπου που ενισχύουν το δεδομένο αυταρχικό πλαίσιο, έστω και με άλλους παίκτες, και του προσφέρουν την ίδια, με τη μέχρι σήμερα, νομιμότητα και νομιμοποίηση: αυτό απευθύνεται πρώτα και κύρια στην στέργουσα, εν τη απορία της, Αριστερά, που φαίνεται να συνθλίβεται ανάμεσα σε παρωχημένα διλήμματα του τύπου, π.χ. ΠΑΣΟΚ ή Καραμανλής...

Με την κάλπη στον ώμο...

Ο εκ του αβερωφικού τιμαρίου Ιωαννίνων έλκων την πολιτική καταγωγή του βουλευτή της ΝΔ. κ. Καλογιάννης, τη στιγμή που ο κ. Παπανδρέου απαντούσε στον κ. Μητσοτάκη, κατά τη δεύτερη ψηφοφορία για την ανάδειξη Προέδρου, πήρε την κάλπη στο ώμο του, περπάτησε με την άνεσή του μπροστά από τα έδρανα των βουλευτών, βγήκε από την αίθουσα του «οίκου των εθνικών αντιπροσώπων», πήγε στην αίθουσα του κομματικού του οίκου και άφησε το λάφυρό του πάνω σ' ένα γραφείο. Η όλη σκηνή θύμιζε μεταφορέα την ώρα της μετακόμισης αντικειμένων κάποιου νοικοκυριού.

Ο κ. Καλογιάννης, βέβαια, το έκανε, όπως είπε, για να διαμαρτυρηθεί για τον τρόπο ψηφοφορίας, τονίζοντας ότι δεν χρειάζεται να ψηφίσουν οι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ, αφού με το έγχρωμο ψηφοδέλτιο Σαρτζετάκη καταργούνται το νόημα της

Οι τόμοι του αντι

Πληροφορούμε τους φίλους αναγνώστες του αντι ότι από το σύνολο των 21 τόμων οι πρώτοι πέντε έχουν ήδη εξαντληθεί. Οι υπόλοιποι

πωλούνται 1.000 δραχμές ο ένας. Εάν έχετε τα τεύχη, μπορείτε να τα ανταλλάξετε με δεμένους τόμους προς 400 δραχμές.

ψηφοφορίας. Στην ουσία, όμως, ο αντιπρόσωπος των ψηφοφόρων του Νομού Ιωαννίνων, έδειχνε πως εννοεί ο ίδιος την εκλογική διαδικασία: αν δεν μου αρέσει, παίρνω την ψηφοδόχο (σύμβολο θεσμού υπερκομματικού, κατά τα άλλα), σαν να μου ανήκει και την πάω στο ιδιόκτητο σπίτι μου (γραφεία της ΝΔ), τη μετακομίζω δηλαδή από τον «οίκο» όπου μένω με συμβόλαιο αντιπροσώπευσης, και που δεν τον νιώθω «δικό μου». Εξ άλλου όλα τα παραπάνω που σήμαινε η κίνηση του κ. Καλογιάννη, φρόντισε να τα τεκμηριώσει και ο ίδιος: όπως δήλωσε στο «ΒΗΜΑ», «η πολιτική ηγεσία και ο λαός είναι πολύ ανώριμοι να ψηφίζουν». Δεν ξέρουμε αν εισηγείται κατάργηση των εκλογών ο δυναμικός αυτός εθνικόφρων, πάντως τη δήλωσή του αυτή θα πρέπει να τη λάβουν υπόψη τους όσοι δικαστικοί αντιπρόσωποι επιτελέσουν τα καθήκοντά τους στην περιοχή Ιωαννίνων κατά τις ερχόμενες βουλευτικές εκλογές. Μπορεί να επαναλάβει την κίνησή του, «διαμαρτυρόμενος» αυτή τη φορά όχι για τα ψηφοδέλτια —ελπίζουμε να 'ναι άσπρα...— αλλά για το δικαίωμα χρήσης τους, δηλαδή για τις εκλογές και για την ύπαρξη πολιτών.

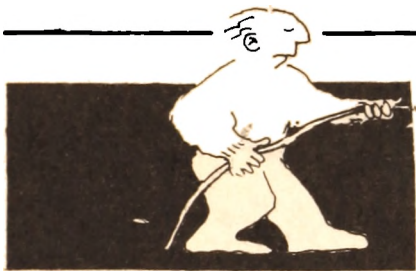
ΗΠΑ: «ΕΛΠΙΔΕΣ» ΚΑΙ «ΛΕΠΤΟΙ ΧΕΙΡΙΣΜΟΙ»

Η αμερικανική εξωτερική πολιτική, εξαρτά τη λεπτότητα ή τη βαρβαρότητα στη συμπεριφορά της από το πόσο «πολιτισμένος»

και «δυναμικός» είναι ο εταίρος ή ο αντίπαλός της. Άλλος κώδικας χρησιμοποιείται για τη Γερμανία, τη Γαλλία, ή την Αγγλία και άλλος για τη Χιλή, ή την Ελλάδα. Στην περίπτωση μας, βέβαια, υπάρχει κάποια διαφοροποίηση στη στάση των υπερατλαντικών συμμάχων μας, κατά τα τελευταία δέκα χρόνια, σε σύγκριση με αυτήν που είχαν μετά το '49: τότε, αρκούσε η επίκληση των «ζωτικών τους συμφερόντων», για να νομιμοποιήσουν ωμές παρεμβάσεις αποικιακού χαρακτήρα που έφτασαν στη δικτατορία της 21ης Απριλίου. Μετά το '74, δείχτηκαν πιο... πολιτισμένα: το «ενδιαφέρον» τους για την εσωτερική μας κατάσταση, αιτιολογούνταν με την επίκληση των ιδανικών της ελευθερίας, της δημοκρατίας και άλλων παρεμφερών ταυτόχρονα, αυτή η διαφοροποίηση, συνοδεύτηκε και από περισσότερο διακριτικούς τρόπους έκφρασης των επιθυμιών τους.

Τελευταίο δείγμα αυτής της δημοκρατικότερης μεταχείρισης της Ελλάδας από τη «μεγάλη φιλελεύθερη χώρα», είναι οι δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών Σουλτς, όταν κατέθετε στην υποεπιτροπή εξωτερικής βοήθειας της Βουλής: μετά από τη (σκαϊότατα διατυπωμένη) δυσαρέσκεια των ΗΠΑ για την «αντικαραμανλική» στάση του κ. Παπανδρέου, ο Αμερικανός αξιωματούχος έδωσε άλλο τόνο, εκφράζοντας την «ελπίδα» ότι οι σχέσεις της χώρας του με την Ελλάδα δεν θα χειροτερεύσουν ενώ υπάρχουν «κοινά ιδανικά»: κι αυτά είναι η δημοκρατία και το ΝΑΤΟ.

Για το δεύτερο, δεν μπορεί να υπάρχει αμφιβολία, ως προς το τι σημαίνει για την Αμερική... Για τη δημοκρατία, όμως, τα πράγματα δεν είναι ξεκάθαρα, αφού άλλο εννοούμε εμείς και άλλο οι

ΑΥΤΟ το κάθαρμα —που άρπαξε μέσα από τη Βουλή την κάλπη, για να ματαιώσει την ψηφοφορία για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας— θα πρέπει να τιμωρηθεί στα ΓΡΗΓΟΡΑ και ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΑ.

ΑΥΤΟ το κάθαρμα, ο βουλευτής της ΝΔ Ιωαννίνων Ελευθέριος Καλογιάννης —και όλοι όσοι κρύβονται πίσω του, προσπάθησε χθες να γυρίσει τη χώρα καμιά εκατοστή χρόνια πίσω και να μας ξαναφέρει στις παλιές εποχές που οι διάφοροι πολιτικάντηδες, παρέα με τους τραμπούκους και τους κουκουλοφόρους τους, άρπαζαν τις κάλπες και τις αναποδογύριζαν για να βγαίνει με νοθεία το εκλογικό αποτέλεσμα που τους βόλευε.

ΑΥΤΟ το ΚΑΘΑΡΜΑ ο βουλευτής της ΝΔ είναι τυχερός γιατί ζει εδώ πέρα και δεν ζει πα-

«Έμπρακτη διαμαρτυρία» και χομείνισμός

ραδείγματος χάριν στην Περσία. Γιατί αν ζούσε εκεί και διέπραττε το αδίκημα, που διέπραξε χθες σε μας, ο Χομείνι στα σίγουρα θα του έκοβε σύριζα και τα δυο χέρια.

ΚΑΙ αυτή ίσως να ήταν και η πιο σωστή τιμωρία...

ΕΤΣΙ δεν είναι κύριε Μητσοτάκη που κόπτεσαι δήθεν για τους θεσμούς και το ήπιο κλίμα;

Με το αιτιολογικό ότι οι μεθοδεύσεις του ΠΑΣΟΚ καθιστούν περιττή την ψηφοφορία, ο βουλευτής της «ΝΔ» κ. Ελ. Καλογιάννης παίρνει την κάλπη στον ώμο και αποχωρεί από την Αίθουσα Συνεδριάσεων. Ο πρωθυπουργός κ. Α. Παπανδρέου έχει μείνει εντός σε στάση αγορεύσεως (μόλις έχει κλείσει την απάντησή του στον κ. Μητσοτάκη —την πρώτη από 20ετίας στη Βουλή, και όπως φάνηκε εκεί έχει μείνει) ενώ ο κ. Μητσοτάκης παρακολουθεί τα δρώμενα. Ο προεδρεύων κ. Στεφανίδης, δεν αντελήφθη τίποτε, παρακολουθών τον κ. Παπανδρέου. Ο μόνος που φαίνεται αντιδρών στην πρωτοφανή, έμπρακτη διαμαρτυρία του κ. Καλογιάννη, στο βάθος της φωτογραφίας, ο παλαιότερος των στενογράφων... «Καθημερινή» 24.3.1985

Ο σχολιασμός της αρπαγής της κάλπης στο Κοινοβούλιο από τον βουλευτή Ιωαννίνων της ΝΔ Ελ. Καλογιάννη γίνεται σε άλλες στήλες του περιοδικού. Δημοσιεύουμε εδώ το σχολιασμό της πράξης από τις εφημερίδες «Αυριανή» και «Καθημερινή», ο οποίος είναι χαρακτηριστικός σε ό,τι αφορά το σεβασμό των θεσμών, τη στάση απέναντι σε πρακτικές που πολλά δεινά έχουν φέρει στο παρελθόν και τη σημασία που έχουν τέτοιες ενέργειες για το κοινοβουλευτικό ήθος, την αξιοπρέπεια και τη λειτουργία του πλέον αντιπροσωπευτικού —αστικού— θεσμού του Κοινοβουλίου.

Η «Αυριανή» πιστή στις «αρχές» της ζητά την «κεφαλή επί πίνακι» του κ. Καλογιάννη. Να δείτε μας λέει τι θα είχε πάθει «αυτό το κάθαρμα» αν δεν «ζούσε εδώ πέρα» ή αν τα πράγματα ήταν εδώ διαφορετικά απ' ό,τι είναι, όπως στην Περσία του Χομείνι δηλαδή. Όλα αυτά έχουν σχέση βέβαια με δημοκρατική κριτική, με κριτική πράξεων δημοσίων και δη κοινοβουλευτικών ανδρών όση σχέση έχει η «Αυριανή» με το σοσιαλισμό.

Αλλά άλλο τόσο σχέση έχει με τη δημοκρατία και ο σχολιασμός που κάνει η «Καθημερινή». «Έμπρακτη διαμαρτυρία» για τα όσα έγιναν στη Βουλή χαρακτηρίζει την πράξη του βουλευτή της

ΝΔ. Και μπροστά στην «αιτία» που την προκάλεσε, «τις μεθοδεύσεις του ΠΑΣΟΚ», ούτε λίγο ούτε πολύ τη δικαιολογεί. Ας «ξέφυγε» και λίγο ο κ. Καλογιάννης τελικά ο σκοπός αγιάζει τα μέσα, ακόμα και αν αυτά υπονομεύουν το κύρος θεσμών για τους οποίους η «Καθημερινή» έχει καταναλώσει τόνους από μελάνι για να υπερασπίσει την ιδιαίτερη θέση που έχουν στη λειτουργία της αστικής δημοκρατίας. Τώρα γιατί η «Καθημερινή», «θυσιάζει» και υποβαθμίζει τα όσα η ίδια γράφει σταθερά για τους θεσμούς στο βωμό του κόμματος και του σκοπού είναι άλλο θέμα... Τουλάχιστο απ' αυτή θα περιμέναμε, για να είναι και συνεπής με όσα υπερασπίζει να ζητήσει στο σχολιασμό της λεζάντας τη διαγραφή και μόνο του κ. Καλογιάννη, γιατί μόνο έτσι μπορούν να ευσταθούν τα όσα στις διπλανές της στήλες «σέρνει» για τις μεθοδεύσεις του ΠΑΣΟΚ.

Όσο για την «Αυριανή» ξέρει πολύ καλά τι κάνει. Τι θα γίνει όμως αν και σε τέτοια θέματα δώσει το δικό της τόνο; Ο κομματικός φανατισμός προχωρεί καλά: η «Καθημερινή» —η ευπρεπής «Καθημερινή»— δεν αυτοσυγκρατείται: έμαθε και αυτή να ξεχωρίζει τις αθλιότητες από τις «έμπρακτες... διαμαρτυρίες». Λίγο ακόμα και... Αλλά διαβάστε την αυριανή Καθημερινή.

«Ο αετός της Ελλάδος»;

Στο προηγούμενο τεύχος (283), η αποσπασματική παράθεση από το βιβλίο του Μωρίς Ζενεβουά, *Η Ελλάς του Καραμανλή ή η δημοκρατία δυσχερής*, έκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1972, κίνησε το ενδιαφέρον πολλών αναγνωστών μας και τους παρακίνησε στον εμπλουτισμό της «αγιογραφίας» του Κωνσταντίνου Καραμανλή με νέα στοιχεία, που προέρχονται από παλαιότερες πηγές. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά είναι το φυλλάδιο, που σας παρουσιάζουμε και πάλι αποσπασματικά, με τίτλο: «Ο αετός της Ελλάδος».

Συγγραφέας του προπαγανδιστικού φυλλαδίου είναι ο Γιάννης Επαμ. Γκριτζαλής, δημοσιογράφος (;) και η έκδοση έχει πραγματοποιηθεί στις Σέρρες το 1956.

Πρόκειται για την αποθέωση του ανδρός και την ωραίο/παρα-ποίηση της ιστορίας. Αυτό που σήμερα φαίνεται ευτράπελο, είναι ουσιαστικά το βιαιότερο χαρακτηριστικό της προπαγάνδας: η «διόρθωση» της μαρτυρίας, η απόκρυψη των ντοκουμέντων, η παραπλανητική εικόνα που διαμορφώνεται από τις αποσιωπήσεις.

Η νοοτροπία που εξέθρεψε γενιές Ελλήνων με «ινδάλματα» και «ήρωες» μεταφέρεται εδώ, αυτούσια, ακολουθώντας όλα τα παραδοσιακά στερεότυπα και εγκαθιδρύοντας, επίσης, ως νεοτερισμό την άσκηση γοητείας, μέσω του προσώπου περισσότερο και όχι των πράξεων.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής περιγράφεται

«Υψηλός το ανάστημα. Σώμα αθλητικών, μάλλον λεπτών κι ευκίνητον. Μορφή πολύ εκφραστική. Το ψηλό μέτωπόν του αυλακώνεται σήμερα από μόλις αρχομένας να διαγράφονται ρυτίδας. Η μύτη του, κανονική και καθαρώς ελληνική. Δύο γραμμές επάνω από το ξυρισμένο μουστάκι του κατεβαίνουν ελαφρά στην άκρη των χειλέων του και ζώνουν ημικυκλικά το επίσης κανονικό του στόμα. Η σιαγών αρχίζει και αυτή με ελαφρά γραμμή, η οποία σβύνει απαλά όσο κατεβαίνει. Τα μάτια του είναι μάλλον μεγάλα. Φαίνονται όμως κάπως μικρότερα απ' ό,τι είναι στη πραγματικότητα μέσα στις κόγχες των και κάτω από τα δασειά του φρύδια. Αλλ' η όλη έκφρασις των ματιών αυτών ευρίσκεται εις το βλέμμα, το ανήσυχον, το αδίστακτον, το δυνατόν, που σαν ατσαλένιο λεπίδι διαπερνά το είναι του άλλου».

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής χαρακτηρίζεται

«Σπάνια η δύναμις είναι δυνατόν να ευρεθεί τόσο στενά υφασμένη με τον ελιγμόν, ο ανδρισμός με την ευστροφίαν, η σταθερότης με τον πολυτροπισμόν, η παρρησία με το πολυμήχανον, η σκληρότης με την πραότητα, η κοφτερή εξυπνάδα με την απλοϊκότητα, η αφιλοκέρδεια με την εκτίμησι των υλικών αγαθών, η περιφρόνησις των επιφανειακών μεγαλείων με την ανάγκην της κοινωνικής προκοπής, ο βαθύτατα πρακτικός νους με το ονειροπόλον.

Ένας λόγος, μία στιγμή, αρκούν δια να προσλάβη το βλέμμα του την πλέον παγεράν έκφρασιν. Τότε η μορφή του αλλάζει απότομα και η πνοή του καλοκάγαθου, η γλυκύτης και η εγκαρδιότης σβύνουν αμέσως.

Όταν τον πλημμυρίζει το δίκαιον, ακούεται ο βρυχηθμός του λέοντος».

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής παρεξηγείται

«Το αγέρωχον, σαν του υπερήφανου λεονταριού, ύφος του, εγίνετο επίσης αφορμή να παρεξηγηται ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και από στενούς ακόμη συγγενείς του ως 'ακατάδεκτος'!

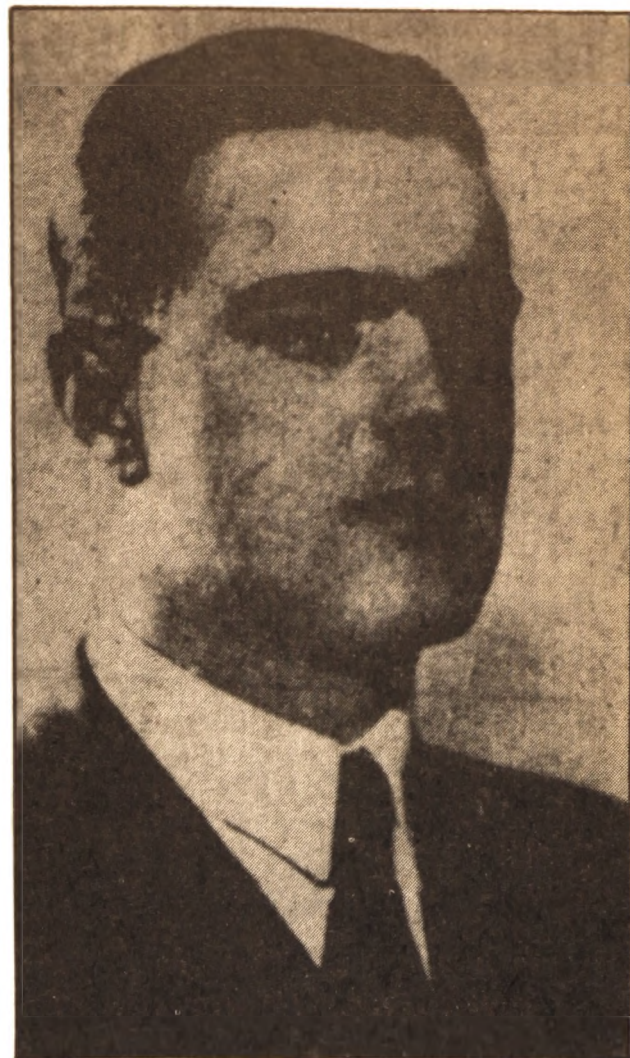
Τον πολύ ζωηρόν και αποφασιστικόν άνθρωπον αυτόν διέκρινε πάντοτε μία καταπληκτική ειλικρίνεια, ειλικρίνεια, που τον παρουσίαζεν ως πρωτόγονον και που πολλάκις εγένετο αφορμή να παρεξηγείται και από τους πλησιέστερους ακόμη φίλους του».

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής συγκρίνεται

«Ένας μόνον θα ηδύνατο να σταθή πλάι του: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Μα και αυτός θα ησθάνετο —είμεθα πλέον ή βέβαιοι— την πίεσιν της δυναμικότητος του Κωνσταντίνου Καραμανλή».

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και οι «αδυναμίες» του

«Γεννημένος για τα σπορ, τα ελάτρευε· μα ο μεγάλος του έρωτας ήταν η ιππασία. Όσες και αν ήσαν οι ασχολίες του, πάντα θα εύρισκε τον καιρό να ξεχυθεί στη ράχι ενός αλόγου στην απλωτή πεδιάδα. Το ευγενές αυτό πάθος του το αντελήφθη ο γέρον Καραμανλής και με μεγάλην ευχαρίστησιν υπεβλήθη εις την υπερβολικήν κάπως δια την εποχήν εκείνην δαπάνην της αγοράς ωραίου και ευγενούς ρά-

τσας αλόγου, το οποίον και του edώρισε. Και ποιος «Πρωτινός» δεν θυμάται τον «Μαύρον», το ατίθασο εκείνο άτι του Κώστα Καραμανλή, που σαν σίφουνας, πρωί και βράδυ μαζί με τον αναβάτη του περνούσε από τα στενά «σοκάκια» του όμορφου χωριού του;

Μα η πρόοδος έρχεται γοργά. Τον «Μαύρον» αντικατέστησε η ρόδα».

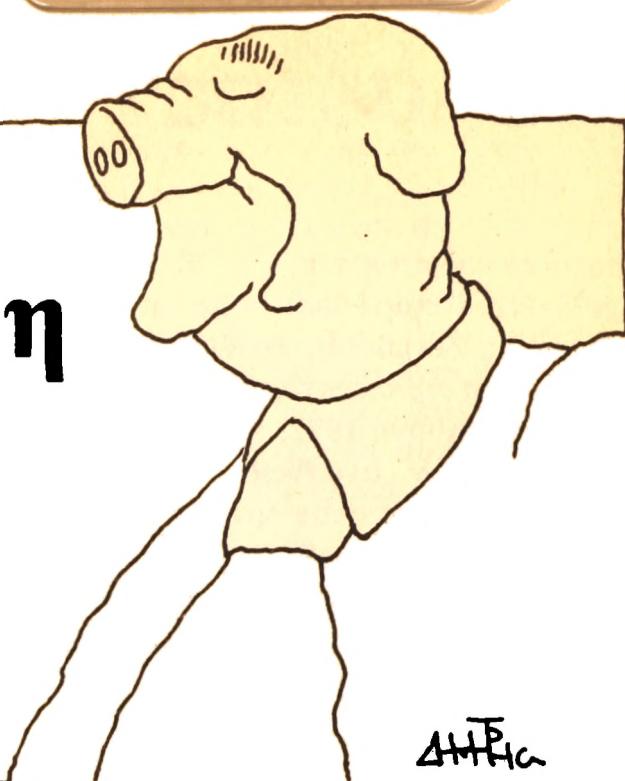
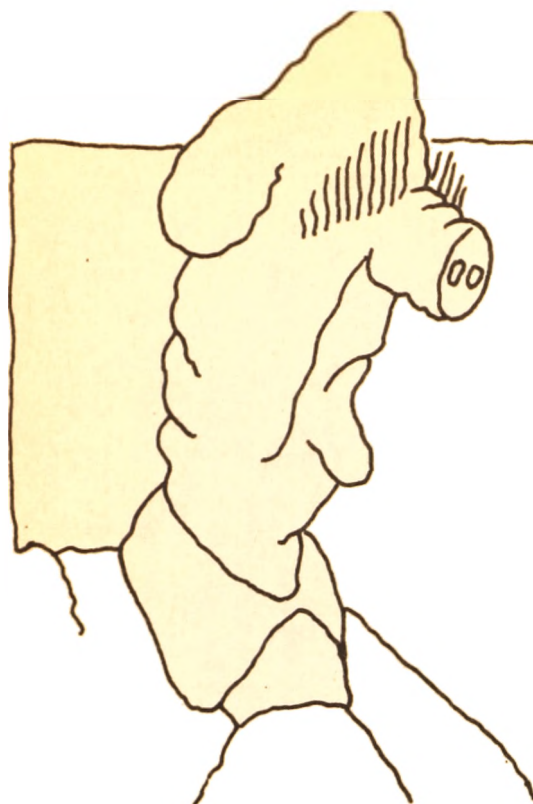
«Παρά την ύπαρξιν όμως του αυτοκινήτου και ο «Μαύρος» δεν έχασεν την θέσιν του μέσα στην καρδιά του νεαρού σπουδαστού, ο οποίος, αν και όπως ήταν άριστος κυνηγός, ώργωνε κυριολεκτικά την περιοχήν του Παγγαίου αναζητώντας ζαρκάδια, αγριόχοιρους και λαγούς. Την αγάπην του δε προς το ευγενές αυτό σπορ την διατηρεί ακόμη και σήμερα».

«Μα ο Πρωθυπουργός μας έχει και λίγες αδυναμίες, η μεγαλύτερα από τας οποίας είναι η... σπανακόπιτα. Κάθε φοράν, που επισκέπτεται την γενέτειράν του «Πρώτην» —όπου η κατασκευή της σπανακόπιτας αποτελεί πραγματικήν επιστήμην— πρέπει να τον περιμένει το αγαπημένο του αυτό φαγητό».

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και οι επιλογές του

«Καθ' όλον το διάστημα του Δικτατορικού δια την Ελλάδα Καθεστώτος ο Κωνσταντίνος Καραμανλής απέσχεν επιμελώς πάσης πολιτικής εκδηλώσεως, προτιμήσας να ασχολήται με τας εργασίας τού εν Σέρραις δικηγορικού του γραφείου».

Το δράμα Καραμανλή και η «Φάρμα των Ζώων» του ΠΑΣΟΚ

ΔΗΤΗ

Φαίνεται πως στην Ελλάδα, μία από τις κυριότερες αδυναμίες των πολιτικών μας ανδρών, είναι ότι ποτέ δεν έχουν καταλάβει την έννοια του πολιτικού «μπούμεραγκ». Χαρακτηριστικό μίας κοινωνίας στην οποία οι όποιες αποφάσεις παίρνονται κυριολεκτικά στο «άρπα κόλλα», αποτέλεσμα μίας εθνικής κουλτούρας στα πλαίσια της οποίας το «ξέρεις ποιος είμαι εγώ», επαυξημένο από την αλαζονεία της εξουσίας οδηγεί σε μία παράλογη πολιτική τύφλωση. Το σίγουρο είναι ότι η πρόσφατη ιστορία μας —και τα ακόμη πιο πρόσφατα γεγονότα της παραίτησης Καραμανλή και των μετέπειτα πεπραγμένων του ΠΑΣΟΚ— δεν αφήνουν καμία αμφιβολία: το φαινόμενο παρατηρείται συνεχώς, αλλά κανείς δεν φαίνεται να το παρατηρεί.

ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΟΥ Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

Η παρατήρηση, ισχύει πρώτα απ' όλα για όλους αυτούς που έτρεξαν να διαρρήξουν τα ιμάτιά τους για την «πραξικοπηματική απομάκρυνση» του παραιτηθέντος Προέδρου της Δημοκρατίας, αλλά και εκείνους που, στο όνομα των συνεχών απαράδεκτων χειρισμών του ΠΑΣΟΚ, δεν άργησαν να διαβλέψουν την «καταστροφή κάποιων θεσμών», δημοκρατικών, που είχαν καθιερωθεί από τον —έστω δεξιό— Κ. Καραμανλή.

Στην πραγματικότητα, το δράμα του τελευταίου —και, αν δεν κάνουμε λάθος, και το προσωπικό του δράμα— είναι ότι αποτελεί τη χαρακτηριστικότερη ίσως περίπτωση πολιτικού μπούμεραγκ, της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας: το πολιτικό μοντέλο που ο ίδιος έστησε μετά τη μεταπολίτευση του 1974, στράφηκε τόσο εναντίον του, ώστε τείνει να τον απομακρύνει από την πολιτική ζωή, τη στιγμή ακριβώς που πίστευε ότι όλα τα σχέδιά του είχαν εκπληρωθεί. Όπως, δηλαδή, ένας άσχετος ρίπτης μπούμεραγκ, που πετάει το όπλο μακριά και ύστερα του γυρίζει ευχαριστημένος την πλάτη...

Η ιστορική ευκαιρία για τον Κ. Καραμανλή και, σε κάποιο βαθμό, για τον τόπο γενικά, δεν χάθηκε τον Μάρτιο του 1985, αλλά το 1974 και τα χρόνια που ακολούθησαν. Διαθέτοντας την πολιτική συναίνεση του 54% και την ευρύτερη συναίνεση από μια κοινωνία, με πρόσφατες τις εμπειρίες της δικτατορίας, ο τότε ιδρυτής της «Νέας Δημοκρατίας» στάθηκε αδύνατο να την αξιοποιήσει. Καθοδηγούμενος από ένα βαθύτατα συντηρητικό πολιτικό πιστεύω, εμπλουτισμένο απλώς με τις εμπειρίες από τη γαλλική Δημοκρατία, δεν ακολούθησε παρά την πεπατημένη: προτίμησε να πλαισιωθεί από το παλιό στελεχικό δυναμικό της Δεξιάς, που μπορεί να του ήταν πιστό, με την πιο ευτελή έννοια του όρου, αλλά είχε στην πλειοψηφία του ξεπεραστεί από τις εξελίξεις στη διάρκεια της δικτατορίας.

Το αποτέλεσμα ήταν αυτό που όλοι, λίγο πολύ, ξέρουμε. Το κοινωνικό μοντέλο των εργολάβων και του τουρισμού, απαλ-

του Στέλιου Κούλογλου

λαγμένο σχεδόν αμέσως από τις ριζοσπαστικές «σοσιαλμανίες» και, φυσικά, πολύ πίσω από την διεθνή τεχνολογική επανάσταση, δεν άργησε να γνωρίσει την κρίση που ακόμα συνεχίζεται και να αναζητήσει την «αλλαγή» στις (έστω θολές αλλά) ριζοσπαστικές εξαγγελίες του ΠΑΣΟΚ.

Όσο για το πολιτικό σύστημα που επιβλήθηκε, αυτό δεν ήταν φυσικά αποτέλεσμα των κινδύνων δικτατορικής παλινόρθωσης, τις οποίες ξεπέρασε —ομολογουμένως με δεξιότητες— ο Κ. Καραμανλής. Ήταν, αντίθετα, ένα σύστημα κομμένο και ραμμένο στα μέτρα του τελευταίου και, γενικά, των «χαρισματικών» προσωπικοτήτων, που, όμως, εκτός από τα χαρίσματά τους διέπονται από μια βαθύτατη ανασφάλεια και έλλειψη εμπιστοσύνης για το λαό τους, αλλά και τον άμεσο πολιτικό τους περίγυρο.

Ο Κ. Καραμανλής προτίμησε αυτό το περίεργο, ιδιότυπο σύστημα της Προεδρευομένης Δημοκρατίας, για να εκλεγεί —και ίσως να επανεκλεγεί— από τη Βουλή που νόμιζε «δική του». Αλλά αν είχε επιλεγεί το πορτογαλλικό, για παράδειγμα, σύστημα —σύμφωνα με το οποίο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας που διαθέτει και εκεί εξουσίες εκλέγεται με άμεση ψηφοφορία— τότε είναι σίγουρο ότι ο Κ. Καραμανλής θα εκλεγόταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας, λόγω της αναμφισβήτητης δημοτικότητάς του. Αποφάσισε να διαλέξει τις μυστικές διαβουλεύσεις, υψηλότατου επιπέδου, ώσπου συνειδητοποίησε ότι κάποιοι του Εκτελεστικού Γραφείου του ΠΑΣΟΚ συνεδρίαζαν κι αυτοί μυστικά, στην παραμονή της επανεκλογής του...

Όταν, μετά το 1974, το αίτημα της εσωκομματικής δημοκρατίας και της δημιουργίας κομμάτων αρχών ήταν στην επικαιρότητα, ο ιδρυτής της «Νέας Δημοκρατίας» επέλεξε να συγκροτήσει το δικό του αυταρχικό και αρχηγικό κόμμα. Αποτέλεσμα: το μεν αντίπαλο κόμμα, δηλαδή το ΠΑΣΟΚ, να φτιαχτεί «κατ' εικόνα και ομοίωση» του κόμματος που είχε την εξουσία, η δε ΝΔ να ψάχνει ακόμη αντί για πρόγραμμα να βρει κατάλληλο αρχηγό, αδυνατώντας σήμερα —ακόμη κι αν ήθελε— να υποστηρίξει αποτελεσματικά τον ιδρυτή της.

Μετά τις εκλογές του 1977, πολλοί σύμβουλοι του Κ. Καραμανλή, του πρότειναν να καθιερώσει την απλή αναλογική «διασπώντας» έτσι τη ΝΔ σε δύο κόμματα (τα οποία θα μπορούσαν από κοινού να κυβερνήσουν), συμβάλλοντας στη διατήρηση του κέντρου, αποδυναμώνοντας με όλους αυτούς τους τρόπους και με την ενίσχυση της κομμουνιστικής αριστεράς, το ΠΑΣΟΚ.

Είναι φανερό ότι, αν ο πολυκομματισμός επικρατούσε στη Βουλή, η εκλογή του Κ. Καραμανλή σε συνθήκες πολλαπλών

σορροπιών, θα ήταν μία αρκετά εύκολη υπόθεση. Ο «πνευματικός πατέρας» της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας, διάλεξε τον εύκολο δρόμο, ως τη στιγμή που το αντίπαλο κόμμα, βρέθηκε να έχει τους απαραίτητους (;) βουλευτές για να εκλέξει, στα πλαίσια του δικομματικού παιχνιδιού το δικό του υποψήφιο για την Προεδρία της Δημοκρατίας.

Ό,τι σπείρει κανείς, θερίζει, ακόμη και στην πολιτική. Η κρίση του μεταπολιτευτικού κοινωνικο - πολιτικού μοντέλου, που έγινε φανερή μετά την άρνηση του ΠΑΣΟΚ να υποστηρίξει την επανεκλογή Καραμανλή, υπήρχε εδώ και καιρό! Απλώς έφτασε σε τέτοιο σημείο, ώστε ούτε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, αλλά ούτε και μία υποθετική κυβέρνηση της «Νέας Δημοκρατίας», θα μπορούσαν να κρατήσουν την εξουσία και να κυβερνήσουν κάτω από τις σημερινές συνθήκες. Το πρόβλημα, δεν είναι ότι ο κ. Παπανδρέου δημιούργησε μία ανεξήγητη πολιτική αν όχι και συνταγματική κρίση, τη στιγμή που όλα «πήγαιναν καλά». Τα πραγματικά ερωτήματα βρίσκονται στο αν και με ποιο τρόπο το ΠΑΣΟΚ θα μπορέσει να διαχειριστεί την κρίση και, πολύ περισσότερο, να την ξεπεράσει.

Η ΦΑΡΜΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΣΟΚ

Αν η πολιτική Καραμανλή χαρακτηρίζονταν από την αδυναμία διατύπωσης μιας σαφούς και δημοκρατικής στρατηγικής ανάπτυξης για τη χώρα, η πολιτική του κ. Παπανδρέου χαρακτηρίζεται από την αδυναμία να δει «μακρύτερα από την μύτη του». Οι παλινωδίες, τα χίλια δυο «αλαλούμ» και, κυρίως, οι πολιτικές συνέπειες της σημερινής κυβερνητικής πρακτικής, δεν προέρχονται από έναν θεμελιωμένο «πραξικοπηματισμό» του ΠΑΣΟΚ ή κάτι παρόμοιο, αλλά από την αδυναμία του να εκπονήσει τις βασικές γραμμές μιας στρατηγικής.

Αλλά όταν η στρατηγική και η πολιτική απουσιάζουν, τότε τη θέση τους παίρνουν η «κουτοπονηρία» από τη μία (που καλείται να καλύψει τις καθημερινές ανάγκες) και ο λαϊκισμός από την άλλη (στο βαθμό που αυτός ο τελευταίος αποτελεί το μόνο ίσως συνεκτικό ιδεολογικό στοιχείο (εκτός από την παράλληλη με αυτό, προσωπικότητα του «Αντρέα») της πασοκικής κοσμοθεωρίας).

Το πρόβλημα είναι ότι ο λαϊκισμός, όσο «απαραίτητος» κι αν είναι στη φάση της αντιπολίτευσης για την άγρια ψήφου, τόσο επικίνδυνος γίνεται όταν βρίσκεται —και κυριαρχεί ως στοιχείο— στην εξουσία και, κυρίως, όταν χρησιμοποιείται για τη διαιώνισή της: τα όσα απαράδεκτα συνέβησαν από την ημέρα της απόφασης της ΚΕ για τον Κ. Καραμανλή, ξεκινώντας με τη διαδικασία γύρω από το θέμα, ως την με το «έτσι θέλω» ψήφο Αλευρά και την ολοκληρωτικά απαράδεκτη αστυνόμευση των βουλευτών με τα έγχρωμα ψηφοδέλτια και την κατά εκλογική περιφέρεια στοίχιση των βουλευτών, είναι χαρακτηριστικά μείγματα κουτοπονηριάς και ενός ακατάσχετου λαϊκισμού.

Η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ, δεν μπορεί ίσως να καταλάβει, ότι έχει ήδη αρχίσει να δέχεται βολές από τα δικά της «μπούμεραγκ» ή να δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την «είσπραξη» και νέων βολών. Αν η κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ —όπως άλλωστε και ο κομματικός μηχανισμός— δεν είχε γίνει τέτοια προσπάθεια να ευνουχιστούν όλα αυτά τα χρόνια, τότε δεν θα ήταν και αναγκαίο να γίνονται εκκλήσεις είτε στον «πατριωτισμό» των βουλευτών είτε —ακόμη χειρότερο— στην ιδιότυπη «βουλευτική αστυνομία» που τείνει να καθιερωθεί, δημιουργώντας ένα πρωτοφανές κοινοβουλευτικό προηγούμενο.

Το κυριότερο, όμως, είναι ότι το ΠΑΣΟΚ δημιουργεί τις προϋποθέσεις για πολύ ισχυρότερα μπούμεραγκ, τόσο πολιτικά όσο και συνταγματικά.

Το πολιτικό μπούμεραγκ, έγκειται στο γεγονός ότι με την έλ-
λειψη του οποιουδήποτε σχεδιασμού, το Κίνημα τείνει να καθι-

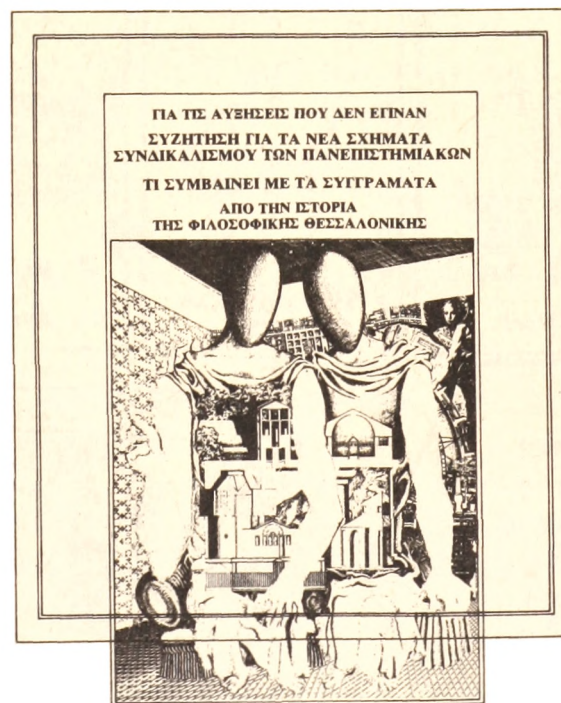
σταται όλο και πιο αναξιόπιστο και, μάλιστα, σε καθημερινή βάση: από τη μια μεριά δηλώνει ότι η κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ ψήφισε σύσσωμη Σαρτζετάκη κατά την πρώτη ψηφοφορία και, από την άλλη, ασκεί στη δεύτερη το γνωστό έλεγχο ο οποίος φυσικά δεν στρέφονταν ούτε προς το ΚΚΕ, ούτε προς τους ανεξάρτητους. Και από τη μια πλευρά δικαιολογεί αυτόν τον έλεγχο με το επιχείρημα ότι οι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ είχαν «λαϊκή εντολή» να εφαρμόσουν το πρόγραμμα του, ενώ από την άλλη δεν διστάζει να ζητήσει την ψήφο του εκλεγέντος με το ψηφοδέλτιο της «Νέας Δημοκρατίας» Παν. Κανελλόπουλου.

Έχουμε την αίσθηση ότι η διατύπωση παρόμοιων ψευδολογιών, καταστρέφει ανεπανόρθωτα, όχι μόνο το πολιτικό κλίμα, αλλά και την ίδια την εκλογική δυναμική του ΠΑΣΟΚ. Όχι γιατί η ελληνική κοινωνία, που είναι άλλωστε εν πολλοίς στηριγμένη στο ψέμα, το απορρίπτει. Αλλά, επειδή οι κυβερνόμενοι αντιδρούν, όταν οι κυβερνώντας ξεπεράσουν την αμοιβαία σύμβαση που ρυθμίζει τη σχέση των δύο πλευρών...

Το Συνταγματικό μπούμεραγκ, έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία: ο κ. Παπανδρέου, δικαιολόγησε την υποψηφιότητα Σαρτζετάκη και την πρόταση αναθεώρησης του Συντάγματος, με την ανάγκη «αναβάθμισης της Βουλής». Τα όσα, όμως, έγιναν εκεί τις τελευταίες μέρες, από την απαγωγή της κάλπης, την ψήφο Αλευρά, τα άρθρα για τις εξαγορές των βουλευτών και τα έγχρωμα ψηφοδέλτια, δίνουν στην Κοινοβουλευτική μας Δημοκρατία ένα χρώμα απελπιστικά γκριζο. Και την (με τον ένα ή τον άλλο τρόπο) «υπέρβαση» του κοινοβουλίου θα την πληρώσουμε όλοι. Είτε αυτή προέλθει από κάποιους φανατικούς ακροδεξιούς που θα δικαιολογήσουν τη συμπεριφορά τους επικαλούμενοι τα πασοκικά πεπραγμένα, είτε προέλθει από τους όψιμους σοσιαλιστές και τους φασίζοντες και χουντίσαντες που φροντίζουν κάθε μέρα τώρα να βγάζουν την έγκυρη αυριανή εφημερίδα της κυβερνήσεως. Που με ένα άκρατο λαϊκισμό σαν σημαία, μας κάνουν να φοβόμαστε ότι αν το παρελθόν έτος 1984 δεν απείχε και πολύ από το ομώνυμο έργο του Τζ. Όργουελ, το 1985 θα μας θυμίσει τη «Φάρμα των Ζώων» την οποία η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να ξαναδιαβάσει...

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΛΟΓΟΣ-ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ

2

ΦΛΕΒΑΡΙΟΣ 1985

Σκέψεις πάνω στην προεδρική εκλογή

Την ώρα που σημειώνονται οι γραμμές αυτές, το ΠΑΣΟΚ φαίνεται αποφασισμένο να επαναλάβει στην κρίσιμη (σημερινή) ψηφοφορία της Παρασκευής, τις ίδιες (ή περίπου) διαδικασίες της ελεγχόμενης δεύτερης ψηφοφορίας.

Η εκλογή του κ. Χρ. Σαρτζετάκη στην Προεδρία της Δημοκρατίας, φαίνεται να έχει μεταβληθεί όχι απλώς σε υπόθεση «κομματικού πατριωτισμού» αλλά σε θέμα-κλειδί της μελλοντικής πολιτικής πορείας και φυσιογνωμίας του Κινήματος.

Μιας πορείας, που συγκλίνει περισσότερο στην αντίληψη για την οριακή εκμετάλλευση, ορισμένων «δεδομένων» της συγκυρίας (3-4 ψήφοι βουλευτών) και λιγότερο (ή καθόλου) στην λαϊκή δυναμική του κινήματος της Αλλαγής. Φυσικά, θα ήταν μικρόχαρη κριτική να επιμείνει κανείς στις ελάχιστες κολακευτικές παρακλητικές εικόνες για την συλλογή 2-3 ψήφων βουλευτών, αποσυνάγωγων για «λόγους αρχής» από το ΠΑΣΟΚ, γεγονότα που θέτουν σε δοκιμασία και το λεγόμενο «ήθος της Αλλαγής» και την αντιστοιχία αυτών των ψήφων στο κοινωνικό επίπεδο.

Παραλλάσσοντας κανείς την ρήση του Τριβωνιανού, μπορεί να πει ότι ορισμένες ψήφοι για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας δεν έχουν οσμή.

Ακόμα και στους αδελφούς Μπουλούκους έγιναν συγκεκριμένες διερευνητικές κρούσεις, ενώ είναι αποκαλυπτικός ο τρόπος με τον οποίο οι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ και ο ίδιος ο κ. Α. Παπανδρέου «ανέχτηκαν» στη Βουλή τις απόψεις του κ. Στάθη Παναγούλη, στην ομιλία του κατά την συζήτηση πριν την δεύτερη ψηφοφορία ή την ερώτησή του για τις παρακολουθήσεις τηλεφώνων ορισμένων δημοσιογράφων. Ωστόσο, η «έγχρωμη διαδικασία», που άρχισε να εφαρμόζεται από τη δεύτερη ψηφοφορία, φαίνεται να επέτεινε τους λόγους φθοράς, να αύξησε σημαντικά το κόστος για την εκλογή του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας.

Κατά την γνώμη ορισμένων νηφάλιων παρατηρητών, το ΠΑΣΟΚ με τις ως τα τώρα μεθοδεύσεις του, εξανέμισε – κατά το παλιό του συνήθειο – όλα τα κέρδη από την αντικαραμανλική του επιλογή, χάρη σ' αυτή την συχνά κυνική όσο και απροσημάτιστη μίμηση των μεθόδων του παλαιοκομματισμού (από την υπόθεση της ψήφου του κ. Ιωαν. Αλευρά έως τα «γαλάζια» ψηφοδέλτια). Θα μπορούσε βέ-

του Δ. Μιχαήλ

βαια να αντιτείνει κανείς «όταν η Δεξιά υπονομεύει με χίλιους δυό τρόπους την Αλλαγή, εμείς δεν μπορούμε να βαδίζουμε με τον σταυρό». Η άποψη είναι σωστή και όχι χωρίς ερείσματα η δικαιολογητική της βάση μέσα στο παιχνίδι της ελλαδικής πολιτικής αντιπαράθεσης.

Ωστόσο – και δω υπάρχει η θεμελιώδης διαφορά από τα Ιουλιανά του 1965, όταν το Παλάτι και η Δεξιά μεθόδευαν Κυβερνήσεις αποστασίας για να αποτρέψουν την διεξαγωγή εκλογών – η αδυναμία του ΠΑΣΟΚ να εκλέξει Πρόεδρο της Δημοκρατίας τον κ. Χρ. Σαρτζετάκη με 180 «καθαρόαιμους» ψήφους της Αλλαγής, δεν σήμαινε τίποτα το ανησυχητικό και το ιδιαίτερο, εφόσον παραμένει στέρεη η πεποίθησή του ότι έχει την πλειοψηφία στον λαό, την οποία μπορεί να επαναβεβαιώσει κάθε στιγμή.

Ωστόσο και μόνο οι κρούσεις στον κ. Παν. Κανελλόπουλο (που έγιναν – όσο κι αν το διαψεύδει ο κ. Δ. Μαρούδας – τόσο πριν την επιλογή του κ. Χρ. Σαρτζετάκη όσο και την περασμένη εβδομάδα) υποδηλώνουν ότι οι μετακαρμανλικές εξελίξεις, κάθε άλλο παρά αντιμετωπίζονται με σταθερότητα και απόλυτη αισιοδοξία από το ΠΑΣΟΚ. Αντίθετα, είναι σχεδόν βέβαιο ότι υπάρχει – όπως διαπιστώθηκε στις πρόσφατες συζητήσεις μελών του Εκτελεστικού Γραφείου – μια επιφυλακτική ή και αρνητική αντιμετώπιση ορισμένων μετακαρμανλικών μεθοδεύσεων, με αποκορύφωμα τα «γαλάζια ψηφοδέλτια» που δεν είχε υπολογισθεί από την αρχή. Εκείνο που είχε υπολογισθεί μόνο, κατά την γνώριμη τακτική του ΠΑΣΟΚ, «ας μελετήσουμε μόνο το πρώτο βήμα» ήταν η κομματική συσπείρωση, που όντως δημιούργησε η αντικαραμανλική επιλογή της 9ης Μαρτίου.

Στους κυρίαρχους προβληματισμούς μερίδας δημοκρατικών πολιτών, εκτός από τις λογής «αυστηρά πειθαρχικές» μεθοδεύσεις σημαντική θέση φαίνεται να έχει και μιά άλλη παράμετρος του θέματος «κόστος της εκλογής Προέδρου». Χωρίς διάθεση να μειωθεί η δημοκρατική συνέπεια και προοδευτική τοποθέτηση του κ. Χρ. Σαρτζετάκη, θα πρέπει από την άλλη μεριά να επισημάνει κανείς ότι ο υποψήφιος (και από σήμερα, ίσως νέος Πρόεδρος

ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ....

ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΕΛΙΑΔΑ

ΣΤΗΝ ΚΕΜΟΠΟΛΗ ΑΔΙΝΑ

ΕΞΑΡΧΕΙΑ
ΑΔΑΜΝΙΑ
ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ
ΑΣ ΚΑΜΠΙΚΗ
ΦΙΕΛΩ

ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 76
ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΝΑ ΜΑΓΑΖΙ
ΠΟΥ ΠΟΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟ-
ΦΩΝΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ

Ι ΔΑΥ
ΑΝΙΧΤΕ
ΤΗΝ ΠΟΡΤΑ

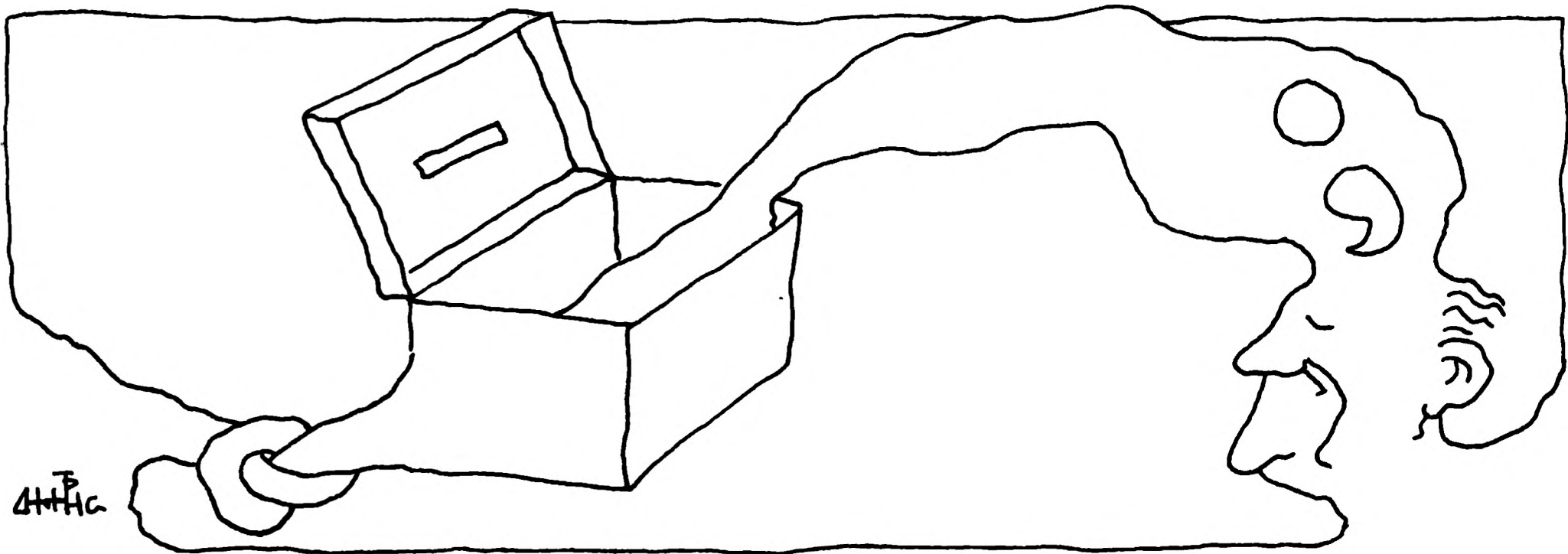
ΚΑΙ ΠΟΥ ΠΑΡ' ΟΝΟ ΠΟΥ ΠΟΛΙΟΡΚΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΕΥΡΩΠΑΙΟΥΣ ΑΠ' ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΜΕΡΑ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΑΣΗΣ ΚΡΑΤΗΣΕ ΚΛΕΙΣΤΗ ΤΗΝ
ΠΟΡΤΑ.....

...ώστε να
εφακοχαιδίστη
να εξυπηρετή
ταύς ισάχοντες
μέ την ίδια
βονέπεια και
φιλική διάθεση
όπως και παρ' α

ΟΛΑ ΟΣΑ ΘΕΛΑΤΕ ΝΑ ΜΑΘΕΤΕ ΓΙΑ ΤΑ STEREO ΚΑΙ ΚΑΝΕΙΣ ΔΕΝ ΣΑΣ ΤΑ ΕΛΕΓΕ.

Ενας Φυσικός-Ηλεκτρονικός και
Ενας Ηλεκτρολόγος-Ηλεκτρονικός
εάς περιμένουν για να διαλέξετε
μαζί το καλύτερο Stereo και τα
λεφτά σας να πιάνουν τόπο

STUDIO HI FI ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 76
ΑΘΗΝΑ 706
ΤΗΛ 3602697 - 3627858

της Δημοκρατίας) φέρεται ως ένα πρόσωπο αυστηρά προσηλωμένο στην νομιμότητα και έχει τηρήσει αποστάσεις από τις λεγόμενες «πολιτικές επιλογές και διεργασίες».

Κανένας δεν γνωρίζει τις απόψεις του κ. Χρ. Σαρτζετάκη για το θέμα της ένταξης μας στην ΕΟΚ, για το θέμα της παραμονής μας στο ΝΑΤΟ ή όχι, για το ζήτημα του «ηπίου κλίματος» ή και ακόμα των ίσων δημοκρατικών ευκαιριών στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και άλλα παρόμοια και προβληματικά της πολιτικής πρακτικής.

Ο κ. Χρ. Σαρτζετάκης είναι ίσως ο μοναδικός υποψήφιος Πρόεδρος της Δημοκρατίας σε δυτικοευρωπαϊκή χώρα, για τον οποίο όχι οι απλοί πολίτες, αλλά και τα ίδια τα κόμματα που τον υποστηρίζουν (με πρώτο το ΚΚΕ) δεν γνωρίζουν τις συγκεκριμένες προσωπικές πολιτικές απόψεις του σε θέματα πολιτικών χειρισμών, αντιπολιτευτικών τριβών και, γενικότερα, της δημόσιας ζωής της χώρας.

Και η διαπίστωση αυτή, γίνεται πολύ περισσότερο αποκαλυπτική, αν αναλογισθεί κανείς ότι ο κ. Χρ. Σαρτζετάκης, όχι απλώς θα έχει εκλεγεί πανηγυρικά από το κυβερνητικό κόμμα, αλλά και θα είναι – έως ότου ψηφισθούν από τη νέα Βουλή οι τροποποιήσεις του Συντάγματος, που προτείνει το ΠΑΣΟΚ – ένας Πρόεδρος Δημοκρατίας με αρκετές «υπερεξουσίες», ένα καθαρά πολιτικό πρόσωπο.

Από μια άλλη σκοπιά καταμετρώντας κανείς το συνολικό πολιτικό κόστος από την εκλογή του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας (χωρίς, βέβαια, καμιά διάθεση σύγκρισης με τον συντηρητικό κ. Κων. Καραμανλή) θα πρέπει να αναφερθεί στην εμβέλεια του πολιτικού λόγου και της δυναμικής του ΚΚΕ. Πολύ συνοπτικά, ας σημειώσουμε ότι, ενώ καμιά από τις δυό βασικές και αναγκαίες θεσμικές αλλαγές (Πρόεδρος, αναθεώρηση διατάξεων) δεν μπορεί να γίνει χωρίς το ΚΚΕ, όχι μόνο δεν έχει αυξηθεί το κύρος, η διαπραγματευτική δύναμη και η επιρροή του κόμματος αυτού, αλλά αντίθετα έχουν υποβαθμιστεί, καθώς το ΚΚΕ κυριολεκτικά σύρεται, είτε από τις ευέλικτες πολιτικές επιλογές του ΠΑΣΟΚ, είτε από τον κυρίαρχο διπολισμό.

Η προβληματική αυτή θέση του ΚΚΕ, έχει απασχολήσει έντονα το Πολιτικό Γραφείο του κόμματος και, σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες, υπάρχουν διαθέσεις να ενταθεί η πίεση κατά της Κυβερνήσεως, μετά τις 29 Μαρτίου.

Ασφαλώς, οι μεθοδεύσεις που χαρακτηρίζουν όλες τις «φθοροποιές» πρωτοβουλίες του ΠΑΣΟΚ τις τελευταίες ημέρες για την εκλογή δικού του Προέδρου της Δημοκρατίας, έχουν τη βάση στην πεποίθηση ότι «με τον νέο Πρόεδρο εδραιώνεται η παρουσία μας σε μια νευραλγική πολιτειακή θέση και ακόμα δίνουμε την εντύπωση ότι ελέγχουμε αποφασιστικά τις πολιτικές εξελίξεις». Αυτό το δίπτυχο, μαθαίνουμε ότι θα είναι η κυρίαρχη συλλογιστική

της ανακοίνωσης που σκοπεύει να εκδώσει το ΠΑΣΟΚ σήμερα Παρασκευή, μετά την αναμενόμενη εκλογή του κ. Χρ. Σαρτζετάκη ως τέταρτου Προέδρου της Δεύτερης Ελληνικής Δημοκρατίας.

Και, κατόπιν, να κερδηθεί κάποιος χρόνος για την ανασύνταξη των κομματικών δυνάμεων, την προετοιμασία των εκλογών (που δεν αποκλείεται να μετατεθούν έως τον Οκτώβριο) και την συστηματική προσπάθεια για αναβάθμιση του κυβερνητικού έργου, τουλάχιστον προπαγανδιστικά.

Ωστόσο, αν ο εκλογικός νόμος απέδειξε ότι το ΠΑΣΟΚ θεωρεί ως συστατικό στοιχείο της πολιτικής του συμπεριφοράς την «κυβερνητική αυτοδυναμία» (την οποία μάλιστα αναγόρευσε σε θεσμό, στα πρόσφατα κείμενα της Κ.Ε.), οι διαδικασίες και οι όροι για την εκλογή του κ. Χρ. Σαρτζετάκη ως νέου Προέδρου της Δημοκρατίας δεν αποκλείεται να σημαίνουν ότι θεωρεί την «αυτοδυναμία της εξουσίας» ως σκοπό και όχι ως μέσον.

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΕΝ ΣΥΝΤΟΜΙΑ!

Δέν υπάρχει λόγος νά κρατάτε ολόκληρες τίς έφημερίδες πού διαβάσετε, γιά νά φυλάξετε μιά είδηση πού σάς ενδιαφέρει. Κρατείστε μόνο τήν είδηση. Ζητείστε μας τά αποκόμματα όλων τών έφημερίδων, γιά νά μή μπείτε έσείς στόν κόπο νά τά συγκεντρώσετε.

Δουλειά μας είναι νά ένημερωνόμαστε και νά σάς ένημερώνουμε.

Διαβάζουμε όλες τίς έφημερίδες (έλληνικές και ξένες) και κρατάμε γιά λογαριασμό σας, τά αποκόμματα πού σάς άφορούν.

Δέν είμαστε «μερικοί άνθρωποι», αλλά ένα ολόκληρο δημοσιογραφικό έπιτελείο πού δουλεύει υπεύθυνα γιά τήν ειδική - δική σας ένημέρωση.

Επικοινωνείστε μαζί μας!

EXPRESS NEWS

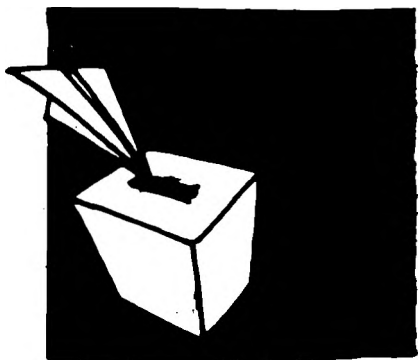
Τό προσωπικό σας Άρχείο.

ΣΤΡΑΤΟΣ ΜΟΥΒΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ & ΞΕΝΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ 6 ΤΗΛΕΦ. 3243.351 ΑΘΗΝΑΙ Τ. Τ. 122

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ
ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ

Τρία προβλήματα σε τρεις προβληματικές κινήσεις

του Χρ. Κυριαζή

Τρία ζητήματα που προέκυψαν από χειρισμούς του κυβερνώντος κόμματος μετά τη «μεταστροφή» του στις 9 Μαρτίου στο θέμα της υποψηφιότητας του Προέδρου της Δημοκρατίας υπενθύμισαν στην ευρύτερη κοινή γνώμη ότι η συνταγματική και πολιτειακή, γενικότερα, τάξη πραγμάτων δεν είναι υπεράνω της πολιτικής συγκυρίας και των αντιθέσεων της, αλλά ότι παράγεται, κατά τρόπο ιδιότυπο, από την πολιτική συγκυρία και συνυφαίνεται μαζί της. Τα τρία αυτά ζητήματα που «υπενθύμισαν» αυτή τη βασική, όσο και συγκαλυμμένη από ένα πλέγμα νομικού φορμαλισμού, αρχή και που, περαιτέρω, μέσα από τις ιδεολογικές - παραταξιακές αντιπαραθέσεις οι οποίες αναπτύχθηκαν γύρω από αυτά, έδειξαν την κοινωνική - ταξική δυναμική η οποία απωθείται από το περίβλημα του συνταγματικού ή πολιτειολογικού κανόνα είναι: το άρθρο 110, το δικαίωμα ψήφου στη Βουλή του αναπληρωτή Προέδρου κ. Αλευρά κατά την εκλογή του νέου προέδρου — δηλαδή το ασυμβίβαστο ή όχι αυτού του δικαιώματος με τα καθήκοντα τα οποία περικλείονται στο πολιτειακό λειτουργήμα του μετά την παραιτήση του κ. Καραμανλή, και, περαιτέρω, το ασυμβίβαστο της βουλευτικής του πρακτικής, και όχι της ιδιότητάς του, με την αντίστοιχη προεδρική — και, τέλος, το χρωματισμένο «ψηφοδέλτιο Σαρτζετάκη» που χρησιμοποιήθηκε από το ΠΑΣΟΚ κατά τη δεύτερη προεδρική ψηφοφορία της 23ης Μαρτίου, και που, από τυπική άποψη, ανάγεται στον κανονισμό της Βουλής.

Για πρώτη φορά μετά το 1975, αυτή η πολιτικοποίηση και κοινωνική σημασιοδότηση της συνταγματικής πρακτικής των κομμάτων αλλά και της συνταγματικής πραγματικότητας — και κατά πρώτο λόγο του, νεκρού ή «ουδέτερου» γραπτού σώματος του Συντάγματος — έθεσε σε δοκιμασία την αντοχή που έχει η θεσμική μεταπολιτευτική τάξη πραγμάτων μπροστά σε μια οξυμένη σύγκρουση που αφορά στα θεμέλιά της, και μετατόπισε τις ισορροπίες και τα αντικείμενα συμβιβασμών του κοινοβουλευτικού παίγνιου από τα γενικά πεδία της πολιτικής δράσης (εξωτερική πολιτική, οικονομική πολιτική, διοικητικές ή εκσυγχρονιστικές - θεσμικές ρυθμίσεις) στο σκληρό τους πυρήνα, στον Καταστατικό

τους Χάρτη που είναι και αυτός όπου συντάσσονται τα στοιχεία δομής της πολιτικής εξουσίας.

Μπορούμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι, από αυτή τη δοκιμασία και μετατόπιση δεν διακυβεύτηκε η ομαλότητα, δηλαδή η δυνατότητα διεκδίκησης και προώθησης κάποιων αλλαγών στο πολιτικό σύστημα χωρίς το εγχείρημα να απολήγει σε κρίση. Έστω κι αν η αντιπολίτευση έσπευσε να μιλήσει για «πολιτικό πραξικόπημα» και «ανατροπή πολιτικών ηθών», απλώς και μόνο λόγω της άσκησης εκ μέρους του κυβερνώντος κόμματος ενός νόμιμου συνταγματικού δικαιώματος (και αυτό ισχύει και για την επιλογή του «προσώπου» του Προέδρου και για την αναθεώρηση του Συντάγματος), είναι υποχρεωμένη να λειτουργεί ιδεολογικά με βάση την κατ' αρχήν επίκληση της ανάγκης για «δημοκρατία» και «ομαλότητα», άρα να διασφαλίζει έμπρακτα τόσο τη δημοκρατική αρχή όσο και την αδιατάρακτη λειτουργία των θεσμών. Και βεβαίως αυτή η λειτουργία της δεν μπορεί να αμφισβητηθεί με το επιχείρημα ότι αποτελεί απλώς τακτική επιλογή συγκυρίας, ότι, δηλαδή, «στην ουσία» δεν σέβεται τίποτε από αυτά που διακηρύσσει, διότι στην πολιτική συμπεριφέρεσαι ακριβώς με βάση την κατατιθέμενη πρακτική του αντιπάλου και όχι δικάζοντας ή προδικάζοντας τις «βαθύτερες» προθέσεις του.

Αυτά όλα, όμως, δεν σημαίνουν ότι δεν υπάρχει πρόβλημα και θεσμικό και πολιτικό με τα τρία αυτά διαβήματα του ΠΑΣΟΚ. Ως προς το άρθρο 110 η κυβέρνηση ανέκρουσε πρύμνα, αλλά μετά την οξύτατη κριτική επί αντιδημοκρατισμού που δέχτηκε από τη ΝΔ, εγγράφοντας έτσι την απόσυρση του 11ου στη σειρά της αναθεωρητικής της πρότασης άρθρου σαν τακτική ήττα περισσότερο παρά σαν ελιγμό. Από την άλλη, όμως, η έμπρακτη αυτή απόδειξη αντοχής των κανόνων που έχουν άγραπτα θεσμιστεί για τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των οργανικών στοιχείων (κόμματα, κυρίως) της «πολιτικής κοινότητας», καθώς και η σημασία της υποχώρησης του ΠΑΣΟΚ ως προς την ύπαρξη δυνατότητας για κάποια σημεία συμβιβασμού εν μέσω οξυμένων πολιτικών αντιθέσεων, δεν μπορούν να απαλείψουν μια αρχική εντύπωση που είχε

Ο «δαίμων» του τυπογραφείου, και του μοντάζ αυτή τη φορά, έκανε τη συνέντευξη του Γάλλου καθηγητή του Συνταγματικού Δικαίου Μ. Μιάιγ και της Γιουγκοσλάβας ερευνήτριας του Ινστιτούτου Συγκριτικού Δικαίου του Βελιγραδίου Λ. Μπάστα στον συνεργάτη μας Β. Γιαχνή με τίτλο «Δύο εκδοχές για το ρόλο του Συντάγματος» που δημοσιεύθηκε στο προηγούμενο ANTI (τχ. 283 σελ. 16) να διαβάζεται μόνο από τους ιδιαίτερα προσεκτικούς. Έτσι, λόγια του Μ. Μιάιγ αποδόθηκαν στην Λ. Μπάστα και αντίστροφα με αποτέλεσμα η δεύτερη να ...ασκεί κριτική στο Σοσιαλιστικό Κόμμα της Γαλλίας, ενώ μιλά για τη Γιουγκοσλαβία!

Ζητάμε συγνώμη από τους αναγνώστες μας και σημειώνουμε στη συνέχεια ποια είναι η σωστή συνέχεια στη συνέντευξη

1. Στη σελ. 16, στο εισαγωγικό σημείωμα του Β.Γ. στην 6η σειρά οι «... τρεις διαφορετικές εκδοχές ...» πρέπει να διορθωθεί σε «δύο» γιατί προφανώς οι δύο δεν μπορούν να αναφέρονται σε «τρεις εκδοχές».

2. Στη σελ. 16, ο «δαίμων» έκοψε την απάντηση του Μ. Μιάιγ πριν τελειώσει. Έτσι στην τρίτη στήλη της σελ. 16, μετά το τέλος της α-

πάντησης «... Αυτό όμως δυστυχώς δεν είναι υρατό στον ορίζοντα» δεν ακολουθεί η ερώτηση στην κ. Μπάστα αλλά συνεχίζει η απάντηση. Η συνέχειά της βρίσκεται στη σελ. 17 στην πρώτη στήλη στην 28η σειρά. «Το πρόβλημα λοιπόν που τίθεται είναι ...» και συνεχίζεται η συζήτηση με τον Μ. Μιάιγ μέχρι και την τρίτη στήλη της σελ. 17, 20η σειρά όπου τελειώνει με «... και ο σημερινός κονφορμισμός απέναντι στο δεδομένο θεσμικό πλαίσιο». Εδώ φαίνεται δηλαδή να μιλά η Λ. Μπάστα για το Σ.Κ. Γαλλίας!

3. Προφανώς λοιπόν η ερώτηση προς την Κ. Μπάστα που ξεκινά στο τέλος της τρίτης στήλης της σελ. 16, αρχίζει μετά τις απαντήσεις του Μ. Μιάιγ. Διαβάζεται δηλαδή ως εξής: Μετά τις απαντήσεις του Μ. Μιάιγ πρέπει να διαβαστεί η ερώτηση προς την κ. Μπάστα τρίτη στήλη στη σελ. 16. Συνεχίζεται μέχρι την 27η σειρά της πρώτης στήλης της σελ. 17 «... και ασφαλώς δεν ισχυρίζεται ότι είναι και το καλύτερο».

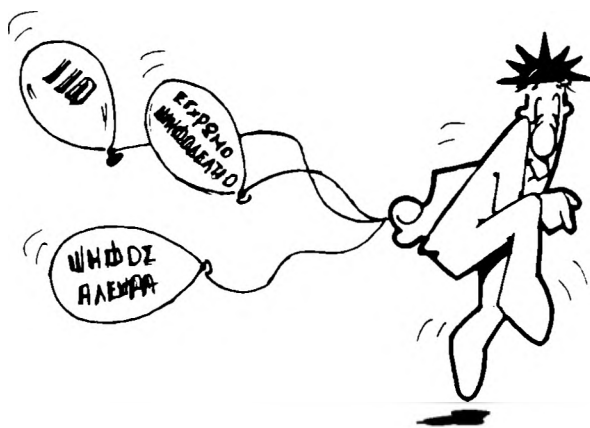
Εκεί σταματάει γιατί μιλά ο Μ. Μιάιγ για τη Γαλλία και όχι η Λ. Μπάστα όπως τυπώ-

ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

θηκε κατά λάθος και συνεχίστε στην τρίτη στήλη της σελ. 17 από την 21η σειρά «εν πάση περιπτώσει αυτός είναι ο σοσιαλισμός ο νομιμοποιημένος στη συνείδηση του γιουγκοσλαβικού λαού, ...» από δω και μέχρι το τέλος της σελ. 17 και —ευτυχώς— ολόκληρη τη σελ. 18 διαβάστε κανονικά. Είναι οι απαντήσεις της Λ. Μπάστα.

Ελπίζουμε στην κατανόηση των αναγνωστών μας για τις παρεμβάσεις του «δαίμονα».

Τέλος θα πρέπει να γίνει μια συμπλήρωση, η οποία εξαιτίας των εξελίξεων του προηγούμενου δεκαπενθήμερου και των αναγκών να καλυφθεί η επικαιρότητα από παράλειψη της σύνταξης του περιοδικού δεν συμπεριλήφθηκε στο προηγούμενο ANTI. Οι δύο συνταγματολόγοι, από τους οποίους πήρε τη συνέντευξη ο Β. Γιαχνής, είχαν προσκληθεί από το Σύλλογο Φοιτητών της Νομικής Σχολής του Α.Π.Θ. και συμμετείχαν σε εκδήλωση που διοργάνωσε ο Σύλλογος την Τρίτη 5 Μαρτίου 1985 που έγινε στη Θεσσαλονίκη.

δημιουργηθεί με την αντίστροφη κίνηση του κ. Παπανδρέου κατά την 9η Μαρτίου: την εντύπωση του «άλματος εν κενώ», ή, της μη σταθμισμένης, ιεραρχισμένης και επεξεργασμένης κλίμακας πολιτικών κινήσεων μετά την «άρνηση προς τον Καραμανλή» και την «άρνηση του Καραμανλή». Διότι, είναι τουλάχιστον άτακτη υποχώρηση το να ανακαλείς χωρίς άλλη λέξη την πρωτοβουλία σου που έθιγε —ή έστω «αφορούσε»— μια από τις ουσιαστικότερες ενσαρκώσεις της λαϊκής κυριαρχίας, (δηλαδή τη συντακτική εξουσία του εκλογικού σώματος), την οποία εσύ προβάλλεις ως ύπατη των αξιών σου. Κι αυτή η υποχώρηση —που δεν μπορεί να αιτιολογηθεί ούτε καν ως οφειλόμενη σε «νομική βιασύνη» των επαϊόντων σου— έτσι όπως έγινε άφησε ένα κενό και κάποια ερωτηματικά στη συνείδηση πολλών, και όχι μόνον, βέβαια, των κοινωνικών αντιπάλων σου.

Αν όμως η αναθεώρηση του άρθρου 110 αποσύρθηκε, και χρησιμοποιείται πλέον ως πρόσθετο επιχείρημα της αντιπολίτευσης προκειμένου να αποδείξει τον «ολοκληρωτισμό» ή την κατά «καθημερινή», εξουσία «κλειστού κυκλώματος» του ΠΑΣΟΚ, τα άλλα δύο ζητήματα εγγράφονται στην καθ' ημέρα συγκυρία ως επίμαχα αντικείμενα πολιτικής διαπάλης, με γνωστά και εδώ τα μέτωπα και την οριοθετική γραμμή μεταξύ των αντιπάλων. Η νομιμοποίηση του δικαιώματος ψήφου του προεδρεύοντος κ. Αλευρά κατά την ψηφοφορία για την ανάδειξη του Προέδρου, προήλθε από την πλειοψηφία που στάθηκε δυνατό να σχηματισθεί στη Βουλή με την πρόσθεση του ΠΑΣΟΚ του ΚΚΕ και των «4 ανεξάρτητων», ενώ η ΝΔ με την αποχώρησή της κατά την ψηφοφορία υποδήλωνε σαφώς ότι θεωρεί τόσο την εν λόγω νομιμοποίηση όσο και τη νομιμότητα εκλογής του κ. Σαρτζετάκη ως πράξεις υπό συνταγματική αίρεση. Όμως, τόσο η κίνηση του κ. Αλευρά να μην ψηφίσει κατά τη δεύτερη ψηφοφορία, όσο και η δήλωση του κ. Μητσοτάκη ότι το κόμμα του θα προσβάλει την εκλογή Προέδρου αν αυτή επιτευχθεί μόνο με την ψήφο του κ. Αλευρά, δεν έχουν άλλο αποτέλεσμα από το να εξαρτούν την πολιτική νομιμοποίηση ενός θεσμού (και του Προέδρου και της Βουλής) από στενά κριτήρια συγκυρίας, ή κομματικής λογικής. Διότι σαφώς ο κ. Αλευράς, ή συνολικά η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ, υποβαθμίζει το κύρος της πολιτικής απόφασης και, μέσω αυτού, το κύρος του θεσμού της Βουλής, με τη μη προσέλευσή του στην ψηφοφορία της 23ης Μαρτίου —μολονότι μάλιστα η απόφαση αυτή της Βουλής είχε προκαλέσει ήδη πολύπλευρο κλυδωνισμό στο κύρος του θεσμού— χωρίς, από την άλλη, να μπορεί να διασκεδάσει την υποψία ότι «περιμένει πόσα ψηφοδέλτια Σαρτζετάκη θα βγουν από την κάλπη για να κανονίσει αν θα ψηφίσει στις 29 «η ΝΔ, εξάλλου, δεν μπορεί να εξαρτά όλη τη σύγκρουση που επεδίωξε από το αν στην τρίτη ψηφοφορία ο κ. Σαρτζετάκης συγκεντρώσει 180 ή 181 ψηφοδέλτια, διότι με τον τρόπο αυτό κάθε άλλο παρά μπορεί να πείσει ότι δεν είναι καιροσκοπικό κόμμα και ότι «ενδιαφέρεται για τους θεσμούς». Πέραν όμως της σύγκρουσης αυτής, υπάρχει το γενικότερο πρόβλημα του χαρακτήρα της ψήφου της Βουλής υπέρ της ψήφου Αλευρά: στο βαθμό που άπτεται αυθεντικής ερμηνείας Συντάγματος είναι πρόβλημα αν μπορεί να χαρακτηριστεί, όπως και έγινε, «απόφαση» —διαδικασία που απαιτεί αυξημένο κύρος αναθεωρητικής και όχι κοινής Βουλής— ή αν διαθέτει την περιορισμένη ισχύ πολιτικής απόφασης, που χρειάζεται πλέον να τεκμηριωθεί η όχι με την αυθεντική εξουσία μιας αναθεωρητικής Βουλής, αν υπάρχει, τουλάχιστον, πρόθεση να μη δημιουργηθούν ζητήματα συνολικής πολιτειακής αμφισβήτησης.

Τέλος, το τρίτο επίμαχο ζήτημα, το χρωματισμένο ψηφοδέλτιο Σαρτζετάκη στην ψηφοφορία της 23ης Μαρτίου, έχει το κοινό γνώρισμα, με την υπέρ της ψήφου Αλευρά απόφαση των 3/5 της

Βουλής, ότι είναι απότοκο της στενής πλειοψηφίας των «δημοκρατικών δυνάμεων και της πάσης θυσία (...) επιδιωκόμενης ανάδειξης ως Προέδρου του κ. Σαρτζετάκη, αλλά συναρτάται ευθέως με τη φυσιογνωμία τη σύνθεση και τη λειτουργία του ΠΑΣΟΚ ως πολιτικού κόμματος, καθώς και με το πρόβλημα της νομιμοποίησής του με βάση κάποιες κοινοβουλευτικές διαδικασίες που διαμορφώνονται κατά «παγία πρακτική» και σύμφωνα με γενικής ισχύος κανόνες, ρυθμιστικούς της έκφρασης της βούλησης των πολιτών. Το ζητούμενο δεν είναι η παραβίαση του κανονισμού της Βουλής, ή η παράβαση της αρχής του απόρρητου και της μυστικότητας της ψηφοφορίας. Αυτά μπορεί να μην θίχτηκαν με το πράσινο ψηφοδέλτιο του ΠΑΣΟΚ. Εκείνο που αμφισβητείται, σίγουρα, είναι το πολιτικό ήθος του, δηλαδή η πολιτική του νομιμοποίηση από κανόνες που υπερασπίζεται σαν πρωταρχικούς και που δεν μπορεί να τους παραβαίνει επειδή δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει αλλού, δηλαδή στον εσωτερικό του ιστό ως κόμμα, την σύγκλιση των βουλευτών του γύρω από μια επιλογή —θεμελιακή έτσι ή αλλιώς— και τη μετατρέπει σε πειθαρχία που εξασφαλίζεται εξωγενώς με την προσφυγή του σε μεθόδους που αναιρούν τις διακηρύξεις του. Και το σενάριο της «επιπορείας» και το «πράσινο» ψηφοδέλτιο παραπέμπουν σαφέστατα, όχι στην ανάγκη συνέπειας των αντιπροσώπων του ΠΑΣΟΚ προς αυτά που τους ενέτειλαν οι εκλογείς τους, αλλά στην ανυπαρξία όλων εκείνων των όρων που απαιτούνται προκειμένου να είναι πριν απ' όλα ενδοκομματικά πολιτική αυτή η εντολή για να μπορέσει στη συνέχεια να υπάρξει ως συνεπής. Διαφορετικά, θα δίνονται όλες οι ευκαιρίες να αμφισβητείται και η πολιτική υπόσταση του ΠΑΣΟΚ ως κόμματος, και η ιδεολογική του νομιμοποίηση ως δημοκρατικού, και η στρατηγική του ως σχηματισμού με προγραμματική και μακροπρόθεσμη οπτική. Και τα τρία αυτά ζητούμενα, το ΠΑΣΟΚ κατέγραψε στα αρνητικά του μάλλον την όλη του συμπεριφορά και πράξη για το άρθρο 110, την ψήφο Αλευρά και το έγχρωμο ψηφοδέλτιο. Και αν υπάρχουν κάποιες εκ των υστέρων αυτοκριτικές για το τελευταίο, αυτές θα πρέπει να διευρυνθούν και στα δύο άλλα και να θέσουν το πρόβλημα της πολιτικής σχέσης του κομματικού οργανισμού με τα κάθε είδους στοιχεία του, κάθετα και οριζόντια, και, στη συνέχεια, με τους θεσμούς ως έχουν και με τη στρατηγική μετασχηματισμού τους. Το πρόβλημα είναι τόσο περισσότερο επίκαιρο τώρα, όσο προωθείται η αναθεώρηση του Συντάγματος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Σ. ΒΟΓΙΑΤΖΗ & Α. ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
Ο Γ' Τόμος του βιβλίου
ΚΥΠΡΙΑΚΟ

ΕΥΘΥΝΕΣ

του Πλουτ. ΣΕΡΒΑ

Πληροφορίες: Τηλ. 8621084,
9427427

ΑΘΗΝΑ 1985

Αμερικάνοι ιδεολόγοι των λογής - λογής δικτατοριών, που στηρίζουν τον «ελεύθερο δημοκρατικό κόσμο». Ίσως αυτή η αντίληψη περί δημοκρατίας να οδήγησε τον κ. Σουλτς στην άποψη ότι «υπάρχουν ακόμη προβλήματα με την Ελλάδα» και στην υπόμνηση κάποιων «δυσάρεστων δηλώσεων», δηλαδή αντιλήψεων για την αμερικανική πολιτική που έχει εκφράσει ο έλληνας πρωθυπουργός. Παρά τους «λεπτούς χειρισμούς» λοιπόν, η πολιτική των «συμμάχων» μας κατορθώνει πάντα να δείχνει τα δόντια της. Εξάλλου, οι όροι για να το κάνει αυτό, εξακολουθούν να υπάρχουν τόσο οι εσωτερικοί, όσο και οι διεθνείς...

ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΥΠΟΥ: ΝΕΚΡΟ ΣΗΜΕΙΟ

Σε ρεπορτάζ του περιοδικού μας, σε προηγούμενα τεύχη, είχαμε προσπαθήσει να εκθέσουμε κάποια δεδομένα που αφορούν την κατάσταση σε έναν κρίσιμο θεσμό της εξωτερικής πολιτικής της χώρας: τα Γραφεία Τύπου Εξωτερικού. Μετά πολλές συγκρούσεις, τακτικές αναδιπλώσεις, αντιφατικές αποφάσεις κτλ., η κυβέρνηση είχε καταλήξει στην μετάκληση του κ. Παπαδάτου από τη θέση του ως διευθυντή στο Γραφείο Τύπου της Βόννης, προκειμένου να αναλάβει τη Διεύθυνση των Γραφείων Τύπου στο Υφυπουργείο Τύπου. Ο κ. Παπαδάτος ήρθε στην Αθήνα, αποφασίστηκε η νέα του τοποθέτηση, αλλά το σχετικό διάταγμα καθυστέρησε να δημοσιευτεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Γι' αυτή την καθυστέρηση, κάτι θα ξέρει ο κ. Κωστόπουλος και ο σύμμαχός του προϊστάμενος κ. Μαρούδας· αλλιώς, δεν εξηγείται το γιατί ο κ. Παπαδάτος του «ζήτησε τα ρέστα», και με τον τρόπο της δυναμικής παρουσίας του, μάλιστα, στην οδό Ζαλοκώστα, με αποτέλεσμα ο κ. Παπανδρέου να «ζητήσει τα ρέστα» από τον κ. Μαρούδα, λίγο πριν από τη συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου, στις 20 Μαρτίου.

Φαίνεται, όμως, πως αυτό το «ξεκαθάρισμα λογαριασμών» δεν απέδωσε: ο κ. Παπαδάτος τα «βρόντηξε κάτω» και έφυγε πάλι για τη Βόννη, «ζητώντας» προφανώς «τα ρέστα» από ανώτερους του κ. Μαρούδα. Το περιστατικό έχει διπλή αξία: τα Γραφεία Τύπου Εξωτερικού πλέον ακυβέρνητα μέσα στο πέλαγος των φατριαστικών συγκρούσεων μεσαιών ή ανώτερων καρεκλοκένταυρων και αυτές οι συγκρούσεις —ακριβώς γιατί δεν έχουν καμιά σχέση, όχι με το σοσιαλισμό αλλά ούτε καν με την πολιτική— συνεχίζουν να μην λύνονται, παρόλες τις «μπουνιές» μεταξύ των πρωταγωνιστών τους. Κατά τα άλλα, ιδρύονται διάφορα Ινστιτούτα Στρατηγικών Μελετών, και ο Πρωθυπουργός διατείνεται, ή, τουλάχιστον, απειλεί —καθώς λέγεται— ότι θα αλλάξει «μετά τις εκλογές» και τον κ. Μαρούδα και τον κ. Κωστόπουλο. Το πρόβλημα, όμως, είναι: πέραν του όποιου Κωστόπουλου και Μαρούδα, τι υπάρχει;...

Ευαισθησίες νέων ανδρών

Στη σχετική συζήτηση που έγινε στις 15 Μαρτίου στη Βουλή, για την πολιτική που ακολουθεί η σημερινή κυβέρνηση σε θέματα αθλητισμού και νεολαίας, ο βουλευτής της ΝΔ κ. Β. Παπαγεωργόπουλος ανάμεσα στα πολλά και διάφορα που είπε για «σκάνδαλα», σωματεία, στάδια κτλ. ανέφερε ως περίπτωση «κατασπατάλησης των χρημάτων του λαού στην εξυπηρέτηση κομματικών επιδιώξεων» την εκδήλωση «Κύπρος - Πολιτιστική Πράξη '83», που έγινε στις 9-10 και 11 Ιουλίου 1983 με οργανωτές το ANTI, την Κυπριακή Πρεσβεία και το Υφυπουργείο Νέας Γενιάς και Αθλητισμού.

Η παρέμβαση του κ. Παπαγεωργόπουλου ήταν το λιγότερο ατυχής. Πέρα από το ότι θα έπρεπε —εξαιτίας του χαρακτήρα και του θέματος που είχαν οι εκδηλώσεις οι οποίες έγιναν πράγματι με πρωτοβουλία του ANTI— να διασταυρώσει τις πηγές του· η κατηγορία από ένα κοινοβουλευτικό άνδρα και μάλιστα νέο, για ένα θέμα με υπερκομματικό χαρακτήρα και που έχει να κάνει πρώτα απ' όλα με τα εθνικά μας προβλήματα και σε καμιά περίπτωση με κομματικές επιδιώξεις —ο κ. Παπαγεωργόπουλος τα

ΝΙΚΟΣ ΚΡΙΚΗΣ

«Στη διάρκεια του πολέμου υπηρέτησε στο αλβανικό μέτωπο. Στην κατοχή προσχώρησε στο ΕΑΜ. Μετά την απελευθέρωση διώχθηκε, καταδικάστηκε σε θάνατο —χωρίς να εκτελεσθεί η ποινή— φυλακίστηκε και παρέμεινε για χρόνια στην εξορία».

Τυπική ιστορία για έναν από τους χιλιάδες αγωνιστές της Αριστεράς, η περίοδος '40-'52 στη ζωή του δημοσιογράφου και δικηγόρου Νίκου Κρίκη που πέθανε στις 22 του Μάρτη. Και μέσα σ' όλα αυτά τα χρόνια αλλά και τα κατοπινά, για όσους συμπορεύθηκαν μαζί του και τον θυμούνται, ο Νίκος Κρίκης κράτησε τις αρετές του ήρεμου και γλυκού ανθρώπου που η συνέπεια και το κουράγιο δεν αλλοιώνουν την ανθρωπιά, τη φιλική οικειότητα, την καλοσύνη.

Και όσο αυτά τα ανθρώπινα στοιχεία του χαρακτήρα του ακτινοβολούσαν, τόσο για όλους μας βεβαιωνόταν η πίστη πως οι αγώνες και η αφοσίωση στις ιδέες ωριμάζουν και ολοκληρώνουν τους αγωνιστές. Δεν είναι λόγια υπερβολής ούτε και έπαινοι εξωραϊστικοί μεταθανάτιοι, αλλά ο Νίκος Κρίκης που έφυγε στα 66 χρόνια

του, ήταν ένας αληθινός άνθρωπος που τίμησε τις ιδέες του, τους συντρόφους του και κράτησε καθαρή την εικόνα της Αριστεράς. Έτσι, που κι άλλοι πολλοί, σαν κι αυτόν δικαιώθηκαν τη μεγάλη τιμή, όταν αναφέρονται στο μέλλον να μην κομπιάζει ο λόγος και να μην γίνεται υποκριτικός γιατί κάτι θα «πρέπει να ξεχαστεί και κάτι να παραληφθεί». Η στάση του στη ζωή, επιτρέπει την ώρα του θανάτου του ανοιχτά και ελεύθερα να τον τιμούμε και να τον επαινούμε.

έβαλε όλα μαζί: φύλακες του Παλαι ντε Σπορ, συμβούλους, «σκάνδαλα», γυμναστήρια, αθλητικές εγκαταστάσεις κτλ.. —αποτελεί ένα κακό προηγούμενο και παράδειγμα προς αποφυγή.

Οι αναγνώστες μας και όσοι τέλος πάντων ενδιαφέρονται ή νοιάζονται, έστω και λίγο, για προβλήματα και καταστάσεις που διαμορφώνονται στην Κύπρο οι οποίες αφορούν την κοινωνία, τον πολιτισμό, τις απόψεις σε τελική ανάλυση για τη φυσιογνωμία του Κυπριακού ελληνισμού, θα θυμούνται και τις εκδηλώσεις που έγιναν στο χώρο του πρώην ΕΑΤ/ΕΣΑ, τον Ιούλιο του '83 στις οποίες παρουσιάστηκε η πολιτιστική δραστηριότητα στην Κύπρο και το σύνολο των τάσεων που υπάρχουν στο νησί, αλλά και τον όλο χαρακτήρα που είχαν οι εκδηλώσεις. (Βλέπε αναλυτικά ANTI τευχ. 236, 237 και 238). Το ANTI που είχε τότε την πρωτοβουλία για τις εκδηλώσεις ήταν φυσικό να μην μπορεί να ανταπεξέλθει στο σύνολο των εξόδων, από τα οποία και κατέβαλε το μεγαλύτερο μέρος. Και βέβαια θα ήταν παράλογο από την πλευρά μας να ζητήσουμε οικονομική ενίσχυση από την Κυπριακή πρεσβεία. Το ΥΝΓΑ κάλυψε μέρος των εξόδων γεγονός που ήταν γνωστό, δημοσιεύθηκε στο ANTI και στον Τύπο, γιατί ακριβώς το «ANTI σε συνεργασία με το ΥΝΓΑ και την Κυπριακή πρεσβεία συμμετείχε στην οργάνωση» των εκδηλώσεων.

Διερωτόμαστε λοιπόν. Ο τόσο «ευαίσθητος» κ. Παπαγεωργόπουλος —και όσοι συμφωνούν μαζί του από τη ΝΔ— για τις «κομματικές επιδιώξεις» δεν είχαν «πιάσει» τότε το «λαυράκι», που ήταν και στην επικαιρότητα για να υπερασπίσουν τις μη «κομματικές επιδιώξεις» τους και να μιλήσουν με «εθνική ευαισθησία» για τα σκάνδαλα στον αθλητισμό;

Όταν εν γένει αποδίδονται κατηγορίες στον Τύπο για κιτρινισμό από ορισμένους κοινοβουλευτικούς άνδρες και ο κ. Παπαγεωργόπουλος δεν φροντίζει καν να διασταυρώσει τις πηγές του ή να τις ελέγξει τότε πως μπορούν να χαρακτηρισθούν αγορεύσεις και «ευαισθησίες» όπως η προηγούμενη; Λόγοι σεβασμού στο διάλογο και την κριτική, αλλά και στην εντιμότητα επιβάλλουν το λιγότερο μια επανόρθωση. Θα περιμένουμε.

όσο και η Κύπρος. Η λογική του, πάλι σε ελεύθερη απόδοση είναι η εξής:

— Το Κυπριακό είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της πολιτικής των Βρετανών πρώτα και των Αμερικάνων ύστερα. Ιδιαίτερα εμείς (οι ΗΠΑ) τα θαλασσωσαμε τόσο στην κρίση του '64 όσο στην κρίση του '74. Η πολιτική μας υπήρξε κοντόθωρη, λαθεμένη και ασυγχώρητη. Επανειλημμένα δείξαμε περιφρόνηση και αλαζονεία στους εκλεγμένους ηγέτες τόσο της Ελλάδας όσο και της Κύπρου, καθώς και στους δημοκρατικούς θεσμούς των δύο χωρών. Αντίθετα μεταχειρισθήκαμε ευνοϊκά δικτάτορες σαν τον Παπαδόπουλο και τον Σαμψών. Η ολιγωρία μας κατά την τουρκική εισβολή του '74 είναι αδικαιολόγητη και συνέβαλε στη διαμόρφωση του σημερινού αδιεξόδου.

Σήμερα, ωστόσο, η λύση του κυπριακού είναι περισσότερο απαραίτητη από ποτέ. Οι εντάσεις στην Κύπρο καθιστούν πιθανή μια ενδονατοϊκή σύγκρουση που θα 'χει καταστροφικές συνέπειες για όλο τον Δυτικό κόσμο. Οι ελληνοκύπριοι έχουν δείξει πνεύμα συνεργασίας κι έχουν κάνει αρκετές παραχωρήσεις. Ο Ντενκτάς αντίθετα με την αδιαλλαξία του έχει τορπιλίσει τις ειρηνευτικές προσπάθειες. Η λύση του κυπριακού σήμερα προϋποθέτει πριν απ' όλα ισχυρή κεντρική εξουσία. Το Σύνταγμα του 1960 δεν λειτούργησε τότε γιατί με τα απανωτά βέτο που προέβλεπε έμοιζε περισσότερο με ζουρλομανδύα (Σημ. Χ.Λ. ακριβής λέξη που χρησιμοποιεί!) παρά με καταστατικό χάρτη μιας Δημοκρατικής Πολιτείας. Όμοια ένα τέτοιο Σύνταγμα δεν έχει ελπίδες να λειτουργήσει σήμερα.

Η λύση του κυπριακού προϋποθέτει ακόμα την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων.

Οι ΗΠΑ θα πρέπει να αναλάβουν άμεσα μια ειρηνευτική πρωτοβουλία που θα διασφαλίσει τις προϋποθέσεις μιας έντιμης και διαρκούς λύσης για την Κύπρο και θα αποκαταστήσει τις φιλικές και συμμαχικές σχέσεις Τουρκίας - Ελλάδας.

Αυτά συμβαίνουν ως το πρωί της 9ης Μαρτίου. Σημειώστε τη λογική και τις προοπτικές που εγγράφονται σ' αυτά τα δύο άρθρα —κι ιδιαίτερα στο άρθρο του κ.

Δημητρά— γιατί θα δούμε σε συνέχεια να επαναλαμβάνονται με πιο διάφανο τρόπο από τις στήλες έγκυρων αμερικανικών εφημερίδων και μετά την 9η Μαρτίου. Με

μία σοβαρή διαφορά: ως την ημέρα που ο κ. Παπανδρέου πήρε τη βαρύνουσα απόφαση να αποσύρει την —ως τότε θεωρούμενη απ' όλους, ως βέβαιη, κι από τους περισσότερους, ως σωστή— υποστήριξη του προς τη δεύτερη Προεδρία Καραμανλή, η άποψη της συγκροτημένης και χωρίς οξυτήτες, αντιμετώπισης του ΠΑΣΟΚ από τις ΗΠΑ έδειχνε να κυριαρχεί και μάλιστα χωρίς σοβαρές πια αντιστάσεις. Σήμερα όμως τα πράγματα είναι πολύ πιο συγκεχυμένα...

Ήδη από τη Δευτέρα 11 Μαρτίου αρχίζει το καθημερινό μπαράζ του αμερικανικού τύπου. Οι πρώτες ομοβροντίες πέφτουν από τις έγκυρες και μεγαλύτερης

κυκλοφορίας στήλες της New York Times και της Wall Street Journal.

Οι New York Times⁴ δημοσιεύουν άρθρο όπου τα πράγματα λέγονται με το όνομά τους. Ήδη ο τίτλος είναι χαρακτηριστικός: «Νέα ζητήματα αναδεικνύονται για την πολιτική των ΗΠΑ σχετικά με την Ελλάδα». Κι ο υπότιτλος ακόμα πιο απερίφραστος: «Η κίνηση Παπανδρέου αναμένεται να αναζωπυρώσει τη συζήτηση στην Ουάσιγκτον αναφορικά με την πολιτική» (που πρέπει να ακολουθηθεί έναντι της Ελλάδας).

Με τα όσα προαναφέραμε γνωρίζουμε κιόλας ποια ήταν αυτή η συζήτηση, ποιες απόψεις είχαν αναδειχθεί και ποια έδειχνε να επικρατεί. Ας δούμε λοιπόν πως καταλαβαίνουν η New York Times την «αναζωπύρωση» της συζήτησης και ποια είναι τα «νέα ζητήματα που αναδεικνύονται»: «... Αξιωματούχοι του Στέιτ Ντηπάρτμεντ δήλωσαν ότι οι συχνές αντιαμερικανικές δηλώσεις του κ. Παπανδρέου —που όμως είχαν κάπως κοπάσει τους τελευταίους μήνες— καθώς και η εμμονή του να διώξει τις αμερικανικές βάσεις από την Ελλάδα μετά το 1988, έχουν δημιουργήσει αυξανόμενη δυσaréσκεια στην Ουάσιγκτον.

Τους τελευταίους μήνες η κυβέρνηση των ΗΠΑ πήρε την απόφαση να προχωρήσει διακριτικά στην εκπόνηση... σχεδίων... για τη μεταφορά των τεσσάρων κυριοτέρων αμερικανικών βάσεων έξω από την Ελλάδα και να απαντάει άμεσα στην κριτική του κ. Παπανδρέου μάλλον παρά να στρέφει και το άλλο μάγουλο...

... Εν τούτοις και παρά τη μεγάλη δυσaréσκεια με τον κ. Παπανδρέου, η κυβέρνηση είχε πειστεί μέχρι σήμερα από τον πρεσβευτή στην Αθήνα Μοντήγκλ Στερνς και από το Γενικό Επιτελείο να αποφύγουν οποιαδήποτε δραστηκή κίνηση ενάντια στους Έλληνες...

... Η κίνηση του κ. Παπανδρέου που προκάλεσε την παραίτηση του κ. Καραμανλή μια μέρα αργότερα, αναδεικνύει νέα ερωτήματα σχετικά με το πως θα έπρεπε να αντιμετωπίσει την Ελλάδα η κυβέρνηση Ρήγκαν, δήλωσαν αξιωματούχοι του Στέιτ Ντηπάρτμεντ.

«Υπάρχουν πολλοί σ' αυτή την κυβέρνηση που πολύ θα ήθελαν να του τη φέ-

B.B.C. ENGLISH COURSES

To B.B.C. σας
μαθαίνει Αγγλικά με:
**BIBΛΙΑ - ΚΑΣΕΤΕΣ
VIDEO**

σε σειρές αυτοδιδασκαλίας
για αρχάριους, προχωρημέ-
νους και ειδικά θέματα.

Τηλ. 3645608

ΑΓΓΛΙΚΑ
BIBΛΙΑ

BIBΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΠΑΝΤΕΛΙΔΗ

ΑΓΓΛΙΚΑ
BIBΛΙΑ

ΑΓΓΛΙΚΑ σχολικά
για όλες τις τάξεις
για First Certificate,
Proficiency, G.C.E., TOEFL.

Πλούσια επιλογή:
Λογοτεχνία, θέατρο,
τουριστικά, παιδικά...
και σε ειδικά θέματα.

I.M. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ
ΑΜΕΡΙΚΗΣ 9-11 ΑΘΗΝΑ 106 72
Τηλ. 3623673

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Political Sciences,
International Affairs,
Women Studies,
Sociology, History,
Psychology, Philosophy,
Geography, Economics,
Soc. Anthropology...

Τηλ. 3629.763

ρουν του Παπανδρέου», δήλωσε ένας απ' αυτούς τους αξιωματούχους. «Αλλά υπάρχουν κι αρκετοί που πιστεύουν ακόμα ότι μπορεί κανείς να συνεννοηθεί με τον Παπανδρέου, παρόλο που του αρέσει να κοπανάει τις ΗΠΑ σε κάθε ευκαιρία».

Και για όσους δεν το κατάλαβαν ακόμα ακολουθεί ο υπαινιγμός: «Το πρόβλημα είναι κατά πόσον η προφανής αυτή φιλοφρόνηση του Παπανδρέου προς τους κομμουνιστές θα έπρεπε να οδηγήσει την Ουάσιγκτον σε μια επιλογή μετωπικής αντιπαράθεσης (με την Ελλάδα). Μια τέτοια επιλογή θα έπρεπε να περιλαμβάνει περικοπές στην υψηλού επιπέδου στρατιωτική βοήθεια που παρέχεται στην Αθήνα (500 εκατομμύρια δολάρια το χρόνο), και σε μια πιο δραστήρια δημόσια συζήτηση σχετικά με το ενδεχόμενο μεταφοράς των αμερικάνικων βάσεων από την Ελλάδα». Το τελευταίο αυτό απόσπασμα δεν παρατίθεται σαν άποψη Αμερικάνων αξιωματούχων, κι άρα μπορεί να εκληφθεί σαν υπόδειξη της εφημερίδας, δεδομένου ότι το κομμάτι είναι ανυπόγραφο...

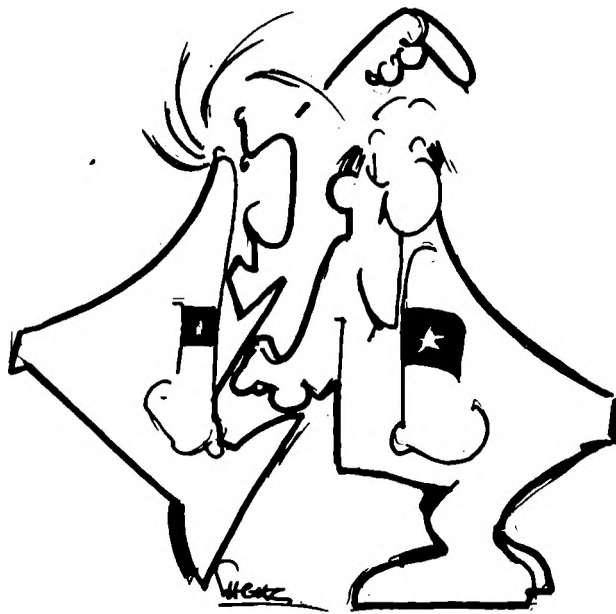
Την άλλη μέρα η Wall Street Journal, η υπερσυντηρητική εφημερίδα της αμερικανικής χρηματαγοράς με τη μεγάλη κυκλοφορία σ' όλο τον κόσμο, και την ακόμα μεγαλύτερη επιρροή, δημοσίευσε στη σελίδα των επίσημων σχολίων της, και με τίτλο: «Το αποφασιστικό άνοιγμα του Παπανδρέου» ένα κείμενο που δεν αφήνει καμία αμφιβολία για το πως βλέπει το θέμα⁵.

«... Όπως και να το δούμε είναι αδύνατο να βγάλουμε οποιοδήποτε θετικό συμπέρασμα... Η (συντηρητική) αντιπολίτευση ζητάει άμεση προσφυγή στις κάλπες, αλλά οι δυνάμεις της είναι ακόμα ασθενείς διαιρεμένες και ανίκανες να κερδίσουν πρόωρες εκλογές.

Όσοι παρακολουθούν τα ελληνικά γεγονότα φοβούνται ότι ο κ. Παπανδρέου προετοιμάζεται να ακολουθήσει το δρόμο της παράκρουσης. Όπως αναφέρει... το σήμα του «Ρώτερ», ο κ. Καραμανλής εθεωρείτο από πολλούς ότι επενεργούσε σα φρένο στα ριζοσπαστικά σχέδια της ε-

ξωτερικής πολιτικής των σοσιαλιστών. Για τους σοσιαλιστές φαίνεται ότι έχει ήδη τεθεί στην ημερήσια διάταξη η μετατόπιση της Ελλάδας στο χώρο των αδέσμευτων (όπως η Κούβα)... Στη Μόσχα, ο νέος Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ θα είναι χωρίς αμφιβολία πολύ χαρούμενος»⁶.

Προσέξτε το μήνυμα της Wall Street Journal. Η εφημερίδα που βλέπει παντού να ξεπετιούνται νέες Κούβες και έχει κατά καιρούς υποστηρίξει όλες τις πρόσφατες και παλαιότερες αμερικάνικες επεμβάσεις (της Γρανάδας συμπεριλαμβανομένης) κάνει δύο πολύ σημαντικές επισήμανσεις για την Ελλάδα που δεν πρέπει να περάσουν απαρατήρητες: Πρώτον, ότι η τελευταία επιλογή του κ. Παπανδρέου

υποδηλώνει σαφές άνοιγμα προς τη Μόσχα, και δεύτερο, ότι μέσα στα πλαίσια του δημοκρατικού παιχνιδιού κανείς δεν μπορεί πλέον να ανακόψει το δρόμο του Αρχηγού του ΠΑΣΟΚ. Ούτε ο Κ. Καραμανλής, που έχει πλέον παραγκωνιστεί, ούτε η Νέα Δημοκρατία που σε περίπτωση πρόωγων εκλογών θα χάσει. Ο νούν νοεϊτω...

Γυρνώντας ξανά στους New York Times⁷, της 11ης Μαρτίου διαβάζουμε ένα ενυπόγραφο αυτή τη φορά άρθρο, με τίτλο «Η Ελλάδα χωρίς τον Καραμανλή: Η ανεμπόδιστη κυριαρχία των Σοσιαλι-

στών». Το περιεχόμενό του είναι κάπως διαφορετικό από τα προηγούμενα. Ο Henry Kamn, προσπαθεί κάπως να εξισορροπήσει τα πράγματα και να καθησυχάσει τους αμερικάνικους φόβους. Παραδέχεται βέβαια ότι: «Η εκπληκτική μεταστροφή του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου... οδήγησε στην αποχώρηση του ανθρώπου που οι Αμερικάνοι κι οι Ευρωπαίοι Σύμμαχοι της Ελλάδας θεωρούσαν σαν το βασικό παράγοντα χαλιναγώγησης της αντιδυτικής πολιτικής του σοσιαλιστή Πρωθυπουργού». Από την άλλη μεριά όμως παρατηρεί: «Ο κ. Παπανδρέου, ωστόσο, δεν είναι μόνο γνωστός για την εκλογική του πανουργία και τη ρητορική του ωμότητα αλλά και για τον πραγματισμό του. Έτσι δεν είναι (και τόσο) προφανές το συμπέρασμα ότι εφόσον πετύχει αυτός ο ελιγμός του και επανεκλεγεί, θα απομακρύνει την Ελλάδα ακόμα περισσότερο από τους Συμμάχους της και θα τη φέρει κοντύτερα προς το Σοβιετικό συνασπισμό...».

Ο αρθρογράφος επικαλείται τον «πραγματισμό» του Έλληνα πρωθυπουργού για να διασκεδάσει τους χειρότερους φόβους του Στέιτ Ντηπάρτμεντ. Αποφεύγει όμως να δεσμευτεί σε οποιαδήποτε εκτίμηση και δεν μοιάζει κι ο ίδιος ιδιαίτερα πεισμένος για ο,τιδήποτε.

Το μήνυμά του είναι περίπου το εξής:

Έντως τα πράγματα στην Ελλάδα φαίνεται να 'χουν πάρει κακή πορεία για μας, αν το σκεφθούμε όμως καλύτερα πριν αντιδράσουμε.

Η γραμμή της μετριοπάθειας που ως πριν λίγες μέρες κυριαρχούσε, βρίσκεται τώρα σε άμυνα και οι υποστηρικτές της σε αμηχανία.

Από τις στήλες μιας άλλης έγκριτης αμερικάνικης εφημερίδας, οι οπαδοί της αυτοσυγκράτησης θα επανέλθουν την επόμενη μέρα δριμύτεροι. Η Washington Post, θα δημοσιεύσει την Τρίτη 12 Μαρτίου δύο ενυπόγραφα άρθρα που αλλάζουν το κλίμα. Το πρώτο⁸ (και λιγότερο σημαντικό) με τίτλο: «Οι Αμερικάνοι αξιωματούχοι τα 'χουν χαμένα από την κίνηση

Για άλλη μια φορά ο κ. Παπανδρέου κατάφερε να κατακτήσει τα πρωτοσέλιδα των τουρκικών εφημερίδων. Αν και αυτή τη φορά δεν είχαμε να κάνουμε με μια από τις γνωστές ελληνοτουρκικές κόντρες, ο τουρκικός Τύπος έδωσε έκταση στις ελληνικές πολιτικές εξελίξεις συνδέοντάς τις άμεσα με τις σχέσεις Αθήνας - Άγκυρας.

Οι πρώτες αντιδράσεις όλου του φάσματος του τουρκικού Τύπου, συγκλίνουν στην εκτίμηση ότι ο κ. Καραμανλής αποτελούσε εξισορροπητικό παράγοντα όχι μόνο ως προς την εσωτερική πολιτική του κ. Παπανδρέου, αλλά και σ' ό,τι αφορά τη «σκληρή» στάση του απέναντι στην Τουρκία. Έτσι, η «Μιλλιέτ» (11/3/85) γράφει ότι ο πρώην Πρόεδρος ήθελε μείωση της έντασης στο Αι-

Σχόλια και αντιδράσεις του τούρκικου Τύπου

γαίο, ενώ η «Χουριέτ» (11/3/85) ότι ο κ. Καραμανλής έβαζε φρένο στις «τρέλες» του Πρωθυπουργού και εμπόδιζε την όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι φόβοι που διατύπωσε από την πρώτη ημέρα, κυρίως η «Μιλλιέτ», ότι η Αθήνα θα προχωρήσει σε «νέα τετελεσμένα» και ιδιαίτερα στην επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. Στην ίδια εφημερίδα (11/3/85) ο κ. Κοέν έκφρασε τη γνώμη ότι η συγκέντρωση όλης της εξουσίας στα χέρια του κ. Παπανδρέου θα ανοίξει το δρόμο για μια ευρεία εκστρατεία εναντίον της Τουρκίας. Συνέδεσε, μάλιστα, τις εξελίξεις αυτές με την αποστρατεία εννέα στρατηγών.

Στο ενδεχόμενο «τετελεσμένων» στο Αιγαίο και ειδικότερα επέκτασης των χωρικών υδάτων, επανήλθε και η «Τερτζουμάν» (12/3/85), η οποία γράφει ότι σε τέτοια περίπτωση ο τουρκικός στόλος θα πάρει θέσεις στη ζώνη μεταξύ έξι και δώδεκα μιλίων, αναμένοντας την ελληνική αντίδραση. Η ίδια εφημερίδα, δυο μέρες αργότερα (14/3/85), παραθέτει σχετική δήλωση του κ. Οζάλ, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση που η Ελλάδα προχωρήσει σε τετελεσμένα η Τουρκία θα τα αγνοήσει και θα συνεχίσει να ενεργεί σα να μην συνέβαινε τίποτα. «Αν αυτό οδηγήσει σε ένοπλη σύρραξη— πρόσθεσε ο Τούρκος πρωθυπουργός— θα την αποδεχθούμε, αν και

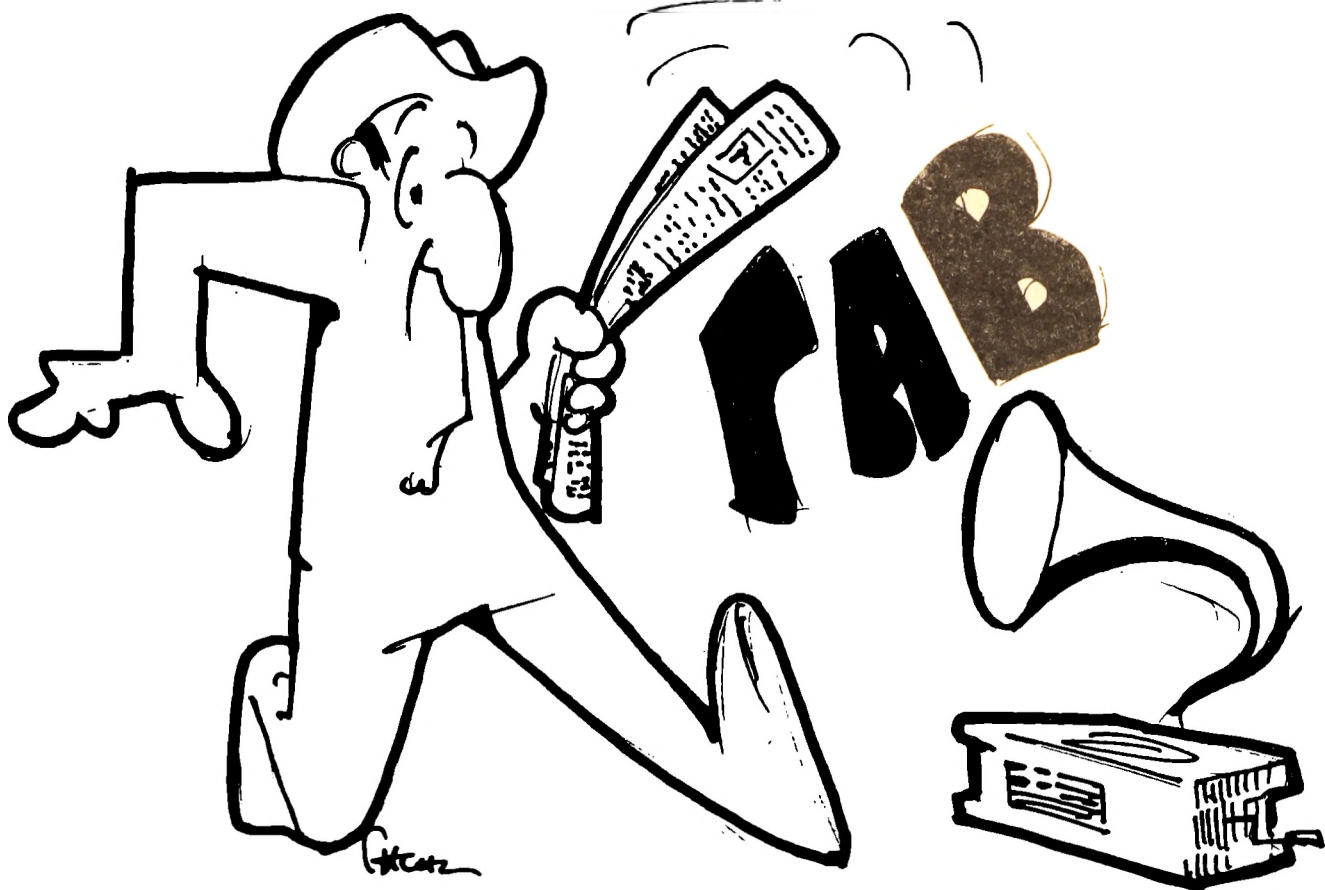
Παπανδρέου» είναι παραπλήσιο με το άρθρο του Henry Kamm στους New York Times της προηγούμενης. Οι φόβοι των πρώτων ημερών, όμως, μοιάζουν να έχουν υποχωρήσει, και πιο καθησυχαστικές εκτιμήσεις φαίνεται να επικρατούν. Η κατάληξη του άρθρου είναι ενδεικτική:

«... Ορισμένοι Αμερικανοί αξιωματούχοι υποστηρίζουν (ότι) η τελευταία πολιτική αναταραχή στην Ελλάδα μπορεί να αποδειχθεί πως δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μια τακτική μανούβρα του Παπανδρέου για να προκαλέσει σύγχυση στην αντιπολίτευσή του. Στο παρελθόν είχε κατορθώσει με επιτυχία να προβάλει μια ριζοσπαστική εικόνα, ενώ ταυτόχρονα συνεργάζονταν διακριτικά με τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ σε ουσιαστικά ζητήματα όπως η ανανέωση της συμφωνίας των βάσεων».

Το δεύτερο κείμενο της Washington Post είναι και το πιο σημαντικό γιατί η άποψη της μετριοπάθειας περνάει στην αντεπίθεση με τρόπο έμμεσο και κάπως ανορθόδοξο, αλλά σαφή. Ο τίτλος προβάλλει μια πρωτότυπη ερμηνεία των εξελίξεων: «Η μεταστροφή συμφέρει τις ΗΠΑ, ισχυρίζονται οι Έλληνες». Κι ο υπότιτλος επεξηγεί: «Οι κομμουνιστές θεωρούνται οι μεγάλοι χαμένοι από την εκδίωξη του Καραμανλή». Ο J.C. Randal μεταδίδει από την Αθήνα: «Βασικά στελέχη της κυβέρνησης και του ΠΑΣΟΚ δήλωσαν σήμερα ότι... οι ΗΠΑ όχι μόνο δεν θα θιχτούν αλλά και θα μπορούσαν ακόμα να επωφεληθούν από την απομάκρυνση του συντηρητικού Προέδρου Κ. Καραμανλή από την πολιτική σκηνή στην Ελλάδα».

Ένας υψηλά ιστάμενος κυβερνητικός αξιωματούχος, που ζήτησε να μείνει ανώνυμος, δήλωσε σε μια συνέντευξή του, ότι ο Σοσιαλιστής Πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου έχει τακτοποιήσει —ή βρίσκεται πολύ κοντά στο να τακτοποιήσει— όλες τις σημαντικές διμερείς εκκρεμότητες με τις Ηνωμένες Πολιτείες...

... Εν τω μεταξύ ένα στέλεχος του ΠΑΣΟΚ ισχυρίστηκε ότι η απομάκρυνση του Καραμανλή εξυπηρετεί στην πραγματικότητα τα αμερικανικά συμφέροντα. Εδήλω-

σε σχετικά ότι η αριστερή πτέρυγα του ΠΑΣΟΚ, η οποία δυσανασχετούσε με το ενδεχόμενο υποστήριξης του Καραμανλή... και απειλούσε να ψηφίσει τους κομμουνιστές τώρα θα παραμείνει πιστή στο κόμμα του Πρωθυπουργού.

... Αναφορικά με την προοπτική πρώτων εκλογών... κομματικά στελέχη του ΠΑΣΟΚ προβλέπουν ότι οι κομμουνιστές θα χάσουν ως και τη μισή τους δύναμη. Είναι σίγουρος ότι το μικρό ευρωκομμουνιστικό κόμμα θα «εξαφανισθεί» σαν πολιτική δύναμη, ενώ το μεγαλύτερο φιλοσοβιετικό κόμμα δεν θα ξεπεράσει το 5 με 6%...

... Με τους κομμουνιστές περιορισμένους σημαντικά και την Αριστερά του ΠΑΣΟΚ εξευμενισμένη από την αποχώρηση Καραμανλή, ο αξιωματούχος του ΠΑΣΟΚ ισχυρίστηκε, ότι ο πρωθυπουργός και το κόμμα του θα είναι περισσότερο σε θέση να εξυπηρετούν τα συμφέροντα τα δικά τους και των Αμερικανών επίσης...

Την ίδια περίπου άποψη υποστηρίζει από το Christian Science Monitor¹⁰ και ο

Leigh Bruce ο γνωστός μας αρθρογράφος του Foreign Policy. Σε άρθρο του υποστηρίζει ακόμα ότι εκτός από τον περιορισμό της επιρροής του ΚΚΕ στα πολιτικά πράγματα γενικότερα και στην αριστερά του ΠΑΣΟΚ ειδικότερα, «η μεταστροφή του κ. Παπανδρέου απελευθερώνει τους μετριοπαθείς ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ και βελτιώνει σημαντικά τις εκλογικές προοπτικές της ΝΔ. Άρα σε κάθε περίπτωση οι ΗΠΑ μπορούν να αισθάνονται ότι θα βγουν κερδισμένες μακροπρόθεσμα, εφόσον βέβαια αποφύγουν μια πολιτική αντιποίνων...».

Τις ημέρες που ακολούθησαν συνεχίστηκε η αρθρογραφία στο ίδιο πλαίσιο και με τα ίδια επιχειρήματα. Η ισορροπία όμως ανάμεσα στην πολιτική της μετριοπάθειας και την πολιτική των αντιποίνων, ανάμεσα στους «μαλακούς» και τους «σκληρούς» είναι τώρα πλέον ασταθής και εύθραστη.

Στο σημείο αυτό θα άξιζε να επικαλεσθούμε ένα τελευταίο δημοσίευμα σε, ελληνόφωνη αυτή τη φορά, εφημερίδα της

για τις πρόσφατες εξελίξεις στην Ελλάδα

δεν πιστεύω ότι οι περιστάσεις θα την καταστήσουν αναγκαία».

Η φιλολογία περί των κινδύνων πολεμικής σύγκρουσης καλλιεργήθηκε και από άλλες εφημερίδες. Η «Γκιουναιβν» (11/3/85) γράφει για το ενδεχόμενο μιας «στρατιωτικής τρέλας» του κ. Παπανδρέου, ενώ η «Χουριέτ» (12/3/85), με τίτλο «Σκληρή προειδοποίηση από την Αμερική», αναφέρει ότι σε περίπτωση ελληνοτουρκικής σύρραξης, η Ελλά-

δα θα μείνει μόνη.

Η εικόνα συμπληρώνεται από τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στις αντιδράσεις του ΝΑΤΟ. Σύμφωνα με τη «Χουριέτ» (12/3) η Συμμαχία έστειλε ανεπίσημο μήνυμα στην Αθήνα, με το οποίο εκφράζεται η ελπίδα ότι θα αποφευχθούν ενέργειες που στρέφονται εναντίον του ΝΑΤΟ. Η ίδια εφημερίδα (17/3) γράφει ότι μέχρι να διευκρινιστεί η κατάσταση στην Ελλάδα, το ΝΑΤΟ δεν θα

δίνει στις ελληνικές αρχές άκρως απόρρητες πληροφορίες. Γράφει, ακόμα, ότι το μέτρο πάρθηκε μετά από παρέμβαση του Τούρκου υπουργού Άμυνας Γιαβουζτούρκ.

Ο τουρκικός Τύπος δεν υστέρησε σε κινδυνολογία και σ' ό,τι αφορά την εσωτερική πολιτική κατάσταση. Η «Τερτζουμάν» (11/3/85) βγήκε με πρωτοσέλιδο τίτλο «Στόχος: αριστερή δικτατορία». Η «Μιλλιέτ» (12/3/85) με τίτλο «Συναγερμός στην Αθήνα» γράφει για διάσπαση της χώρας και για κατάσταση

ΕΡΧΕΤΑΙ Ο ΕΤΡΟΥΣΚΟΣ

Ν. Υόρκης. Όπως γράφει ο Σ. Σεφεριάδης στην ΠΡΩΙΝΗ της Ν.Υ. για την επιστολή Ρήγκαν στον Καραμανλή, «η επιστολή αυτή έρχεται να τερματίσει τη στάση αναμονής των Αμερικανών που ως τώρα ήταν η σύνθεση δύο αντίθετων γραμμών».

* Η μία είχε εκφραστεί από το Στέιτ Ντηπάρτμεντ (και τον επηρεαζόμενο απ' αυτό Τύπο «New York Times» «Washington Post») με βασική συνιστώσα τη γραμμή μη ανάμιξης.

* Η άλλη είχε σαν εκφραστή το Πεντάγωνο και τον Υπουργό Αμύνης Κάσπαρ Γουάινμπεργκερ, και βρήκε απήχηση στο πιο συντηρητικό τύπο («Wall Street Journal»). Η πολιτική αυτή επιχειρηματολογία υπέρ μιας σκλήρυνσης της αμερικανικής στάσης απέναντι στην μετα-Καραμανλική Ελλάδα.

Ο Πρόεδρος Ρήγκαν με την επιστολή του, έμπρακτα τώρα προμοδοτεί τη δεύτερη στάση και τίθεται πλέον συνεπικουρος του κ. Γουάινμπεργκερ.

Στο σημείο αυτό κλείνει η επισκόπηση των αντιδράσεων του αμερικανικού Τύπου. Ορισμένα σχόλια είναι, ωστόσο απαραίτητα:

Πρώτο: Η διάκριση, και πολύ περισσότερο η προβολή των διαφορετικών τάσεων στους κόλπους της Αμερικανικής διπλωματίας δεν ανταποκρίνεται υποχρεωτικά σε πραγματικά διλήμματα και σε υπαρκτές συγκρούσεις μέσα στο Στέιτ Ντηπάρτμεντ.

Σε πολλές περιπτώσεις η διάκριση «μαλακών» και «σκληρών» είναι μέρος του διπλωματικού παιχνιδιού. Θέλοντας δηλαδή να «επαναφέρουν στην τάξη» μιαν «απειθαρχη» χώρα αφήνουν συχνά να διαρρεύσει ότι κάποιοι μετριοπαθείς αξιωματούχοι προσπαθούν να επιβληθούν στους πιο «σκληρούς» ζητώντας παράλληλα από την ενδιαφερόμενη χώρα να βοηθήσει «βελτιώνοντας» τη συμπεριφορά της. Στην περίπτωση μας όμως η διαμάχη που επισημάναμε είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος της πραγματική.

Τα επιχειρήματα που ανταλλάσσονται αντικατοπτρίζοντας υπαρκτές διαφορές

προσέγγισης καθ' όσον αφορά τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα των ΗΠΑ, διαφορές που διαπερνούν το πολιτικό κατεστημένο της Ουάσιγκτον και είναι πολύ ευρύτερες της ελληνικής περίπτωσης. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι έτσι αρθρωμένη ώστε να πείθει τους Αμερικανούς αξιωματούχους μάλλον παρά τους Έλληνες. Και οι απόψεις που εκφράζονται έρχονται σε ορισμένες περιπτώσεις σε πλήρη αντίθεση με τις παραδοσιακές σταθερές της αμερικανικής διπλωματίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το βαρυσήμαντο άρθρο του Leigh Bruce στο Foreign Policy³ που αποτελεί καταπέλτη κατά της πολιτικής των ΗΠΑ στο κυπριακό τα τελευταία 25 χρόνια, δικαιολογεί πλήρως, αν και έμμεσα, τον ελληνικό αντιαμερικανισμό και έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με τις θέσεις και τη στάση της αμερικανικής ηγεσίας. Η δημοσίευση τέτοιων άρθρων από τέτοια έντυπα δεν μπορεί να 'ναι τυχαία —δεν έχει όμως προσεχθεί όσο θα 'πρεπε...

Δεύτερο: Το συμπέρασμα του Σ. Σεφεριάδη στην ΠΡΩΙΝΗ της Ν. Υόρκης, ότι μετά την απομάκρυνση του Καραμανλή το Στέιτ Ντηπάρτμεντ υιοθέτησε ήδη έναντι της Ελλάδας την σκληρή πολιτική των αντιποίνων, είναι ίσως πρόωρο. Γεγονός είναι πάντως πως η Αμερικανική στάση έχει γίνει σαφώς δυσμενέστερη για την Ελλάδα ή τουλάχιστον πολύ πιο καχύποπτη. Αυτό δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι θα υιοθετηθεί από αύριο η πολιτική αντιποίνων ή ότι θα αντικατασταθεί άμεσα ο κ. Στερνς «πληρώνοντας» έτσι την «αποτυχία» της μετριοπαθούς πολιτικής του, όπως είχε διαφανή τις πρώτες μέρες τη δραματική στροφή Παπανδρέου.

Το βέβαιο πάντως είναι ότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να δώσει πολύ απτότερα δείγματα του φιλοδυτικού προσανατολισμού της, αν θέλει να διατηρήσει την ισορροπία 7 προς 10 και να αποφύγει την πολιτική αντιποίνων. Η παρουσία του Καραμανλή στην Προεδρία ήταν το κύριο καθυσχαστικό επιχείρημα όσων πρότειναν μια μετριοπαθή και ευέλικτη πολιτική

έναντι της Ελλάδας. Η απομάκρυνσή του έγινε σήμερα το κύριο επιχείρημα όσων προτείνουν μια πολιτική αντιπαράθεσης και αντιποίνων. Η προεδρία Καραμανλή δημιουργούσε κάποιο «απυρόβλητο» γύρω από την εξωτερική πολιτική του κ. Παπανδρέου. Από δω κι εμπρός ο Αρχηγός του ΠΑΣΟΚ παίρνει όλες τις ευθύνες επάνω του και θα χρειασθεί να μετράει πολύ περισσότερο αυτά που λέει και αυτά που κάνει στο διεθνή στίβο. Οι κινήσεις του θα παρακολουθούνται πολύ προσεκτικότερα από την Ουάσιγκτον, τις Βρυξέλλες, το Λονδίνο, τη Βόννη. Είναι διατεθειμένο το ΠΑΣΟΚ να εξασφαλίσει την εμπιστοσύνη των «συμμάχων»; Αν ναι με ποιο τίμημα; Αν όχι με τι κόστος;

Χρυσάνθος Λαζαρίδης

Παραπομπές

1. Δες Foreign Policy, Spring 1985. Panayote Dimitras: "Greece: a New Danger".
2. Στο παραπάνω, ο συγγραφέας κλείνοντας το άρθρο κάνει τη σημαντική αποκάλυψη ότι η ΝΔ έχει ζητήσει από τις ΗΠΑ να υιοθετήσουν πολιτική αντιποίνων έναντι της Ελλάδας και πως η μετριοπαθής πολιτική του Αμερικανού Πρεσβευτή Στερνς τους έχει απογοητεύσει. Ο αρθρογράφος μάλιστα τους παρατηρεί ότι «κάνουν λάθος αν νομίζουν ότι μια πιο οξεία αμερικανική κριτική προς το ΠΑΣΟΚ θα τους βοηθήσει να κερδίσουν ό,τι έχασαν το 1981».
3. Δες Foreign Policy, Spring 1985 —Leigh Bruce: "Cyprus. A last chance".
4. Δες New York Times, Monday March 11 —New Issues Raised for U.S. on Greece.
5. Δες Wall Street Journal, Tuesday March 12. Review and Outlook: Papandreou's Gambit.
6. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι σε αναδημοσίευση εκτεταμένου αποσπάσματος του σχόλιου αυτού στη «Μεσημβρινή», λείπει το σχετικό κομμάτι που αναφέρεται στις αδυναμίες της ΝΔ. Καθόλου τυχαία βέβαια! Δες «Μεσημβρινή», 13 Μαρτίου, σελ. 7: «Κούβα στη Μεσόγειο μας βλέπουν οι ξένοι».
7. Δες New York Times, Monday March 11 —Henry Kamm: "Greece without Karamanlis: A Free Rein for Socialists?".
8. Δες Washington Post, Tuesday March 12 —John M. Goshko & Michael Weisskopf: "U.S. Officials Puzzled by Papandreou's Action".
9. Δες Washington Post, Tuesday March 12 —Jonathan Randal: "Shift Favors U.S., say Greeks".
10. Δες Christian Science Monitor, Monday March 11 —Leigh Bruce "Greek President Caramanlis resigns".
11. Δες ΠΡΩΙΝΗ 18 Μαρτίου —Σ. Σεφεριάδης: «Νέα ανάμειξη, η επιστολή Ρήγκαν προς Καραμανλή!».

συναγερμού του στρατού και της αστυνομίας. Η «Γκιουναϊντίν» της ίδιας μέρας διαπιστώνει ότι η Ελλάδα εισήλθε σε περίοδο σαν κι αυτή που επικρατούσε στην Τουρκία πριν το πραξικόπημα του 1980, ενώ η «Σον Χαβαδίσ» (12/3) είχε τίτλο «Ο Παπανδρέου γίνεται ο Καρμάλ της Μεσογείου». Τέλος, η «Γκιουνές» της επομένης, με τίτλο «Πανικός στην Ελλάδα», γράφει ότι υπάρχουν ουρές στις τράπεζες και στα καταστήματα τροφίμων, ότι το δολάριο έφτασε τις 190 δρχ. στη μαύρη αγορά κι ότι στη Θεσσαλονίκη έγιναν συμπλοκές μεταξύ αριστερών και δεξιών.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι ο αιφνιδιαστικός ελιγμός του κ. Παπανδρέου έλαβε χώρα τέσσερις μέρες πριν την προγραμματισμένη συνέντευξη του κ. Οζάλ

στους ξένους ανταποκριτές. Μια συνέντευξη, που σύμφωνα μ' όλες τις πληροφορίες, αποσκοπούσε σε μια εντυπωσιακή πρωτοβουλία και στην προπαγανδιστική εκμετάλλευση των «ειρηνευτικών ανοιγμάτων» της Αγκυρας προς την Αθήνα. Παρά το γεγονός, ότι ο κ. Οζάλ επανέλαβε τις προτάσεις του για επανάληψη του διαλόγου κτλ., η προσεκτική ανάγνωση των δηλώσεών του δείχνει μια καλυμμένη σκλήρυνση της τουρκικής στάσης.

Όπως φαίνεται και από τα δημοσιεύματα, οι Τούρκοι ιθύνοντες παρακολουθούν από κοντά τις εδώ εξελίξεις, έτοιμοι να εκμεταλλευτούν παντοιοτρόπως την κάθε ευκαιρία. Η καλλιέργεια της εντύπωσης ότι «η Ελλάδα είναι ένα λεωφορείο που τρέχει χωρίς φρένα», όπως

χαρακτηριστικά έγραψε η «Χουριέτ», είναι κοινός παρανομαστής όλου του τουρκικού Τύπου και ένδειξη της επιθυμίας για αποσταθεροποίηση και αποδυνάμωση της ελληνικής πλευράς.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε, άλλωστε, ότι η ενεργοποίηση της τουρκικής απειλής στην Κύπρο και το Αιγαίο, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα όπλα στα χέρια του αμερικανικού παράγοντα. Τόσο σημαντικότερο, όσο αποδυναμώνονται τα εσωτερικά ερείσματα του στην Ελλάδα κι όσο ενισχύεται η θέση αυτών που πιστεύουν ότι ο κ. Παπανδρέου είναι υπέρ του δέοντος ανεξέλεγκτος και ευμετάβλητος, έστω κι αν η πολιτική του δεν έχει θίξει τα ζωτικά συμφέροντα της Ουάσιγκτον.

Σταύρος Λυγερός

ΤΗΛΕΦΩΝΟ ΩΣΤΟΣΟ... Ωστόσο μη θεωρήσεις το τηλέφωνο αυτό ανώτερο πάσης υποψίας. Άτομα που λογίζονται σοβαρά, άτομα αξιόπιστα έστειλαν τα σχετικά μαντάτα. Κι εγώ πασχίζω έκτοτε να τσοντάρω —στο κάθε τηλεφώνημα που παίρνω ή που κάνω— στο κάθε λογής κουβεντολόι μου το κανιβαλικό καλαμπούρι που έλεγε προ 20ετίας ο Θόδωρος Πάγκαλος —ο σημερινός υφυπουργός εξωτερικών, μέλος τότε της ηγεσίας της Νεολαίας Λαμπράκη— όταν μιλούσε από τηλεφωνικές συσκευές των γραφείων της οδού Πειραιώς:

— *Αγαπητέ μου δεν πρέπει να λησμονήσω να σου θυμίσω ότι τρελαίνομαι για τηγανητά συκωτάκια χαφιέδων...*

ΤΗΛΕΦΩΝΟ ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ εκλογές. Φοιτητικές εκλογές 1985. Η συγκομιδή των παρατάξεων στις ψήφους αποδεικνύεται για μια ακόμη φορά αντιστρόφως ανάλογη με την επίδοσή τους στο χιούμορ. Στο χιούμορ η Πανσπουδαστική, η ΔΑΠ και η ΠΑΣΠ κατά κοινή ομολογία δυστυχούν. Στο χιούμορ πρωτεύουν οι αναρχοαυτόνομοι.

Το μεγάλο ετήσιο «σώου» των αναρχοαυτόνομων στην Αθήνα λαμβάνει χώραν —εντός και εκτός του κτιρίου της Νομικής Σχολής και κορυφώνεται στην ώρα της διαλογής των ψηφοδελτίων. Στα καθιέρωμένα του «σώου» περιλαμβάνονται ο γιαουρτοπόλεμος και η οργιώδης καύση των πανών και των ταμπλώ των παρατάξεων. Ενώ οι κεσέδες διαγράφουν τροχιές και οι πύρινες φλόγες ανυψώνονται αγέρωχες, πνευμόνια και στόματα συντονισμένα απονέμουν τιμές όπως:

Τι-μη-μέ-νο Βε-λου-τέ.

Τι-μη-μέ-νο Βε-λου-τέ.

ή εκπέμπουν χρήσιμες οδηγίες όπως:

Ενότητα και πάλη

και πάλι και πάλι

και πάλι και πάλι

Οι άγραφοι κανόνες του γιαουρτοπόλεμου επιτρέπουν τη χρήση και άλλων συναφών προς το γιαούρτι προϊόντων της γαλακτοκομίας ή και προϊόντων της ορνιθοτροφίας και της ζαχαροπλαστικής.

Τα γεγονότα εμπνέουν κάθε χρόνο τη δημοσιογραφική πέννα. Στην «Αυγή» είχε δημοσιευθεί προ ετών ρεπορτάζ με

τον πρωτοφανή τίτλο:

«Ένα προφιτερόλ στα τέσσερα».

ΤΗΛΕΦΩΝΟ ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ εκλογές. Φοιτητικές εκλογές 1985. Γιαουρτοπόλεμος στη Νομική. Το διακεκριμένο θύμα του εφετεινού γιαουρτοπόλεμου ήταν φαίνεται το κουστουμάκι του βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας κ. Μιλτιάδη Έβερτ που προσέτρεξε να απολαύσει και να εορτάσει τη νίκη της ΔΑΠ. Καύσεις πανών και ταμπλώ. Στις εφετεινές καύσεις δεν περιελήφθησαν έμαθα όσα ανήκαν στο «Δημοκρατικό Αγώνα». Αναγνώριση άραγε στο χιούμορ του «Εσωτερικού» και των συμμάχων του;

Το εφετεινό «σώου» των αναρχοαυτόνομων στη Νομική ετίμησε επικεφαλής των ανδρών του ο αστυνομικός διευθυντής κ. Αρκουδέας. Γνωστός και προσφιλής φαίνεται των ανήσυχων παιδιών από παλαιότερα. Γι' αυτό και τα παιδιά τον υποδέχτηκαν με το καλοκάγαθο σύνθημα:

Συγκέντρωση δε γίνεται

χωρίς τον Αρκουδέα.

Αυτός δεν είναι άνθρωπος είναι μία ιδέα.

ΤΗΛΕΦΩΝΟ ΠΡΟΕΔΡΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ. Ο

Χρήστος Σαρτζετάκης —ο μόνος αθώος για την προβατοποίηση των βουλευτών— από τον Άρειο Πάγο στο Προεδρικό Μέγαρο. Τα μέσα ενημέρωσης στα ίχνη του και στις ρίζες του. Από τη Θεσσαλονίκη —όπου γεννήθηκε, σπούδασε και απέκτησε, με το σπαθί του, τη φήμη του έντιμου και τη δόξα του γενναίου δικαστή —στην Κρήτη, στις καταβολές της οικογένειας του πατέρα του.

Η Ελλάδα λοιπόν προσεγγίζει αυτές τις μέρες ένα κομμάτι του εαυτού της. Η Ελλάδα μαθαίνει την ύπαρξη του Σελίνου.

Τι ακριβώς είναι όμως το Σέλινο; Η δημοσιογραφική συμβολή ήταν επιβεβλημένη. Οι συνηθισμένες πηγές γνώσης δεν εξυπηρετούν. Μια πολύκροτη ήγουν πολυδιαφημισμένη εγκυκλοπαιδεία στο μοναδικό περί Σελίνου λείμμα της αρκείται ν' αναφέρει ότι πρόκειται για:

«Διαίτης λαχανικό της οικογένειας των σκιαδοφόρων ή ομβρελλιδών...».

Ενώ όμως η έγχρωμη εγκυκλοπαιδεία θεωρεί Σέλινο αποκλειστικά το γνωστό

από τα εδέσματα με χοιρινό κρέας χορταρικό, η εφημερίδα «Καθημερινή» φρονεί ότι Σέλινο είναι ένα χωριό. Δεν γνωρίζω πόσους αναγνώστες έχει η Καθημερινή στο Σέλινο, η ΤΗΛΕΦΩΣ όμως —που τόσα αξιόλογα γνωστοποιεί κάθε μέρα στους αναγνώστες της —ούτε περπάτησε ούτε κολύμπησε ποτέ στα γραφικά αλλά άμοιρα εκείνα μέρη. Δεν είναι λοιπόν χωριό —όπως έγραψε η ΤΗΛΕΦΩΣ— το Σέλινο. Μια από τις πέντε επαρχίες του νομού Χανίων είναι. Η φτωχότερη, αν δεν υπήρχε η επαρχία Σφακίων. Και επειδή όπου φτώχεια εκεί και αποδημία πάει πολύς καιρός από τότε που το Σέλινο έβγαλε δικό του βουλευτή.

Μια κωμόπολη της επαρχίας Σελίνου η Κάνδανος, πλήρωσε με αίμα και φωτιά την αντίστασή της στους Γερμανούς. Ξεχασμένα μέρη. Ξεχασμένες ιστορίες...

ΤΗΛΕΦΩΝΟ Ο ΔΕΣΠΟΤΗΣ και ο Παπάς.

Αναρωτιόμασταν στο προηγούμενο τεύχος αν ο αρχιεπίσκοπος Πασών των Δημοκρατιών Σεραφείμ θα ευλογήσει και τον καινούργιο πρόεδρο. Επί του θέματος ο πρωτοπρεσβύτερος Πηρουνάκης μας λέει σε... τηλεγράφημά του:

Αντί να σε πάρω «στο τηλέφωνο» σε πληροφορώ υπεύθυνα πως δεν χρειάζεται ούτε «μια μικρή αναθεώρηση των ιερών κανόνων» για να μην αγανακτήσουν άλλη μια φορά (την πολλοστή;) οι απλοί στην καρδιά δημοκρατικοί πολίτες, να βλέπουν να «ορκίζει και τον κύριο Σαρτζετάκη» ο κύριος Σεραφείμ, παρά να προσέξει και να θελήσει το ΠΑΣΟΚ να μην τον προσκαλέσει αλλά να καλέσει τον παπά της ενορίας του τόπου που θα γίνει η ορκωμοσία.

Όπως άλλωστε είχα έγγραφα υποδεικνύει και στις 19 Οκτώβρη 1981 και που για να μην ενοχλήσουν τον τότε μόνο του κυρίου Καραμανλή φίλο «Αρχιεπίσκοπο της χούντας» και ύστερα φιλάτου και του κυρίου πρωθυπουργού περιφρόνησαν την πρότασή μου σε σημείο που όχι μόνο να μην απαντήσουν έστω και αρνητικά παρά να ακολουθήσουν και άλλες αγνοήσεις και... διώξεις.

Αν θέλεις μπορείς να τους το πεις τώρα εσύ «στο τηλέφωνο» και μακάρι να σε ακούσουν για να αποφευχθεί το σκάνδαλο... να γίνει η ορκωμοσία με δεσπότη που θα φορεί αυτοκρατορική αλουργίδα και δικέφαλο αετό ενώ τα απλά ιερά άμφια του παπά θα είναι τα αποστολικά —λαϊκά.

Με πολλές ευχές και αγάπη
+ Πρωτοπρεσβύτερος
Πηρουνάκης Γεώργιος

ΕΝΑ περιοδικό και ΜΙΑ επιμέρους αναφορά

Με αφορμή ένα άρθρο του συνεργάτη μας Στέλιου Κούλογλου στο τχ. 281 της 15-2-85, σχετικά με τις μεταβολές που έγιναν στο περιοδικό «ΕΝΑ» και με αναφορά σε μια ιδιωτική συζήτηση, ο δημοσιογράφος κ. Στ. Ζούλας, έστειλε στον εκδότη του περιοδικού το γράμμα που δημοσιεύουμε στη συνέχεια. Το γράμμα έχει βέβαια το χαρακτήρα μιας ιδιωτικής επιστολής και περιέχει τη διατύπωση του κ. Στ. Ζούλα ότι δεν επιθυμεί τη δημοσίευσή της για λόγους που μάλιστα κατονομάζει:

- Ο κ. Στ. Ζούλας δεν επιθυμεί να εκθέσει δημόσια έναν «νεαρό συνάδελφο», και
- Δεν θεωρεί τιμή του οποιαδήποτε αντιδικία με το συνεργάτη μας Στ. Κούλογλου.

Η διατύπωση του κ. Στ. Ζ. ότι δεν τον τιμά η αντιδικία με τον «νεαρό συνάδελφό» του αποτελεί ήδη μια προσβλητική διατύ-

πωση που δεν θα θέλαμε εμείς σαν περιοδικό να σχολιάσουμε αλλά απλώς να σημειώσουμε.

Όμως, η διατύπωση ότι «δεν επιθυμεί να εκθέσει δημόσια κτλ.» δεν ευσταθεί. Ήδη ο κ. Στ. Ζ., όπως ο ίδιος μας πληροφορεί, έχει κυκλοφορήσει το γράμμα του σε ευάριθμους παραλήπτες. Επειδή όμως αυτό παραβιάζει τον προσωπικό τόνο μιας επιστολής, θεωρούμε ότι η δημοσιότητά της και μέσα από τις στήλες του ΑΝΤΙ είναι επιβεβλημένη: Στο κάτω κάτω, οι αναγνώστες του περιοδικού έχουν τα ίδια δικαιώματα πληροφόρησης με τους παραλήπτες του κ. Στ. Ζ. Στις σελίδες αυτές, δι-

νουμε όμως το λόγο και στο συνεργάτη μας Στ. Κούλογλου που απαντά σε όσα θίγει με το γράμμα του ο κ. Στ. Ζούλας.

Το μόνο που εμείς θα θέλαμε να τονίσουμε είναι ότι ο Στ. Κούλογλου άσκησε κριτική —όπως είχε δικαίωμα και καθήκον— για όσα συμβαίνουν στον Τύπο. Η αναφορά στην περίπτωση του κ. Στ. Ζούλα ήταν περιστασιακή και πιστεύουμε ότι δεν ξεκινούσε κατ' ουδένα λόγο από κίνητρα προσωπικής αντιδικίας. Η ανάγνωση του άρθρου στο τεύχος μας αρ. 281 σχετικά με τις ανακατατάξεις στο «ΕΝΑ», πιστεύουμε ότι πείθει περισσότερο από κάθε πρόσθετη επιχειρηματολογία.

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΣΤ. ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ:

1) Πραγματικά σδυνατούμε να κατανοήσουμε τους λόγους που αναγκάζουν τον κ. Ζούλα να καταφεύγει είτε σε τεχνάσματα είτε σε παραποιήσεις της πραγματικότητας, προκειμένου να αρνηθεί και να διαψεύσει τα όσα γράψαμε —παρεπιπτόντως— γι' αυτόν. Αρνείται, για παράδειγμα, ότι ήταν και είναι «υπεύθυνος του πολιτικού ρεπορτάζ του ΕΝΑ» (γεγονός το οποίο είναι γνωστό όχι μόνο στο περιοδικό, αλλά και ευρύτερα), με το επιχείρημα ότι αυτή η υπευθυνότητα δεν προκύπτει «από τον πίνακα των συνεργατών του περιοδικού, στο οποίο επίσης ουδέποτε ανεγράφη το όνομά μου».

Αλλά η τήρηση της ανωνυμίας των πολιτικών συντακτών του ΕΝΑ, οφείλετο σε μια ιδιαίτερη πολιτική του περιοδικού, που αποσκοπούσε «στην διαφύλαξη και την μη αποκάλυψη των πηγών τους».

Δεν θέλουμε εδώ να αξιολογήσουμε μια επιλογή, η οποία όταν γίνεται πάλι μπορεί να χρησιμοποιήσει την ανωνυμία ως προπέτασμα της ανευθυνότητας. Το σίγουρο όμως είναι ότι κανείς δεν μπορεί να την χρησιμοποιήσει για να αρνηθεί ακόμη και ότι... εργαζόταν στο περιοδικό, επειδή το όνομα του δεν είναι γραμμένο στον πίνακα. Και για να τελειώσουμε με το σημείο αυτό, μεταφέρουμε οσα ο τέως διευθυντής του ΕΝΑ κ. Π. Μπακογιάννης μας δήλωσε: «μετα από εμένα, την ευθύνη για το πολιτικό ρεπορτάζ την είχε ο κ. Ζούλας» τους λόγους που αναγκάζουν τον τελευταίο να το αρνείται δεν τολμούμε ούτε καν να υποτινάξουμε...

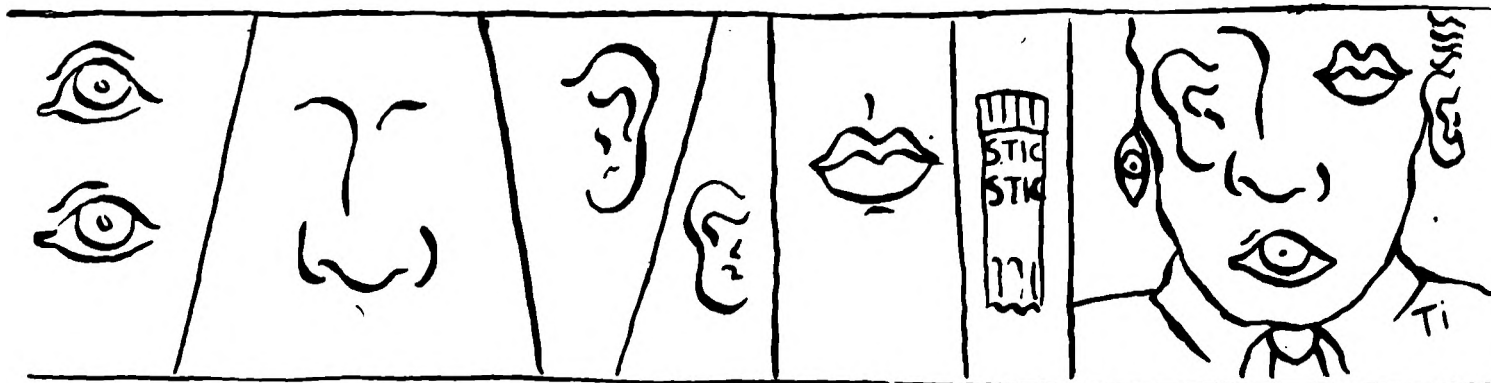
2) Για το δεύτερο σημείο της διαψεύσεως του, ο επιστολογράφος

μας χρησιμοποιεί ένα τεχνάσμα: «είναι απολύτως ψευδή —γράφει— τα περί πολιτικοοικονομικών διαπραγματεύσεων, οι οποίες είχαν ευτυχή κατάληξη», χωρίς να διευκρινίζει αν το ψεύδος αναφέρεται στις ίδιες τις διαπραγματεύσεις, ή στην ευτυχή κατάληξή τους.

Και σε ό,τι αφορά μεν τις «διαπραγματεύσεις», εμείς επιμένουμε ότι έγιναν και αυτό άλλωστε είναι απόλυτα λογικό: με την αλλαγή της διεύθυνσης και, μάλιστα, όπως αυτή έγινε στο ΕΝΑ, κάθε δημοσιογράφος, ιδιαίτερα

Πρέπει κατ' αρχήν να σημειώσουμε ότι ο κ. Ζούλας φάσκει και αντιφάσκει: από την μία μεριά αυτοπαρουσιάζεται ως απλός συνεργάτης του περιοδικού, χωρίς υπεύθυνη θέση και από την άλλη προσπαθεί να μας πείσει ότι, παρ' όλα αυτά, έκανε λίγο πολύ ό,τι ήθελε στο πολιτικό ρεπορτάζ. Είθισται, χρόνια τώρα, από την εποχή τουλάχιστον του Γουτεμβέργιου, ένας διευθυντής να διεθύνει το έντυπο εις το οποίο προίσταται καθώς και τους συντάκτες του. Εκτός κι αν, η δημοσιογραφική «υπόσταση» (sic) του κ. Ζούλα και τα 30 χρόνια προϋπηρεσίας, τον έχουν οδηγήσει σε

θυσνη του περιοδικού ΕΝΑ, το μόνο που δεν ήθελαν, βαλλόμενοι από μία σημαντική μερίδα του Τύπου, ήταν να εντεινουν την εσωτερική αναστάτωση που ήδη υπήρχε και να δώσουν αφορμή για νέες εξωτερικές επιθέσεις, απολύοντας ή θίγοντας με τον όποιο τρόπο τους νέους συντάκτες, την προστασία των οποίων ανέλαβε εργολαβικά ο κ. Ζούλας. Και, χωρίς την παραμικρή μεσολάβηση του τελευταίου πολλοί «νέοι συντάκτες» κατάφεραν, κάνοντας τις δικές τους διαπραγματεύσεις, να βελτιώσουν τις εργασιακές τους σχέσεις. Τολμούμε, μάλιστα, να υποθε-

όταν κατέχει μία υπεύθυνη θέση, συζητάει και επαναδιαπραγματεύεται τους όρους της συνεργασίας του. Αντίθετα, οφείλουμε να δεχτούμε τη διαβεβαίωση του κ. Ζούλα ότι «η εργασιακή του σχέση» δεν «έχει μεταβληθεί ούτε κατά κεραία». Οφείλουμε όμως και να ομολογήσουμε ότι το γεγονός μας αφήνει παγερά αδιάφορους...

3) Εκεί όμως που η... πλεγματική ευθύνη του επιστολογράφου μας ξεπερνάει κάθε όριο, είναι στο σημείο που προσπαθεί να μας πείσει, ότι ουδέποτε υπήχθη είτε υπό τον κ. Μπακογιάννη, ή υπό τον κ. Τσούτσια.

μια επαναστατική ανατροπή όλων των παραδοσιακών σχέσεων στα πλαίσια του Τύπου. Σε αυτή την περίπτωση, το θέμα προσφέρεται —το λιγότερο— για ρεπορτάζ.

4) Ο «διάλογος» μας με τον κ. Ζούλα, παίρνει όμως τη μορφή του «με άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε», όταν μας πληροφορεί ότι μοναδικό του μέλημα, που επετεύχθη, (πώς άραγε, με διαπραγματεύσεις;) ήταν «να μην θιγούν, με την αλλαγή της διεύθυνσής, οι νεότεροι συνάδελφοι». Πρόκειται, κατ' αρχήν, για δικαιολογία που προϋποθέτει αφέλεια: η «ΓΡΑΜΜΗ ΑΕ» και η νέα διευ-

σουμε, ότι αν ο κ. Ζούλας εκδήλωνε την διαφωνία του για την αλλαγή της διεύθυνσης ή και αποχωρούσε, η θέση των «νεότερων συναδέλφων» θα μπορούσε να είχε βελτιωθεί ακόμη περισσότερο.

5) Εκείνο, όμως, που δυστυχώς δεν κατάλαβε (;) ο επιστολογράφος μας, και το οποίο αποτελούσε, άλλωστε, την ουσία της κριτικής που του ασκήσαμε, είναι και το πιο κρίσιμο σημείο του άρθρου: η αλλαγή στο περιοδικό ΕΝΑ, ήταν ένα τυχαίο περιστατικό, αποτέλεσμα κάποιων εσωτερικών αλλαγών ή μία ενέργεια με πολιτικές σκοπιμότητες;

ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ κ. ΣΤ. ΖΟΥΛΑ:

Κύριε Παπουτσάκη,

Σε συνέχεια της συνομιλίας που είχαμε το βράδυ της Πέμπτης 14 Φεβρουαρίου σχετικά με το δημοσίευμα του «Αντί» για τις μεταβολές στο περιοδικό «ΕΝΑ», θα 'θελα να κάνω τις εξής πρόσθετες παρατηρήσεις:

1. Ο συντάκτης του άρθρου, με αναφέρει ως «υπεύθυνο πολιτικού ρεπορτάζ του ΕΝΑ», ιδιότητα την οποία τυπικά και ουσιαστικά ουδέποτε κατείχα, όπως προκύπτει από τον πίνακα των συνεργατών του περιοδικού, στο οποίο, επίσης ουδέποτε, ανεγράφη το όνομά μου.

2. Είναι απολύτως ψευδή, τα περί «πολιτικοοικονομικών διαπραγματεύσεων» με τη νέα διοίκηση «οι οποίες είχαν ευτυχή κατάληξη». Η εργασιακή σχέση των συναδέλφων μου πολιτικών συντακτών και εμού δεν έχει μεταβληθεί ούτε κατά κεραία μετά την μεταβολή στην διεύθυνση του περιοδικού.

3. Κατόπιν αυτού δεν είχα κανένα κίνητρο για να «υπαχθώ υπό του κ. Τσουτσια, που δεν είναι ακόμη μέλος της ΕΣΗΕΑ», όπως και μέχρι σήμερα ουδέποτε θεώρησα τη συνεργασία μου με το ΕΝΑ ως «υπαγωγή μου» υπό του κ. Παύλου Μπακογιάννη, ο οποίος επίσης δεν είναι μέλος της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.

Νομίζω ότι η όποια δημοσιογραφική μου υπόσταση, μετά 30 χρόνια δουλειάς μου, επιτρέπει να διαμορφώνω τις επαγγελματικές μου σχέσεις με τρόπο που καλύπτει ακόμη και την περίπτωση μιας... πλεγματικής ευθιξίας.

4. Οι αρχές περί συναδελφικής αλληλεγγύης που επικαλείται ο νεαρός συνάδελφος δεν έ-

χουν καμία σχέση με την περίπτωση του κ. Π. Μπακογιάννη, των συναδέλφων μου και εμού, που διαπραγματευθήκαμε τη συνεργασία μας με το περιοδικό, αδέσμευτα, χωριστά και με ιδιαίτερους όρους, σαν ελεύθεροι επαγγελματίες. Υπό το πνεύμα αυτό μοναδικό μας μέλημα ήταν να μην θιγούν με την αλλαγή της διεύθυνσεως οι νεαρότεροι συνάδελφοί μας, όπως και έγινε, κατά παραδοχή και του αρθρογράφου σας.

5. Η εμπάθεια του νεαρού συντάκτη σας προς το πρόσωπό μου θα παρέμεινε αναιτιολόγητη αν δεν μεσολαβούσε η τυχαία συνάντησή μας το βράδυ της Πέμπτης. Παρουσία σας ο κ. Στέλιος Κούλογλου ομολόγησε σε κατάσταση εκνευρισμού, ότι με θεωρούσε υπεύθυνο «της απολύσεώς του» από την «Καθημερινή», ενέργεια· μάλιστα που —κατά τον ισχυρισμό του— μου επέβαλε ο πρώην πρόεδρος της Ν. Δημοκρατίας, κ. Ευαγ. Αβέρωφ...

Η απάντησή μου ότι ουδέποτε είχα την τιμή να γνωρίσω προσωπικά τον κ. Κούλογλου και ότι αγνοούσα πλήρως ότι «απελύθη» από την «Καθημερινή» ισχύει φυσικά και μετά από τη διερεύνηση του θέματος. Διαπίστωσα συγκεκριμένα ότι ο κ. Κούλογλου έγραψε δύο φορές στο Κυριακάτικο φύλλο της «Κ», στο οποίο αρχισυντακτεύει ο κ. Κυρ. Κορόβηλας. Όπως δεκάδες άλλοι μόνιμοι ή περιστασιακοί συνεργάτες ο κ. Σ.Κ. ουδέποτε προσελήφθη και ουδέποτε «απελύθη» από την «Κ». Πέραν αυτού ο ισχυρισμός του ότι «απελύθη» με απόφασή μου κατόπιν εντολής του κ. Αβέρωφ, εκτός ίσως μιας αυτοϊκανοποιούμενης σπουδαιοφάνειας, υπόδηλοί και παχυλή άγνοια προσώπων, σχέσεων, καταστάσεων και γεγονότων...

6. Θα 'θελα να προσθέσω ότι έως τώρα γνώριζα τον κ. Στ. Κούλογλου μόνο από τα γραπτά του. Είχα μάλιστα αναφέρει το όνομά του παλαιότερα στον κ. Μπακογιάννη, αλλά και προημερών στον κ. Τσουτσια, σε συζητήσεις σχετικά με την ανάγκη εμπλουτισμού του περιοδικού με νέους συντάκτες. Έτσι έχω ένα πρόσθετο λόγο να λυπάμαι τώρα που γνώρισα και το ήθος του κ. Σ.Κ.

7. Δεν θα 'θελα να δημοσιευθεί η επιστολή μου για δύο λόγους: Πρώτον δεν επιθυμώ να εκθέσω δημόσια τον νεαρό συνάδελφο και δεύτερο δεν θεωρώ ότι με τιμά οποιαδήποτε αντιδικία μαζί του. Αν το «Αντί» θεωρεί ότι οφείλει οποιαδήποτε επανόρθωση σχετικά με το δημοσίευμα, μπορεί να κάνει χρήση κάθε στοιχείου της επιστολής και φυσικά να μου αποδώσει την ευθύνη της ακριβείας του.

8. Κοινοποιώ την επιστολή με φωτοτυπία του ρεπορτάζ του «Αντί» στον κ. Παύλο Μπακογιάννη, στους συναδέλφους μου του πολιτικού ρεπορτάζ του ΕΝΑ, στη διεύθυνση του ίδιου περιοδικού και στη διεύθυνση της εφημερίδας «Καθημερινή» λόγω των σχετικών αναφορών μου.

9. Θεωρώ επίσης σκόπιμο να κάνω την ίδια κοινοποίηση προς την Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών. Δεν έχω καμία εκδικητική πρόθεση σχετικά με τον κ. Σ.Κ. Πιστεύω όμως, ότι έχω χρέος προς το επάγγελμα, αλλά ότι βοηθώ και τον ίδιο, αξιώνοντας να επανορθώσει με γραπτή δήλωσή του το δημοσίευμα αν έχει την πρόθεση να επιδιώξει την εγγραφή του στην Ένωση Συντακτών.

Με συναδελφική εκτίμηση
Στάμος Ζούλας

Αν το τελευταίο ισχύει, υπάρχει ένα σοβαρότατο θέμα ελευθεροτυπίας και δεοντολογίας. Κάποιο περιοδικό αλλάζει διεύθυντή και ίσως πολιτική γραμμή, προκειμένου να εξυπηρετηθούν άλλα οικονομικά συμφέροντα, τεραστίων μάλιστα διαστάσεων.

Ας το κάνουμε πιο καθαρό για να το καταλάβουν και όσοι έχουν υποστεί τριαντακονταετή πλύση εγκεφάλου: αν η υπόθεσή μας είναι αλήθεια, τότε ένα περιοδικό θα γράφει με κριτήριο όχι την πληροφόρηση ή έστω τις πολιτικές πεποιθήσεις των συντελεστών του, αλλά κάποιες άλλες οικονομικές υποθέσεις.

Τι θέση παίρνει απέναντι σ' αυτή την εκδοχή ο κ. Ζούλας, σαν στέλεχος της ΕΣΗΕΑ (την οποία, όπως θα δούμε παρακάτω, έχει επίσης αναλάβει εργολαβικά) αλλά και σαν απλός πολίτης που ενδιαφέρεται για την ελευθερία του Τύπου; Ο κ. Ζούλας απαντά ότι, το μόνο του μέλημα, ήταν η προστασία των νέων συναδέλφων. Είναι το σημείο που οι απόψεις μας απέχουν παρασάγγας: κατά την ταπεινή γνώμη μας, η δημοσιογραφία είναι κάτι παραπάνω από την δημοσιούπαλληλία...

6) Το σημείο όμως στο οποίο ο κ. Ζούλας ξεπερνάει εαυτόν είναι τα

όσα αναφέρει «για το βράδυ της Πέμπτης 14/2 και ξεπερνάει εαυτόν τόσο από πλευράς δεοντολογίας όσο και από πλευράς ουσίας».

Λυπούμαστε, ειλικρινά, που ένα στέλεχος της έγκριτης «Καθημερινής» εισάγει μία νέα δημοσιογραφική μεθοδολογία: δημοσιοποιεί μία ιδιωτική συζήτηση, διαστρεβλώνοντάς την, ανερυθρίαστα το περιεχόμενο της και μοιράζοντάς την, εν είδη προκήρυξης, στα διάφορα δημοσιογραφικά γραφεία. (Συμβουλευόμαστε τους γνωστούς του κ. Ζούλα, όταν τον συναντούν το βράδυ σε ταβέρνες, να προσέχουν).

Αλλά λυπούμαστε ακόμη περισσότερο, επειδή ο Στ. Ζούλας ψεύδεται. Γιατί, όχι μόνο δεν του είπαμε —όπως αφήνει να εννοηθεί στο γράμμα και διαδίδει προφορικά— ότι γράψαμε γι' αυτόν για λόγους αντεκδίκησης, αλλά αντίθετα του τονίσαμε περισσότερες από μία φορές, ότι η ιστορία της «Κ», δεν είχε καμία σχέση με το ΑΝΤΙ. Απλώς, αναρωτηθήκαμε για το όψιμο ενδιαφέρον του προς τους «νέους συναδέλφους», ενώ το σημείο με τον κ. Αβέρωφ δεν είχε καμία σχέση με την προσωπική μας περίπτωση: απλώς του υπενθυμίσαμε πό-

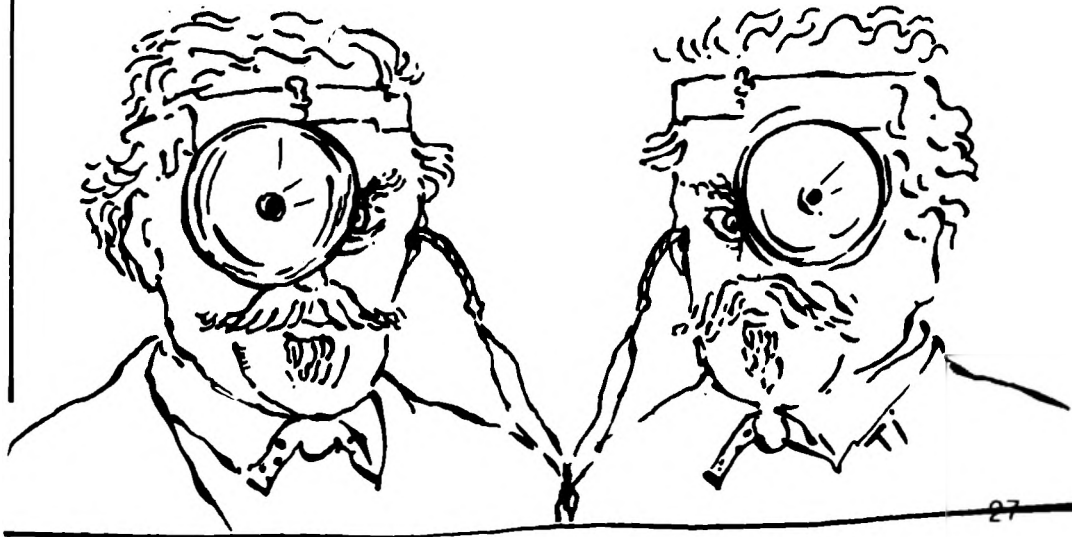
σο ευάλωτος είναι στις πολιτικές παρεμβάσεις.

Συμπέρασμα: η συμπεριφορά του κ. Ζούλα στα γεγονότα του «ΕΝΑ», προκάλεσε έκπληξη και ερωτηματικά σε αρκετούς συναδέλφους, τα οποία απλώς αποτυπώσαμε στο άρθρο μας στο ΑΝΤΙ. Και οι απορίες αυτές δεν ξεπερνιούνται με απαράδεκτες μεθοδεύσεις, αντιπερισπασμούς και διαστρεβλώσεις. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, είναι προτιμότερη η σιωπή.

7) Δεν ξέρουμε από πότε η ΕΣΗΕΑ μετεβλήθη σε ιδιωτική επιχείρηση του κ. Ζούλα, αλλά και σε οργανισμό που απαιτεί δηλώσεις μετανοίας από τα υποψήφια μέλη του. Ανήκει στην ίδια την ΕΣΗΕΑ να αποκατασταθεί από τον διασυρμό τον οποίο υφίσταται, με τις προκλητικότερες και βαθύτερες αντιδημοκρατικές

θέσεις του κ. Ζούλα και στα αρμόδια όργανα της να αποφασίσουν αν και πως ο Πρόεδρος του Δευτεροβάθμιου Πειθαρχικού παραβίασε το Καταστατικό.

Σε ό,τι μας αφορά, δηλώσεις νομιμοφροσύνης κανενός είδους δεν υπογράφουμε, πολύ περισσότερο όταν αφορούν μία δημόσια και, ελπίζουμε, τεκμηριωμένη κριτική καταστάσεων και προσώπων. Δεν είχαμε, τέλος, την παραμικρή πρόθεση να αναφερθούμε στα παλιά, αλλά αφού ο κ. Ζούλας το τοποθετεί έτσι, δεν μπορούμε να το αποφύγουμε: δηλώσεις μετανοίας δεν υπογράψαμε, σε δυσκολότερες καταστάσεις. Τότε, που ο κ. Στ. Ζούλας —προφανώς για το ψωμάκι της οικογένειας και των «νέων συναδέλφων»... Αλλά ας ξεχάσουμε τη δικτατορία. Συμφωνείται κ. Ζούλα;

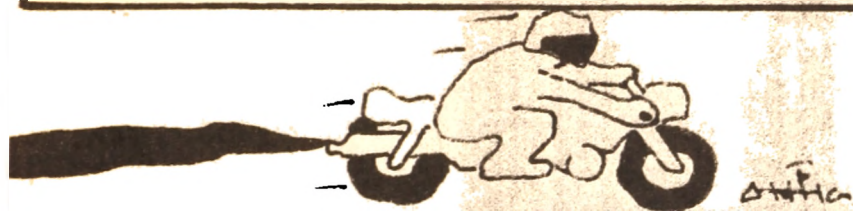
νηπιαγωγείο

το αστεράκι

- Κοντά στο σπίτι σας και δίπλα στο Λυκαβηττό λειτουργεί το νηπιαγωγείο. «Τό άστεράκι».
- Μιά μικρή δασή μέσα στο τσιμέντο.
- Πρόγραμμα μελετημένο – Διδασκαλία και επίβλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι και μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας και αγάπης για τό παιδί.
- Έλāτε νά γνωριστοῦμε και νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Γκόλφω Π. Εύθυμιού

Βαλσαμώνος 4 και Άσκληπιοῦ τηλ. 6447830 – 3635419.

PIERO
SRAFFA

ΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ
ΜΕΣΩ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ ΣΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

Προλογικό σημείωμα: Γ. Κριμπάς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

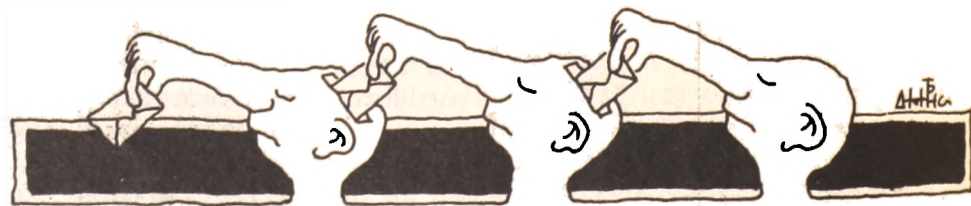
ΦΟΙΤΗΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Επιβεβαίωση παλαιών τάσεων και αποκατάσταση πολιτικών συσχετισμών

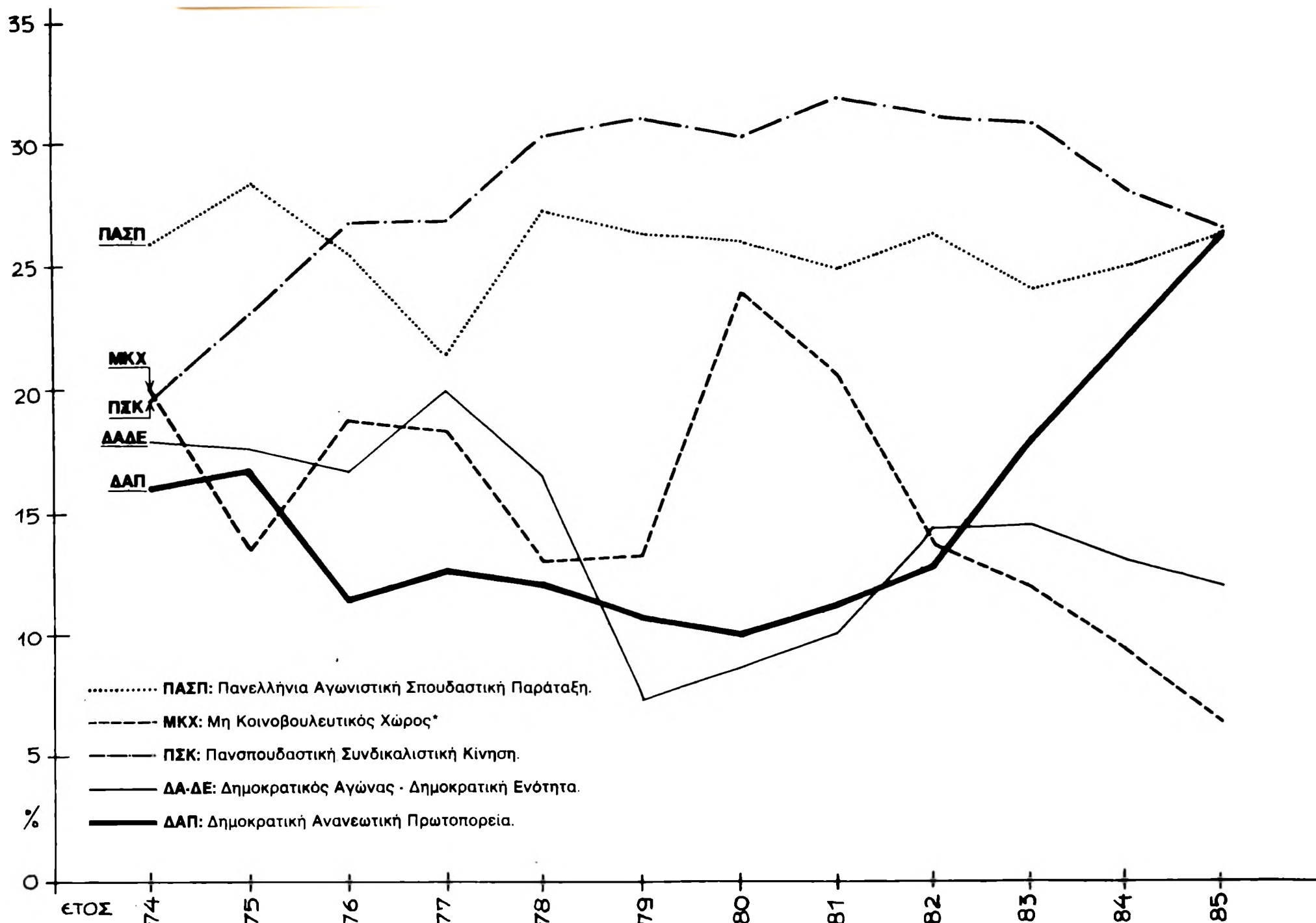
του Μάριου Βικελίδη

Για όσους είχαν επισημάνει ορισμένες τάσεις και φαινόμενα στο χώρο της εκπαίδευσης, τα αποτελέσματα των φοιτητικών εκλογών δεν αποτέλεσαν «έκπληξη». Ούτε, βεβαίως, ήταν «θρίαμβος» κάποιων. Είναι επιβεβαίωση μιας υπαρκτής από παλαιά τάσης —όχι μόνο στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης— η οποία, αυτή τη φορά, εκφράστηκε και στον τρόπο με τον οποίο ψήφισαν οι φοιτητές, συνεπώς και στα ποσοστά και τις ψήφους, που συγκέντρωσε η κάθε παράταξη. Αν προέκυψαν κάποια καινούρια στοιχεία από τη φετινή εκλογική αναμέτρηση στο φοιτητικό χώρο, αυτά δεν είναι ούτε η αύξηση του αριθμού των φοιτητών που ψήφισε —αναμενόμενη, άλλωστε, εξαιτίας της αύξησης των εισακτέων στα ΑΕΙ και της ανωτατοποίησης ορισμένων σχολών— ούτε η διαπίστωση της αδυναμίας του φοιτητικού κινήματος να λειτουργήσει ως κίνημα το οποίο, στηριγμένο στις σημερινές αντιθέσεις του πανεπιστημιακού χώρου, να μπορεί να παρεμβαίνει στις εξελίξεις. Εκείνο που προκύπτει —και αποτελεί τομή με το παρελθόν— είναι η αποκατάσταση του συσχετισμού των πολιτικών δυνάμεων στα όρια που ανταποκρίνονται στα πλαίσια του τωρινού ρόλου του Πανεπιστημίου και της σημερινής κοινωνικής πραγματικότητας.

Οι νέοι συσχετισμοί που υπάρχουν στα ΑΕΙ, μετά τα αποτελέσματα της 20ης Μαρτίου, οφείλονται στην ύπαρξη τάσεων, που επισημάνθηκαν ήδη από το 1980 και εκφράστηκαν με την άνοδο της ΔΑΠ. Το γεγονός της ανόδου της ΔΑΠ, υποβαθμίστηκε τόσο από τον αντιδεξιό Τύπο —με εξαίρεση την «Ελευθεροτυπία»— όσο και από τα κόμματα και τις φοιτητικές παρατάξεις, με την ανάδειξη ως κύριου θέματος τη διαμάχη περί της «πρωτιάς». Διαμάχη που, με την ελάχιστη διαφορά ψήφων, η οποία δίνεται από τα διαφορετικά αποτελέσματα κάθε παράταξης, κάθε άλλο παρά είναι ουσιαστική. Απεναντίας, δείχνει μια φορμαλιστική αντιμετώπιση, καθόλα απολίτικη και βαθύτατα συντηρητική, με την έννοια ότι όχι μόνο δεν θέλει να δει φαινόμενα και καταστάσεις στο φοιτητικό χώρο, αλλά επιμένει σε μια κλασικά στενή κομματική ερμηνεία του κέρδους των εντυπώσεων.

Και αυτό γίνεται, όχι επειδή τα κόμματα και οι νεολαιιστικές οργανώσεις δεν βλέπουν την πραγματικότητα της ανόδου της ΔΑΠ, αλλά γιατί μια τέτοια παραδοχή, βάζει ανοικτά το πρόβλημα της ερμηνείας και της αναζήτησης των αιτιών. Για όσους, συνεπώς, θέτουν το πρόβλημα των αιτιών που οδηγούν τμήματα της νεο-

* Στο ΜΚΧ περιλαμβάνεται το σύνολο των ποσοστών, που συγκεντρώσαν στα αντίστοιχα έτη μαζί οι συνδικαλιστικές παρατάξεις ΑΑΣΠΕ, ΠΠΣΠ, ΑΠΣ καθώς και οι Αριστερές Συσπειρώσεις που συγκροτήθηκαν από τη Β' Πανελλαδι-

κή και ανεξάρτητους αριστερούς συνδικαλιστές. Για τεχνικούς λόγους δεν έγινε δυνατή η αναλυτική απεικόνιση της αυξομειώσης των ποσοστών που έχουν συγκεντρώσει μέχρι τώρα. Σ.Σ. Ο παραπάνω πίνακας έγινε από τον Νίκο

Ζηργάνο με βάση τα αποτελέσματα που δημοσίευσε τώρα και στο παρελθόν η εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» και διασταυρώθηκαν με αυτά που ανακοίνωναν οι συνδικαλιστικές παρατάξεις.

λαίας στην υιοθέτηση συντηρητικών απόψεων και για όσους θέλουν να δουν γιατί ένα τμήμα των φοιτητών —αρκετά σημαντικό σε σχέση με το παρελθόν— ψηφίζει Δεξιά, χρειάζεται να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις, που αφορούν την κατάσταση η οποία διαμορφώθηκε τώρα στα ΑΕΙ.

Οι νέοι ψηφοφόροι, ψήφισαν με «κοινοβουλευτικό» τρόπο, με σαφή την επιρροή του πολωτικού στοιχείου, όπως στις βουλευτικές εκλογές. Διαφορετικά θα ήταν τα αποτελέσματα για την ΠΑΣΠ π.χ. αν το ΠΑΣΟΚ δεν κατέληγε, στο θέμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, στην επιλογή Σαρτζετάκη. Στο βαθμό, δηλαδή, που η ψήφος δεν είναι αποτέλεσμα της διαμόρφωσης κάποιου κινήματος, ενώ η αίγλη και η δυναμική του αντιδικτατορικού φοιτητικού κινήματος αποτελεί παρελθόν —ιστορία— για τους σημερινούς ψηφοφόρους, τα κριτήρια που τελικά διαμορφώνονται επηρεάζονται κυρίως από το γενικό πολιτικό κλίμα. Αυτό θα πρέπει να προβληματίσει ιδιαίτερα την κομμουνιστική Αριστερά, στο βαθμό που θα προχωρήσει κάποιος διάλογος και θα αντιμετωπισθεί με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι μέχρι τώρα η κατάσταση στα ΑΕΙ.

Οι βασικές, όμως, αιτίες που στηρίζουν τη συντηρητική τάση, η οποία εκφράσθηκε με την άνοδο της ΔΑΠ, θα πρέπει να αναζητηθούν στην πολιτική που ακολουθήθηκε για την Παιδεία τα τελευταία χρόνια και στις επιπτώσεις που είχε στην ιδεολογική και κοινωνική στάση των σημερινών φοιτητών. Οι φοιτητές, προέρχονται τώρα πια, στην πλειοψηφία τους, από τις πανελλήνιες ή πανελλαδικές εξετάσεις, οι οποίες έχουν σαφή επίπτωση στον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές αντιμετωπίζουν την εκπαίδευση και τη διαδικασία παροχής της γνώσης.

Η εντατικοποίηση των σπουδών, είναι μια πραγματικότητα, η ο-

ποία δεν γίνεται στο Πανεπιστήμιο αλλά πολύ νωρίτερα και τώρα αποτελεί «αίτημα» στα ΑΕΙ, που μεταφράζεται στην ανάγκη της ευρυθμίας, της γρήγορης απόκτησης πτυχίου, του καλού βαθμού, της αποκατάστασης. Απ' αυτή την άποψη, έχει ενδιαφέρον να δει κανείς την προεκλογική εκστρατεία της ΔΑΠ, σε ζητήματα όπως η ανεργία —που αποτελεί πρόβλημα το οποίο συζητιέται πολύ από τους νέους και τους απασχολεί σημαντικά— ή το πως αντιμετώπισε την εφαρμογή του νόμου - πλαισίου, προβάλλοντας την ανάγκη της σταθερότητας, της επαγγελματικής αποκατάστασης, της χρησιμότητας των πτυχίων και της εύρυθμης λειτουργίας των ΑΕΙ. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ΔΑΠ —χωρίς να ταυτίζεται— ακολούθησε μια τακτική αντίστοιχη με αυτή που είχε η Αριστερά μετά το '74, μέχρι και το '81. Και, ακόμη, ότι οι δημοκρατικές παρατάξεις, οι οποίες είχαν προβάλλει ως κύριο αίτημα του φ.κ. την εφαρμογή ενός νόμου - πλαισίου, μετά την ψήφισή του, βρέθηκαν αντιμέτωπες με μια κατάσταση στην οποία αδυνατούσαν και ούτε είχαν να προβάλουν κάποιο νέο αίτημα - όραμα.

Τα αποτελέσματα των φοιτητικών εκλογών, έφεραν στην επιφάνεια, για πρώτη φορά, με ποσοστά και ψήφους, τάσεις που προϋπήρχαν από παλαιά. Η άνοδος της ΔΑΠ, δεν αποτελεί φαινόμενο «συγκυριακό», ή κάτι που οφείλεται στην «αντιπολιτευτική» διάθεση των φοιτητών απέναντι στην εξουσία. Έχει συγκεκριμένες κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές αιτίες. Και γι' αυτές τις αιτίες πρέπει να συζητήσει η Αριστερά, και να αντιμετωπίσει τα σημερινά κοινωνικά προβλήματα της νεολαίας. Γιατί, τα τωρινά ζητήματα, δεν λύνονται ούτε με την προβολή αιτημάτων της δεκαετίας του '60, όπως το 15%, ούτε με την διεκδίκηση κάποιων μεταρρυθμίσεων, επειδή ακριβώς τα κοινωνικά προβλήματα, που αντιμετωπίζουν τώρα οι νέοι, πολύ απέχουν απ' αυτά του '60 και του '70.

Από το «λειτουργό» στον υπάλληλο

του Θωμά Ψύρρα

Πέρσι, στις 19 Ιανουαρίου, ο υπουργός Παιδείας έστειλε το προσχέδιο νόμου για τη «δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», γνωστότερο ως «αντι-309», σ' όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς με σκοπό να συζητηθεί και να διατυπωθούν απόψεις προς το υπουργείο.

Φέτος, αφού μεσολάβησαν συνελεύσεις και συνεδριάσεις των φορέων, αφού γνωστοποιήθηκαν οι απόψεις, κατατέθηκε στη Βουλή το νομοσχέδιο, στο οποίο —σε σχέση με το περσινό προσχέδιο— έχουν γίνει ελάχιστες ουσιαστικές προσθαφαιρέσεις. Ο μηχανισμός του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων έδειξε πως δεν ήταν διατεθειμένος να υποχωρήσει έστω και ελάχιστα· η αντίστασή του, ιδιαιτέρως υπολογισμένη, διογκώνονταν καθώς υποχωρούσε βήμα προς βήμα, παζαρεύοντας επουσιώδη σημεία με αποτέλεσμα ακόμα και η ΟΛΜΕ στις 28-2-1985 να καλέσει τους καθηγητές σε απεργιακές κινητοποιήσεις αν το ΥΠΕΠΘ δεν αποδεχόταν και άλλες επιμέρους διορθώσεις. Και φυσικά, αφού δεν ετίθετο ζήτημα απόσυρσης ή συνολικής αμφισβήτησης της λογικής του νομοσχεδίου, ο κ. Μώραλης έκανε δεκτές τις βελτιωτικές προτάσεις της ΟΛΜΕ στις 7-3-1985 πλην ελαχίστων. Έτσι, όλα δείχνουν πως λίγο πολύ οι πάντες είναι ικανοποιημένοι —μια και η γκρίνια ορισμένων περιορίζεται μόνο σε διατυπώσεις ή σε ελάχιστα σημεία του νομοσχεδίου— και πως η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που άρχισε το '74 επί Ράλλη, μετεξελίσσεται ομαλώς στις «σημερινές συνθήκες» και ολοκληρώνεται η εκπαιδευτική πολιτική (αλλά και το εκπαιδευτικό όραμα) του ΠΑΣΟΚ μετά τους νόμους 1268/82 και 1404/83 που αφορούσαν στα ΑΕΙ και ΤΕΙ.

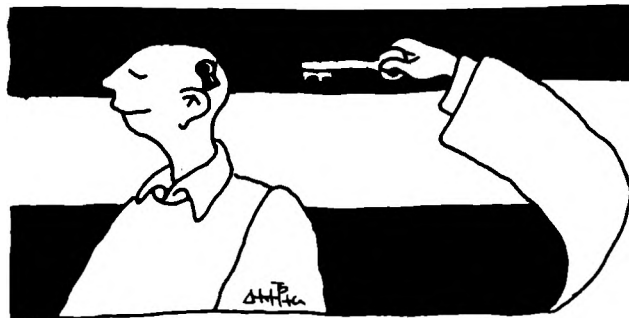
Όμως το χαρακτηριστικό —και ανησυχητικό— στοιχείο της συζήτησης, που προκάλεσε το προσχέδιο και τώρα το νομοσχέδιο, είναι ότι δεν υπήρξαν συλλογικές αντιρρήσεις και συνολικές αντιπροτάσεις.

Οι έλληνες εκπαιδευτικοί, παρά το γεγονός ότι διαπιστώνουν καθημερινά «πόσο έχουν αλλάξει τα παιδιά», δεν διαθέτουν πρόταση γιατί ίσως δεν διαθέτουν εκείνους τους εκπαιδευτικούς καταλύτες που θα επεξεργαστούν και θα προβάλουν το όραμα μιας νέας αγωγής. Δεν υπάρχει κάποιος «Εκπαιδευτικός Όμιλος» όπως παλιά, ή κάποιο κίνημα εκπαιδευτικών όπως η ένωση Μοντεσόρι, τα CEMEA, το κίνημα Φρενέ στη Γαλλία κι αλλού, που να μπορούν να πιέσουν και να πείσουν ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΑΚΤΙΚΗ τους μέσα στο σχολείο εξαναγκάζοντας τη μάζα των δασκάλων να συγκρουστεί με τη σημερινή σχολική πραγματικότητα. Και φυσικά δεν αναφέρομαι κατά κανένα τρόπο στις συνδικαλιστικές παρατάξεις και οργανώσεις που με τις όποιες εξαρτήσεις και αδυναμίες τους δεν μπορούν να προβάλουν ούτε μια νέα αγωγή, ούτε να επιβάλουν όρους ρήξης με το περσινό εκπαιδευτικό σύστημα και την αυταρχική αγωγή.

Το χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα αυτών των αδυναμιών και εξαρτήσεων είναι η μίζερη και αήθης απαίτηση της ΟΛΜΕ να απαλειφθεί από το νομοσχέδιο η ποινικοποίηση των ιδιαίτερων μαθημάτων· αλλά και όλες οι συνδικαλιστικές παρατάξεις προσπάθησαν εμμέσως να δικαιολογήσουν τα ιδιαίτερα ως «αναγκαίο κακό» που επιβάλλεται από τις «συνθήκες» και την «κατάντια του εκπαιδευτικού συστήματος», κι έτσι απόφυγαν αντιδράσεις από αρκετά μέλη τους που επιδιδόνται μετά μανίας σε ιδιαίτερα, ιδιαιτέρως επικερδή· από τη μια λοιπόν κατήγγειλαν το εκπαιδευτικό σύστημα κι από την άλλη φρόντισαν να στηρίξουν τη χειρότερη πλευρά του «υπερασπίζοντας» στην πραγματικότητα το «δικαίωμα» των εκπαιδευτικών στα ιδιαίτερα.

Επειδή, λοιπόν, λείπουν από την Ελλάδα κινήματα εκπαιδευτικών, λείπουν —ή τουλάχιστο δεν εμφανίζονται— κι εκείνοι που θα μπορούσαν ευθέως κι ευθαρσώς να συγκρουστούν διαθέτοντας συγκροτημένο αντίλογο ως αποτέλεσμα πείρας.

Και φυσικά ετούτη η έλλειψη αναπληρώνεται εκ των ενόντων από το νομοβελτιωτικό έργο των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

πράγμα που προσδίδει κύρος αλλά συγχρόνως δημιουργεί τις επιθυμητές επιμέρους τριβές και ελεγχόμενες κατατριβές που έχουν ανάγκη.

Ο αντι-309 έρχεται ως κατακλείδα της μεταρρύθμισης του '74· ρυθμίζει κάποιες εκκρεμότητες και κυρίως θωρακίζει το μηχανισμό που δημιουργεί το Υπουργείο Παιδείας από κείνους που μπορούν να τον αμφισβητήσουν, τους μαθητές και κάποιους εκπαιδευτικούς. Η θωράκιση εντοπίζεται σε τρία σημεία που αναφέρονται:

- στις σχέσεις εκπαιδευτικού-διοίκησης·
- στις σχέσεις εκπαιδευτικού-μαθητών· και
- στον έλεγχο της λειτουργίας των σχολείων.

Το πρώτο σημείο μπορεί να συνοψιστεί στη φράση: «ο εκπαιδευτικός πρέπει να γίνει περισσότερο υπάλληλος», δηλαδή να γίνει ένας παραγωγικότερος εκτελεστής εντολών, ένας «ευσυνειδητός», «πειθαρχικός», «ελεγχόμενος» δάσκαλος του οποίου περιοδικά θα πιστοποιείται η «καταλληλότητα».

Ο εκπαιδευτικός, μακριά από το ιδεολόγημα του «λειτουργού», πρέπει να εσωτερικεύσει το πρότυπο «δημόσιος υπάλληλος» —κι εννοώ όχι αυτόν που για την εργασία του μισθοδοτείται από το δημόσιο, αλλά εκείνον

που έχει αφομοιώσει συμπεριφορές κι αξίες του δημόσιου υπάλληλου στην Ελλάδα— να αποκτήσει τη νοοτροπία του διεκπεραιωτή υποθέσεων· και προς αυτή την κατεύθυνση ο αντι-309 ορίζει καθήκοντα, υποχρεώσεις, εγκριμένες συμπεριφορές, κανόνες, σκοπούς κτλ. κτλ.

Για παράδειγμα —σταχυολογώ ενδεικτικά— ο διευθυντής του σχολείου είναι υπεύθυνος για «την τήρηση των νόμων, των εγκυκλίων, και των υπηρεσιακών εντολών και την εφαρμογή των αποφάσεων του συλλόγου των διδασκόντων»· ο σύλλογος των διδασκόντων με τη σειρά που είναι υπεύθυνος για «την εφαρμογή του προγράμματος και την καλύτερη λειτουργία του σχολείου», κι όλα αυτά ορίζονται με σαφήνεια και ακρίβεια από ένα πλήθος προεδρικών διαταγμάτων που αναφέρονται στην οργάνωση και τη λειτουργία του σχολείου, την έναρξη και τη λήξη, τη διακοπή και το περιεχόμενο των μαθημάτων καθώς και για «κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια». Εκτός απ' αυτά ο εκπαιδευτικός υποχρεώνεται σε παραμονή στο σχολείο για «εκτέλεση συγκεκριμένου έργου», δηλαδή για ενασχόληση με γραφειοκρατικά καθήκοντα, άσχετα με το παιδευτικό του έργο, όπως κάνουν όλοι οι υπάλληλοι. Φυσικά η μη τήρηση των καθηκόντων επισύρει διάφορες ποινές αλλά υπάρχουν και «δυνατότητες» να μετατεθεί κάποιος ανεπιθύμητος για λόγους που εξυπηρετούν το συμφέρον της υπηρεσίας σε «διπλανό νομό».

Όμως, για πάρα πολλούς εκπαιδευτικούς η ιδιότητα του υπάλληλου, όπως παραπάνω περιγράφηκε, θεωρείται εντελώς αυτονόητη και πλήρως σύμφωνη με το παιδευτικό έργο· στην αποδοχή της σε τέτοια έκταση συνετέλεσαν οι προσπάθειες, χρόνια τώρα, των εκπαιδευτικών να ενταχθούν μ' όλους τους άλλους δημόσιους υπάλληλους στο ενιαίο μισθολόγιο. Απεμπολώνοντας το ρόλο του «λειτουργού» και τις ιδιαιτερότητες της εργασίας τους, εξομοιώθηκαν με τους υπάλληλους του δημοσίου (και ετούτη η εξομοίωση δεν είναι μόνο μισθολογική αλλά και συνειδησιακή) και τώρα είναι αναγκασμένοι να δεχτούν το κράτος να τους αντιμετωπίζει με «σφιχτά» ωράρια, με «εντατικούς», ελέγχους, με «υπηρεσιακές» αξιολογήσεις.

Ανηδονική διδασκαλία

Εκεί όπου αναιρείται η προσωπικότητα του δασκάλου (και μάλιστα με τη συνοχή των συνδικαλιστικών παρατάξεων) είναι το σημείο που αναφέρεται στη σχέση δάσκαλου - μαθητή· κι όργανο της αναιρέσης είναι τα υπερσύγχρονα αναλυτικά προγράμματα τα οποία θα «αποτελέσουν άριτους οδηγούς» και θα περιλαμβάνουν «σαφώς διατυπωμένους κατά μάθημα σκοπούς» καθώς και «ενδεικτικές κατευθύνσεις για τη μέθοδο και τα μέσα διδασκαλίας κάθε ενότητας». Παράλληλα ο εκπαιδευτικός διαθέτει

τα «βιβλία του δασκάλου» που περιέχουν μεθόδευση κάθε ενότητας, ερωτήσεις, απαντήσεις, ασκήσεις κτλ. με αποτέλεσμα να αφαιρείται το μεγαλύτερο μέρος από την ηδονή της διδασκαλίας, να χάνεται ο ενθουσιασμός, η αμεσότητα, η «περιπέτεια», να αποστεώνεται το «μάθημα» και να συντριβεται η συναισθηματική σχέση δασκάλου και μαθητή.

Ο νόμος αντιμετωπίζει τους μαθητές ως υλικό προς μεταποίηση αφού με τους σκοπούς που θέτει προτρέπει κι επιβάλλει στον εκπαιδευτικό να επεμβαίνει, ως ενήλικος αυτός, και να ρυθμίζει τη *σ υ μ π ε ρ ι φ ο ρ ά* τους», «να ελέγχει και να κατευθύνει το *σ υ ν α ι σ θ η μ α τ ι κ ό* τους κόσμο», να τους αναγκάσει ώστε «να *σ υ ν ε ι δ η τ ο π ο ι ο ύ ν* τη βαθύτερη σημασία του ορθόδοξου χριστιανικού ήθους».

Έτσι, σχηματοποιείται το αυταρχικό πρότυπο του εκπαιδευτικού· πρέπει με τα νέα αναλυτικά προγράμματα να *π ε τ υ χ α ί ν ε ι* το σκοπό κάθε διδακτικής ενότητας και συγχρόνως *μ π ο ρ ε ί* να *ε π ε μ β α ί ν ε ι* ανοιχτά στο συναισθημα, στη συνείδηση, στη συμπεριφορά του παιδιού «*σ ύ μ φ ω ν α* με τις *κ ε ί μ ε ν ε ς* διατάξεις»!

Όμως τα σημερινά παιδιά, και ιδίως στην εφηβεία τους, αμφισβητούν έντονα τα πρότυπα που επιθυμεί να επιβάλει ο ενήλικος. Κι ενώ ατομικά συγκρούονται με την αυταρχική οικογένεια, συγκρούονται ομαδικά πλέον με την αυταρχικότητα του εκπαιδευτικού ο οποίος εφαρμόζοντας την εξουσία του επιβάλλει εγκυκλίους, διαταγές, εντολές, διδακτέα ύλη· και η σύγκρουση γίνεται με ιδιαίτερη ένταση.

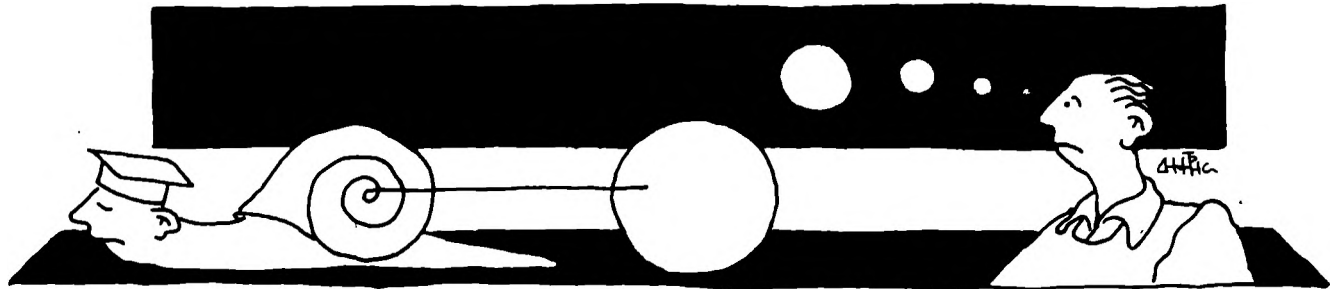
Στο ταμπούρι των τύπων

Ωστόσο, είναι πάρα πολλοί οι εκπαιδευτικοί που, βλέποντας χρόνια τώρα να πληθαίνουν οι αντιστάσεις των παιδιών και νιώθοντας την αδυναμία ή και την ανεπάρκειά τους, θεωρούν πως οι δυνατότητες που τους παρέχει ο αντι-309 είναι θετικές γιατί τους επιτρέπει «να επιβληθούν στην τάξη», ή καταπώς λέγεται, «να σφιξουν τα λουριά». Είναι μάλιστα πολύ πιθανό ορισμένοι εκπαιδευτικοί να πιστεύουν πως η εξουσία πάνω στα παιδιά που τους παρέχει ο αντι-309 είναι ένα είδος «παραχώρησης» που προσφέρεται «εις αντάλλαγμα» της ολοκληρωτικής τους υποταγής στη Διοίκηση, και οι ίδιοι είναι κάτι παραπάνω από πρόθυμοι να δεχτούν αυτές τις «παραχωρήσεις»· σχεδόν βιάζονται να εξοπλιστούν με το νόμο, να ταμπουρωθούν πίσω από την τυποποίηση της διδασκαλίας, πίσω από τα προγράμματα που αφήνουν ελάχιστα περιθώρια αυτενέργειας, να μεγιστοποιήσουν «την παραγωγικότητά» τους με την επιβολή εντατικών ρυθμών κατά τη διδασκαλία, να καταφύγουν στην αυταρχικότητα (την ανοιχτή ή τη συγκαλυμμένη).

Η σύγκρουση, λοιπόν, του αυταρχικού δασκάλου με τους έφηβους πρέπει να θεωρείται δεδομένη· άλλωστε είναι φανερό ότι η ψήφιση του αντι-309 θα δημιουργήσει όλες τις προϋποθέσεις ώστε η σύγκρουση αυτή στο ελληνικό σχολείο να πάρει εκρηκτικές διαστάσεις. Οι έφηβοι εντονότερα από ποτέ θα αμφισβητήσουν το «δικαίωμα» του εκπαιδευ-

τικού να *ε π ι β α λ ε ι* αυτός ως διοικητική και ιδεολογική αιχμή όσα του *ε π ι β α λ ε ι* η διοίκηση να μεταφέρει στην τάξη.

Κι επειδή ακριβώς αναμένεται ετούτη η σύγκρουση —και η κρίση που θα δημιουργηθεί *μ έ σ α* στα σχολεία— ο αντι-309 θωρακίζει κι ως προς αυτό το σημείο τον έλεγχο λειτουργίας των σχολείων με ιδιαιτέρως εξυ-

πηρετικά και πειστικά «*όργανα λαϊκής συμμετοχής*». Σ' αυτά λοιπόν συμμετέχουν εκπρόσωποι εκπαιδευτικών, γονέων, φορέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ειδικά η παρουσία των γονέων πρέπει να θεωρηθεί ενισχυτική της αυταρχικότητας κι ίσως δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα απ' όσα καλείται να λύσει. Όμως, πέρα από τις όποιες αντιρρήσεις για τις συμμετοχές, τα «*όργανα λαϊκής συμμετοχής*» δεν έχουν τον παραμικρό αποφασιστικό χαρακτήρα· θα χρησιμοποιηθούν ως μηχανισμοί εκτόνωσης εντάσεων, ως μηχανισμοί ομαλοποίησης όλων των δυσλειτουργιών και προβλημάτων στα σχολεία με την απλή τεχνική της αποδυνάμωσης καθώς το ένα όργανο θα μεταβιβάζει στο άλλο. Έτσι, το σχολικό συμβούλιο θα «εξασφαλίζει την ομαλή λειτουργία του σχολείου» κι όταν δεν μπορεί να την εξασφαλίσει θα τη μεταβιβάσει στη δημοτική επιτροπή παιδείας η οποία θα «εισηγείται θέματα σχετικά με την καλή λειτουργία του σχολείου», και το ίδιο θα γίνεται με τη νομαρχιακή επιτροπή παιδείας που θα «εισηγείται στο νομάρχη θέματα παιδείας», και το ίδιο στο εθνικό Συμβούλιο Παιδείας, και πάλι το ίδιο προς την κυβέρνηση. Συνεπώς υπάρχουν και οι απαραίτητοι μηχανισμοί άμυνας!

Η απάντηση σ' όλη αυτή τη θωράκιση του μηχανισμού μπορεί να δοθεί από τον εκπαιδευτικό που πρώτα είναι ανάγκη να απαντήσει το δίλημμα: Θεωρεί τον εαυτό του ως διεκπεραιωτή της διδακτέας ύλης ή ισότιμο μέλος της σχολικής κοινότητας με τα μέλη της οποίας συναποφασίζει, συνδιαλέγεται και από κοινού διδάσκονται; Είναι σίγουρο πως υπάρχουν οι εκπαιδευτικοί που θα απορρίψουν το ρόλο του υπάλληλου - διεκπεραιωτή και φυσικά θα συναντήσουν τους μαθητές τους στη σύγκρουσή τους με την αυταρχικότητα και την επιβολή.

Από το τέλμα στην κρίση

Η ψήφιση του αντι-309 δεν μπορεί με κανένα τρόπο να βγάλει το ελληνικό σχολείο από το σημερινό τέλμα και την αυριανή κρίση· αντιθέτως καθώς προχωρούμε στο δεύτερο μισό της δεκαετίας —μιας δεκαετίας που θα είναι καθοριστικής σημασίας για την ελληνική εκπαίδευση— η κρίση θα εκδηλωθεί και σ' αυτό «θετικά» θα συντελέσει κι ο αντι-309. Μάλιστα, καθώς δε διαφαίνεται λύση στο πρόβλημα της ανεργίας και δεν υπάρχουν οι πολιτικές και οικονομικές επιλογές για άλ-

λου τύπου ανάπτυξη ώστε να δημιουργηθούν διέξοδοι για τον έφηβο, ο χώρος του σχολείου θα μετατραπεί σε βραδυφλεγή βόμβα. Κι εκείνο που μπορεί να συνενώσει τους έφηβους μαθητές είναι η αντίθεση στον αυταρχικό δάσκαλο, ο οποίος στα μάτια τους θα συμπυκνώνει όλη την κοινωνική μιζέρια, όλο το «μίσος» προς οποιαδήποτε καινοτομία, προς

ο,τιδήποτε το νέο, κι επιπλέον θα συγκεντρώνει στα χέρια του ψίχουλα εξουσίας που θα διαχειρίζεται απόλυτα και καταναγκαστικά. Ο έφηβος θα στραφεί εναντίον του δασκάλου γιατί αυτός θα ενσαρκώνει την κοινωνική επιβολή.

Η ψήφιση λοιπόν του αντι-309 δημιουργεί μια νέα κατάσταση κυρίως γιατί θέτει τις προϋποθέσεις για μια νέα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, αφού μόνο έτσι είναι δυνατόν να ξεπεραστούν τα «τείχη» που δημιουργεί ο νόμος. Και ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην πορεία *π ρ ο ς τ ο ν έ ο σ χ ο λ ε ί ο* θα είναι καταλυτικός. Πρώτα πρώτα πολλοί εκπαιδευτικοί είναι αναγκασμένοι από τα ίδια τα πράγματα να ξεπεράσουν διάφορες αναστολές και εμμονές, να αντιληφθούν πως η δράση ενός δασκάλου δεν εξαντλείται μόνο με κάποιες διεκδικήσεις και συνδικαλιστικές πρακτικές. Άλλωστε, η λειτουργία του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών έδειξε τόσα χρόνια κατά τον καλύτερο τρόπο τα όρια και τις αδυναμίες του· έδειξε πως οι συνδικαλιστικές οργανώσεις ΔΕΝ μπορούν αντικειμενικά να προτείνουν το όραμα μιας νέας αγωγής και με βάση αυτό να διαπαιδαγωγήσουν τα ίδια τους τα μέλη και να επιδιώξουν τη δημιουργία ενός διαφορετικού σχολείου. Αυτό ακριβώς πρέπει κι επιβάλλεται πλέον να το καλύψουν κινήσεις, ομάδες, ενώσεις μεμονωμένων δασκάλων οι οποίοι λειτουργώντας παράλληλα αλλά και μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα θα προετοιμάσουν το αυριανό σχολείο, την αντιαυταρχική εκπαίδευση, τη νέα αγωγή. Τα κινήματα, λοιπόν, των εκπαιδευτικών είναι υποχρεωμένα να απορρίψουν την αυταρχικότητα του σημερινού σχολείου και μαζί της να αποποιηθούν το ρόλο του υπάλληλου και του «λειτουργού» το ρόλο του μεσάζοντα της γνώσης, τους ρόλους του ελεγκτή, τιμητή, επιτηρητή και βαθμολογητή.

Τότε είναι σίγουρο πως τα κινήματα των εκπαιδευτικών θα συναντήσουν τους μαθητές με τη δεδομένη τους αντίθεση προς όλους τους προηγούμενους ρόλους και διευρύνοντας τη βάση στήριξης μπορούν από καλύτερες θέσεις να πιέσουν και να δημιουργήσουν το νέο σχολείο που θα βασιζέται στην ελευθερία των διδακτικών επιλογών, στη δημοκρατία στην τάξη, στην αυτοδυναμία της σχολικής μονάδας...

Ο αντι-309 φορτώνει με «βαριές» υποχρεώσεις τον προοδευτικό έλληνα εκπαιδευτικό!

Πώς αναρρείται η συνταγματική προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας

του Γ. Σωτηρέλη*

«Ο ερήμην λέγων δικαιούται μόνος του ως ο αυτάρεσκος»
Παύλος Καλλιγιάς

«Δεν είναι τυχαίο ότι τους νέους ταγούς του ανορθολογισμού έχει κατασκευάσει, αποδεχτεί και προβάλλει μια κάποια Αριστερά», σημειώνει ο Κων. Τσουκαλάς σε προηγούμενο άρθρο του στο «Αντί» (τ. 282 της 1/3/85).

Να λοιπόν που ο λόγος αυτών των ταγών του ανορθολογισμού γίνεται ήδη και κρατικός λόγος, με ευθύνη μιας κυβέρνησης της Αριστεράς.

Αναφερόμαστε συγκεκριμένα στις διατάξεις του νομοσχεδίου «για τη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» που εντάσσει ανάμεσα στους άλλους στόχους της παιδείας και την «συνειδητοποίηση της βαθύτερης (!) σημασίας του ορθόδοξου Χριστιανικού ήθους» (Κεφ. Γ άρθρο 6) και την «πίστη προς... τα γνήσια (!) στοιχεία της Ορθόδοξης Χριστιανικής παράδοσης» (κεφ. α άρθρο 1) που είναι αναπόσπαστο κομμάτι της «Εθνικής συνειδήσης» και του «καθολικού ανθρώπου» (εισηγ. έκθεση).

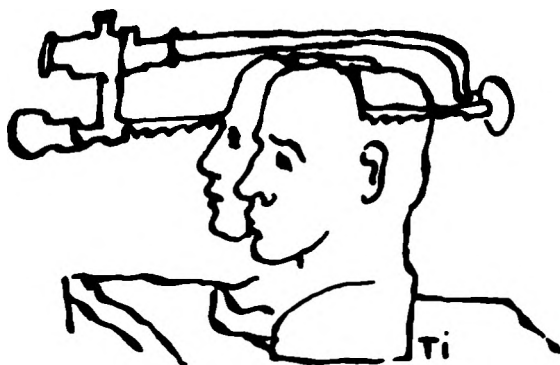
Οι διατάξεις αυτές προκάλεσαν, εύλογα, πολλά προβλήματα και πολλαπλάσια ερωτηματικά. Και είναι αυτή η πολλαπλότητα των προβλημάτων που ώθησε τον γράφοντα να ασχοληθεί με ένα θέμα του οποίου αρκετές πτυχές έχουν ήδη επισημανθεί (βλ. π.χ. άρθρα Κιάου - Ελευθεροτυπία της 14/2/85 και Παπαχρίστου - Νέα της 21/2/85).

Κατ' αρχήν, ένας τέτοιος προσδιορισμός των στόχων της παιδείας, πέρα από το ότι αντιφάσκει ολοφάνερα με την «ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης» που κατά κόρον διακηρύσσεται στο νομοσχέδιο, χαρακτηρίζει αρνητικά και το όλο θεωρητικό πλαίσιο του νομοσχεδίου, που είναι το πεδίο όπου ανιχνεύονται οι προθέσεις και η αξιοπιστία της επιχειρούμενης θεσμικής παρέμβασης.

Προκύπτει ειδικότερα, από τις συγκεκριμένες διατάξεις, πολιτική ασυνέπεια, αλλά και ιδεολογική ασάφεια —ή και σύγχυση— ως προς τον προσανατολισμό της παιδείας. Κρίνουμε σκόπιμο εδώ να υπενθυμιστεί ότι δεν νοείται «διαδικασία μετάβασης προς τον σοσιαλισμό» χωρίς κάποια ιδεολογική ζύμωση που θα προετοιμάζει την ιδεολογική ηγεμονία των δυνάμεων που τον πρεσβεύουν. Και μια τέτοια ιδεολογική ηγεμονία προϋποθέτει κάποιες ρήξεις —ή έστω απαρχές ρήξεων— με την κυρίαρχη ιδεολογία. Και κυρίαρχη ιδεολογία, δεν είναι μόνο ο ατομικισμός ή ο καταναλωτισμός (όπως φαίνεται να

ΑΝ-ΟΡΘΟΔΟΞΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

υπονοεί το νομοσχέδιο), αλλά και ο ιδεαλισμός και ο ανορθολογισμός. Επομένως και οι διάφορες θρησκευτικές δοξασίες που «συσκοτίζουν την αλληλεξάρτηση ανάμεσα στις ιδέες και στις υλικές συνθήκες ύπαρξης των ανθρώπων» (Έγκελς «Λ. Φούερμπαχ», Θεμέλιο σ. 75). Έτσι, η ορθόδοξη χριστιανική παράδοση και το ορθόδοξο χριστιανικό ήθος —που προβάλλονται γενικόλογα στο νομοσχέδιο, χωρίς να προσδιορίζονται ούτε καν στοιχειωδώς και επομένως η ουσία τους και το βάθος τους παραμένουν ρευστά και αμφίβολα— δεν παύουν να αναφέρονται σε μια

θρησκεία που παρά τον όποιο (και όχι μόνο) θετικό της ρόλο στην ιστορική εξέλιξη του νεότερου Ελληνισμού, δεν παύει να διαπαιδαγωγεί και να χειραγωγεί σε μια κατεύθυνση ιδεαλιστική και ανορθολογιστική. Κι αυτό θα 'πρεπε να είναι κοινός τόπος για τους αρμόδιους στον βαθμό που εκφράζουν την πολιτική βούληση ενός κόμματος που υιοθετεί την μαρξιστική (και επομένως υλιστική και διαλεκτική) μέθοδο ανάλυσης της —κοινωνικής και φυσικής— πραγματικότητας (βλ. καταστατικό ΠΑΣΟΚ).

Δεν παραγνωρίζει βέβαια κανείς ότι για την όποια ρήξη με κάποιους «παραδοσιακούς» θεσμούς πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και να συνεκτιμώνται, τόσο ο βαθμός της απαραίτητης κοινωνικής συνειδητοποίησης, όσο και οι άλλες παράμετροι του ευρύτερου κοινωνικού και πολιτικού συσχετισμού. Αυτό όμως, δεν σημαίνει συνεχή παραπομπή αυτής της ρήξης στις ελληνικές καλένδες σαν «άκαιρης» ή «ανώριμης». Ούτε βέβαια —πράγμα χειρότερο— υποκατάστασή της με κάποια «προοδευτική» ή και «αριστερή» θεώρηση του ιδεαλισμού και ανορθολογισμού που αναγορεύει την ορθοδοξία σε «ιστορικά, μέσα από τις εκάστοτε δυνατότητες της ιστορίας, ριζοσπαστικά επαναστατική» (Κ. Μοσκώφ) και την χριστιανική αγωγή «όπως ο-

ριοθετείται στο σχέδιο νόμου... (να) συμπνευματίζει με την πνευματική αυτοσυνειδησία του ελληνισμού και (να) εκφράζει τους πόθους και τα οράματα του λαού, που είναι πόθοι και οράματα ελευθερίας σ' όλες της τις διαστάσεις: την εθνική, την οικονομική, την κοινωνική, την πολιτιστική»... (Νίκας - Ελευθεροτυπία της 22/2/85).

Υπάρχει όμως —πλην της πολιτικής και ιδεολογικής— και μια τρίτη διάσταση του προβλήματος, στην οποία και θα επιμείνουμε περισσότερο. Είναι η «συνταγματική» διάσταση, που τίθεται με βάση ένα συλλογισμό που προσπαθεί να θεμελιώσει την «συνταγματική αναγκαιότητα» του νομοσχεδίου και να εμφανίσει το Υπουργείο υποχρεωμένο να υιοθετήσει αυτή την άποψη, αν θέλει να είναι σύμφωνο με το Σύνταγμα.

Ας παρακολουθήσουμε αυτό το συλλογισμό, όπως τον διατυπώνει ο κ. Θ. Νίκας (δρ. Θεολογίας - Γυμνασιάρχης και σύμβουλος του Υπουργείου Παιδείας) σε άρθρο του στην Ελευθεροτυπία της 22/2/85, απηχώντας προφανώς και την άποψη που τελικά επικράτησε στο Υπουργείο Παιδείας:

- Το Σύνταγμα, στο άρθρο 16 παρ. 2, ορίζει ότι «η Παιδεία έχει ως σκοπόν... την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνειδήσεως».

- Το Σύνταγμα, στο άρθρο 3, ορίζει ότι «Επικρατούσα θρησκεία εν Ελλάδι είναι η της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας».

Επομένως, κατά την άποψη αυτή, εφόσον το Σύνταγμα επιτάσσει την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνειδήσεως «αυτή δεν μπορεί παρά να είναι σύμφωνη με την Θεολογία της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας μας».

Όσο για τη θρησκευτική ελευθερία, αυτή είναι σχετική, εφόσον από το Σύνταγμα ορίζεται «Επικρατούσα Θρησκεία» και, πάντως, προστατεύεται επαρκώς, δεδομένου ότι οι ετερόθρησκοι μαθητές «απαλλάσσονται από την υποχρέωση να παρακολουθούν τα θρησκευτικά στο σχολείο τους».

Σύμφωνα, λοιπόν, με την άποψη αυτή, το ίδιο το Σύνταγμα «κατοχυρώνει την ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία στα σχολεία, σύμφωνα με την ορθόδοξη πίστη και ζωή», ενώ ο νέος νόμος δεν κάνει τίποτε άλλο από το να εξειδικεύει μια συνταγματική επιταγή.

Πριν ασχοληθούμε με το άτοπο αυτού του συλλογισμού, θα ήταν σκόπιμο να τον προεκτείνουμε στις ακραίες του συνέπειες, οι οποίες θα μπορούσαν να είναι, π.χ.:

- Ο υποχρεωτικός εκκλησιασμός, καθώς και η υποχρεωτική προσευχή στο σχολείο, διδασκομένων αλλά και διδασκόντων, πλην των ετεροθρήσκων. Για τους άθρησκους ή άθεους, βέβαια, δεν γίνεται λόγος, εφόσον, σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, θεωρούνται

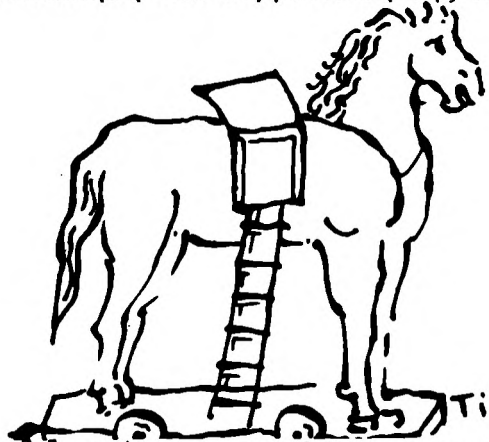
* Ο Γ. Σωτηρέλης είναι επιστημονικός Συνεργάτης Συνταγματικού Δικαίου στο Νομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου της Αθήνας.

συλλήβδην «χριστιανοί ορθόδοξοι», όλοι ό-
σοι βαφτίστηκαν από τους γονείς τους στην
βρεφική τους ηλικία!

● Η κατάργηση ορισμένων βιβλίων (ή ορι-
σμένων αποσπασμάτων βιβλίων...) που δεν
συνάδουν με τις θέσεις της θεολογίας της Ορ-
θόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας. Αυτό θα
μπορούσε να συμβεί π.χ. όχι μόνο για την «Ι-
στορία του Ανθρωπίνου γένους» (προς μεγά-
λη ικανοποίηση των πρόσφατα διαδηλωσάν-
των «νεοαναστενάρηδων»), αλλά και για τη
Γεωγραφία ή και τη Βιολογία, στο βαθμό που
τολμούν να αναφέρονται στην προέλευση του
κόσμου και του ανθρώπου...

Όλα αυτά, θα μπορούσαν να βρουν νομικό
άλλοθι στις διατάξεις του νομοσχεδίου, αν
ψηφιστεί τελικά σ' αυτή τη μορφή. Κι αυτό,
γιατί το Σύνταγμα σχετικοποιεί κάπως τη
θρησκευτική ελευθερία (της οποίας το νόημα
θα εξετάσουμε παρακάτω), θέτοντας την «ε-
πιφύλαξη του νόμου»: («ουδείς δύναται, λό-
γω των θρησκευτικών του πεποιθήσεων... να
αρνηθεί την συμμόρφωσίν του προς τους νό-
μους»). Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι είναι
συνταγματικά επιτρεπτό οποιοσδήποτε νό-
μος (π.χ. για την παιδεία), για οποιοδήποτε
λόγο, να περιορίζει την ελευθερία της θρη-
σκευτικής συνείδησης: σε κάθε περίπτωση,
οι περιορισμοί δεν επιτρέπεται να αναιρούν
την ουσία και να προσβάλλουν τον «σκληρό
πυρήνα» της συγκεκριμένης ατομικής ελευ-
θερίας (βλ. Μάνεσης - Ατομ. Ελευθερίες). Έ-
τσι, επιβάλλεται να ερμηνεύσουμε στενά τη
συνταγματική επιταγή και ως προς το είδος
των νόμων που θέτουν τέτοιους περιορισμούς
και ως προς την έκταση αυτών των περιορι-
σμών. Πάντως, η νομολογία των δικαστη-
ρίων, έχει δεχτεί ότι τέτοιους περιορισμούς
μπορούν να θέτουν οι «γενικοί» νόμοι του
κράτους, μέσα στους οποίους περιλαμβάνον-
ται και οι της παιδείας (βλ. ΣτΕ 4079/1976
—Το Σ 3 σ. 157).

Σε τέτοιους λοιπόν περιορισμούς, δηλαδή
σχετικοποίηση και συρρίκνωση της ελευθε-

ρίας διδασκόντων και διδασκομένων, θα
μπορούσαν, στις ακραίες τους συνέπειες, να
οδηγήσουν οι διατάξεις του νέου νομοσχε-
δίου, που κατοχυρώνουν τη χριστιανική αγω-
γή στα σχολεία και που, κατά τα άλλα, «εκ-
φράζει πόθους και οράματα ελευθερίας σ' ό-
λες της τις διαστάσεις»...

Αυτά, βέβαια, αν μπορούσε να σταθεί συν-
ταγματικά η προαναφερθείσα επιχειρηματο-
λογία, η οποία σχηματικά προσπαθεί να ε-
ναρμονίσει με το Σύνταγμα και να εμφανίσει
ως αναγκαία συνέπεια των συναφών του ρυθ-
μίσεων, τις διατάξεις του νομοσχεδίου. Ό-
μως, η συγκεκριμένη επιχειρηματολογία
«πάσχει» και ως προς την έννοια της «επι-
κρατούσης θρησκείας» που υιοθετεί και ως
προς την έννοια της θρησκευτικής ελευθε-

ρίας που υπονοεί και ως προς την ερμηνεία
του άρθρου 16 παρ. 2 (που αναφέρεται στους
σκοπούς της παιδείας) που προτείνει, όπως
θα προσπαθήσουμε να αποδείξουμε πιο κά-
τω:

Α. Η «Επικρατούσα Θρησκεία» και οι σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας.

Ήδη από τον 19ο αιώνα ο καθηγητής της
Νομικής Σχολής της Αθήνας Παύλος Καλλι-
γάς (*Νομικά μελέται* - 1899 σελ. 464 επ.), ερ-
μηνεύοντας την αντίστοιχη διάταξη του
Συντ. 1864 (που, σημειωτέον, δεν περιείχε
διάταξη ειδικά προστατευτική της θρησκευ-
τικής ελευθερίας) είχε υποστηρίξει: «Είναι α-
λήθεια ότι αναγνωρίζεται επικρατούσα θρη-
σκεία. Αλλά... τοιαύτη διάκρισις είναι απλώς
τιμητική (honoris causa). Η ισότης δεν συμβι-
βάζεται με προνόμια». Μια τέτοια —πρωτο-
ποριακή για την εποχή της— ερμηνεία, δεν ε-
πικράτησε δυστυχώς στη συνταγματική θεω-
ρία πριν από το Σύνταγμα του 1975 και ιδίως
υπό το Σύνταγμα του 1952. Επικράτησε, αν-
τίθετα, η ερμηνεία της προνομιακής θέσης
της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας στο
πλαίσιο του ελληνικού κράτους. Η ερμηνεία
αυτή, όμως, έβρισκε επαρκή θεμελίωση σ' έ-
να πλέγμα διατάξεων του Συντάγματος του
1952, που αναγνώριζαν ιδιαίτερη θέση στην
«επικρατούσα θρησκεία» (βλ. π.χ. Σβώλου -
Βλάχου το Συντ. της Ελλάδος σ. 30 επ., Μα-
ρίνος —η θρησκ. ελευθερία— σ. 98 επ.). Οι
διατάξεις αυτές, αποτελούσαν τη θεσμική α-
ποτύπωση του ασφυκτικού εναγκαλισμού
κράτους - εκκλησίας, ιδίως κατά την μετεμ-
φυλιοπολεμική περίοδο —και ιδιαίτερη θέση
ανάμεσά τους, κατείχε η διάταξη του άρθρου
16 παρ. 2, που όριζε ότι η παιδεία αποσκοπεί
στην «ανάπτυξιν της εθνικής συνειδήσεως επί
τη βάσει των ιδεολογικών κατευθύνσεων του
ελληνοχριστιανικού πολιτισμού». (Το Συντ.
του 52 συντάχθηκε, καθώς είναι γνωστό, από
την ειδική επιτροπή του ΞΗ' ψηφίσματος της
Δ' Αναθεωρητικής Βουλής, που λειτούργησε
κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου). Εί-
χαμε, λοιπόν, συνταγματική κατοχύρωση
των «ελληνοχριστιανικών ιδεωδών», η φορ-
τική επίκληση των οποίων, κατά τη διάρκεια
της χούντας, «αποκάλυψε την πλαστότητά
τους, πέρα από τη μόνιμη αντιφατικότητα των
δύο συνθετικών του όρου, ο οποίος, με τη συ-
ναίρεση δύο αντίθετων μεταξύ τους, από πολ-
λές απόψεις, εννοιών παραμένει πάντα αδιευ-
κρίνιστος και ακαθόριστος και για τούτο, επι-
δεκτικός καταχρηστικών εφαρμογών» (*Μά-
νεσης -Συνταγμ. θεωρία και πράξη* σ. 693).

Μια τέτοια, όμως, ερμηνεία, ήδη δεν είναι
συνταγματικά επιτρεπτή υπό το ισχύον Σύν-
ταγμα του 1975, οι ρυθμίσεις του οποίου πε-
ριέχουν σημαντικές αλλαγές σε σύγκριση με
τις αντίστοιχες του Συντάγματος του 1952
και δείχνουν μια έκδηλη τάση εξίσωσης ό-
λων των γνωστών θρησκειών. Έτσι για πα-
ράδειγμα: ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν
απαιτείται να είναι χριστιανός ορθόδοξος (ό-
πως συνέβαινε για τον Βασιλιά στα προηγού-

μενα Συντάγματα). Ο προσηλυτισμός απαγο-
ρεύεται γενικά και όχι μόνο κατά της επικρα-
τούσης θρησκείας, όπως όριζαν τα προηγού-
μενα Συντάγματα. Επίσης, το ισχύον Σύν-
ταγμα ορίζει ότι οι λειτουργοί όλων των
«γνωστών» θρησκειών, υπόκεινται στην ίδια
εποπτεία της πολιτείας και στις ίδιες υποχρε-
ώσεις με τους λειτουργούς της «επικρατού-
σης θρησκείας» (άρθρο 13 παρ. 2 εδ. 3 και
παρ. 3 Συντ.). Οι νέες αυτές ρυθμίσεις, συνι-
στούν «ουσιώδη μεταβολή στις σχέσεις Πολι-
τείας και Εκκλησίας» (*Τρωιάνος - Παραδ.
Εκκλ. Δικαίου* σ. 94) και επιτρέπουν μία εντε-
λώς διαφορετική ερμηνεία σύμφωνα με την ο-
ποία ο όρος «επικρατούσα θρησκεία» δεν
μπορεί να σημαίνει την επίσημη θρησκεία του
ελληνικού κράτους που απολαμβάνει ιδιαίτε-
ρης προνομιακής μεταχείρισης, αλλά μόνο
«την αριθμητικά επικρατούσα θρησκεία, θρη-
σκεία της συντριπτικής πλειοψηφίας του ελ-
ληνικού λαού». (*Τρωιάνος απ. σ. 95 - βλ. και
Παπαχρίστου ο.π.*).

Και με βάση αυτή την ερμηνευτική προσέγ-
γιση του όρου «επικρατούσα θρησκεία» που
υιοθετεί το ποσοτικό στη θέση του ποιοτικού
κριτηρίου, δύσκολα θα μπορούσε να γίνει δε-
κτή και η άποψη ότι «το Σύνταγμα φαίνεται
να νομιμοποιεί την εκκλησία ώστε αυτή να
διεκδικεί αποφασιστική γνώμη στα θέματα
του κρατικά οργανωμένου κοινωνικού βίου».
(βλ. Μάνεσης - Ατομ. Ελευθερίες σ. 256) πολύ
περισσότερο μάλιστα, καθώς μια τέτοια ά-
ποψη στηρίζεται στον χαρακτηρισμό των
σχέσεων κράτους και εκκλησίας σαν «οιονεί
συναλληλίας» (βλ. Μάνεσης - Βαβούσκος -
Γνωμοδότηση -Νο Β 23 σελ. 1031-1037) ο ο-
ποίος, πάντως, ήδη δεν έχει γίνει δεκτός από
τη νομολογία (βλ. ΣτΕ 3178/1976 - σχετ. από-
σπασμα σε Τρωιάνο ο.π.) και τη θεωρία (βλ.
Τρωιάνο ο.π. σ. 96 που υποστηρίζει ότι εξα-
κολουθεί να ισχύει το σύστημα της «νόμω
κρατούσης Πολιτείας»).

Με αυτά τα δεδομένα, πρέπει να θεωρηθεί
βέβαιο ότι «οι παραδοσιακά στενοί δεσμοί με-
ταξύ κράτους και εκκλησίας, έχουν γίνει πολύ
χαλαροί και στον κοινό νομοθέτη απόκειται
να τους καταστήσει ακόμα χαλαρότερους
—μια και το Σύνταγμα του παρέχει αυτή τη δυ-
νατότητα» (*Τρωιάνος ο.π. σ. 96*).

Β. Θρησκευτική ελευθερία

Το δεύτερο συναφές ζήτημα, ανάγεται στο
περιεχόμενο και την έκταση της θρησκευτι-
κής ελευθερίας, η οποία αποτελεί συγκεκρι-
μένο ατομικό δικαίωμα, που προστατεύεται
ειδικά από το Σύνταγμα (άρθρο 13) και, μά-
λιστα, με θεμελιώδη —δηλαδή μη αναθεωρή-
σιμη κατά το άρθρο 110 § 1— διάταξη (σε αν-
τίθεση με τη διάταξη του άρθρου 3 περί επι-
κρατούσης θρησκείας και τη διάταξη του άρ-
θρου 16 παρ. 2 για τους σκοπούς της Παι-
δείας, που είναι μη θεμελιώδεις και θα ήταν
σκόπιμο να αναθεωρηθούν με την πρώτη ευ-
καιρία για να μην γίνονται αφορμή για ερμη-
νείες σαν του κ. Νίκα).

Η θρησκευτική ελευθερία, όρος ευρύτερος

και με περιεχόμενο θετικότερο από τον όρο «ανεξιθρησκεία» που σημαίνει την απλή θρησκευτική ανοχή του κράτους, είναι «προέκταση της προσωπικής ελευθερίας και, επίσης, μια ειδικότερη μορφή της ελευθερίας της γνώμης, και της εν γένει πνευματικής ελευθερίας». Άρα, βρίσκει έρεισμα και στα άρθρα 5 παρ. 1 (Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας), 9 παρ. 1 εδ. β' (απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής), καθώς και, γενικότερα, στο άρθρο 2 παρ. 1 (σεβασμός και προστασία της αξίας του ανθρώπου). Αναλύεται, δε, σε δύο επιμέρους ελευθερίες: την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και την ελευθερία της λατρείας (βλ. *Μάνεσης Ατομ. Ελευθερίες* σ. 247 επ. σ. 250 και 251 επ. —βλ. επίσης *Σβώλος — Βλάχος* ο.π. σ. 64 επ. —*Μαρίνος* ο.π. σ. 102 επ. *Τρωιάνος* ο.π. σ. 74 επ. και *Θεμ. Τσάτσος* «*Συντ. Μελέταις*» σ. 91).

Με τα προβλήματα που τέθηκαν προηγουμένως, συνδέεται κυρίως η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης σαν επιμέρους εκδήλωση της θρησκευτικής ελευθερίας. Κατ' αρχήν, με τον όρο «θρησκευτική συνείδηση» νοείται «το ενδιάθετο φρόνημα του ανθρώπου σχετικά με τη φυσική ή μεταφυσική θεώρηση του κόσμου, σε αναφορά ιδίως με το θείο». Το περιεχόμενό της, δε, μπορεί να είναι σε σχέση με το θείο «είτε θετικό, (καταφατικό) μορφοποιημένο σε κάποιο θρήσκευμα— είτε αρνητικό» (αποφατικό)» (βλ. *Μάνεσης Ατομ. Ελευθερίες* σ. 251). Η θρησκευτική συνείδηση, όμως, δεν είναι δεδομένη εκ των προτέρων κι ούτε παραμένει αδρανής. Διαμορφώνεται μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον και υφίσταται ποικίλους επηρεασμούς. Στη διαμόρφωση αυτή, το κράτος μπορεί να παρέμβει πολλαπλά —ιδίως με τους ιδεολογικούς του μηχανισμούς— και να προσανατολίσει

την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης, είτε θετικά, είτε αρνητικά απέναντι στο θείο.

Εδώ, ακριβώς, βρίσκεται και η σημασία της προστασίας της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης από το Σύνταγμα, το οποίο, ορίζοντας ότι «η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως είναι απαραβίαστος», θεμελιώνει αξίωση απέναντι στην κρατική εξουσία «να μην παρεμβαίνει παρεμποδίζοντας ή επιβάλλοντας είτε τη διαμόρφωση είτε την εκδήλωση σχετικών με τη θρησκεία θετικών ή αρνητικών πεποιθήσεων» (*Μάνεσης — Ατομ. Ελευθερίες* σ. 250— σύμφωνα και *Θ. Τσάτσος* ο.π. σ. 92, *Σβώλος — Βλάχος* ο.π. σ. 66 και *Μαρίνος* ο.π. σ. 109).

Και πέρα από αυτό το γενικό δικαίωμα «ελευθέρας πίστεως» —*libertas confiteri*— (βλ. *Σβώλος — Βλάχος* ο.π. σ. 67), η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης εξειδικεύεται και σε άλλα επιμέρους δικαιώματα από τα οποία ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το υπό εξέταση θέμα έχουν: το δικαίωμα της ελεύθερης εκδήλωσης (ή μη εκδήλωσης) των θρησκευτικών πεποιθήσεων και το δικαίωμα της θρησκευτικής ισότητας —που απορρέει και από την γεν. αρχή της ισότητας του άρθρου 4 του Συντάγματος— (βλ. και *Θ. Τσάτσος* ο.π. σ. 694 επ. που αναφέρεται, ειδικότερα, και σε «ελευθερία διαμορφώσεως της θρησκευτικής συνειδήσεως»).

Γ. Η «ανάπτυξιν της θρησκευτικής συνειδήσεως»

Σύμφωνα με την σύντομη ανάλυση που προηγήθηκε, το Σύνταγμα προστατεύει την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης δηλαδή το δικαίωμα «να πρεσβεύει κανείς... οποιοδήποτε ή και κανένα θρήσκευμα (αθρησκεία) ή και να μην πιστεύει στο θεό (αθεία)»

(βλ. *Τρωιάνος* ο.π. σ. 76). Επομένως, κάθε ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 16 παρ. 2 («Σκοπός της παιδείας είναι... η ανάπτυξιν της θρησκευτικής συνειδήσεως») που σαν ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης εννοεί τη μονομερή ανάπτυξη, με θετικό μόνο προσανατολισμό προς το θείο (ή και επιπλέον προς ορισμένη θρησκεία ή δόγμα):

- Δεν ανταποκρίνεται στη βούληση του συντακτικού νομοθέτη, όπως αυτή προκύπτει από το σύνολο των συναφών διατάξεων, αλλά και από το «πνεύμα» του Συντάγματος.

- Οδηγεί την προαναφερθείσα διάταξη σε ολοφάνερη αντίφαση με τη θεμελιώδη διάταξη του άρθρου 13 («η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως είναι απαραβίαστος») που προστατεύει το δικαίωμα «ελευθέρας πίστεως» όπως προσδιορίστηκε πιο πάνω.

- Είναι, τέλος, «δημοκρατικά σόλοικη» γιατί εμφανίζει το Σύνταγμα να κατοχυρώνει την «ιδεολογική μονοπώληση της εκπαίδευσης» προς την κατεύθυνση μιας «επίσημης ιδεολογίας» (παρεισάγοντας έτσι την ιδεολογία του «ελληνοχριστιανικού πολιτισμού», χωρίς να λέει το όνομά της)· νομιμοποιεί, έτσι, τις όποιες κρατικές επεμβάσεις που αποβλέπουν στον επηρεασμό της διαμόρφωσης των πεποιθήσεων προς την κατεύθυνση της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας (βλ. και *Μάνεσης — Συντ. Θεωρία και Πράξη* σ. 692 επ.).

Για να αποδοθεί λοιπόν σωστά το νόημα της διάταξης του άρθρου 16 παρ. 2 ως «ανάπτυξιν της θρησκευτικής συνειδήσεως» πρέπει να θεωρηθεί το σύνολο των ενημερώσεων, δυνατοτήτων και ερεθισμάτων που πρέπει να παρέχει η εκπαίδευση στο νέο άνθρωπο, ώστε να καταλήξει ανεμπόδιστα και ανεπηρέαστη (ή, έστω, μέσα από πολλαπλούς αντιθετικούς

ΣΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ
ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΖΗΤΗΣΤΕ ΤΑ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

επηρεασμούς) στη διαμόρφωση της άποψής του —θετικής ή αρνητικής— απέναντι στο θείο. Το κράτος, λοιπόν, οφείλει να μην επεμβαίνει, αλλά να εγγυάται τη «νομική δυνατότητα» στο άτομο, ώστε να διαμορφώνει «όπως θέλει τη σχέση του προς το θείον και προς παν θρησκευτικών ζήτημα ή ζήτημα πίστεως» (Σβώλος - Βλάχος ο.π. σ. 66). Κι αυτό ισχύει —για να 'ναι αποτελεσματική η προστασία της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης— και απέναντι στον κοινό νομοθέτη και απέναντι στα άλλα όργανα της κρατικής εξουσίας.

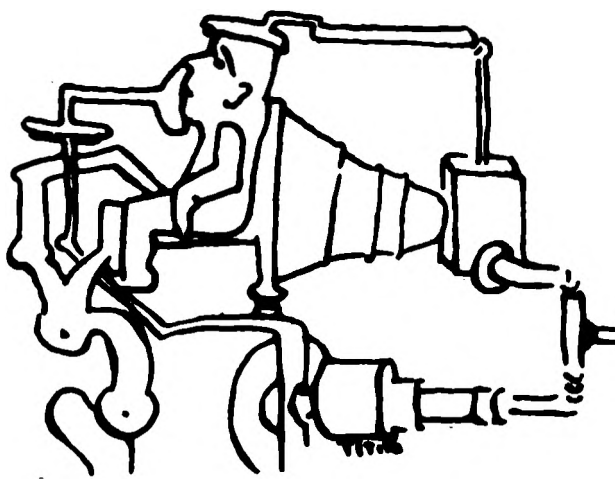
Από τις σύντομες αναπτύξεις που προηγήθηκαν, προκύπτει, νομίζουμε, σαφώς, η αντισυνταγματικότητα των σχετικών διατάξεων του νομοσχεδίου. Αυτές παραβιάζουν, τόσο ως προς τους διδάσκοντες όσο και ως προς τους διδασκόμενους, τη θεμελιώδη διάταξη του άρθρου 13, που προστατεύει την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και στη γενική της διατύπωση («δικαίωμα ελευθέρως πίστεως» —libertas confiteri) και στις επιμέρους εκφάνσεις της (δικαίωμα ελεύθερης εκδήλωσης θρησκευτικών πεποιθήσεων, θρησκευτική ισότητα).

Όμως, η επισήμανση της αντισυνταγματικότητας δεν είναι ίσως αρκετή. Το πρόβλημα είναι ποιες ρυθμίσεις θα μπορούσαν να εξειδικεύσουν μια προοδευτική πολιτική, στο πλαίσιο βέβαια του Συντάγματος. Σ' αυτή την κατεύθυνση, θα μπορούσαμε ενδεικτικά να αναφέρουμε:

- Την αντικατάσταση των αντισυνταγματικών αυτών διατάξεων του νομοσχεδίου, με άλλες που θα διασφαλίζουν την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και θα προάγουν, πράγματι, την κριτική και δημιουργική σκέψη, καθώς και τη «διάπλavin ελευθέρων και

υπευθύνων πολιτών» (άρθρο 16 παρ. 2 Συντάγματος).

- Τη βαθμιαία αποκοπή των διασυνδέσεων ανάμεσα στους ιδεολογικούς μηχανισμούς εκκλησίας και εκπαίδευσης, σαν ειδικότερη

εκδήλωση μιας γενικότερης αμοιβαίας αποδέσμευσης κράτους και εκκλησίας, που είναι συνταγματικά επιτρεπτή (βλ. και προηγ.) και πολιτικά επιβεβλημένη (άλλωστε προβλέπεται και στη «διακήρυξη της κυβερνητικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ» σελ. 45-46).

Εξειδίκευση αυτής της αποδέσμευσης στο χώρο της εκπαίδευσης, θα αποτελούσε π.χ.

- Η κατάργηση του υποχρεωτικού εκκλησιασμού και της υποχρεωτικής προσευχής στα σχολεία, για διδάσκοντες και διδασκόμενους.

- Η σταδιακή αντικατάσταση του μαθήματος των θρησκευτικών στα σχολεία (στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης), με ένα γενικό μάθημα θρησκευσιολογίας, που θα παρουσιάζει αντικειμενικά τις διάφορες θρησκευτικές δοξασίες (δίνοντας, βέβαια, ειδικό βάρος στην παρουσίαση των απόψεων της —αριθμητικά— «επικρατούσης θρησκείας»), χωρίς

να αποκλείεται και ο αντίλογος της υλιστικής θεώρησης του κόσμου.

Μια τέτοια φιλοσοφία θα περίμενε κανείς να διαπνέει τους στόχους και να χαρακτηρίζει την πολιτική προοπτική του Υπουργείου Παιδείας. Προοπτική που, χωρίς να προχωράει σε άκαιρες ρήξεις με την Ορθόδοξη ανατολική εκκλησία, αποχρωματίζει, εν τούτοις, την παιδεία από τον μονοδρομικό θρησκευτικό προσανατολισμό της και κατοχυρώνει το δημοκρατικό διάλογο, την πολυφωνία καθώς και την ελευθερία της σκέψης, στο τόσο σοβαρό ζήτημα της θεώρησης του κόσμου και του ανθρώπου. Προοπτική, τέλος, που δίνει τις —θεσμικές— δυνατότητες στους προοδευτικούς φορείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας (δασκάλους και καθηγητές) να αντιμετωπίσουν —χωρίς δεσμεύσεις και «επί ίσοις όροις»— τον ιδεαλισμό, τον μυστικισμό και τον ανορθολογισμό, με οποιαδήποτε μορφή κι αν παρουσιάζονται...

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΛΛΙΓΑΣ Π. —Νομικά πολιτικά και οικονομολογικά μελέται— Αθήνα 1899.

ΜΑΝΕΣΗ ΑΡ. • Συνταγματικά Δικαιώματα • α'. Ατομικές ελευθερίες • Θεσσαλονίκη 1982.

ΜΑΝΕΣΗ ΑΡ. • Συνταγματική θεωρία και πράξη • Θεσσαλονίκη 1980

ΜΑΝΕΣΗ - ΒΑΒΟΥΣΚΟΥ - Γνωμοδότηση - Νο Β 23 σ. 1031-1037.

ΜΑΡΙΝΟΥ ΑΝ • Θρησκευτική Ελευθερία • Αθήνα 1972

ΣΓΟΥΡΙΤΣΑ Χ. «Συνταγματικό Δίκαιον» τομ. Β', Αθήνα (τεύχ. Α 1964 τεύχ. Β 1966).

ΣΒΩΛΟΥ - ΒΛΑΧΟΥ • Το Σύνταγμα της Ελλάδας • Α' Αθήναι 1955

ΤΡΩΙΑΝΟΥ ΣΠ. • Παραδόσεις Εκκλησιαστικού Δικαίου • Αθήνα - Κομοτηνή 1984

ΤΣΑΤΣΟΥ ΘΕΜ. • Συνταγματικά μελέται • Αθήνα 1958.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Ψυχολογικά προβλήματα

Πάμε για δεκεμβριανά, σας λέω!

Ο συνεπιβάτης στο ταξί πέταξε την προφητεία καθώς κατέβαινε, απέναντι απ' τον Ερυθρό Σταυρό. Ωστόσο είχαμε πάντα Μάρτη, σημαιοστολισμό λόγω της επετείου και μελαγχολία λόγω της επιμονής συννεφιάς. Ο ταξιτζής έβαλε αμέσως άλλον στη θέση του και η συζήτηση συνεχίστηκε εκεί που είχε σταματήσει.

— Πάμε για δεκεμβριανά, ανήγγειλε κι ο δεύτερος συνεπιβάτης, αφού παρατήρησε ότι γενικώς «ο κόσμος έχει χαλάσει» κι ότι «γίνονται πράγματα».

Οι δημοσιογράφοι δίνουν πάντα ένα περιεργό βάρος στις κουβέντες που ακούγονται στα ταξί. Εξάλλου ο άνθρωπος μιλούσε εξαιρετικά δυνατά, δεν μπορούσα παρά να ακούω.

— Θα γίνουνε φασαρίες, το προαισθάνομαι. Μα δεν ξέρετε πόσο θα το χαρώ! Να καταλάβουν και οι νέοι τι εστί βερύκοκο. Που τα βρήκανε όλα στο πιάτο και μόνο απαιτήσεις ξέρουνε να 'χουνε. Να βασανιστούνε! Γιατί εγώ δεν είμαι άνθρωπος που τσιτσιριστικά στην κατοχή; Να τσιτσιριστούνε κι αυτά, τα αναισθήτα...

Ο ταξιτζής κουνούσε το κεφάλι. Εγώ δεν έβγαζα μιλιά. Ο άνθρωπος συνέχιζε, φτάνοντας σε κορώνες παροξυσμού και

μισους γι' αυτή: «τα γαϊδούρια, τη σύγχρονη νεολαία» με φωνή που γινόταν τόσο υστερική ώστε να θυμίζει νούμερο με αδερφές στην επιθεώρηση.

— Να τρομάζουνε τα κωλοπαιδιά. Να σφάζονται στους δρόμους. Να κάθονται στο μπαλκόνι και να χαίρεται η ψυχή μου. Τα μαμόθρεφτα. Ακούς εκεί, η γυναίκα του ανηψιού μου, λέει τις προάλλες, θα παρατήσω τη δουλειά μου γιατί έχω ψυχολογικά προβλήματα! Τι λες μωρή; Που τα ξέραμε εμείς αυτά; Εδώ πάντα παλεύαμε για το ψωμί μας! Μόνο ντίσκο και μοτοσυκλέτες έχουν στο μυαλό τους. Άκου ψυχολογικά προβλήματα!

Είπε κι άλλα πολλά τέτοια αιμοβορικά ο συνεπιβάτης, με ανατριχιαστικές ανατομικές και σαδιστικές λεπτομέρειες της επερχόμενης «σφαγής». Είχα εξαφανιστεί στο κάθισμά μου, τρέμοντας από φόβο. Ίσως συγχωρηθεί η δειλία μου, αν διευκρινίσω ότι κρατούσα κι ένα μωρό στα γόνατα; Θα του μιλάγα αν ήμουν μόνη; Δεν ξέρω. Πάντως, μόλις κατέβηκε, περίμενα τον ταξιτζή να βγάλει στεναγμό ανακούφισης. Δεν έγινε τίποτα τέτοιο.

— Ήταν κομμάτι αιμοβόρικός ο κύριος, άνοιξα επιτέλους το στόμα μου εγώ.

— Όχι, όχι, ήταν σωστός. Είχε δίκιο ο άνθρωπος. Είναι παλιόπαιδα, η νεολαία. Και μένα τις προάλλες, ένας με μηχανάκι μου 'σπασε τον καθρέφτη καθώς πέρναγε.

— Θα 'πρεπε να τον σφάξουμε λοιπόν γι' αυτό;

— Δεν είπα κι έτσι.

— Εκείνος έτσι έλεγε.

— Δεν εννοούσε αυτό. Έλεγε ότι αυτός ο τόπος έχει αγωνισθεί και τώρα οι νέοι μόνο τις ντισκοτέκ σκέφτονται.

— Αυτό όμως έτσι έπρεπε να γίνει. Το λέει και το τραγούδι. Δεν το 'χετε ακούσει: «Γιατί τσάκισε ο Μακρυγιάννης το χέρι του; Για να μπορούν να χορεύουν σείκ τα παιδιά μας».

— Υπάρχει τέτοιο τραγούδι;

— Φυσικά. Και είναι αληθινό. Και για το Μακρυγιάννη και για τον Κολοκοτρώνη και για τον Καραϊσκάκη. Όλοι αυτοί γιατί πολέμησαν; Για να χορεύουν σείκ τα παιδιά μας. Άντε τώρα αυτά να μη χορεύουν, όταν τόσοι ήρωες σκοτώθηκαν για το σείκ.

Ο ταξιτζής μουγκάθηκε. Θα με πήρε για τρελή. Εμένα θα πήρε για τρελή κι όχι τον τύπο που κατέβασε πριν λίγο.

— Μα και πάλι και οι νέοι είναι περιεργοί αποφάσισε να πει μετά από λίγο. Ακούς εκεί ν' αφήσει η άλλη τη δουλειά της για ψυχολογικά λέει προβλήματα...

— Λίγο είναι τα ψυχολογικά προβλήματα; Και το '21 γιατί το κάνανε οι Έλληνες; Επειδή είχαν ψυχολογικά προβλήματα.

Έλεει: — Ε, όχι δα.

— Κι όμως, κι όμως. Φτάσαμε πια σπιτι και κατεβαίνω με το μωρό σφιχτά αγκαλιά σα σουλιώτισσα. Δεν έχω ξαλαφρώσει. Σκέφτομαι τον τρελό, που κυκλοφορεί ελεύθερος και τρομοκρατεί μαμάδες στα ταξί, τον ταξιτζή, που τόσο εύκολα πείστηκε και τον προηγούμενο συνεπιβάτη που έλεγε για δεκεμβριανά κι αυτός. Πολλά ψυχολογικά προβλήματα μαζέψανε οι άνθρωποι σ' αυτήν την πόλη, κι είμαστε και στριμωγμένα.

— Από ψυχολογικά προβλήματα έγινε η επανάσταση του φωνάζω τελευταία φορά, καθώς παίρνω απ' το παράθυρο τα ρέστα. Δυνατούτσικα, να τ' ακούσει κι ο από πίσω.

Άννα Λαμνιάδη

Πάρε με στο τηλέφωνο!

Το Μάιο του 1978 μετακόμισα στη Θεσσαλονίκη. Τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς έγιναν οι σεισμοί. Μέχρι το Δεκέμβριο έπρεπε να κάνω πολλά τηλέφωνα αλλά ήταν σχεδόν αδύνατο. Έφταιγαν οι σεισμοί. Το τηλεφωνικό κέντρο του ΟΤΕ στην Τούμπα κουνήθηκε πολύ και τα μηχανήματα που δεν ήταν στερεωμένα ήρθαν... τούμπα.

Τι να κάνεις. Δεν μπορείς να τα βάλεις με στοιχεία της φύσεως.

Οι μήνες περνούσαν κι άρχισα να τριγυρίζω όλη την Ελλάδα. Δύσκολα τα πράγματα όταν επιχειρούσες να τηλεφωνήσεις. Δεν φταίνε μόνο οι σεισμοί, σκέφτηκα. Κάτι άλλο είναι που πειράζει.

Ο προβληματισμός μου συνεχίστηκε. Άρχισα να βρίσκω διάφορες λύσεις. Όταν ήταν απόγευμα και βράδυ διάβαζα το πρόγραμμα της τηλεόρασης. Όταν έ-

ΜΙΣΟΤΙΜΗΣ
ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΣΤΟ
ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΟ Α-Θ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57 ΣΤΟΑ
ΟΠΕΡΑ ΤΗΛ 3638435
ΛΟΓΟ ΑΝΑΝΕΩΣΗΣ

νοίγουν; Η ΔΕΗ, ο ΟΤΕ, η ύδρευση, η αποχέτευση. Πού είναι οι ασυνειδητοί εργολάβοι; Οι παραπάνω οργανισμοί είναι εξαρτήματα των μονοπωλίων και του κατεστημένου; Άσε που πρόσφατα κοινωνικοποιήθηκαν.

Παρ' όλα αυτά η ανησυχία μου —όσο δεν μπορούσα να πάρω και τηλέφωνο— μεγάλωνε. Ιδιαίτερα το καλοκαίρι σ' ένα νησί τα πράγματα έφθασαν στο απροχώρητο. Τι να υποθέσει κανείς; Οι γραμμές ήταν εναέριες και το κυνήγι ήταν απαγορευμένο. Δεν υπήρχαν εργολάβοι ν' ανοίξουν τρύπες και τα ποντικά δεν έφταναν στα καλώδια.

— Φταινε τα μελτέμια! Με πληροφόρησε ο υπάλληλος εκεί. Όταν φυσάει γίνεται χαλασμός και κόβονται οι γραμμές.

Βρε να πάρει η ευχή σκέφτηκα. Τι φταιει τέλος πάντων; Νέα πληροφορία

Δημήτρης Χαραλάμης

Στρατός και Πολιτική Εξουσία

- η δομή της εξουσίας
στην μετεμφυλιακή Ελλάδα

[illegible]

9.74) και μόνο Σύνταγμα του '75 υπογράφεται για υποχρέωση των πολιτών, δικαστών. Τα όσα όμως υπαγορεύει και στην πολιτική απαντάει στον στρατιωτικό υπάλληλο. Ποντάει τον και με τα 81 δις αγκυρώσει στο στρατιωτικό τη, στον η Καραμανλή, το αστικό δι' έσοδο από τα αδιαζούγα του, ζώντας, τον έβλεπε να επι- τευατίζονται να επιβάλει η δικτατορία αποστράτευση το ανεξέλεγκτο, τον 60 αι τη νέα πολιτική ανεξαρτία που είχε δημιουργήσει και η, στρατιωτική δικτατορία. Ακριβώς επιβλή αποστράτευση το ανεξέλεγκτο, αυτών την αποδότη των ανεξάρτων της αστικής, νομισματικό, και στο την επιβίωση, αυτού, από υποχρέωση, οι αρχές του, την πολιτική τη δικτατορία και προδικατορία τηροδο, ομολογ, εστιασμένη στο τη, ταυτοποίηση οφείλουν κερνός την ταυτοποίηση τη, αστική, νομισματική επιβίωση και την ταυτοποίηση τη, Έτσι η και η εστιασμένη, δυνατότητα στον Καραμανλή να επιβληθεί στο στρατιωτικό ηγέτη.

Κυκλοφορεί από τον ΕΞΑΝΤΑ

ήρθε να πλουτίσει τις γνώσεις μου γύρω από το θέμα. Ήμουν στην περιοχή της Καστοριάς όπου ήταν αδύνατο να τηλεφωνήσω.

— Φταιει η κακοκαιρία, δήλωσε αρμόδιος του ΟΤΕ, με τις βροχές μουλιάζουν τα καλώδια και έχουμε διακοπές.

— Δηλαδή φταιει ο κακός μας ο καιρός; ρώτησα.

— Μάλιστα, ήταν η ευγενέστατη απάντηση.

Τι να γίνει; Έπεσα σε νέα περιουλογή. Το πρόβλημα με ξαναχτύπησε στην Πινδο. Αδύνατον να τηλεφωνήσεις και όλα τα τηλέφωνα είχαν διακοπή. Αναγκάστηκα να πάω με τ' αυτοκίνητο πενήντα χιλιόμετρα μακριά.

— Γιατι χάλασαν τα τηλέφωνα; ρώτησα τον αρμόδιο.

— Όταν χαλάει ο καιρός έχουμε πάντα αυτό το πρόβλημα, ήταν η απάντηση. Πρέπει η γραμμή από εναέρια να γίνει υπόγεια.

— Μα τότε θα μουλιάσουν τα καλώδια!

— Όχι, γιατί είναι αδιάβροχα.

— Θα τα τρώνε και τα ποντίκια, πρόσθεσα.

— Τι λες χριστιανέ μου; με αποπήρε.

— Το είπε ο Διοικητής του ΟΤΕ, τον έβαλα στη θέση του.

— Και τι ξέρει αυτός από τηλέφωνα; μ' αποστόμωσε.

Από το σημείο αυτό άρχισα να έχω σοβαρότατο πρόβλημα. Τι φταιει, τέλος πάντων; Στην Αγγλία έχουν περισσότερες βροχές και καλύτερα τηλέφωνα. Στον Καναδά δυνατότερο αέρα και κα-

κοκαιρία που κρατά έξι μήνες το χρόνο. Εκεί τα καλώδια είναι αδιάβροχα;

Όμως, όλες οι απορίες μου λύθηκαν το προηγούμενο Σάββατο όταν διάβασα τη συζήτηση στη Βουλή για τα τηλέφωνα. «Ο Καναδάς και οι ΗΠΑ κάνουν δειλά βήματα στην τεχνολογία των τηλε-

φώνων» δήλωσε ο υπουργός συγκοινωνιών κ. Παπαδονικολάκης.

Αυτό ήταν! Εμείς προχωρούμε με τεράστιες δρασκελιές στην προωθημένη τεχνολογία.

Αυτή είναι η μοίρα των πρωτοπόρων!

Ν.Κ. Μάργαρης

ΘΩΜΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

1946 – 1985

Μέσα στα μπλε και τα άσπρα ψηφοδέλτια, στην ατμόσφαιρα πολιτικής κρίσης που λίγο πολύ επικρατεί αυτές τις μέρες, ο θάνατος του Θωμά Βασιλειάδη διώθηκε ως οδυνηρή απώλεια, κυρίως απ' τους συντρόφους και τους φίλους του.

Κι όμως, ο Θωμάς Βασιλειάδης είναι στην πραγματικότητα το πρώτο κερί που σβήνει από μια μακρά σειρά ανθρώπων που δέθηκαν μαζί στους αγώνες μιας μοναδικής ιστορικής περιόδου, αυτής που αρχίζει απ' το '61 και κλείνει την έντονη πλευρά της το 1974.

Βέβαια δεν είναι μόνο ο Θωμάς που χάνεται. Για κάποιους – τους ίδιους – «στενούς» κύκλους, ο Κώστας Καρυωτάκης, σύντροφος επίσης του «Ρήγα» της παρανομίας, ο Ανδρέας Παπασταυρίδης, συναγωνιστής της «γενιάς του Πολυτεχνείου» είχαν προηγηθεί, ο πρώτος από τις κακουχίες των βασανιστηρίων και της φυλακής, ο δεύτερος από ατύχημα, αποτέλεσμα της ίδιας παρορμητικής φύσης που τον ανέδειξε πρωτόπορο στη Σχολή του, την Ιατρική, το '71-'74.

Ο Θωμάς όμως σφραγίζει την περίοδο πιο έντονα με την προσωπικότητά του. Την σφραγίζει διπλά: με τη διάρκεια της στράτευσής του και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των πολιτικών επιλογών του.

Μαθητής, ήδη προδικατορικά οργανώνεται στους Λαμπράκηδες. Απόλυτα φυσιολογικά περνάει στην παράνομη δουλειά με την κήρυξη της δικτατορίας. Από τα βασικά στελέχη του «Ρήγα» της Θεσσαλονίκης, πιάνεται το '68 για να μείνει στη φυλακή μέχρι το '71.

Μετά τη φυλακή συνεχίζει τη δραστηριότητά του μπεινοβογαίνοντας στις Ασφάλειες. Στο Πολυτεχνείο, το '73, αναδείχεται ως ένα από τα πιο δραστήρια μαζικά στελέχη, εκλέγεται μέλος της Συντονιστικής του Παν/μιου Θεσσαλονίκης και διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στην ανάπτυξη του αγώνα στο πανεπιστήμιο του Σδράκα.

Το ίδιο συνεπής και αταλάντευτος είναι στις άλλες επιλογές, που προσδιορίζουν και ολοκληρώνουν την αγωνιστική του στράτευση. Απ' την πρώτη στιγμή τάσσεται στην αντιδογματική πτέρυγα

του κομμουνιστικού κινήματος, εκλέγεται δε – αν δεν κάνουμε λάθος – μέσα στην παρανομία του '74, μέλος της Κ.Ε. του ΚΚΕ εσ., θέση στην οποία παρέμεινε ως το θάνατό του.

Ο Θωμάς ανήκε σε ένα σπάνιο – πια – είδος αγωνιστή, όπου η στράτευση συνδύαζε την πιο μεγάλη προσωπική αποκοτιά με τον πιο ουσιαστικό πολιτικό ρεαλισμό και υπευθυνότητα. Η πίστη και η αφοσίωση στον αγώνα συνδυάζονταν με μια κατάφαση στη ζωή, τον πλούτο της και την ομορφιά της. Η πίστη στα μεγάλα με την αγάπη στα πιο μικρά. Η αταλάντευτη πάλη για αρχές που δεν συνοδευόταν από ακαμψία της ευαισθησίας. Η αντίληψη της πολιτικής όχι μόνο σαν μια ενασχόληση με κάποια μακρινά οράματα, αλλά σαν πραγμάτωση στην καθημερινότητα ενός πολυδύναμου συστήματος αξιών που δεν ισχύει για το μέλλον αν δεν επαληθεύεται στο παρόν.

Γι' αυτό ο Θωμάς στην κηδεία του στη Θεσ/νίκη δεν περιστοιχίστηκε μόνο απ' τους συντρόφους, αλλά και από χιλιάδες φίλους καθώς στην σύντομη χρονικά ζωή του κατόρθωσε να δώσει ένα υπόδειγμα αγωνιστή και το μέτρο ενός ολοκληρωμένου ανθρώπου.

Σύντροφε, ο θάνατος για τον οποίο ήσουν προετοιμασμένος, ήρθε αλλιώς, άδικα, άχαρα και απρόσμενα. Αλλά σε βρήκε όρθιο και δικαιωμένο. Στην αποτίμηση της ζωής σου υπάρχουν ακόμα οφειλές.

Θα ξεπληρωθούν.

Π.Ε.

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΕΡΜΑΝ ΕΣΣΕ
ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ
ΚΑΙ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

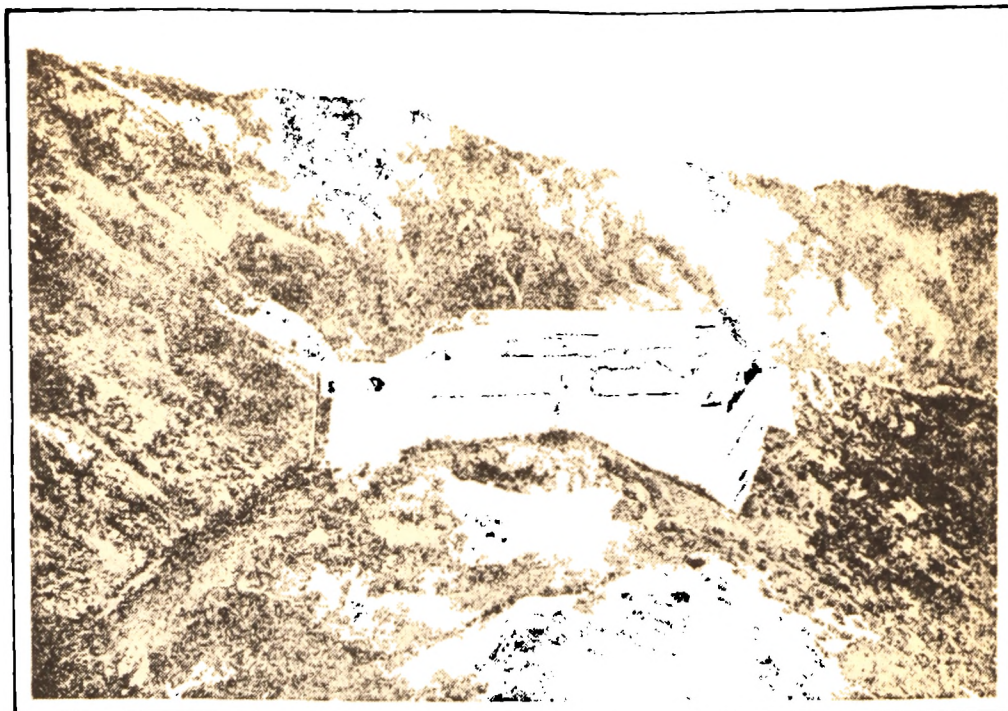
ΕΡΜΑΝ ΕΣΣΕ

Νάρκισσος
και Χρυσόστομος

ΝΕΦΕΛΗ

Έκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομιχάλη 9 ΑΘΗΝΑ 10679
Τηλ. 3607744 – 3604793

«Συναισθηματική τοπογραφία» και προβληματισμοί επέμβασης σε ιστορικό χώρο

του Δημήτρη Κωνστάντιου

*Κριτική στη θεωρία και τα έργα για
τη διαμόρφωση στο Μεσοχώρι Σουλίου*

Αφορμή για να γραφεί αυτό το άρθρο είναι, δυστυχώς ακόμα μία κατά την άποψή μου, αυθαίρετη επέμβαση σε ιστορικό χώρο. Αυτόν του Σουλίου. Όχι ότι λείπουν τα καθημερινά, πια, φαινόμενα σε όλη την Ελλάδα. Όμως εδώ ο δράστης (με την έννοια της ηθικής αυτουργίας) θεωρητικοποιεί¹ την επέμβαση, προσπαθώντας μέσα από ιδεολογήματα και... ρητά από τους αρχαίους ημών προγόνους να «αγκαλιάσει» με το κύρος της θεωρίας, το «βιασμό» του χώρου. Βρισκόμαστε μπροστά σε κλασικό παράδειγμα αναίρεσης βασικών επιστημονικών αρχών που ο ίδιος ο μελετητής θέτει στον προβληματισμό του σχετικά με την επέμβαση σε ιστορικό χώρο. Εννοώ τη γνώση του «ιστορικού γίνεσθαι» και του τόπου που το δέχτηκε, πέρα από συναισθηματισμούς και βιωματικές συγκινήσεις που αναπότρεπτα θολώνουν το μυαλό και οδηγούν σε θεωρίες και επεμβάσεις σαν και αυτές που θα περιγράψουμε.

Ας δώσουμε όμως το ιστορικό και φυσικό πλαίσιο του χώρου στον οποίο αναφερόμαστε. Μιλάμε για το Σουλι. Τον πυρήνα των χωριών του Σουλίου, που τον αποτελούσε το Τετραχώρι (Σουλι - Σαμωνίβα - Κιάφα - Αβαρικός). Σκαρφαλωμένα επάνω στα βουνά της Πίνδου, εκεί που πηγάζει ο Αχέροντας σε βίγλα επάνω από την εύφορη πεδιάδα του Γλυκέως. Μέσα σε ένα «κοίλωμα» σε ευθεία σχεδόν γραμμή από Βορρά προς Νότο, βρίσκονται και τα τέσσερα χωριά, με τις ψηλοκορφές της Κιάφας, του Κουγκίου και του Αι-Δονάτου να σηματοδοτούν το χώρο. Προς Βορρά ο Τσαγκαριώτικος ποταμός με τους Σουλιώτικους μύλους και το Λόφο της Αστραπής, προς Νότο ο Μπενούκας και η διόδος προς τα χωριά των Ιωαννίνων, ανατολικά η κορυφογραμμή της οροσειράς του Σιούρου και δυτικά το ποτάμι μέχρι τις πηγές του Αχέροντα και τη Σκάλα της Τζαβελαίνας, οριοθετούν περίπου το χώρο του Τετραχωρίου. Καρδιά του Τετραχωρίου το χωριό Σουλι. Το Μεσοχώρι, όπως το λένε και σήμερα. Η «Καρδιά» των Σουλιωτοχωριών. Εδώ είναι τα Πηγάδια για το νερό, ο Αγ. Γιώργης, το «Βουλευτήριο» για τις αποφάσεις, το κοιμητήριο λίγο πιο πέρα, και σε όλο το πλάτωμα τα ερείπια των σπιτιών του Σουλίου κατά φάρες. Στο λόφο του Αγ. Δονάτου τα Δρακεία, απέναντι τα Τζαβελεία, τα Μποτσαρέικα, τα Κουτσονικεία κτλ. Ένας μοναδικός οικισμός πολεμικού λαού, που κύριες ασχολίες είχε την κτηνοτροφία και την «προστασία» που πουλούσε στα καμποχώρια του Φαναρίου, μέχρι τον αφανισμό τους το 1803 από τον Αλή-Πασά. Το 1825² στη Σαμωνίβα έχουν ήδη εγκατα-

σταθεί οι Τοκαίοι πρόγονοι των σημερινών λίγων κτηνοτρόφων.

Μέχρι το 1965 οι λίγοι κτηνοτρόφοι διαμένουν και αυτοί στη Σαμωνίβα. Τότε η μοναδική Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων τους επιτρέπει να «αναστηλώσουν» ορισμένα ερείπια³ στο Μεσοχώρι, έξω από το κέντρο του χωριού. Σιγά σιγά αρχίζει η αλλοίωση του χώρου. Μεγάλες τσιμεντένιες δεξαμενές, ποιμνιοστάσια, και χωματόδρομοι που καταστρέφουν ερείπια και τον ιστό του οικισμού. Το 1978 η περιοχή διανέμεται σε ακτήμονες κληρούχους του λειβαδιού «Κούγκι» εκτός από έναν μικρό χώρο γύρω από τα Πηγάδια, που αυθαίρετα ονομάζεται «αρχαιολογικός». Την ίδια εποχή αρχίζουν και οι πρώτες σοβαρές επεμβάσεις - αλλοιώσεις. Η Νομαρχία Θεσπρωτίας με την κοινή νεοελληνική αντίληψη «περί αξιοποίησης» κατασκευάζει ασφαλτόστρωτο δρόμο από τα Πηγάδια στον Αι-Δονάτο, και τεράστιο «θέατρο» ανασκάπτοντας ολόκληρο το λόφο, για να παρακολουθεί ο λαός την «αναπαράσταση» της ανατίναξης του Κουγκίου. Η Πολιτεία βέβαια όλα αυτά τα χρόνια τραγικά απύσχα. Νερό ακόμα δεν υπάρχει, και ο δρόμος Γλυκέως - Σουλίου τώρα επισκευάζεται. Η ίδια όμως Πολιτεία, επενέβει άμεσα και δραστικά το 1981, υλοποιώντας σε χρόνο ρεκόρ την προμελέτη⁴ του αρχιτέκτονα Βασ. Χαρίση. Η εντολή για την εκπόνηση μελέτης δόθηκε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που εκδήλωσε έμπρακτα το ενδιαφέρον του για το ιστορικό Σουλι. Είναι ίσως η πρώτη θετική αντίδραση της Πολιτείας, η εντολή του Προέδρου της Δημοκρατίας, να κάνει ο μελετητής κάτι για το χώρο και τους ανθρώπους του. Όμως από εδώ αρχίζουν οι ευθύνες του μελετητή, αφού η εντολή με κανένα τρόπο δεν προϋπόθετε αναίρεση βασικών επιστημονικών αρχών επέμβασης.

* *

1. Το δίλημμα της επέμβασης ή όχι σε ιστορικό χώρο μπαίνει σαν τέτοιο, μόνο στο γενικό θεωρητικό πεδίο. Εκεί που ορίζεται δηλαδή, τι είναι «ιστορικό γεγονός» οι συνθήκες που το γέννησαν, και ακόμα οι γενικές και βασικές αρχές επέμβασης. Τα βασικά στοιχεία του συγκεκριμένου ιστορικού χώρου είναι εκείνα που θα είναι καθοριστικά στις λύσεις και στην απάντηση στο ερώτημα. Η ύπαρξη π.χ. σύγχρονου οικισμού στο χώρο, εξαφανίζει το δίλημμα. Η επέμβαση εδώ έχει γίνει. Η λύση προβλέπει μόνο «θεραπεία». Η κατάσταση του χώρου ύστερα.

Το Μεσοχώρι πριν από την επέμβαση.

Τμήμα του Μεσοχωριού, με το νέο περίβολο και τον ξενώνα.

Αλλιώς επεμβαίνεις στον ιστορικό χώρο του Μαραθώνα και των Θερμοπυλών, και αλλιώς στο Σούλι.

2. «Επέμβαση» στο Μεσολόγγι ή στο Σούλι είναι πολλές φορές απαραίτητη, αφού τα ορατά «μνημεία» του χώρου (οικίες - δημόσια οικοδομήματα - κάστρα), ανεξάρτητα από τον όλο «ιστό», έχουν άμεση ανάγκη συντήρησης (στερέωση - αναστήλωση - διαμόρφωση) με όλες βέβαια τις επιστημονικές αρχές επέμβασης τέτοιου είδους (Διεθνείς συμφωνίες: Βενετίας, Άμστερνταμ κτλ.).

3. Η ενεργοποίηση της μνήμης σε έναν τέτοιο χώρο, απαιτεί τη μεγαλύτερη δυνατή ευαισθησία. Ο ίδιος ο χώρος είναι διαρκής πομπός. Είναι αφέλεια να παραβλέπει κανείς συγκινησιακούς καταλύτες, όπως τα ορατά «μνημεία». Γιατί πέρα από το συναισθημα, γονιμοποιούν τη γνώση, απόλυτα απαραίτητο στοιχείο για τον επισκέπτη. Γιατί η «συγκινησιακή φόρτιση» η «διδασκαλία» και ο «φρονηματισμός» από τον ιστορικό χώρο, θα πρέπει να είναι φυσιολογικό αποτέλεσμα αυτής της γνώσης και όχι υποβολή ή αυθυποβολή. Στην αντίθετη περίπτωση το αποτέλεσμα «βιάζεται». Η συγκίνηση σαρώνει τη διαύγεια, και η «διδασκαλία» και ο «φρονηματισμός» λοξοδρομούν για κει που θέλει ο «δάσκαλος». Έτσι, η δράση σε «ιστορικό χώρο», δεν θα πρέπει να είναι καταλυτική, όπως πιστεύει ο Β.Χ. και όπως έγινε στο Σούλι. Ιστορικά διαγράμματα, απλά σχέδια, φωτογραφίες και μικρά κείμενα, ανάμεσα σε φορητά αντικείμενα —κειμήλια του χώρου, μπορούν να συμπληρώσουν τη γνώση και να ενεργοποιήσουν τις μνήμες του.

4. Ακόμα και οι πιο ακίνδυνες μορφές «επέμβασης» απαιτούν την πλήρη γνώση του ιστορικού γεγονότος και του χώρου. Του τόπου σαν «δοχείου» του ιστορικού γίνεσθαι, αλλά ακόμα και σαν βιότοπου και ακόμα περισσότερο σαν χώρου που δέχεται και σήμερα ανθρώπους με τις ανάγκες τους. Μια τέτοια γνώση σε βάθος απαιτεί ειδικευση. Μόνο μια ομάδα που διαθέτει βασικές ειδικότητες, μπορεί να ολοκληρώσει μια τέτοια μελέτη. Ο ιστορικός να εξαντλήσει τα ιστορικά δεδομένα, ο αρχιτέκτονας - αναστηλωτής με τον στατικό και τον αρχαιολόγο να επεξεργαστούν τη στερέωση - ανάδειξη των μνημείων και ο αρχιτέκτονας τη διαμόρφωση του χώρου. Ο πολεοδόμος, ο βιολόγος, ο γεωπόνος κτλ. να επιμεληθούν την ένταξη των μνημείων στις σύγχρονες ανάγκες του οικισμού. Αυτή η διαδικασία απαιτεί εξάντληση των πηγών και δουλειά επιτόπου, που θα διαφέρει βέβαια από εκείνη των «επισκέψεων». Και όλες αυτές οι γνώσεις, να χωνευτούν από την ομάδα, που θα δρα σαν «συλλογικό υποκείμενο» που έχοντας πια όλα τα στοιχεία θα κάνει τη σύνθεση της λύσης, πηγαίνοντας διαλεκτικά από το ειδικό στο γενικό και αντίστροφα (μνημείο - χώρος - μνημείο).

Έτσι μόνο μπορούν να αποφευχθούν ερασιτεχνισμοί και πρόχειρες λύσεις που θα δίνουν μεν «εντυπωσιακά» αποτελέσματα, στην ουσία όμως, θα συμβάλουν και αυτές στην παραπέρα αλλοίωση του χώρου.

Η διαμόρφωση στο Μεσοχώρι του Σουλίου ακολούθησε σε γενικές γραμμές τις θεωρητικές αναζητήσεις του Β.Χ. με κύρια στοιχεία το συναισθηματισμό, τη συγκίνηση, τις κατασκευές - σύμβολα, τον «φρονηματισμό». Μια «ανοικτή» σύνθεση που τελικά μόνο τέτοια δεν είναι, αφού οι προδιαγεγραμμένες πορείες στο χώρο και ο συμβολισμός, ο «λειτουργισμός» τελικά που κυριαρχεί εκμηδενίζει κάθε δυνατότητα ελεύθερης τοποθέτησης του επισκέπτη απέναντι το χώρο και την ιστορία του.

Ας δούμε όμως τα κύρια χαρακτηριστικά της μελέτης και των επεμβάσεων.

1. Ο μελετητής αγνοεί στη σύνταξη της, τους κατά τεκμήριο επαίοντες του χώρου. Την υποψήφια διδάκτορα σχετικά με το Σούλι, Λουκία Πολίτη. Τον αρχιτέκτονα Θ. Θεοφύλακτο που αποτύπωσε τα σπίτια των Σουλιωτών. Την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων με το αρχείο και την εμπειρία των ανθρώπων της. Στο κείμενό του ο Β.Χ. αναφέρει σχετικά (σ. 313).

«Η λύση που περιγράφηκε παραπάνω δοκιμάστηκε στο χώρο και κουβεντιάστηκε και με άλλους ξένους επισκέπτες και ντόπιους. Όλοι την βρήκαν βασικά σωστή». Δεν κουβεντιάστηκε μόνο με όλους εκείνους που για χρόνια ολόκληρα ασχολούνται με το Σούλι και που μπορούσαν ex officio να έχουν υπεύθυνη γνώμη.

2. Το κύριο χαρακτηριστικό του Μεσοχωριού είναι η ενότητα του χώρου. Αυτή διασπάστηκε για πρώτη φορά με τον ασφαλτόστρωτο δρόμο Μεσοχωριού - Άι Δονάτου και για δεύτερη φορά από τον μαντρότοιχο του Β.Χ. Αυτός ο μοναδικός οικισμός με τα σπίτια του κτισμένα κατά «φάρες» απλώνει τα ιδιωτικά κτίσματα σαν βεντάλια σε όλες τις πλαγιές του κοιλάματος, σαν «αγκαλιά» στο κεντρικό ισιάδι με τα δημόσια οικοδομήματα (Βουλευτήριο, Αγ. Γιώργης κτλ.). Αυτή την αίσθηση την διασπούν σήμερα οι τέσσερες νέες ογκώδεις κατασκευές της μελέτης του Β.Χ. Ο μαντρότοιχος, η νέα εκκλησία, το «μνημείο» και ο ξενώνας. Η λιτότητα του στενού χώρου είναι πια ανάμνηση. Αρκεί να δει κανείς τα σκίτσα του μελετητή και τις φωτογραφίες πριν και μετά την επέμβαση για να διαπιστώσει του λόγου το αληθές (φωτ. 1 και 2).

3. Οι τέσσερις ενότητες που διακρίνει αλλά και διατάσσει στο χώρο ο Β.Χ. είναι ανύπαρκτες (σχέδιο δομής - οργάνωσης του Μεσοχωριού σ. 304). Ο ενιαίος ιστορικός χώρος διασπάται με εγκεφαλικές διεργασίες, σε χώρο καφενείου —ξενώνα, χώρο λειτουργικό, χώρο - πλάτωμα για το πανηγύρι, σε ιστορικό (!)

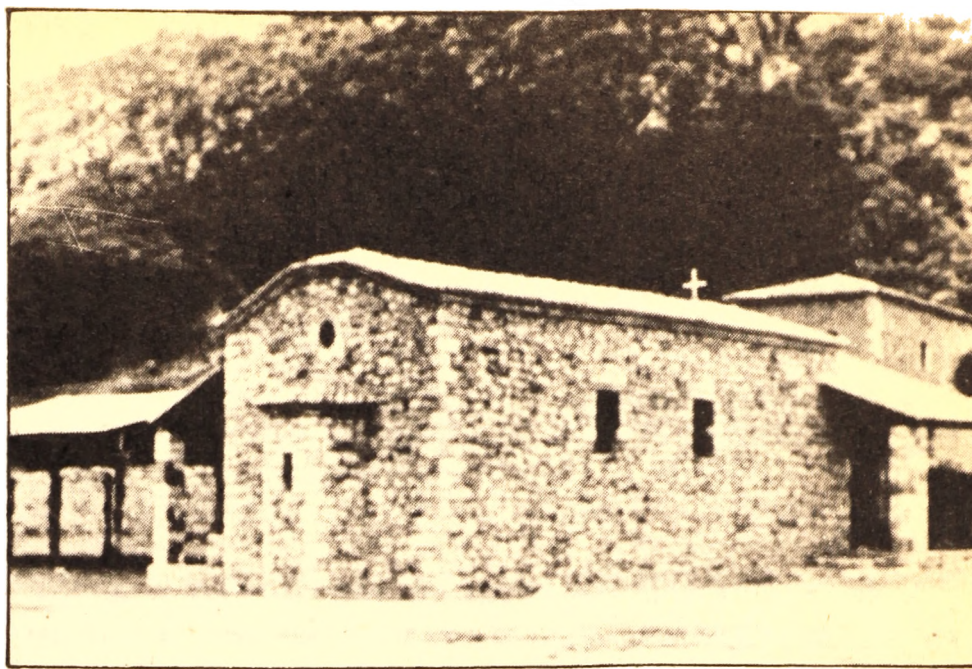
χώρο, το παλιό (!) χωριό, το νέο (;) χωριό κτλ. Όμως, ούτε κυρίως ιστορικός χώρος υπάρχει ούτε παλιό και νέο χωριό. Τα Δρακεία δηλαδή που ανήκουν; Δεν είναι ιστορικός χώρος η παλιό χωριό; Είμαστε μπροστά σε μια κραυγαλέα «εγκεφαλκή» επινόηση, που ανακαλύπτει νέα χωριά και κοινοτικά καταστήματα. Ο Β.Χ. δεν έχει ενδοισμούς ή διλήμματα. Στο χώρο θα γίνει ένα νέο χωριό. Όμως το Μεσοχώρι όπως η Κιάφα και ο Αβαρικός ήταν και είναι πια «ένδοξοι ερειπιώνες». Μέχρι το 1965 δεν υπήρξε νέο κτίσμα στον οικισμό. Η εγκατάσταση έγινε και εξακολουθεί να είναι στη Σαμωνίβα, που είναι η μόνη Κοινότητα (με κοινοτικό κατάστημα) του Τετραχωρίου. Οι μετρημένοι στα δάκτυλα κτηνοτρόφοι που εγκαταστάθηκαν στο Μεσοχώρι τα τελευταία χρόνια δεν συνιστούν «νέο χωριό».

Το νέο σχολείο που είχε πριν λίγα χρόνια κατασκευαστεί για τα παιδιά της περιοχής πρόκειται ήδη να καταργηθεί. Αναφέραμε πιο πάνω για το «ιδιότυπο» του Σουλίου. Και εννοούμε τον πολεοδομικό του ιστό και όλα εκείνα τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη ζωή ενός πληθυσμού με πολεμικές ασχολίες. Οι λιθοσώροι που συναντά κανείς στις πλαγιές του Σιούρου, είναι τα μικρά «αμυντικά» έργα των Σουλιωτών. Άλλοι διάσπαρτοι λιθοσώροι είναι τα σπίτια των Λιάπηδων. Μέσα σ' αυτό το χώρο αν αποφασίσεις σήμερα να αναβιώσεις τεχνητά έναν νέο οικισμό, χωρίς να μελετηθεί εξαντλητικά ο παλιός, να διαχωριστούν χωροταξικά οι λειτουργίες του παλιού και του νέου, έχεις τα αποτελέσματα που άρχισαν να αχνοφαινούνται στο Σούλι. Η μπουλντόζα ξεκινάει από το ίσιωμα και χωρίς αναστολές μπροστά στα ταπεινά ερείπια, φτιάχνει το χωματόδρομο για το αγροτικό αυτοκίνητο μέχρι το «αναστηλωμένο» σπίτι. Και είναι απόλυτα λογικό οι ανάγκες ενός σύγχρονου αγροτικού σπιτιού, να μην είναι οι ίδιες με του παλιού Σουλιώτη. Στο χώρο αυτό δεν υπήρξε συνέχεια με την έννοια της εγκατάστασης ανθρώπων που μέσα στο χρόνο θα είχαν προσαρμοστεί, θετικά ή αρνητικά τις ανάγκες τους σε σχέση με το χώρο και τα μνημεία του, όπως σε εκατοντάδες περιπτώσεις στον Ελλαδικό χώρο. Αν αποφασιστεί σήμερα να ξανακατοικηθεί π.χ. ο Μυστράς, θα γίνει —αν θα πρέπει να γίνει— μετά από μελέτη σε έκταση και βάθος που θα έπρεπε να ξέρει καλύτερα ο μελετητής Β.Χ.

4. Ο μαντρότοιχος που κατασκευάστηκε τελείως αυθαίρετα για να ξεχωρίζει το παλιό (!) και νέο (!) τμήμα του Μεσοχωριού από το λιβάδι και το νέο χωριό διασπά βάνουσα όπως αναφέραμε το χώρο. Είναι κτισμένος με αργολιθοδομή, με συνδετικό κονίαμα ισχυρότατο τσιμέντο που ξεχειλίζει από τους αρμούς. Λόγω της ελαφράς υψομετρικής διαφοράς στο χώρο, εσωτερικά ξεπερνάει σε ύψος τα δύο μέτρα. Σε έναν χώρο ατείχιστο, υψώνεται σήμερα το τείχος του Β.Χ. Θα οδηγηθούμε πάλι στις μαρμαρίνες ενημερωτικές πλάκες για να δηλώνουμε στον επισκέπτη ότι οι Σουλιώτες δεν πολεμούσαν πίσω από αυτόν τον τοίχο. Και αν θα τον πείσουμε...

5. Στο κέντρο του πλατώματος κατασκευάστηκε η νέα εκκλησία⁶ (φωτ. 3). Μόνο σαν δικαίωση της θεωρίας του Β.Χ. μπορεί κανείς να καταλάβει γιατί κατασκευάστηκε. Όταν λίγα μέτρα πιο πέρα βρίσκεται ο Άι Γιώργης η παλιά εκκλησία των Σουλιωτών που οι τοίχοι της σώζονται πάνω από δύο μέτρα. Η μελέτη του και η κάλυψη του με ξυλοστέγη θα χάριζε στο χώρο την οργανικά και ιστορικά δεμένη μαζί του εκκλησία. Αν αναλογιστεί κανείς την απορία και τη δυσανεμία των ιδίων των κτηνοτρόφων για τη θέση του καινούργιου ναού, αναρωτιέται κανείς γιατί αποφασίστηκε η ανέγερση της νέας εκκλησίας και ο συγκεκριμένος χώρος.

6. Αν ο ναός και ο μαντρότοιχος είναι ξένα στοιχεία, τη νέα εικόνα ολοκληρώνει ο διόροφος «ξενώνας». Κτισμένος σε «νεο-σουλιώτικο» στιλ σαν όλα τα «παραδοσιακά» που κατέκλυσαν τις πόλεις και τα χωριά, στέκει περήφανος στο κέντρο του ερειπιώνα, για να θυμίζει τα «ήθη» του καιρού μας. Ο «ξενώ-

Η νέα εκκλησία στο Μεσοχώρι.

νας» είναι βωμός στο πνεύμα του πανηγυριού. Άλλο ένα βότσαλο για να συμπληρωθεί η θεωρία. Αν σκεφτεί κανείς ότι τα αναστηλωμένα σπίτια του Μπότσαρη και του Γζαβελλά μονοστέγη θέλουν για να γίνουν κατοικήσιμα, θαυμάσιοι ξενώνες με λίγα κρεβάτια για τους επισκέπτες και τους μελετητές, αντιλαμβάνεται πόσο περιττό και ξένο στο Σούλι, ήταν αυτό το κτίσμα.

* *

Την εγκεκριμένη προμελέτη, διαπερνά στο πεδίο της θεωρίας το συναισθηματικό και στο επίπεδο της υλοποίησης ο εργολαβισμός. Υλοποιήθηκε εσπευσμένα «χωρίς να ελεγχθεί βήμα βήμα... στη γένεση της διαμόρφωσης μέσα στο χώρο και τους καιρούς» όπως λέει και ο Β.Χ. χωρίς ουσιαστική επίβλεψη από τον μελετητή. Ένα ψεύτικο σκηνικό, για παράσταση μιας μέρας.

Το «θέατρο» που κατασκεύασε η Νομαρχία Θεσπρωτίας στον Άι-Δονάτο, ο Β. Χαρίσης σκέφτεται να το καλύψει πάλι με χώμα για να κρύψει την πληγή. Οι νεώτεροι μελετητές του Σουλίου θα πρέπει να προβληματιστούν περισσότερο για να καλύψουν τις «πληγές» της νέας μελέτης. Και ο χορός καλά κρατεί. Είναι καιρός η Πολιτεία να ασχοληθεί σοβαρά με τα προβλήματα του ιστορικού χώρου. Η κήρυξη του δεν αρκεί. Η αποκάλυψη - στερέωση ανάδειξη των μνημείων του χώρου, θα πρέπει πάλι να μουν επί τάπητος. Τα έργα υποδομής για τους ιδίους τους ανθρώπους μετά (δρόμοι, νερό κτλ.).

Το Σούλι πραγματικά «διδάσκει». Ο χώρος εννοώ. Αλλά με το ρυθμό που άρχισε η «αξιοποίησή» του δεν ξέρω για πόσο.

Ο υπογράφων δεν έχει καμία αντίρρηση να είναι επιεικής στην κρίση του, όπως ζητάει ο Β. Χαρίσης. Φοβάται όμως ότι με το πολύ «έλεος» σ' αυτόν τον τόπο, η ιστορία κάποτε θα εκδικηθεί το ίδιο, και τους επιεικείς κριτές και τους θύτες.

□

1. Β. Χαρίσης, «Προβληματισμοί επέμβασης σε ιστορικό χώρο» *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, ΤΔ 1982, σ. 284-313.

2. Η πληροφορία είναι από την κ. Λουκία Πολίτη, η οποία έχει ήδη καταθέσει τη διδακτορική της διατριβή στο ΕΜΠ σχετικά με το Σούλι.

3. Δεν επιτρέπει να ξανακτιστούν τα «Λιάπικα». Τα σπίτια δηλαδή των Λιάπηδων που εγκατέστησε, ο Αλή Πασάς με κύριο χαρακτηριστικό τους ότι είναι κατασκευασμένα με ξερολιθιά ενώ των Σουλιωτών έχουν στην τοιχοδομία και συνδετικό κονίαμα.

4. Η προμελέτη εγκρίθηκε εσπευσμένα από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο χωρίς αντιρρήσεις.

5. Είναι χαρακτηριστικό ότι ούτε στην πορεία έγκρισης της προμελέτης ρωτήθηκε ούτε βέβαια εισηγήθηκε η αρμόδια για τον έλεγχο του οικισμού Εφορεία.

6. Πριν λίγα χρόνια το ΚΑΣ απέρριψε μελέτη της Μητρόπολης Παραμυθιάς για ανέγερση νέας εκκλησίας, στην ίδια περίπου θέση.

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Η νέα βεντέτα

25η Μαρτίου 1821. Κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης. Έτσι μάθαμε στο σχολείο, έτσι «διαπιστώσαμε» στη ζωή μας την «εθνική γιορτή»: με λόγους επετειακούς, παρελάσεις, σημαϊάκια.

Στην Ελλάδα δύσκολα καταφέρνουμε να σκεφτούμε. Και όταν το καταφέρουμε, όλο κάτι παρουσιάζεται για να ανατρέψει τους συλλογισμούς.

- Θα θέλαμε, δηλαδή, σήμερα να θυμηθούμε, μ' αυτή την αφορμή, ότι ο εορτασμός προκρίθηκε από τους οθωνικούς κύκλους το 1838 σε αντικατάσταση του εορτασμού της 1ης Ιανουαρίου, που σχετιζόταν με το Σύνταγμα της Επιδάυρου, το πρώτο ελληνικό Σύνταγμα.

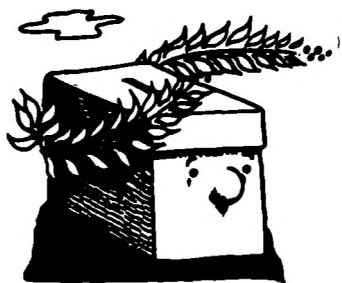
- Να επισημάνουμε, με την ίδια αφορμή, την ιδεολογική χρήση της εθνικής σε συνδυασμό με τη χριστιανική εορτή. Αλλά και τη «χρήση» της από σειρά πατριδοκάπηλων.

- Να μιλήσουμε για τον εθνικό όσο και κοινωνικό χαρακτήρα του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του '21.

Αντί για όλα αυτά είμαστε αναγκασμένοι μόνο να πούμε πως η «νέα βεντέτα» εισάγεται από τη Δεξιά, που προωθεί πλέον ανοιχτά την «κρίση» με τις φανερές όσο και συγκαλυμμένες επιλογές της. Γιατί, ποια άλλη μπορεί να είναι η αιτία που τουλάχιστον θησε στην κραυγαλέα απουσία τους απ' την τυπική λειτουργία της παρέλασης;

Σημειωματάριο ειδήσεων

Στης Βουλής την ολόμαυρη ράχη περπατώντας η κάλη μονάχη μελετά της Ελλάδας την τύχη και δεν έχει φωνή να μας πει αρπαγμένη από ένα βλαστάρι να ανθίζει στη μαύρη μας γη.

- Με αυτά τα λόγια με υποδέχθηκε ένας φίλος μου που πήγα να τον δω. Πήγα κουβαλώντας περιοδικά και βιβλία με σκοπό να περάσω το τριήμερο, αλλά στάθηκε αδύνατο να αλλάξω το θέμα: πολιτική που σκοτώνει. Στα διαλείμματα το μάτι μου έπεφτε σε διάφορες ειδήσεις • Ο «λύκος» αθώς, στη δίκη που έγινε στη Βενετία με κατηγορούμενους το λύκο, την κοκκινোসκουφίτσα και τους αδελφούς Γκρημ, διάβασα στο «ανοιχτό παράθυρο», όπου όμως ένα... καταπληκτικό lapsus μετέτρεψε τους αδελφούς Γκρημ σε Γρην —οι Πράσινοι, λοιπόν, οι γράφεις, αθώοι!

- Ο «λύκος» αντιστασιακό αντιπολεμικό περιοδικό κυκλοφορεί στην Ελλάδα και ενημερώνει για θέματα που σχετίζονται με τις αντιρρήσεις συνείδησης:

διάβασα τα όσα γράφουν ορίζοντας ποιοι είναι οι αντιρρησίες αυτοί και αισθάνθηκα να μη με περιλαμβάνουν. Έχω, δηλαδή, αντιρρήσεις συνείδησης και εκτός στρατεύματος • Όπως, π.χ., για το «Φεστιβάλ ψωμιού», που έγινε στο Δαδί Παρνασσού. Στο περιοδικό «βιοτεχνική αρτοποιία», που θίγει ζητήματα ενδιαφέρονται για τον κλάδο των φουρνάρων, προσπάθησαν να υπενθυμίσουν κάτι «από την παράδοσή μας». Έτσι, το ψωμί αποκτά το φεστιβάλ του και γίνεται είδος φολκλόρ, ενώ η ζωή συνεχίζεται με άρτο τυποποιημένο ή γερμανικό. • Άλλα συνέβαιναν στη δεκαετία του '30. Οι άνθρωποι φιλιούνταν στα παγκάκια. Τώρα, στις φωτογραφίες του Lucien Aigner, που μπορούμε να τις δούμε στο «φωτοχώρο», Τσακάλωφ 44, ως

τις 20 Απριλίου. • Ενώ ο Μαξ Ζακόμπ στο βιβλίο του «Συμβουλές σ' ένα νέο ποιητή» που κυκλοφόρησε πρόσφατα σε μετάφραση του ποιητή Αντώνη Φωστιέρη γράφει: «Ν' αγαπάτε τις λέξεις. Ν' αγαπήσετε μια λέξη. Να την επαναλαμβάνετε,

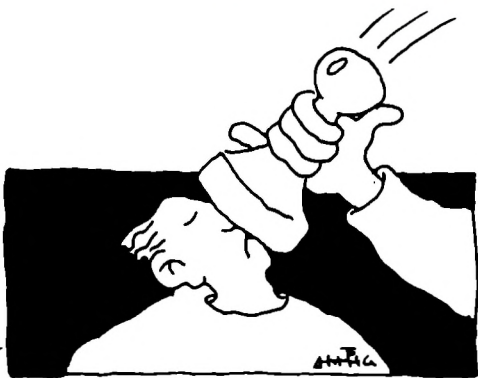
είναι! • Πάντως, μια μικρή αφίσα που μου ήρθε με το ταχυδρομείο με πληροφορεί ότι υπάρχει πλέον «αρχείο εναλλακτικής —ελευθεριακής κουλτούρας και κοινωνικής οικολογίας». Για περισσότερες πληροφορίες «Συλλογή» Α.Γ. Τ. Θ. 20037 • Επεμβάσεις, επεμβάσεις και χωρίς την αφίσα. Μπα, μην πάει ο νους σε τίποτα κακό. Μιλάμε για τις «αυτοκόλλητες επεμβάσεις» που παρουσιάζουν στη γκαλερί «F», Φωκυλίδου 12, οι αρχιτέκτονες Κρίτων Τζώρτζος και Πάνος Παπαμακάριος. Σε συνέχεια των επεμβάσεων που είχαν κάνει πέρσι σε παλιά έπιπλα, υποστηρίζουν ότι το αυτοκόλλητο «είναι ένα από τα πιο επεμβατικά στοιχεία της ζωής μας... Εμείς παίρνουμε την αρχική λειτουργική του χρήση, δώσαμε σ' αυτό άλλες λύσεις με μια διαφορετική αισθητική άποψη» • Με το ταχυδρομείο έφτασε και το ωραίο σκίτσο του 16χρονου μαθητή Δημήτρη

να κάνετε γαργάρα μ' αυτήν. Όπως ο ζωγράφος αγαπάει μια γραμμή, ένα σχήμα, ένα χρώμα». • Αυτό πρέπει να συμβαίνει με τη ζωγραφική της Έρσης Χατζηαργυρού: αγαπάει την καμπύλη, τις μηχανές, το κόκκινο ή το μπλε. Εκθέτει στο «Πολυπλάνο», Λυκαβηττού 16, ως τις 6 Απριλίου • «εκ παραδρομής» —περιοδικό για την ελληνική επαρχία— δεν ξεμπερδεύει κανείς μ' αυτό εύκολα. Ο Αζαρίας Πυρίμαχος καλά —άριστα— μας τα λέει στα «σημεία στίξεως»: «ο σχολιαστής όντως αγαπά το θέμα του —αλλά, όπως κάθε ερωτευμένος, προσπαθεί να δώσει στο θέμα του τη μόνη οικεία εικόνα, τη μόνη μορφή που ξέρει (σαν γραφιάς που είναι) ν' αγαπά» • Ένα παράδειγμα είναι η αγάπη που δείχνει στις κυβερνητικές επιλογές ο σχολιαστής του «αγωνιστή», που γράφει για το θέμα της αφισοκόλλησης, προσπαθώντας να μας πείσει —αφού προηγουμένως, στα νιάτα του κόλλησε χιλιάδες αφίσες— ότι πρέπει τώρα να ξεχωρίσουμε την αφισοκόλληση από την αφισορύπανση—ας

Χαρδαλόπουλου απ' τη Θεσσαλονίκη. Το δημοσιεύουμε, και καλή αρχή! • Άλλοι φίλοι, νέοι κι αυτοί, μας στέλνουν την εφημερίδα τους —πολυγραφημένη— «τα νέα της Ιθάκης». Περιγραφές ωραίες της καθημερινής τους ζωής, γεμάτες τρυφερότητα και φρέσκια ματιά. Απ' την Ιθάκη λοιπόν • Ενώ στη Θεσσαλονίκη τώρα, στο θέατρο «Αυλαία», παρουσιάζεται η ιλαροτραγωδία του Ιονέσκο, «Το παιχνίδι της σφαγής» από την Πειραματική Σκηνή της Τέχνης». Η μακάβρια αυτή κωμωδία του Ιονέσκο ανέβηκε σε μετάφραση Παύλου Μάτεσι, σκηνοθεσία Νίκου Αρμάου, σκηνικά Απόστολου Βέτα και μπορούμε να τη δούμε ως την Κυριακή των Βαΐων.

● Υπάρχουν, όμως, άλλοι άνθρωποι που άλλα τους απασχολούν: τα κομματικά βιβλιάρια, για παράδειγμα. Διαβάσαμε στο «Ριζοσπάστη», 17.3.85, ότι η απονομή βιβλιαρίων στα μέλη του ΚΚΕ «είναι μια διαδικασία κατ' εξοχήν δημιουργική, δημοκρατική»... «παρορμητική στη δράση, (αχ, αυτός ο Φρόνδ...) γιατί κλείνει μέσα της το στοιχείο της άμιλλας (μπα, η δουλειά τους νοιάζει...). Δεν είναι μια συνηθισμένη άμιλλα σύμφωνα με την οποία αναδειχνονται οι πρωτοπόροι, αλλά μια άμιλλα που βοηθά όσους υστερούν, να πλησιάζουν τη βασική μάζα των κομματικών μελών που είναι δραστήριοι, και πιο πέρα, οδηγεί στην αύξηση των αριθμών των πρωτοπόρων.

Είναι διαδικασία δημιουργική (δημιουργικός μαρξισμός, που λέμε...) και για έναν άλλο λόγο: γιατί η αποτίμηση της προσφοράς του κομματικού μέλους γίνεται με ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια μαζί. Κρίνεται η απόδοσή του και με βάση τις προσπάθειες που καταβάλλει για την ιδεολογική και πολιτική συσπείρωση των γραμμών μας, για τη συσπείρωση όλο και πιο πλατιών μαζών (αυτές χωρίς βιβλιάρια, φυσικά...) γύρω από την πολιτική του κόμματος»...

● Όσοι δεν είμαστε κομματικά μέλη, καλό θα είναι ν' αποκτήσουμε βιβλιάρια

● Ρώτησα τον στιχοπλόκο φίλο μου να μου πει τη γνώμη του, αλλά με κανέναν τρόπο δεν μπορούσε να νιώσει την παραμικρή έμπνευση. Αντίθετα, ο νους του πήγε στον προσωρινό Πρόεδρο της Δημοκρατίας και θυμήθηκε μια «ονολογία» του Ροϊδη, που ταιριάζει στην περίπτωση: «Οι απαντώντες οστρεϊδιον επί της κορυφής όρους και οι βλέποντες τον αξιότιμον κ. Στυλιανόν Κασιμάτη Πρόεδρον Ελληνικής Βουλής αποτεινουν εις εαυτούς την αυτήν ερώτησιν ' πώς ευρέθησαν αυτά τα πράγματα εις τόπον τόσον υψηλόν;'. Η απάντησις είναι απλουστάτη. Κατακλυσμός μετέφερε αυτά εκεί».

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

Τυπογραφική αβλεψία στο προηγούμενο τεύχος (283, σ. 45) αφαιρέσε το όνομα του συντάκτη του άρθρου: «Γκάζι: μια διακριτική ματιά», Κώστα Πιττακή.

Σχολιάζοντας την «Αντίστροφη Μέτρηση»

Αντίστροφη Μέτρηση ή η αντίστροφη μέτρηση για την απομυθοποίηση της μεταπολιτευτικής Ελλάδας όπως αντανάκλαται στις εμπειρίες κι απογοητεύσεις ενός σκεπτόμενου ανθρώπου. Κι όπως βγαίνει μέσα από την ομώνυμη ταινία του σκηνοθέτη Πάνου Παπακυριακόπουλου σε σενάριο Λίλας Χαμπίπη. Όπως θα το 'νιωθε καθένας που πόνεσε τον τόπο, που πίστεψε στις δυνατότητές του, που ένιωσε το περιθώριο και την αποδυνάμωση της ζωής στο εξωτερικό. Που προσγειώνεται σιγά σιγά στην Ελλάδα αλλά που εξακολουθεί να πιστεύει, ευτυχώς σε ουτοπίες παρ' όλες τις πικρές απογοητεύσεις της καθημερινής διάψευσης όχι πια του ονείρου μα της στοιχειώδους ανάγκης για αξιοπρέπεια, ελευθερία σκέψης, επικοινωνία, ανθρωπιά. Κι ακριβώς γιατί πιστεύει ακόμη στην ουτοπία, ο Π. Παπακυριακόπουλος μπορεί και να βλέπει κριτικά τη σημερινή πραγματικότητα και να την καυτηριάζει, όπως λίγοι το κάνουν, με συνέπεια και σοβαρότητα, διαλέγοντας ούτε τη φάρσα ούτε το μελοδράμα επιχειρώντας να αντιμετωπίσει το πρόβλημα στην πολυπλοκότητά του, ενώ νοιάζεται παράλληλα για το θεατή του. Τον οδηγεί λοιπόν, να ιδεί την πραγματικότητα μέσα από την πολυπρισματικότητα της κάποτε με οργή, άλλοτε με σκεπτικισμό ή ακόμη με χιούμορ. Έτσι, η ιδιωτική ζωή κι η επαγγελματική, οι εσωτερικές συγκρούσεις κι ανησυχίες, ο έρωτας, οι μνήμες που χάραξε η ιστορία, οι όποιες ελπίδες επιφυλάσσει το μέλλον συμπλέκονται σε μια σφικτή αφήγηση / ανάλυση που παρά τη στατικότητα της δράσης διατηρεί αμείωτο το ενδιαφέρον και την ένταση και μαζί προβληματίζει κι ευαισθητοποιεί.

Η ταινία ασφαλώς εντάσσεται στον προσωπικό και πολιτικό κινηματογράφο, εκφράζοντας με ειλικρίνεια, σαφήνεια και θάρρος προσωπικές αναμφισβήτητα απόψεις και βιώματα. Παράλληλα θέλει να επικοινωνήσει με τον θεατή, να δημιουργήσει αντιδράσεις, να δώσει μηνύματα, να στοιχειοθετήσει μια εναλλακτική οπτική. Αποφεύγει έτσι το είδος εκείνο του «προσωπικού κινηματογράφου» που ελάχιστοι θα καταλάβαιναν, και διαλέγει μια δομή πιο κοντά στον αμερικανικό κινηματογράφο.

Χρησιμοποιεί με λιτότητα χωρίς να εκχυδαίζει, ό,τι πιο καταληπτό υπάρχει στον κοινωνικό —και γλωσσικό μας— κώδικα, τις εμπειρίες μιας οικογένειας, ή καλύτερα τις εμπειρίες ενός ατόμου, με αριστερή ιδεολογική τοποθέτηση που μετά από χρόνια ζωής και εργασίας στο εξωτερι-

κό γυρίζει με την Ελένη τη γυναίκα του, και το γυιό του στην Ελλάδα το 1974 για να εργασθεί σαν καθηγητής στο ελληνικό πανεπιστήμιο, και να εγκατασταθεί σε κάποιο πατρικό σπίτι. Ο άνθρωπος αυτός συχνά μονολογεί, άλλοτε σιωπά, πάντα παρατηρεί. Η ανακάλυψη της καινούργιας πραγματικότητας δεν είναι άλλο από το γκρέμισμα των μύθων της σημερινής Ελλάδας. Μαζί με τον ήρωα, ο σκηνοθέτης ψάχνει να βρει «τι εκκρεμεί» εξουδετερώνοντας έναν έναν τους μύθους: τον μύθο της αξιοκρατίας και της εξουσίας των ανθρώπων που κατέχουν τη γνώση αλλά που ο λόγος τους «δεν περνά πια στο χαμηλό επίπεδο των συνομιλητών τους» και στο γενικότερο κλίμα της συναλλαγής. Τον μύθο της συνέναισης και της αρμονίας στο κοινωνικό σώμα, που δεν υπάρχει αφού δεν υπάρχει «κοινό υπόβαθρο» τον μύθο της επανάστασης —ή της αλλαγής— όχι μόνο το 1974 μα πάντα, που απόλυτα ξεγυμνώνεται στη θλιβερή περιθωριοποίηση του επαναστάτη που προτιμά την ελαφριά μουσική του καφεενείου ή στην εγκατάλειψη του προδομένου παραπληγικού ή στην αλλοτρίωση / ενσωμάτωση τού άλλου παλιού αντιστασιακού και στον αφοπλισμό τους. Τον μύθο του προοδευτικού φοιτητικού κινήματος που εξαντλείται στη δογματορητορία και τα συνθήματα αλλά είναι ανίκανο να συλλάβει τα πραγματικά προβλήματα και να αρθρώσει ένα διαφορετικό λόγο: το μύθο της γυναικείας απελευθέρωσης που κι αυτή εκκρεμεί. Έτσι το νέο κορίτσι χαστουκίζεται στη στάση από τον εποχούμενο νεαρό και το δέχεται αδιαμαρτύρητα, η προσωπικότητα της Ελένης ισοπεδώνεται από την ανδροκρατική ελληνική κοινωνία και μόνο η φυγή της έξω από αυτήν θα της δώσει την αίσθηση ότι κρατά την τύχη της στα χέρια της: η φιλόδοξη δημοσιογράφος εκμεταλλεύεται κάθε ανθρώπινη αδυναμία για να πετύχει, χωρίς όμως αποτέλεσμα, η μοναχική γυναίκα-θεατής, απελπισμένη αναλύεται σε υστερία. Τον μύθο της μουσικοποιημένης ελληνικότητας που ξεφυτρώνει για να ταραξει την ανία και τη στασιμότητα με ένα ρεμπέτικο αυνανισμό: τον μύθο του έρωτα έξω από την κοινωνική διαδικασία. Έτσι, κανείς δεν ερωτεύεται αλλά αποσυντίθεται, γιατί «για ν' αγαπήσεις χρειάζε-

ται να δώσεις κάτι από τον εαυτό σου» κι εδώ όλοι μόνο πέρνουν. Τον μύθο του ελεγκτή κατόχου της εξουσίας, του «ενάρετου» πρώην αντιστασιακού που όμως δεν διαφέρει καθόλου από τους άλλους: τον μύθο, τέλος, της οικονομικής ανάπτυξης, που δημιούργησε άρπαγες καταφερτζήδες, όπως ο εργολάβος που βιάζεται —κι είναι σίγουρος πως αργά ή γρήγορα θα το πετύχει— να αλώσει το παλιό σπίτι.

Το ξετύλιγμα των εμπειριών κι η άρνηση των μύθων φωτίζονται κάθε τόσο από κάποια λάιτ μοτίφ: του κλειστοφοβικού, σχεδόν μουσειακού, σπιτιού που νομίζεις πως αναδίνει τη μυρωδιά της μούχλας της παλαιολατρίας. Το μεγαλείο του και η υποβλητικότητα του δεν είναι καταφύγιο για κανένα αφού όλοι τελικά το εγκαταλείπουν. Του νεκροταφείου που η γαλήνη του, με την οριστική σιγουριά του τάφου δεν είναι λύση αφού το πρόβλημα παραμένει για τους άλλους. Του καμένου ρημαγμένου περιπτέρου, τέλος, όπου ο ήρωας επανειλημμένα γυρίζει, για να σκεφθεί, ν' αναπολήσει, να ισορροπήσει. Ενός ορόσημου νέων εμπειριών και αποφάσεων, μιας πηγής. Να 'ναι άραγε σύμβολο κάποιας ήττας, κάθε ήττας, ή ήττας της Αριστεράς, των αξιών που θ' άξιζε να διατηρηθούν, ήττας που μόνο αναλύοντάς την μπορεί να βρεθεί ο μελλοντικός προσανατολισμός; Να 'ναι η ιστορία που χρειάζεται ξαναδιάβασμα και που όπως και το αποκαίδι θα οδηγήσει στην αυτογνωσία και δράση;

Τι κρίμα αλήθεια που μία ταινία τόσο σημαντική τόσο ανθρώπινη και τόσο άρτια φτιαγμένη, (άψογος ήχος, θαυμάσια φωτογραφία, μελετημένος διάλογος, εξαιρετες ερμηνείες ιδιαίτερα από τους Γ. Βόγλη και Κ. Αρσένη) αποτέλεσμα αναμφισβήτητα μιας απόλυτης συνέπειας και μιας συλλογικής δουλειάς όπου καθένας πρέπει να έχει έδωσε πολύ μεράκι, δεν εκτιμήθηκε καθόλου από τους κριτές του Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης και πέρασε σχεδόν απαρατήρητη από τους κριτικούς και το κοινό.

Να λοιπόν κι άλλος ένας μύθος που γκρεμίζεται αφού όπως και σε τόσες άλλες περιπτώσεις, στην Ελλάδα η συνέπεια, η αποτελεσματικότητα και η αισθητική απορρίπτονται.

Μαργαρίτα Δρίτσα

Kitsch εγκώμιον...

Το kits —το εμπέδωσαμε πλέον καλά— είναι το ευτελές και φτηνό ή άλλως πως το «πασαλειμμά» στην Τέχνη αλλά και στις όποιες εκφάνσεις της ζωής. Η Γάλλας για κάποιους ιδιαίτερους λόγους —οι οποίοι δεν είναι του παρόντος— συνιστά το βασίλειό του και επομένως μία απόπειρα —και μάλιστα τόσο φροντισμένη— καταγραφής του «χει ψωμί», έχει δηλαδή εξασφαλισμένη την εκ των προτέρων επιτυχία. Τα πάσης φύσεως φανερώματα του ελληνικού kits και ευκολούρετα —περίπου ανεξάντλητα— είναι, αλλά και συχνότατα εξικνούνται πέραν του κακοτέχνου και κακο-γούστου αγκαλιάζοντας περιπαθώς και επικινδυνώς το χώρο του α-τέχνου και α-γούστου. Ο χώρος αυτός δεν ανήκει βέβαια στο kits αλλά ούτε και στις θηριωδίες των λογής - λογής φασισμών —τουλάχιστον απαραίτητα: είναι ο χώρος μιας α-τέχνης «τέχνης» ή μιας «λαθραίας» ζωής, ο χώρος βιωμάτων αυτοαναιρουμένων, περίπου αυτοκτονικών.

Το ογκώδες Λεύκωμα το αφιερωμένο στο ελληνικό kits, από τους «φίλους του Αντί» έξυπνο, στίλβον, σπιρτόζικο με κείμενα δαιμόνων —δεν αστειολογώ— της ελληνικής γραφίδος καταγράφει και προσεγγίζει μερικές από τις πιο χαρακτηριστικές εκφάνσεις της πανελληνίας κακογουστιάς αλλά και —κυρίως— προκαλεί, αβίαστα, το γέλιο. Το «Κάτι το Ωραίο» λοιπόν προσκαλεί μία —τηρουμένων των αναλογιών— ευάρημη κατηγορία αναγνωστών στην συνανάγνωση μιας αλυσίδας γελοίων και γελαστικών παραστάσεων, όπου —έστω και με μια κάποια θυσία στο βωμό της υπερβολής— θα δροσιστεί το κάθε πικραμένο αχείλι. Στην πρόσκληση αυτή, αυτονόητη είναι η «συνενοχή» των συντακτών του λευκώματος και του «υποψιασμένου» αναγνώστη. Μία —έστω και ασαφής ως ένα βαθμό— διαχωριστική γραμμή δηλαδή, χωρίζει τους πολυπληθείς καταναλωτές του kits, από μία —πολύ πιο ολιγάριθμη— ομάδα «αριστοκρατών» και εκλεκτών, οι οποίοι γνωρίζουν να το ξεμπροστιάζουν και επομένως να το απο-στρέφονται και να ^αδια-στρέφονται με τα «σωστά» σκιρτήματα τέχνης και ζωής.

Το kitsch διαθέτει ανάμεσα στα άλλα νοσηρά (εμάθαμε να τα διαγιγνώσκουμε επαρκώς) και δύσοςμα (αυτά πλέον αυτομάτως τα οσμιζόμεθα!) φανερώματά του και τα παρακάτω αναντήρητα χαρακτηριστικά: τη μαζικότητα και την επαναληπτικότητα. Είθισται ακόμη να

και ολίγα τινά μυστικά δάκνοντα για τα «εντός των τειχών» τεκταινόμενα

του Γ. Σαραντόγλου

συνάπτει «αμαρτωλές» σχέσεις με τις εξουσίες που το σκεπάζουν με τα φτερά τους.

Εδώ ο παρατηρητικός και απαιτητικός αναγνώστης, με τη γνωστή οξύδερκεια που τον διακρίνει, θα επισημάνει κάποια ζεύγη αντιθέσεων και —βεβαίως— τις μηνυματοποιήσεις τους: καθώς η ιδιαιτερότητα και, πολύ περισσότερο, η μοναδικότητα συνιστούν θανάσιμους κινδύνους για πατριωτικές —ή περίπου...—, ομο-ψυχικές, εθνικές εξάρσεις, αυτονόητο καθίσταται ότι η μαζικότητα και η προς όλες τις κατευθύνσεις πλουσιοπάροχη διάχυση ενός δεδομένου —εποχιακά— kits, από τη μια μεριά εξορίζει από το παιχνίδι τις όποιες —εξοβελιστέες— φωνητικο-εικαστικές μειονότητες και από την άλλη αποπειράται να δεσει στενά —δίκην ατέρμονος αλυσίδος καλαματιανού π.χ.— τη συντριπτική πλειοψηφία ενός πληθυσμού, η οποία συμβαίνει να δέχεται και να υιοθετεί το συγκεκριμένο —χωροχρονικά— kits. Η όλη αυτή διαδικασία επιβιώνει και λειτουργεί μέσω μιας φτηνής και επιπόλαιας «ερωτικής» συνεύρεσης των αποδεκτών και διεκπεραιονόντων το kits απλών χαριτωμένων μικρομεσαίων πληθυσμιακών σχηματισμών, με τα λογής - λογής δωδεκάθεα των εκάστοτε εξουσιών.

Θέμα ρυθμού ή έκτασης;

Οι δικτατορίες κατά κανόνα κάποτε παρέρχονται —για λόγους που δεν είναι του παρόντος— οι kits ωστόσο συνήθειες, των θιασώτων ή μη τους, μοιάζουν να μαραίνονται εξαιρετικά ράθυμα, εμβολιάζοντας έτσι —έστω και εν τη αφέλειά τους— τις νεο-επερχόμενες «δημοκρατίες» με kits δηλητήριο έχιδνας, το οποίο είτε φρενάρει εξάίσιες ιδέες μεταλάξεων, είτε —το χειρόν!— καταργεί βίαια το κατάπτυστο προϋπάρχον kits

για να το αντικαταστήσει με ultra «επαναστατικά» ουρανόπεμπτα μαγικά σχήματα κατά κανόνα κακό-τεχνα. Πάντως το πλήθος αλαλάζει —ουαι, βαβαί, ιαταταί και παρόμοια— «διατελών εν πλήρει συγχύσει σθώο». Kits για kits λοιπόν, kits εναντία σε άλλα kits, ον ουκ έστιν αριθμός, αρκεί μόνον η επιδείξη της ιδεολογικής ταυτότητας...

Θα εμμείνω λίγο στην επαναληπτικότητα —κύριο και πρωταρχικό όπλο— του kits: όλως ανεπαίσθητως —τάχα μου!— εικόνες, παραστάσεις, λέξεις επαναλαμβάνονται, κατα υπολογισμένα χρονικά διαστήματα, με ρυθμούς εφησυχαστικούς ή και λυτρωτικούς. Το στρατήγημα είναι πανάρχαιο και κατά κανόνα τελεσφόρο: όταν βέβαια σχεδόν τελετουργικά βιώνω μία συγκεκριμένη καθημερινότητα εμπλουτισμένη με ισόποσες δοσεις «kits» «ευωχίας» ή «έκστασης», γίνομαι σταδιακά ανήμπορος να διαθέσω ευήκοον ους στα όποια άλλα εξαισία, «υπονομευτικά» ακουσμάτα —άλλως πως μπαίνω σε γύψο από την κορυφή έως τα νύχια... Ο Freud δεν έγραψε ότι η αρχή της επανάληψης συνιστά μία από τις πλέον αποτελεσματικές αμυνές μας απέναντι στο θάνατο; Η ο Heidegger δεν διεκήρυττε ότι το «Dasein» δηλαδή το «ώδε είναι», δηλαδή «ο άνθρωπος κάτω από την προοπτική του είναι του» (κατά Γ. Τζαβάρρα στο «είναι και χρόνος» του Χαιντεγгер, εκδ. Αφδώνη, 1978), ένα υποκείμενο που είναι αδύνατο να νοηθεί χωρίς την παρουσία του άλλου, δεν αναβάλλει το θάνατο, στο μέτρο που είναι βυθισμένος στην καθημερινή και επαναλαμβανομένη τελετουργικά «μητρομερίμνα» («Sorge»)?

Όμως το σημείωμα αυτό αλλού σκοπεύει: στο να προτείνει ευσεβώς την ανεπάρκεια, την ατέλεια την αδυναμία του όρου «kits» στο να ορίσει ή να χαρακτηρίσει ένα έργο τέχνης ή κάποιο modus vivendi. Εκτός και αν συμφωνήσουμε στο παρακάτω: «Hic et Hunc» μία πληθυσμιακή διαστρωμάτωση ολιγάριθμη, ζόρικη και βέβαιη για τον εαυτό της —ή περίπου...— αποφασίζει να θέσει υπό το μικροσκόπιον την πολυαριθμότερη, κατά πολύ, «συμπαθή τάξη» των κιτσοτρεφομένων και κιτσο-λαγνεμένων, ή με άλλα λόγια τον σύμπαντα περίπου πληθυσμό της πατρίδος —«αντιστεκομένης» ναι μεν, αλλά πού άραγε;— από τους Ευζώνους έως τον ηρωικό Κάβομαλιά. Άβροχοις ποσίν το εγχείρημα, με την βεβαιότητα της a priori έλλειψης αντιλόγου, πόνημα διαπραχθέν προς τέρ-

ψιν, ηδονήν και προβληματισμόν (;) ημών των εντός των τειχών.

Εκτός και αν οι «φίλοι του Αντί» απέστελαν αφιλοκερδώς ή επί χρήμασι —αδιάφορο— το έργο τους στους πολυαριθμούς ανυποψίαστους καλοκάγαθους κατοίκους της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας και μάλιστα —απαραίτητα— συνοδευόμενο από σεμνή αφιέρωση, διαφοροποιημένη κατά περίπτωση. Και βεβαίως να μην εξαιρούσαν του προνομίου αυτού και τους παρκοκούντες τα τοπωνύμια εκείνα τα οποία κάποτε είχαν αποκληθεί από την ευτυχισμένη συνεργασία της νυν υπουργού Πολιτισμού και του Λευτέρη Παπαδόπουλου (να μην νομίσει πως ξεχνώ το λαύρο και αγανακτισμένο άρθρο του στο πρώτο —θαρρώ— τεύχος του προ-μεταπολιτευτικού αξέχαστου «Αντί» ...) «επαρχίες της Αθήνας». Η έστο, εν εσχάτη ανάγκη στους εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης των ως άνω πόλεων και χωριών!... (Σας διαβεβαιώ ότι εάν βρεθεί κανείς αυθάδης και υποστηρίξει ότι η έκδοση του τελευταίου έργου του Ν.Γ. Πεντζίκη ή των 77 ποιημάτων του Α. Εμπειρικού πραγματοποιήθηκε χωρίς τη στοργική συμπαράσταση της τοπικής αυτοδιοίκησης θα τον χαστουκίσω, διότι θα ψεύδεται ασυστόλως!).

Από μέσα, από μέσα...

Η αβεβαιότητα και η αμηχανία του όρου «Kitsch» για τα ελληνικά —τουλάχιστον— πράγματα εκφράζεται παραστατικά και πονηρά από τον Μποστ («Κάτι το Ωραίο», σελ. 339):

«Αλλιώς αν όλοι είχαμε τα ίδια (όχι κιτς) γούστα, όλοι θα ζούσαμε σε ωραία σπίτια, αλλά θα ζούσαμε δυστυχώς γιατί θα μας έτρωγε η μονοτονία και όχι τώρα που η ζωή μας έχει ενδιαφέρον με την κακογουστιά που μας περιβάλλει και προσφέρει τόσην ευτυχία».

Η ομάδα λοιπόν των αενάως ασφυκτιώντων «εντός των Τειχών» εγκλείστων, ασπαιρόντων και επομένως —εις το διηνεκές— προθύμων, προσφύρων πρωτοπόρων για —ει δυνατόν παρθενογέννητες!— πραγματώσεις εξιδανικεύσεων ή μετουσιώσεων («sublimations»), η ομάδα μας λοιπόν αυτή διαθέτει κάποια χαρακτηριστικά - σημεία αναφοράς, τα οποία θα άξιζε να επισημανθούν: κάποια λεκτικά δηλαδή σχήματα τα οποία αόκνως επαναλαμβάνονται, κάποιες αισθητικές αξίες που σπανιότατα τίθενται εν αμφιβόλλω, κάποιες μόδες και κώδικες συμπεριφοράς λίγο ή πολύ δυσκινήτους, κάποιες —τέλος— τελετουργίες. Τα ως άνω εισαχθέντα κατά κανόνα από την εσπερίαν συνιστούν τις

συνευρέσεις, τους κοινούς τόπους, τα θέσφατα στα οποία θύουν απαξάπαντες —ή περίπου...— οι «εντός των Τειχών». Άξιο παρατήρησης είναι ότι τα πιο πάνω στοιχεία, στον προκαθορισθέντα χώρο τους, δεν αποτελούν ούτε εκφάνσεις - εκφράσεις ενός ατομικού οράματος, αλλά και ούτε σπαράγματα - εκρήξεις μίας και μόνο δεδομένης στιγμής, ανεπανάληπτης. (Αυτονόητο, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων). Τα στοιχεία αυτά χαρακτηρίζονται αντίθετα και από μαζικότητα και από επαναληπτικότητα. Ο καχύποπτος αναγνώστης έχει κιόλας εκμαιεύσει ότι ο λόγος μου μοιραία θα απολήξει στο κιτς» των «κιτσολόγων», στο «κιτς» δηλαδή που βλασταίνει «εντός των Τειχών».

Στο επίπεδο του λόγου συμφωνήσαμε απαξάπαντες ότι το «βασικά» και το «οπωσδήποτε» οφείλουν να εξοριστούν από το λεξιλόγιό μας. (Ας είναι καλά ο ταλαντούχος εκείνος showman, και η προσφυέστατη εκείνη ηθοποιός του θεάτρου που μας εμφύσησαν την ιδέα ότι θα πρέπει να κοκκινίζουμε από ντροπή όταν εκστομίζουμε τις παραπάνω δύο «καταραμένες» λέξεις) Το «κάπου» (απορία ψάλτου βηξ) πνέει τα λοιόσθια. Το «παραπέρα» (σκληρή μνήμη από ανακωθέντα δογματικών πολιτικών γρα-

φείων) ή σιωπηρώς οδηγείται εκτός αγωνιστικού χώρου ή αντικαθίσταται από το αρχαιοπρεπές «περαιτέρω».

Κατά τα λοιπά όμως: Η «δυναμική» του τάδε —ας πούμε— αριστουργήματος, εκφράζει το «αίτημα» μίας «μυθολογίας» του «φαντασιακού», «ενός αισθητικού δρώμενου», το οποίο «αρθρώνεται» μέσω μιας αλυσίδας «παραπεμπόντων» στο κυρίαρχο «αίτημα - ζητούμενο» που επικεντρώνεται αλλά και «εγγράφεται» σε μια διαδικασία «ανάγνωσης», «αναδρομής», «αναγέννησης», «αναγωγής» στην πρωτογενή εκείνη διαδοχή «σημαιομένων» αλλά κυρίως «σημαινόντων». Έτσι γίνεται εφικτή η «μορφική» «αποτίμηση» του έργου: Τα επί σκηνής «τεκταινόμενα», τα «δομικά στοιχεία» των χαρακτήρων των ηρώων (εννοείται πάντοτε του ως άνω φανταστικού έργου - αριστουργήματος) του επιτρέπουν να «λειτουργεί» και τελικά να «απογειώνεται» και να μας «απογειώνει».

Εντελώς πρόχειρα ενέταξα σε μία παράγραφο θηριώδους «κιτς» κάποιες μόνον από τις λέξεις που συχνά - πυκνά «κλυμπούν» σε πλειστα όσα ενδο-τει-

χικά κείμενα. Και για την αποφυγή της οποίας παρεξήγησης:

α) Πολλά από τα πιο πάνω τετρίμενα και «ασθμαίνοντα» λεκτικά σχήματα τα έχω συλλέξει και από παλιότερα κείμενα δικά μου.

β) Η ένταξη και υπογράμμιση τους στην αχρείας προχειρότητας «παράγραφο» μου, δεν έχει κανένα άλλο στόχο, παρα να αποφύγει τη μονότονη παράθεση λέξεων και ίσως ταυτόχρονα να υποδηλώσει τον τρόπο —ή κάποιον από τους τρόπους— που παρόμοια λεκτικά σχήματα εμφοιλοχωρούν και διατάσσονται στο σώμα ενός λεκτικού συνόλου. Κι όλα αυτά φιλικά, οικογενειακά, μεταξύ μας.

Αγυρτίας παρένθεση

(Αυτονόητο ότι διαχωρίζω κατηγορηματικά τη θέση μου από τους αγύρτες εκείνους οι οποίοι εμιμούντο και μιμούνται σκωπτικά, υπερρεαλιστικά ή και άλλα «ακαταλαβίστικα» ποιήματα, κι ακόμη από τον καθ' όλα σοβαρό χρονογράφο εκείνο της «Μεσημβρινής» που εδώ και δύο περίπου χρόνια —αν καλοθυμούμαι— με ένα «collage» «διανοουμενίστικων» εκφράσεων επιχειρούσε να καταδείξει το πόσο κούφιος ήτανε... με την ευκαιρία ας ξεκαθαρίσω τη θέση μου και απέναντι στους τόσο βιαστικούς επιτιμητές των περί το «κιτς» εκδηλώσεων του «Αντί» οι οποίοι —ηλίου φαινότερον— αιφνιδιάστηκαν και εδήλωσαν την «πρωτιά» του «Αντί» ...).

Αλλά και πέρα από τη γλώσσα, δεν μοιάζει καθόλου δύσκολο να εντοπίσουμε στην πληθυσμιακή διαστρωμάτωση των «εντός των Τειχών» κάποια στέρα και δυσκολοκίνητα φανερώματα τέχνης ή κάποιες εξίσου, θεσμοποιημένες πλέον, βιωματικές, επαναλαμβανόμενες, εμπειρίες.

Καταγράφω φірδην - μεϊγδην: Αν τα μπατίκ και οι τσεβρέδες έχουν αρχίσει

να αντιμετωπίζονται με κάποια καχυποψία από τους ενδοτειχίτες, οι γνήσιες antiques και τα παντοειδή λείψανα της λαϊκής μας παράδοσης διατηρούνται αμετακίνητα στο βάθρο τους ενώ τα, ολίγα πλέον εναπομείναντα, αναπαλαιωμένα ή μη, νεοκλασικά κτίρια της Αθήνας αποτελούν αντικείμενα ακρίτου θαυμασμού, εθνικής ενοχής και δακρύων, θεσπεία σημαντρά ερωτος ακράτου και —όψιμα αλίμονο εκφραζόμενης— περιπαθούς λαγνείας. Τα, μετά το τέλος των εκάστοτε παραστάσεων, επιδευριακά «πηγαδάκια» των ποικιλωνύμων σχετικών, ασχέτων ή παντογνωστών ενδοτειχών διατηρούν κατά το μάλλον και ήτταν την αίγλη τους, ενώ εξ όσων τουλάχιστον γνωρίζω ή ιδίοις όμμασι έχω διαπιστώσει, ουδείς ετόλμησε να θέσει εν αμφιβόλλω, ή να εγκαλέσει τους ατελεύτητους φεστιβαλικούς τσακωμούς στο «Ντορέ» ή —εσχάτως— στο «Μακεδονία Palace» ή ακόμη και τις αυλές και τα βασίλεια που ανθούν εδώ και δεκαετίες σε τρεις ή τέσσερις χώρους στην Αθήνα. Αν οι απειράριθμες κομπανίες ή το κίνημα (;) της νεορθοδοξίας ερωτοτροπούν —για κάποιους τουλάχιστον από τους ενδοτειχίτες— με ένα εν των γεννάσθαι κιτς, καμία ανησυχία δεν πρέπει να διέπει τα αιωνίως και ισοβίως μοδέρνα jeans, τα εκ Μεγάλης Βρετανίας duffle coats καθώς και τα εμπνευσμένα «designs» των μοντελιστών του συρμού. Επίσης ας εφησυχάσουμε άπαντες: το «πας μη ανέντακτος βάρβαρος» εξακολουθεί να ισχύει.

Συμπερασματικά: Αποτιμώντας το «Κάτι το Ωραίο» των «φίλων του Αντί» ερεθιστικό και ιδιοφυώς αναιδές ως σύλληψη και κομψά προκλητικό ως πραγμάτωση και χαιρετίζοντάς το σαν τέτοιο, υποβάλλω ευσεβώς την πρόταση για μία βαθύτερη και ενδελεχέστερη διερεύνηση του όρου «Kitsch» και ιδιαίτερα των ελληνικών φανερωμάτων του. Κι ακόμη δεν κρίνω σαν στερούμενο ενδια-

φέροντος το να εγκύψουν οι «κιτσολόγοι» στα πάσης φύσεως κιτς - τεκταινόμενα του οίκου τους, εγχείρημα κάθε άλλο παρά επάχθες: Οι ενδο-τειχίτες είναι —είμαστε— έτσι κι αλλιώς ευάρητοι ενώ τα κιτς φαινόμενα του σπιτιού τους (μας) πολλαπλά.

Άτυχοι διαχωρισμοί

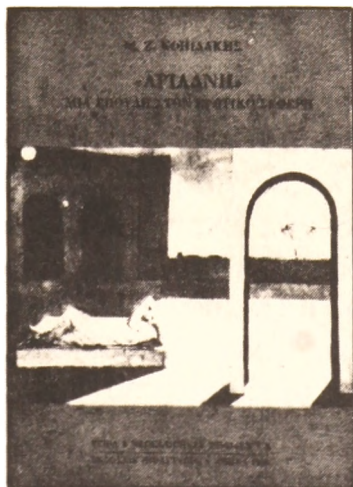
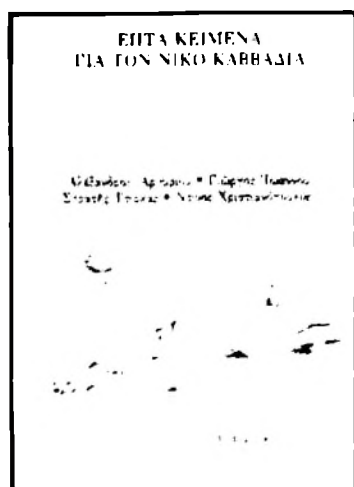
Απομένει κάποιος ύστατος σχολιασμός της λεζάντας που συνοδεύει την κατά Marcel Duchamp μυστακο-γενειοφόρον Τζοκόντα («Κάτι το Ωραίο», σελ. 30): «Η επέμβαση του μεγάλου ντανταϊστή (κυρίως υπερρεαλιστή θα παρατηρούσα) —γράφει ο Χ. Καμπουρίδης— πάνω στη ρεπροντυξίον της «Τζοκόντα, ειρωνεύεται και αναιρεί το μύθο και την αναπαραγωγή του».

Παρα την αμφιθυμική μου διάθεση για το αν «θα 'πρεπε άραγε να αντιδράσουμε ενάντια στην τεμπελιά των σιδηροτροχιών ανάμεσα σε δύο περάσματα τραινών ...» (M. Duchamp) θα επιθυμούσα να κάνω την παρακάτω παρατήρηση: Συμπεράσματα απόλυτα, τόσο βέβαια για τον εαυτό τους, του τύπου της πιο πάνω λεζάντας, φοβούμαι ότι εμπεριέχουν ενδεχομένως τον κίνδυνο κριταλίων και ατύχων κατηγορηματοποιήσεων έργων τέχνης, αλλά και εκείνων του, με σπουδή, δογματικού διαχωρισμού τους σε «κιτς» ή «αντι-κιτς» δημιουργήματα.

Ας μη λησμονούμε ποτέ ότι οι «αντιμετρήσεις», οι «συγκρούσεις», τα ματς, τέλος πάντων, των διαφόρων καλλιτεχνικών κινήματων επιτελούνται στο χώρο του αοράτου και του απρόβλεπτου και σε στιγμές επιθυμιακές ονείρων ή υπνοβασίων. Ή άλλως πως:

«Το κρασί και οι ποιητές δουλεύουν τη νύχτα γιατί τότε οι σειρήνες τραγουδούν όταν η λογική αποκοιμείται».

Max Ernst

ΣΕΙΡΑ:

«ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
• ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72 29 237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

Από την Πλάκα στην Ιουλιανού κι από εκεί λίγω παρακάτω, στην πλατεία Βικτωρίας, στη Χεύδεν: πολλές χειμωνιάτικες νύχτες μοιρασμένες σε τρία μαγαζιά, σε τρεις φωνές, σε τρία συγκροτήματα. Στο Zoom, όπου άλλοτε κυβερνούσε η Μαρινέλλα, εμφανιζόταν ο Νίκος Παπάζογλου με την Ταχεία Θεσσαλονίκης. Στο Ροντέο, που ποτέ δεν πεθαίνει, οι Φατμέ έβρισκαν επιτέλους ένα μαγαζί που να τους ταιριάζει. Και στο ασφυκτικά γεμάτο Κύνταρο, ο Τζίμης Πανούσης και οι Μουσικές Ταξιαρχίες συνέχιζαν να επιμένουν θεατρικά.

Στο τέλος ανακάλυψα ότι κάτι έωνε μέσα σου αυτά τα τρία προγράμματα, ένα μυστικό νήμα με οδηγούσε από το ένα στο άλλο, πέρα από τις ανάγκες της νύχτας. Συνειδητοποίησα ότι, πριν απ' όλα, και στις τρεις περιπτώσεις το κύριο ενδιαφέρον βρισκόταν στο *άκουσμα*, όχι στον καταπιεστικό ηχητικό βομβαρδισμό της συναυλίας ή του χορευτικού κέντρου ούτε στο αφόρητο εκείνο νανούρισμα που κυριαρχεί σε φαινόμενα τύπου μπουάτ ή επιδείξεων δεξιοτεχνίας, αλλά στην επαφή με κάποιον που τραγουδάει *σα να σου απευθύνει το λόγο*. Κι αυτό γινόταν άμεσα και έντονα, ηλεκτρικά, χωρίς ψεύτικες διαθέσεις εξομολογήσεων ή προκηρύξεων, άλλοτε νευρικά κι άλλοτε ειρωνικά, καμιά φορά ήρε-

μα ή αμήχανα, ποτέ όμως σε λάθος τόνο. Με δυο λόγια, τα τραγούδια σ' αυτά τα τρία προγράμματα με έφερναν κοντά σ' αυτό το πολύμορφο βουητό που φτάνει στ' αυτιά μου όταν δεν είμαι απασχολημένος με καλλιτεχνικά γεγονότα, στους ήχους της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης, το μουρμουρητό του τρανζίστορ, τη μουσική που βγαίνει απ' τα σπίτια το καλοκαίρι και γίνεται ένα με το θόρυβο του δρόμου, το βόμβο απ' τις κουβέντες μέσα στο λεωφορείο, τα τραγούδια που ακούγονται στα ταξί. Και τι παραπάνω μπορεί να κάνει ένας μουσικός από το να εκφράσει και να φωτίσει τη ραχοκοκκαλιά που διατρέχει το γλυκύτατο αυτό χάος; Εννοώ ότι τα τρία προγράμματα που με ταλαιπώρησαν αυτό τον ευλογημένο χειμώνα εμφανίστηκαν μπροστά μου σαν οι ηχητικές εγγυήσεις για μια συνάντηση με την πραγματικότητα. Θα εξηγηθώ αμέσως, εξετάζοντάς τα ξεχωριστά.

Νίκος Παπάζογλου ή πώς μια φωνή συμφιλιώνεται με τη διαδρομή της.

Σ' ένα πρόγραμμα ηλεκτρικό και ηλεκτρισμένο στο Zoom, ο Νίκος Παπάζογλου ξεδίπλωσε τη γοητεία μιας φωνής που έχει ταξιδέψει παντού, από τους Olympics στους οποίους τραγούδησε

για ένα διάστημα αντικαθιστώντας τον Πασχάλη, μέχρι τις λαμπρές συνθέσεις των Ξυδάκη - Ρασούλη. Στο πρόγραμμά του αναπτύσσεται λοιπόν η διαδρομή μιας φωνής, μιας σωματικής εμπειρίας. Η διαδρομή αυτή όμως είναι ταυτόχρονα εσωτερική και δεν έχει να κάνει με κάποια ποιικιλία του ρεπερτορίου. Αντίθετα, ο Παπάζογλου *ενοποιεί* τους διαφορετικούς σταθμούς της φωνητικής αλλά και της πνευματικής πορείας του κι έτσι ένας αμανές μπορεί κάλλιστα να εκραγεί πάνω σε μια σάμπα (όπως στο *Χτες Βράδυ*) χωρίς αυτό να φαντάζει εγκεφαλικό. Η ιδέα που υπάρχει πίσω απ' αυτή τη μίξη είναι *σωματική*. Σα να σκεφτόταν ένα σώμα ανακαλώντας, εκείνη τη στιγμή, τις περιπέτειές του ή σαν να εκφραζόταν μια φωνή συναρμολογώντας μυστικά τα επιφανειακά ασύνδετα κομμάτια ενός αποσπασματικού κόσμου που όταν εσωτερικεύεται και προσωποποιείται αποκτάει νήμα και νόημα.

Ο Παπάζογλου τραγουδώντας διαθέτει και εξασκεί τη γοητεία μιας φωνής που συμφιλιώθηκε με τη διαδρομή της και με όσα συνάντησε στο δρόμο της, πράγμα σπάνιο. Η δουλειά του δεν έχει τόσο να κάνει με μια σύνθεση μουσικών ειδών, όπως έγραψαν ή θα γράψουν στο μέλλον οι τεμπέληδες δημοσιογράφοι, όσο με μια εμπλοκή με την πραγματικότητα και κυρίως την άμεση πραγματικότητα των ήχων που μας περιβάλλουν. Η εργασία αυτή ό-

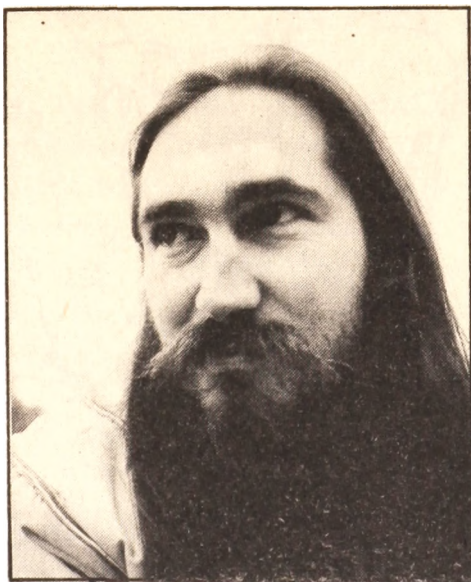
μως θα αποτύγχανε αν ήταν διανοητική, αν προσπαθούσε δηλαδή να μετατρέψει σε αντικείμενο την αγάπη της (βλ. την αποτυχημένη συνάντηση Σπανουδάκη - Σαλέα). Πέτυχε όμως γιατί *παράδθηκε* στο βίωμα κι έτσι αυτά τα τραγούδια και οι εκτελέσεις τους ακούγονται μάλλον αυτονόητα παρά πρωτότυπα.

Το τραγούδι - κλειδί του προγράμματος ήταν για μένα ο *Αύγουστος*, ένα ερωτικό κομμάτι που μοιάζει να μην γράφτηκε ποτέ στο χαρτί αλλά να *τραγουδήθηκε κατευθείαν* από το Νίκο Παπάζογλου. Είναι ένα τραγούδι στο κενό, από μία άποψη, μια και δεν αναφέρεται *τελικά* σε κανένα μουσικό είδος και ταυτόχρονα φαντάζει παράξενα γνωστό, σα να το έχουμε ήδη ακούσει. Στο δίσκο του Παπάζογλου (το *Χαράτσι*) έλαμπε ήδη αρκετά, στο πρόγραμμα όμως το τραγούδι αυτό ακτινοβολούσε, αποτελώντας την αποφασιστική στιγμή της *εμπλοκής* του ακροατή στο πρόγραμμα, σα να ανοίγει κανείς μια πόρτα και να βρίσκεται επιτέλους σ' ένα μέρος που επιθυμούσε να γνωρίσει από καιρό. Ο τελευταίος στίχος του τραγουδιού γινόταν έτσι η περίληψη ολόκληρου του προγράμματος: «*Θα πάω κι εγώ να βγει και σε κακό*».

Και δυο λόγια για την *Ταχεία Θεσσαλονίκης*, ένα συγκρότημα φτιαγμένο από αίσθημα, ρυθμό, ηλεκτρισμό και άπειρα κρουστά, που αποδεικνύει ότι η τεχνική αποδίδει όταν φωτίζεται από τη

Ο Τζίμης Πανούσης

Ο Ν. Παπάζογλου στο καμαρίνι του Zoom (φωτ.: Κ. Γουδή)

συμμετοχή σε κάτι κοινό κι ότι η τελευταία δεν μπορεί παρά να αφορά όχι τόσο φόρμες και σχήματα, όσο τη συνάντηση μερικών ανθρώπων πάνω στη σκηνή. Οι συναντήσεις είναι δύσκολες τώρα τελευταία. Οι ορχήστρες φαντάζουν τις περισσότερες φορές σαν σκηνικά για να υπάρξουν μερικές φωνές, κάτι σαν πολυτελείς επιπλώσεις. Στο Zoom συνέβη το αντίθετο: δεν είχε παρά να παρακολουθήσει κανείς τα βλέμματα που αντάλλαξαν φέτος το χειμώνα επί σκηνής ο Νίκος Παπάζογλου με τον Γιώργο Πεντζίκη και τους άλλους μουσικούς της Ταχείας.

Φατμέ ή το νόημα του ρίσκου

Οι Φατμέ ταξίδεψαν φέτος στη Θεσσαλονίκη όπου ηχογράφησαν τον τρίτο τους δίσκο (το *Ρίσκο*) στο στούντιο του Νίκου Παπάζογλου που έκανε την παραγωγή. Επιστρέφοντας στην Αθήνα έπαιξαν στο *Ροντέο*. Η επιλογή ήταν σωστή: η μουσική τους, ηλεκτρική, δραματική και καθαρή, απαιτεί ένα χώρο μαζεμένο, σχεδόν στρογγυλό. Ο Νίκος Πορτοκάλογλου, συνθέτης και τραγουδιστής, έχει την αίσθηση μιας τραγικής προσέγγισης των πραγμάτων που δεν γίνεται όμως ποτέ υστερική. Αντίθετα, η βάση της βρίσκεται στο παιχνίδι, σ' αυτά τα παιχνίδια που εφευρίσκουν τα παιδιά που μεγάλωσαν στις αθηναϊκές πολυκατοικίες και που είναι αρκετά εσωστρεφή, διαθέτουν όμως μια εκφραστική δύναμη που δεν έχει ξεσπάσει ακόμα.

Οι Φατμέ είναι ευαίσθητο συγκρότημα, όπως θα λέγαμε ότι ένα φωτογραφικό φιλμ είναι ευαίσθητο και κάθε τι που γράφει μέσα τους θα βγει οπωσδήποτε κάποια στιγμή, αυτό αποδεικνύει ο τελευταίος τους δίσκος. Απευθυνόμενοι στον Παπάζογλου αναζητήσαν τη βοήθεια μιας άλλης ευαισθησίας περισσότερο εξωστρεφούς. Κατάφεραν να αναπτύξουν έτσι τη σχέση τους με το λαϊκό τραγούδι, μια σχέση που δεν είναι καθόλου φιλολογική μια και αναζητά το πνεύμα κι όχι τόσο το γράμμα των λαϊκών τραγουδιών. Στο *Ροντέο*, ο Νίκος Πορτοκάλογλου και η παρέα του τραγούδησαν μόνο δικά τους τραγούδια, παραδίδοντας στους ακροατές που μπορούσαν να τους παρακολουθούν άνετα ακόμα κι από τα σκαμνιά του μπαρ (επιτέλους!) ένα κόσμο συνεκτικό, οικοδομημένο από στέριους ήχους κι ωστόσο ποτέ ναρκισσευόμενους, πάντα τοποθετημένους σωστά (εδώ πρέπει να επισημάνουμε το ρόλο των ντραμς, που ο Οδυσσέας Τσάκαλος χειρίζεται σχεδόν αρχιτεκτονικά, χωρίς να υποκύπτει ούτε μία στιγμή σε επιθυμίες εντυπώσεων).

Ο ήχος των Φατμέ έγινε ένα με το *Ροντέο*, με τους φωτισμούς, τα ποτά και τις φάτσες γύρω μου, ακόμα και με τα τραγούδια

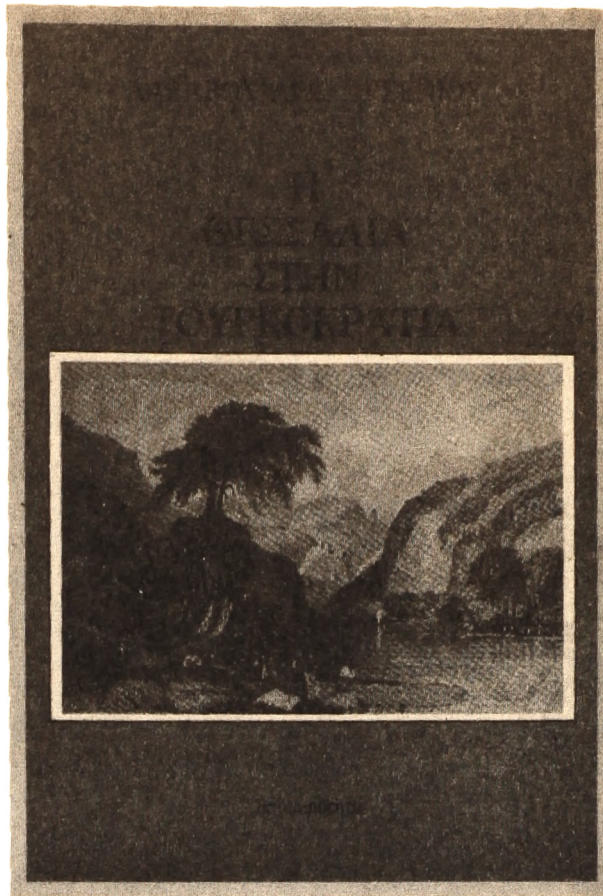
που έβαζε στο διάλειμμα ο ντισκτζόκευ. Με δυο λόγια, το συγκρότημα αυτό είναι υποβλητικό. Ξέρει να παίζει χωρίς να καταπιέζει, είναι ειλικρινές και αγαπάει το κοινό του, χωρίς να βιάζει καταστάσεις. Οι αθηναϊκές συνοικίες παίρνουν ήρεμα την εκδίκησή τους και σ' αυτή την ηρεμία (διάβαζε: νηφαλιότητα) βρίσκεται το ρίσκο του να κυνηγάς περισσότερο την έκφραση παρά την επιτυχία άνευ όρων. Και οι Φατμέ, όπως όλοι οι ευαίσθητοι άνθρωποι, ζητάνε κάτι τέτοιο με επιμονή.

Τζίμης Πανούσης ή ο Θρίαμβος του Θεάτρου

Στο κατάμεστο Κύνταρο το πρόγραμμα του Τζίμη άρχισε με Χοντρό-Λιγνό ντουμπλαρισμένο στα γερμανικά. Ο Τζίμης, με εργατική φόρμα καθήλωνε στη συνέχεια το ακροατήριο πραγματοποιώντας ένα απίστευτο «Θέατρο του ενός» που διανθιζόταν από μερικά τραγούδια άψογα παιγμένα, σκληρά και τραγουδισμένα χωρίς καμιά διάθεση παρωδίας. Ο Τζίμης δεν λέει αστεία κατά τη γνώμη μου, έχοντας βέβαια φοβερή πλάκα. Αυτό που επιχειρεί είναι ένα θέατρο των επισημών λόγων που μας παιδεύουν όλα αυτά τα χρόνια, λόγων πολιτικών, κοινωνικών, καλλιτεχνικών που στο πρόγραμμα παραθέτονται και μπλέκονται μεταξύ τους αναιρώντας ο ένας τον άλλο. Αποκαλύπτεται έτσι ένα βασικό συστατικό της φρασεολογίας που μας κατακλύζει: η ματαιοδοξία της. Από ποια θέση μιλάει ο Τζίμης; Μα φυσικά από τις τρύπες, τα κενά που αφήνουν αυτοί οι λόγοι, από όλα όσα προσπαθούν να κρύψουν και που παρόλα αυτά τρυπώνουν μέσα τους. Η μέθοδος του Τζίμη είναι αποφασιστική: δεν μας λέει τι είναι, επιμένει όμως να υποδυέται όλα όσα δεν είναι. Έτσι, τελικά ο Τζίμης είναι κάποιος που *φантаζόμαστε*, ενώ είναι μπροστά μας. Να λοιπόν η ουσία του θεάτρου, που τη συναντάει κανείς πιο εύκολα στο Κύνταρο παρά στα περισσότερα αθηναϊκά θέατρα.

Το πρόγραμμα στο Κύνταρο έχει φτιαχτεί για να σε αφήνει άναυδο κι αυτή είναι μια κατάκτηση της νυχτερινής Αθήνας που ρέπει όλο και περισσότερο στην αοριστία, σε κάτι θαμπό, που μπορεί βέβαια να σε ζαλίζει, δεν σε αφήνει όμως να εκπλαγείς αν δεν είσαι μεθυσμένος (όχι πως το τελευταίο είναι κακό, προς θεού!). Ο Τζίμης απαιτεί την προσοχή, ποτέ όμως δεν την εκβιάζει, την έχει κερδίσει ήδη με την πρώτη λέξη. Ένα δείγμα αυτού του προγράμματος είναι ένας δίσκος ζωντανά ηχογραφημένος που αυτή τη στιγμή παίζει μπουνιές με τον εισαγγελέα, την εταιρεία CBS (που δεν επιτρέπει την έκδοση της διασκευής του τραγουδιού *Σουζάνα*) και άλλες σκοτεινές δυνάμεις. Πάλι τα ίδια!

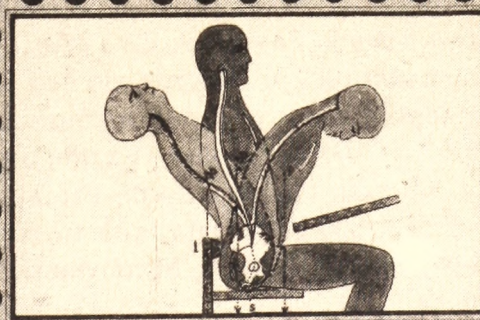
Χρήστος Βακαλόπουλος

εκδόσεις επικαιρότητα
Μαυρομιχάλη 60—τηλ. 3636083

αυτομόρφωση

πειθαρχία
και μεταρρύθμιση:
το ελληνικό σχολείο του 1900
«Η Δασκαλομάννα» του
Αλ. Παπαδιαμάντη

5-6

εκατόν ογδόντα δραχμές

• το θέατρο τη «στατική»
• «ΣΣ» Δοκίμια τα βέρη»
• η πολεμική κίνηση στη Δακίδα
• μορφωτική παύση στο Πέραμα
• πρώτα οι ακαδημαϊκοί
• Τ. Αντόρνο • Α. Γκόρε

Ο σουρεαλισμός του Λουίς Μπουνιουέλ

Το κύκνειο άσμα του Λουίς Μπουνιουέλ δεν προέρχεται από το χώρο του κινηματογράφου. Μετά το γύρισμα της ταινίας του «*Το σκοτεινό αντικείμενο του πόθου*», φτάνοντας πια στα ογδόντα του, ανασυνθέτει με τη βοήθεια του στενού του φίλου και συνεργάτη, σεναριογράφου Ζαν Κλωντ Καριέρ, την ιστορία της ζωής του, μια από τις συναρπαστικότερες αυτοβιογραφίες που έχουν γραφεί μέχρι σήμερα.

«*Η τελευταία πνοή*» (Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1984), συνδυάζει την εξιστόρηση μιας πλούσιας σε περιπέτειες ζωής, με έναν αριστοτεχνικό τρόπο αφήγησης. Ένα μακρύ οδοιπορικό που ξεκινάει με τη γέννησή του, το 1900, στην Καλάντα της Ισπανίας, για να καταλήξει λίγο πριν το θάνατό του, που συνέβη το 1983 στην Πόλη του Μεξικού, περνώντας από πολλαπλούς ενδιαμέσους σταθμούς: Τα παιδικά του χρόνια στη Σαραγόσα, τα φοιτητικά του στη Μαδρίτη, ύστερα το Παρίσι, το Χόλιγουντ, το Μεξικό.

Την ευθύγραμμη διήγηση και τη φυσική ανέλιξη της δράσης μεσα στο χρόνο, διακόπτουν συχνά οι γοητευτικές παρενθέσεις του Λουίς Μπουνιουέλ: «*Η παρένθεση, είναι ο φυσικός μου τρόπος να αφηγούμαι, κάπως όπως στο περιπετειώδες ισπανικό μυθιστόρημα*». Είναι μια αγάπη για την ανάπαυλα, το ανέκδοτο, το χιούμορ, είναι ο τρόπος του να θίγει θέματα πολύ σημαντικά για κείνον: τη φιλία, τον έρωτα, το θεό, την ελευθερία, το θάνατο, τη μουσική, το ποτό. Απεχθάνεται «*το σχολαστικισμό και την επιτήδευση της γλώσσας*».

Ο Μπουνιουέλ είναι ένας άθεος που βρίσκεται όμως σε συνεχή διούλογο με τη χριστιανική θρησκεία. Τα πρώτα του χρόνια στην κλειστή, σχεδόν μεσαιωνική κοινωνία, όπου ο ρόλος των θρησκευτικών τελετών και συμβόλων υπήρξε καθοριστικός, η διδασκαλία του κολλεγίου των Ιησουιτών επηρεάζουν, έστω και αρνητικά, την προσωπικότητα και την τέχνη του. Στον «*Σίμωνα της Ερήμου*», στην «*Βιριδιάννα*», στον «*Γαλαξία*», η επίδραση αυτή είναι κάτι παραπάνω από προφανές. Και αν η μισαλλοδοξία και ο θρησκευτικός φανατισμός είναι τα πράγματα που τον εξοργίζουν, υπάρχουν κάποιες μνήμες που τον συγκινούν. Οι καμπάνες της Σαν Πιλάρ, τα τύμπανα της Καλάντα, που χτυπάνε χωρίς διακοπή από το μεσημέρι της Μεγάλης Παρασκευής ως το μεσημέρι του Μεγάλου Σαββάτου, όταν πλέον οι μεμβράνες τους έχουν κοκκινίσει από τα πληγωμένα χέρια των πιστών, είναι οι πρώτοι του αγαπημένοι μουσικοί ήχοι. Έχει, σύμφωνα με την ομολογία του, χρησιμοποιήσει αυτόν τον βαθύ και αξέχαστο ήχο σε πολλές απ' τις ταινίες του, ιδιαίτερα στη «*Χρυσή εποχή*» και στο «*Ναζαρέν*».

Μπαίνει κανείς στον πειρασμό, γράφοντας για ένα βιβλίο μέσα στο οποίο εναλλάσσονται μορφές και γεγονότα που σημάδεψαν τον αιώνα μας, να θέλει να μιλήσει εφ' όλης της ύλης. Επειδή όμως κάτι τέτοιο θα μετέτρεπε αυτό το σημείωμα σε μια μικρή περίληψη κεφαλαίων, προτίμησα να περιοριστώ σε ένα μόνο θέμα, που πιστεύω ότι διαπερνά ολόκληρη την αυτοβιογραφία του Λουίς Μπουνιουέλ: είναι η σχέση του με το σουρεαλισμό.

Ο Μπουνιουέλ διατηρεί στα ογδόντα του μια σπάνια πνευματική διαύγεια, ένα χιούμορ ιερόσυλο και ανατρεπτικό, μια μνήμη ζωντανή, που δεν αρκείται να καταγράψει μονοσήμαντα τα περιστατικά ενός πολύχρονου και πολύτροπου βίου, αλλά αποκαλύπτει τις φαντασιώσεις, τις φευγαλέες εντυπώσεις, τους χρωματικούς τόνους των αισθημάτων. Είχε, άλλωστε, πάντοτε την πεποίθηση, πως το πραγματικό και το φανταστικό είναι αξεχώριστα, «*είναι εξίσου βιωμένα, εξίσου προσωπικά και το ένα και το άλλο*». Τον συνεπαίρνει το παιχνίδι της αναζήτησης της αθέατης πλευράς ή της ανάδειξης πραγμάτων που θεωρούνται ασήμαντα σε μια πρώτη ματιά. Έχει τη μαγική ιδιότητα να συγκεντρώνει το φακό του στα μικρά, κάνοντάς τα αίφνης γιγάντια και τρομακτικά, μια ιδιότητα που θυμίζει τη φράση του Απολλιναίρ,

προφήτη του σουρεαλισμού: «*... ένα μαντήλι που πέφτει μπορεί να γίνει για τον ποιητή, ο μοχλός που θα σηκώσει το σύμπαν*».

Ο Μπουνιουέλ ένιωθε από την εποχή της νεότητάς του μια έλξη προς την ανορθολογική μορφή έκφρασης, όπως δείχνουν και τα ποιήματα που είχε δημοσιεύσει στην Ισπανία, πολύ πριν μάθει για το σουρεαλισμό, και ακολουθεί γοητευμένος τον καινούργιο δρόμο που καταργεί τα όρια ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, το όνειρο και την πραγματικότητα, το περασμένο και το μελλοντικό, το ασυνείδητο και το συνειδητό. Με τον Νταλί γράφουν το σενάριο του «*Ανδαλουσιανού σκύλου*», το οποίο στηρίζεται σε δύο όνειρά τους, ακολουθώντας τα κηρύγματα του σουρεαλισμού και την κοινή τους επιθυμία: Να ανοίξουν τις πόρτες στο παράλογο.

Ο Μπουνιουέλ λατρεύει τα όνειρα, ακόμη κι όταν είναι εφιάλτες. «*Αυτός ο τρελός έρωτας για το όνειρο, για την οποιαδήποτε ανάγκη για εξήγηση, είναι ένα από τα πιο βαθιά αισθήματα που μ' έφεραν κοντά στο σουρεαλισμό*». Τη χρήση του ονείρου, που δεν λειτουργεί επεξηγηματικά, τη γενικεύει σε όλες του σχεδόν τις ταινίες: στη «*Διακριτική γοητεία της μπουρζουαζίας*», μάλιστα, βάζει το όνειρο μέσα στο όνειρο.

Ο «*Ανδαλουσιανός σκύλος*» παίζεται στο Παρίσι και ενθουσιάζει τη σουρεαλιστική ομάδα. Ένα χρόνο αργότερα, το 1930, γυρίζει τη «*Χρυσή εποχή*» μια ταινία που προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις και μένει απαγορευμένη για πενήντα χρόνια. Παρά την απαγόρευση και τις κατηγορίες που εκτοξεύονται εναντίον του, ο Μπουνιουέλ είναι βαθιά ικανοποιημένος. Το σκάνδαλο έχει επιτευχθεί. Το σκάνδαλο είναι το κύριο όπλο του σουρεαλισμού.

Όπως εύκολα παρατηρεί κανείς στην αυτοβιογραφία του, η συνάντησή του με τους σουρεαλιστές δεν είναι γεγονός συμπτωματικό. Εκτός από τα σημεία επαφής που προαναφέρθηκαν, υπάρχουν ακόμα η σημασία που αποδίδει στην έκπληξη και το ρόλο του τυχαίου, η αγάπη του για τη «μαύρη λογοτεχνία» και κυρίως η άποψή του για την επανάσταση.

Η επανάσταση για τους σουρεαλιστές δεν σταματάει στην εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και την ανακατανομή των υλικών αγαθών, θέλουν κυρίως να ανατρέψουν την αστική ηθική και διεκδικούν το δικαίωμα στον έρωτα, το όνειρο, την ηδονή. Ο ευνουχισμός της επιθυμίας μέσα στη συμβατική καθημερινότητα απασχολεί έντονα τον Μπουνιουέλ, στις ταινίες του. Στον «*Εξολοθρευτή Άγγελο*», μια ομάδα ανθρώπων δεν μπορεί να βγει μέσα από ένα δωμάτιο. Ανεξήγητη αδυναμία ικανοποίησης μιας απλής επιθυμίας. Στη «*Χρυσή εποχή*» ένα ζευγάρι θέλει να ενωθεί δίχως ποτέ να τα καταφέρει. Στο «*Σκοτεινό αντικείμενο του πόθου*», η σεξουαλική επιθυμία του ηλικιωμένου άντρα μένει ως το τέλος ανικανοποίητη. Ο *Αρτσιμπάλντ ντε λα Κρουζ* προσπαθεί μάταια να διαπράξει φόνο. Τα πρόσωπα της «*Διακριτικής γοητείας της μπουρζουαζίας*» θέλουν οπωσδήποτε να δειπνήσουν μαζί χωρίς να το κατορθώσουν.

Ο Μπουνιουέλ ακολουθεί στην επιλογή τίτλων των κινηματογραφικών του έργων, πάλι ένα από τα διδάγματα του σουρεαλισμού. «*Υπάρχει μια σουρεαλιστική συνήθεια όσον αφορά τους τίτλους, που συνίσταται στο να βρίσκεις μια αναπάντεχη λέξη ή μια ομάδα λέξεων, που δίνουν μια νέα οπτική σ' ένα πίνακα ή σ' ένα βιβλίο. Προσπάθησα πολλές φορές να εφαρμόσω αυτό στον κινηματογράφο*».

Η αποτίμηση του σουρεαλιστικού κινήματος, έχει ήδη απασχολήσει τους ιστορικούς και τους κριτικούς της τέχνης, τους κοινωνιολόγους, και τους ψυχαναλυτές. Το ενδιαφέρον στην «*Τελευταία Πνοή*» είναι ο τρόπος που βιώνει το κίνημα ο Μπουνιουέλ, το διεισδυτικό και βαθύ του βλέμμα και η άποψη που διατρέχει όλο το βιβλίο: ο σουρεαλισμός είναι προπάντων μια στάση ζωής.

Διαβάζοντας τα καθ' ἑκάστα της προσωπικής του ιστορίας μέσα στο σουρεαλισμό, καθίσταται προφανές, ὅτι αὐτό που συνέχει ολόκληρη τὴν ομάδα εἶναι ἕνας κοινός, αυστηρός κώδικας ἠθικής, που βρίσκεται στους ἀντίποδες τῆς μικροαστικής συμβατικότητας. Με κύριο ὄπλο τῆς το σκάνδαλο, ἡ σουρεαλιστικὴ ἠθικὴ στηρίζεται «στο πάθος, στον εμπαιγμό, τὴν ὕβρι, το μαύρο χιούμορ, τὴν ἐπὶ κλῆση τῆς ἀβύσσου».

Οἱ σουρεαλιστές ἀρνοῦνται τὰ βραβεῖα καὶ ἀμφισβητοῦν τὴν τέχνη που ἐπαινεῖται ἀπ' τοὺς ἀστούς. Ὅσο κι ἂν ἔχει μείνει στὴν ἱστορία σαν ἕνα καλλιτεχνικὸ ρεύμα που παρήγαγε ἐκπληκτικὰ ἔργα, ὁ σουρεαλισμός ἐβλεπε τὴν τέχνη μόνο σαν ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα ἀνατροπῆς τῶν κοινωνικῶν δομῶν. Μένουν, ὡστόσο, στὴ συμβολικὴ τῆς τρομοκρατίας καὶ τῆς βίας καὶ ἀπορρίπτουν τὴν τρομοκρατία που υπαγορεύεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴ. Τὸ 1929, ὁ Μπρετόν, διαχωρίζοντας τὴ θέση του ἀπὸ τὸ Κ.Κ.Γ., ἐκφράζει τὴ λύπη του γιατί «ἡ βία, ὁ μόνος κατάλληλος τρόπος ἐκφράσεως, μπαίνει στὴν υπηρεσία γελοίων ἐιδικῶν συμφερόντων καὶ σπαταλιέται σε στειροὺς καυγάδες». Καὶ ὁ Λουὶς Μπουνιουέλ, τὴν εποχὴ τοῦ Ἰσπανικοῦ Εμφύλιου, δυσανεστίζεται ἐντονα ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀναρχικῶν, τὶς ομαδικές ἐκτελέσεις καὶ τὶς λεηλασίες, ἐνῶ ἐνθουσιάζεται με τὶς συμβολικὲς πράξεις ἀνατροπῆς: «...μερικὲς χειρονομίες μου φαίνονταν παράλογες καὶ υπέροχες - ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ἐργάτες που μὴ μὲρα στριμώχτηκαν σ' ἕνα καμιόνι, πήγαν μέχρι τὸ μνημεῖο τῆς *Sacré Coeur* τοῦ Ἰησοῦ, σχημάτισαν ἕνα ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα καὶ ἐκτέλεσαν με ὅλους τοὺς τύπους τὸ ψηλὸ ἀγαλμα τοῦ Χριστοῦ».

Ὁ Μωρίς Ναντώ, στὴν «Ἱστορία τοῦ Σουρεαλισμοῦ» ἐπισημαίνει, ὅτι ἐνῶ ὁ σουρεαλισμός δημιούργησε, παρὰ τὶς προθέσεις του, μὴ ἐκπληκτικὴ καλλιτεχνικὴ ἐκκρηξή, ὁδήγησε τελικὰ σ' ἕνα ἰδεολογικὸ ἀδιέξοδο, ἐπιζητώντας τὴν ἐσχάτη ἀπελευθέρωση τοῦ πνεύματος.

Ὁ Μπουνιουέλ ἐκφράζει τὴν ἀμηχανία του μπροστὰ στὸ ἐρώτημα του τι ἀπέγινε ὁ σουρεαλισμός: «Λέω μερικὲς φορές ὅτι ὁ σουρεαλισμός θριάμβευσε στὸ ἐπουσιῶδες καὶ ἀπέτυχε στὸ οὐσιῶδες...». Πολλοὶ ἀπ' τοὺς συντρόφους του γνώρισαν τὴν καλλιτεχνικὴ ἐπιτυχία καὶ τὴ διασημότητα: ὁ Μπρετόν, ὁ Ελύαρ, ὁ Αραγκόν, ὁ Μαξ Ερνστ, ὁ Νταλί, ὁ Μαγκρίτ καὶ ὁ ἴδιος. «Τὸ σουρεαλιστικὸ κίνημα λίγο νοιαζό-

ταν νὰ εἰσέλθει ἐνδοξὰ στὶς ἱστορίες τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ζωγραφικῆς. Αὐτὸ που πάνω ἀπ' ὅλα ἐπιθυμοῦσε, ἐπιθυμία ὑψηλὴ καὶ ἀνέφικτη, ἦταν νὰ μεταμορφώσει τὸν κόσμον καὶ ν' ἀλλάξει τὴ ζωὴ. Πάνω σ' αὐτὰ τὸ σημεῖο, τὸ οὐσιῶδες, μὴ σύντομη ματιὰ γύρω μας δείχνει ολοφάνερα τὴν ἀποτυχία μας».

Εἶναι με ἄλλα λόγια ἡ φράση που τοῦ εἶπε ὁ Μπρετόν, τὸ 1955: «Εἶναι λυπηρὸ που τὸ λέω, ἀγαπητέ μου Λουίς, ἀλλὰ τὸ σκάνδαλο δὲν ὑπάρχει πια...».

Ὡστόσο, λίγα χρόνια ἀργότερα, τὸ Μάη τοῦ '68, περπατώντας στους ἐξεγερμένους δρόμους τοῦ Παρισιῦ, ἀναγνωρίζει στους τοίχους κάποια ἀπὸ τὰ παλιὰ σουρεαλιστικὰ συνθήματα: «*Ἡ φαντασία στὴν ἐξουσία*», «*Ἀπαγορεύεται ἡ ἀπαγόρευση*». Καὶ δὲν εἶναι μόνο τὰ συνθήματα. Ὁ Μπουνιουέλ διακρίνει αρκετὰ κοινὰ σημεῖα ἀνάμεσα στους φοιτητές τοῦ Μάη καὶ τοὺς σουρεαλιστές: τὴν ὁρμὴ καὶ τὸν ἐνθουσιασμό, τὰ μεγάλα ὁράματα, τὴ διάσταση ἀνάμεσα στὸ λόγο καὶ τὴν πράξη. «Ὅπως ἐμεῖς, μίλησαν πολὺ καὶ ἐπράξαν λίγο. Ἀλλὰ δὲν τοὺς κατηγορῶ γιὰ τίποτα. Ὅπως θὰ μπορούσε νὰ ἔχει πεῖ καὶ ὁ Ἀντρέ Μπρετόν, ἡ δράση ἔχει γίνεῖ ἀνέφικτη, ὅπως τὸ σκάνδαλο».

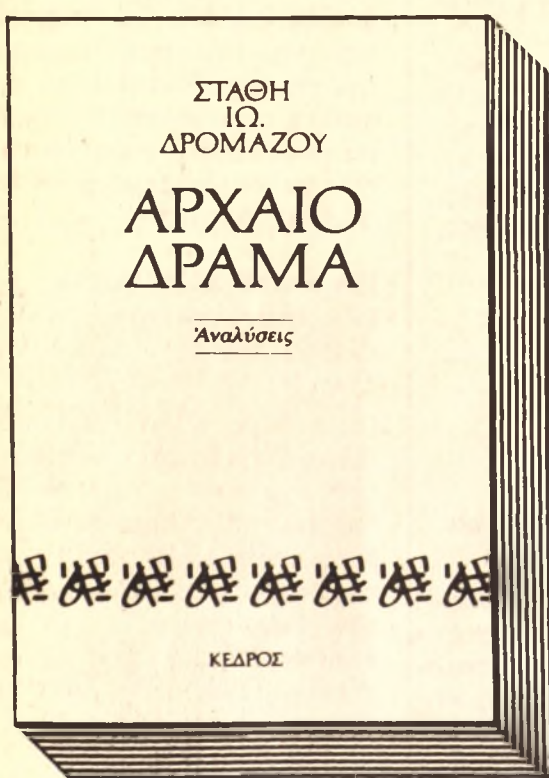
Μπορεῖ τὸ πέρασμα τοῦ Μπουνιουέλ ἀπὸ τὸ σουρεαλισμὸ νὰ ἦταν σύντομο, ὅπως σύντομη ὑπῆρξε καὶ ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς τοῦ κινήματος, ὅμως πολλὰ στοιχεῖα του θὰ τὸν συνοδεύουν πάντα. Ἡ ἐλευθέρη ἀνάδυση τῶν εἰκόνων τοῦ υποσυνείδητου, ἡ ἐπὶ κλῆση τοῦ παράλογου καὶ σκοτεινοῦ, που συνοδεύεται ἀπὸ μὴ ζωηρὴ ἐμμονὴ στὸν ἀγῶνα ἐναντὶα σε ὅ,τι φαίνεται ἀπαράδεκτο: «*Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τίποτε δὲν ἔχω ἀπαρνηθεῖ*».

Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου του, πιστὸς στὶς συνήθειες τῶν παλιῶν συντρόφων του, ὁραματίζεται τὸ θάνατό του, με χιούμορ καὶ θάρρος μοναδικό: «*Καθὼς πλησιάζει ἡ τελευταία μου πνοή, συχνὰ φαντάζομαι μὴ τελευταία φάρσα. Καλὴ ἀπὸ τοὺς παλιούς μου φίλους ἐκείνους που εἶναι ὀρκισμένοι ἄθεοι, σαν κι ἐμένα. Τεθλιμμένοι, παίρνουν θέση γύρω ἀπ' τὸ κρεβάτι μου. Τότε καταφθάνει ἕνας ἱερέας που τὸν ἔχω καλέσει ἐγώ. Πρὸς μεγάλο σκανδαλισμὸ τῶν φίλων μου ἐξομολογοῦμαι, ζητᾶ ἀφεση τῶν ἀμαρτιῶν μου καὶ δέχομαι τὴν τελευταία μου μετάληψη. Ὑστερα γυρίζω στὸ πλᾶι καὶ πεθαίνω*».

Χριστίνα Ντουινιά

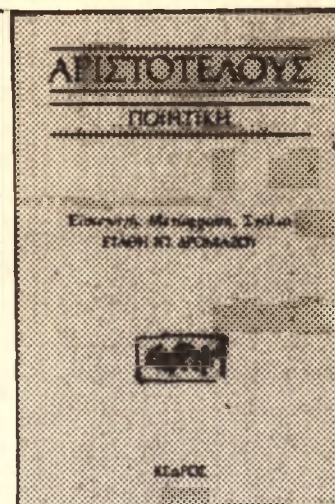
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ:

ΣΤΑΘΗΣ ΙΩ. ΔΡΟΜΑΖΟΣ

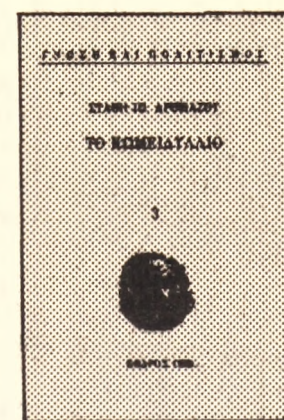

Οἱ ἀναλύσεις τοῦ ΔΡΟΜΑΖΟΥ ἐπανασυνδέουν τὴν πραγματικότητα, τὴν ἱστορία, τὴ ζωὴ με τὰ λεγόμενα καὶ τὰ δρώμενα στὴν ορχήστρα, ἀποδίδοντας στὸ ἔργο τὸ «σύγχρονο χαρακτήρα του, τὸ νόημα καὶ τὸ μῆνυμά του. Εφοδιάζεται ὁ θεατὴς με ἕνα οὐσιαστικὸ εἰσιτήριο γιὰ τὴν παράσταση καὶ ταυτόχρονα ἐνισχύεται ἀποφασιστικὰ ὁ δυναμισμὸς καὶ ἡ ἐπιχειρηματολογία τῆς ρεαλιστικῆς ἐρμηνείας, που κέρδισε ἑδάφος τὰ τελευταῖα χρόνια.

ΑΡΧΑΙΟ ΔΡΑΜΑ
Αναλύσεις

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ποιητικὴ
Εἰσαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια

ΤΟ ΚΩΜΕΙΔΥΛΛΙΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ Γεωργίου Γενναδίου 6 - Τηλ. 36.15.783
Ζαλόγγου 6 - Τηλ. 36.02.007 - 36.17.826

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

KAZUO ISHIGURO

Χλομή θέα των λόφων

Μετάφραση: Πόπη Γερωνυμάκη
Εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1984, σελ. 201.

Ένα γοητευτικό μυθιστόρημα, που έχει ως κεντρική ηρωίδα του την Ετσούκο, μια γιαπωνέζα χήρα που ζει στην Αγγλία μόνη αντιμέτωπη με το παρελθόν και τις μνήμες της, μετά την οδυνηρή εμπειρία της αυτοκτονίας της κόρης της. Σε μια διάθεση φυγής και ερμηνείας ταυτόχρονα, γυρνάει σε ένα περασμένο θερμό καλοκαίρι στο Ναγκασάκι, της μεταπολεμικής εποχής και στην παράξενη φιλία της με μια αξιόλογη γυναίκα που ζει με την μικρή της κόρη. Η αναπόληση που την οδηγεί συχνά στην ανασύνθεση μυστηρίων — συχνά μακάβριων — εικόνων, την κάνει να μπερδεύει στην αφήγησή της το παρελθόν και το παρόν, δημιουργώντας στον αναγνώστη ένα κλίμα έντασης που φτάνει στον τρόμο, ένα τρόπο όμως εσωτερικό, για κάτι που υποφώσκει και ποτέ δε δηλώνεται ρητά.

ΓΙΑΝΝΗ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ

Ο αφέντης της Βαθέρνας

Εκδ. Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1985, σελ. 309

Πρόκειται για ένα παλιότερο μυθιστόρημα, που εμφανίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του '50 και αποτελεί — σύμφωνα με την άποψη του Μιχάλη Μερακλή που γράφει και την Εισαγωγή του βιβλίου — μια σοβαρή και τολμηρή ανανέωση της ηθογραφίας.

Ο πλούσιος κάμπος και η άγονη Σελοράχη, η όμορφη Κατερίνα και το ερωτικό πάθος, είναι τα θέματα που γύρω τους ο συγγραφέας Γιάννης Σφακιανάκης χτίζει τον μυθιστορηματικό του κόσμο, όπου η ερωτική αντιζιλία φέρνει στην επιφάνεια την ανεκδήλωτη, ως τη στιγμή της κάθαρσής, κοινωνική σύγκρουση.

ΚΩΣΤΑ ΚΑΡΑΟΥΛΗ

Η Έκλειψη

Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1984, σελ. 154.

Η ιστορία του Κ. Καραούλη είναι μια μαρτυρία, που κατατίθεται μ' έναν τρόπο άμεσο και εξομολογητικό. Μια ιστορία προσωπική, που είναι ωστόσο και αρκετά κοινή στους έλληνες μετανάστες της Δυτικής Γερμανίας. Το πρόβλημα του εργάτη που φεύγει για μια καλύτερη τύχη στο εξωτερικό, αφήνοντας πίσω το παιδί του και, αφού δεν καταφέρνει να

προσαρμοστεί και να επιβιώσει σε ένα εχθρικό περιβάλλον, ξαναγυρίζει στην πατρίδα, νιώθοντας ξένος για δεύτερη φορά στην προσπάθειά του να ξαναβρεί τις γέφυρες με την οικογένειά του.

Χ. ΤΖ. ΟΥΕΛΛΣ

Το νησί του Δρος Μορώ

Μτφ. Μάκης Πανώριος - Παναγιώτης Σκάγιαννης
Εκδ. Αίολος, Αθήνα 1984, σελ. 201.

Το βιβλίο αυτό του γνωστού συγγραφέα είναι ένα μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας, που προσπαθεί να εκθέσει και να μαρτυρήσει τις δυνατότητες της επιστήμης.

Ο Δρ. Μορώ, που θυμίζει — όπως άλλωστε επισημαίνει στον επίλογο του βιβλίου ο μεταφραστής Μάκης Πανώριος — τον Δρα Φραγκενστάιν, φτάνει σε ένα πρωτόγονο νησί και προσπαθεί, υποδύμενος το ρόλο του θεού, να κάνει τα ζώα ανθρώπους. Παρακολουθώντας ο αναγνώστης τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στο δημιουργό και τα δημιουργήματά του, οδηγείται στην αποκρυπτογράφηση των συμβόλων του έργου, που πρέπει βέβαια να επιχειρείται με βάση το γενικότερο προβληματισμό του Ουέλλς. Πίσω από την πρώτη, ευθύγραμμη ανάγνωση κρύβεται ο ουσιαστικός προβληματισμός του συγγραφέα, το υπόγειο ρεύμα του μυθιστορηματος με μια σειρά πολυσήμαντες προεκτάσεις.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΠΟΙΗΣΗ

Κ. ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ανθολογία Ούγγρων Ποιητών

Εκδ. Ρόδες, Αθήνα 1985, σελ. 318

Ο συγγραφέας και μεταφραστής Κώστας Ασημακόπουλος, έχει ήδη παρουσιάσει μια επιλογή Σύγχρονων Γιουγκοσλάβων ποιητών και μια Ανθολογία Ρουμάνων Ποιητών. Με την τελευταία του Ανθολογία, μας γνωρίζει, έστω και αποσπασματικά με την ποίηση της Ουγγαρίας, μεταφράζοντας ποιήματα των πιο αντιπροσωπευτικών Ούγγρων ποιητών και δίνοντάς μας παράλληλα, με την Εισαγωγή του, αρκετά στοιχεία για την ιστορία και τη γραμματολογία της Ουγγρικής λογοτεχνίας.

ΜΑΡΙΝΑ ΤΣΒΕΤΑΓΙΕΒΑ

Ποιήματα

Μετάφραση από τα ρωσικά: Μιλια Ροζίδη
Εκδ. Διογένης, Αθήνα 1984, σελ. 174

Η Μαρίνα Τσβετάγιεβα, άγνωστη σχεδόν στην Ελλάδα, είναι

μια πολύ σημαντική Ρωσίδα ποιήτρια, η οποία στις αρχές του 20ου αιώνα ανανέωσε τους ρυθμούς και της ρωσικής ποίησης έζησε μια περιπετειώδη ζωή στην πατρίδα της και στην Ευρώπη και αυτοκτόνησε το 1941 «την ύψιστη ώρα της μοναξιάς», ενώ μετακινόταν, μετά την πολιορκία της Μόσχας, στο εσωτερικό της χώρας, μόνη και παρεξηγημένη, ανάμεσα στα πλήθη των προσφύγων, παραιτημένη πλέον απ' την προσπάθεια της δικαίωσης.

ΓΚΕΟΡΓΚ ΤΡΑΚΛ - ΕΡΜΑΝ ΕΣΣΕ

Ποιήματα

Μετάφραση: Αντρέας Αγγελάκης
Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1984, σελ. 74

Στο βιβλίο συνυπάρχουν ποιήματα του ποιητή Γκέοργκ Τρακλ και του γνωστού στο ελληνικό κοινό Έρμαν Έσσε. Ένα εισαγωγικό σημείωμα για τον Τρακλ του καθηγητή Μπέτσεν, μας δίνει αρκετά στοιχεία για τον ποιητή που αποτελεί μια από τις πιο ενδιαφέρουσες περιπτώσεις της γερμανόφωνης ποίησης. Ο Γκέοργκ Τρακλ με τον σχεδόν εξπρεσιονιστικό λυρικό λόγο του, αποδίδει την αγωνία και την ένταση των πρώτων χρόνων του αιώνα μας, που συνδυασμένη με το προσωπικό του αδιέξοδο τον οδήγησε στην αυτοκτονία.

ΕΡΩΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

(ΑΓΓΛΙΑ - ΑΜΕΡΙΚΗ)

Επιλογή - Μετάφραση:

Αντρέας Αγγελάκης

Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1984

Στη μικρή αυτή ποιητική ανθολογία επιχειρείται μια προσέγγιση του ποιητικού ερωτικού λόγου των Σαξόνων από την εποχή του Σαίξπηρ μέχρι τους σύγχρονους Άγγλους και Αμερικανούς ποιητές.

Ο Αντρέας Αγγελάκης παρουσιάζει 46 ποιήματα (ένα από κάθε ποιητή) των Μάρλου, Σαίξπηρ, Μπλέικ, Μπάυρον, Κητς, Ε.Μ. Μπράουνινγκ, Λώρενς, Γκρέιβς, Σπέντερ, Γούτμαν, Κάμμινγκς, Χιουζ κ.ά.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

ΛΟΤΗ ΜΕΤΡΟΒΙΤΣ-ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Στο τσιμεντένιο δάσος

Εκδ. Στεφ. Πατάκη, Αθήνα 1984, σελ. 147

Μυθιστόρημα με ηρωίδα ένα νεαρό κορίτσι — σύγχρονη Κοκκινόσκουφίτσα — που μέσα στο «τσιμεντένιο δάσος» — τη σημερινή Αθήνα — μπλέκει σε μια ιστορία ναρκωτικών. Βιβλίο βασισμένο στον παλιό δοκιμασμένο μύθο, που λειτουργεί προειδοποιητικά, σκοπεύει στην ψυχαγωγία που συνδυάζεται με διδακτικές προθέσεις και απευθύνεται σε μεγάλα παιδιά και εφήβους.

ΔΕΣΠΩ ΚΡΙΣΤ

Η ιστορία της Τρανούπολης και των τρελοπουλαίων

Εικονογράφηση:

Σοφία Μενδράκου

Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1984

Ένα βιβλίο γραμμένο με ζωντάνια και χιούμορ, γύρω από τα προβλήματα μιας μεγαλούπολης, που παρουσιάζονται αλληγορικά μέσα από το μύθο της Τρανούπολης και των κατοίκων της, και όπου τα παιδιά αναλαμβάνουν να ξαναδώσουν το κέφι στους μεγάλους.

ΕΛΕΝΗ Γ. ΒΑΛΑΒΑΝΗ

Στ' αλογάκια! Στ' αλογάκια!

Εκδ. Στ. Πατάκη, Αθήνα 1984, σελ. 34

Στο βιβλίο αυτό τα αλογάκια του Λούνα - Παρκ συνδέονται με την ιστορία και τους μύθους και δίνουν την ευκαιρία στο μικρό αναγνώστη να γνωρίσει την παράδοσή μας μαθαίνοντας ταυτόχρονα για ένα αγαπημένο του ζώο, το άλογο, από τον περίφημο Πήγασο και το Βουκεφάλα έως τα μουλάρια του Αλβανικού έπους. Η εικονογράφηση του βιβλίου έγινε από τον Παύλο Βαλασάκη.

ΜΕΛΕΤΕΣ / ΔΟΚΙΜΙΑ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΩΣΤΙΟΥ

Δ. Μητρόπουλος

Εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985, σελ. 336

Το βιβλίο αυτό αποτελεί μια συστηματική και ολοκληρωμένη εργασία για τη ζωή και το έργο μιας μεγάλης μορφής της μουσικής: του διεθνούς φήμης διευθυντή ορχήστρας Δημήτρη Μητρόπουλου. Η μελέτη του Απόστολου Κώστιου περιλαμβάνει μια λεπτομερή και τεκμηριωμένη καταγραφή των βιογραφικών στοιχείων του Έλληνα μαέστρου, ειδικά κεφάλαια για τη μνήμη, την τεχνική, την ερμηνευτική τέχνη, την προσωπικότητα και την προσφορά του, σκοπεύοντας να κάνει γνωστό στο αναγνωστικό κοινό την καλλιτεχνική πορεία του Δ. Μητρόπουλου.

ΠΑΥΛΟΥ ΚΕΔΡΑΙΟΥ

Η κρητική ποίηση ως το 1900

Εκδ. Δωρικός, Αθήνα 1984, σελ. 134

Ο Παύλος Κεδραίος (ψευδ. του Χάρη Σαριδάκη) κινούμενος από την αγάπη του για την κρητική δημιουργία, παρουσιάζει στο βιβλίο αυτό την ποίηση της Κρήτης, από την κλασική εποχή έως τον 19ο αιώνα, δίνοντάς μας πληροφορίες για τη μορφή και το περιεχόμενο των κυριότερων δημιουργημάτων της.

Τ. Β. ΜΠΛΑΒΑΤΣΚΑΓΙΑ

Οι διανοούμενοι στην αρχαία και ελληνιστική Ελλάδα

Εκδ. Μνήμη, Αθήνα 1985

Η μελέτη της Τ.Β. Μπλαβατσκάγια, που μεταφράστηκε από τα

ρωσικά από τον Αλέκο Κουτσού-καλη, στηρίζεται στην παγκό-σμια βιβλιογραφία, αλλά, κυ-ρίως, και στις επιγραφικές πηγές της Ελλάδας. Η συγγραφέας υ-ποστηρίζει ότι στην ελληνιστική εποχή, η πνευματική ζωή στη χώ-ρα μας γνωρίζει μεγάλη άνθιση.

Η εκπαίδευση, το έργο, τα ερ-γαλεία και τις συνθήκες εργα-σίας μέσα στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, παρουσιάζονται στο βιβλίο, ενώ διεξοδικότερα ανα-πτύσσονται, όσα αφορούν τους εκπαιδευτικούς, τους γιατρούς, τους μηχανικούς, τους ναυπη-γούς, τους τοπογράφους, τους γεωμέτρους, τους στρατιωτικούς κ.ά.

ΜΙΧ. ΜΕΡΑΚΛΗ

Ελληνική λαογραφία
Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1984,
σελ. 168

Πρόκειται για τον α' τόμο της *Ελληνικής Λαογραφίας* του καθη-γητή Μιχ. Μερακλή, που αναφέ-ρεται στην κοινωνική συγκρότη-ση. Θα ακολουθήσουν ειδικές με-λέτες για τα ήθη, τα έθιμα και τη λαϊκή τέχνη.

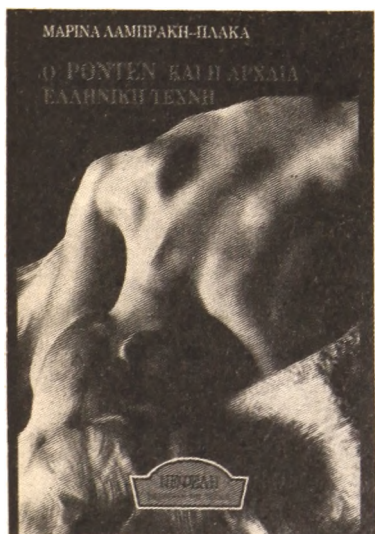
Στον παρόντα τόμο εξετάζον-ται, χωρισμένα σε αντίστοιχα κε-φάλαια, τα θέματα που αφορούν το φυσικό χώρο, την οικιστική δραστηριότητα, την οικογένεια, τις ευρύτερες ομάδες πολιτών, τη διοίκηση, την παραγωγή και τη χρήση των αγαθών.

Η εργασία του λαογράφου αν-τιμετωπίζεται από τον συγγρα-φέα ως επιστήμη που προϋποθέ-τει μια συνθετική γνώση και αντί-ληψη των πραγμάτων και που ο-φείλει να παίρνει υπόψη της και τα πορίσματα επιμέρους επιστη-μονικών μελετών, (οικονομολο-γικών, μουσικολογικών κτλ.).

Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα

Ο PONTEN ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομιχάλη 9, Αθήνα
τηλ. 3607744-3639962

ΚΡΙΣΤΙΑΝ ΟΛΙΒΙΕ

Τα παιδιά της Ιοκάστης
Εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1984,
σελ. 222

Το βιβλίο αυτό της Κριστιάν Ολι-βιέ, που μεταφράστηκε από τις Αλίνα Πασχαλίδου και Βάσω Νι-κολοπούλου, επιχειρεί να εκφρά-σει την άλλη άποψη, μια και η ψυχανάλυση έχει θεμελιωθεί από άντρες και εξετάζει τα πράγματα από τη δική τους σκοπιά. Το βι-βλίο δεν εξαντλείται σε φανατικά φεμινιστικά κηρύγματα, αλλά με μεθοδικότητα και επιστημονική ευσυνειδησία κάνει μια νέα θεώ-ρηση του πλέγματος σχέσεων α-νάμεσα στα δύο φύλα, της ψυχο-λογίας τους και της παρεξηγημέ-νης έννοιας της μητρότητας.

ΝΙΚΟΥ ΜΟΥΛΑΚΑΚΗ

Ανθολόγιο Αρχαίων Ελλήνων
συγγραφέων για τη Γ' Λυκείου
Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1984, σελ.
254

Βοήθημα για τους μαθητές της Τρίτης Λυκείου, που σκοπεύει να δώσει στον υποψήφιο της 3ης δέ-σμης τις γνώσεις που απαιτούν-ται για την εμβάθυνση στον αρ-χαίο ελληνικό λόγο, έμμετρο και πεζό.

Εκτός, από τα συνηθισμένα, γι' αυτού του είδους τα βιβλία, περιεχόμενα (μετάφραση, λεξι-λόγιο, γραμματικά και ετυμολο-γικά σχόλια, συντακτικό κτλ.), ο συγγραφέας παραθέτει και ορι-σμένα αποσπάσματα βασικών φιλολογικών εργασιών, επιχει-ρώντας να ενισχύσει την κρίση και την συτενέργεια του μαθητή, ο οποίος καλείται να μελετήσει και να συγκρίνει και άλλες από-ψεις.

ΛΕΞΙΚΑ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΡΙΑΡΑ

Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνι-κής δημώδους γραμματείας
(1.100 - 1669) τόμος Θ'.
Θεσσαλονίκη, 1985, σελ. 416

Κυκλοφόρησε ο νέος τόμος του Λεξικού της μεσαιωνικής δημώ-δους γραμματείας μας, που περι-λαμβάνει λέξεις έργων, που εμ-φανίζονται στο χρονικό διάστη-μα 1100 - 1669 μ.Χ.

Πρόκειται για μια πολύ σημαν-τική φιλολογική εργασία, πολύτι-μη για τους ερευνητές τόσο της ι-στορικής αυτής περιόδου, όσο και γενικότερα της ελληνικής γλώσσας, που γίνεται με την ευ-θύνη και τη φροντίδα του Ε. Κριαρά, σε συνεργασία με το Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Τον τόμο συμπληρώνει βιβλιο-γραφία κειμένων καθώς και βι-βλιογραφία ελληνόγλωσσων και ξενόγλωσσων μελετημάτων, που θίγουν ζητήματα σχετικά με την ύλη του λεξικού.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ/ΠΟΙΗΣΗ

ΕΛΕΝΗΣ ΣΑΡΑΝΤΙΝΗ - ΠΑ- ΝΑΓΙΩΤΟΥ

Τα δέντρα που τα λένε Ντίβι - Ντί-
βι, διηγήματα
Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1983

ΚΩΣΤΑ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Το δέντρο που χορεύει, μυθιστό-
ρημα
Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1983

ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ ΧΑΡΙΤΑΚΗ - ΚΑ- ΨΩΜΕΝΟΥ

Ο πικραμένος, διηγήματα

ΜΕΛΕΤΕΣ (Δοκίμια)

ΚΩΣΤΑ ΜΑΛΙΣΟΥ

Managment και Αντιμάντζμεντ
Αθήνα 1984

ΚΩΣΤΑ ΜΑΛΙΣΟΥ

Παραγωγικότητα και αντιπαρα-
γωγικότητα
Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1984

ΣΠΥΡΟΣ ΔΕΛΗΒΟΡΙΑΣ

Τυχαίο ή αναγκαιότητα
Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1984

ΒΑΣ. ΜΑΡΓΑΡΗ

Περί συνηθείας
Εκδ. Επίκτητος, Αθήνα 1984

ΕΛΕΝΗΣ ΑΡΓΕΣΤΗ

Μονόλογος με το χρόνο
Αθήνα 1984

ΓΙΩΡΓΙΟΥ ΤΣΥΡΙΓΩΝΑΚΗ

Ανοχείρωτες σκέψεις
Αθήνα 1984

ΓΑΣΟΥ ΜΑΚΡΑΤΟΥ

Μυστικοί Έρωτες I - Ερωτιάζειν
Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1984

ΓΑΣΟΥ ΜΑΚΡΑΤΟΥ

Μυστικοί Έρωτες II - Ερωμένες
Ημέρες
Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1984

ΜΑΡΙΑΣ ΛΑΓΓΟΥΡΕΛΗ

... Πήρε φως
Εκδ. Ηριδανός, Αθήνα 1983

ΑΡΓΥΡΗ ΜΑΡΝΕΡΟΥ

Οι άρχοντες
Εκδ. Η μικρή εγνατία, Θεσσαλο-
νίκη 1984

ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΑΡΥΔΗ

Έρωτες
Εκδ. Πόρφυρας, Κέρκυρα 1984

ΕΦΗΣ ΜΙΤΑ

Εικόνες
Κύπρος, 1984

ΣΑΒΒΑ ΠΑΤΣΑΛΙΔΗ

Διάφραγμα
Εκδ. Καλώδιο, Αθήνα 1984

ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΝΟΥ

Πέτρες σπασμένες
Εκδ. Κέλετρον, Καστοριά 1984

ΠΟΙΟΣ ΉΤΑΝ Ο ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΜΟΙΡΑΣ;

Το πιο επίκαιρο και καθημερινό θέμα στην κοινωνία του 2040 και ενώ ... κυβερνούν οι αναρχικοί είναι η ύπαρξη του Μιχάλη Αμοιρά. Όλοι προσπαθούν μάταια να καταλάβουν ποιος είναι αυτός ο άνθρωπος που ζει πίσω και, ταυτόχρονα, τελείως διαφορετικά απ' όλους και προτιμά να ξαναγυρίζει στην παλιά πια διατηρητέα περιοχή "Γ". Ο Μιχάλης Αμοιράς φαίνεται να είναι ένα άλλο αίνιγμα, ένας άνθρωπος πολύ πιο πίσω και πολύ πιο μπροστά απ' την εποχή του ... την εποχή του 2040! Όλα σ' αυτά την απίστευτη ιστορία αρχίζουν και τελειώνουν - αν τελειώνουν - πολύ αλλιώς απ' τα συνηθισμένα...

Σκίτσα και κείμενα
Θόδωρου Υφαντίδη.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛ. 209.837 - 545.714
ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ. 32.29.303

σαρδάμ
ελληνικά κόμικς

ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (1902-1985):

Ο χρονικογράφος του ζωγραφικού περιστατικού

Ανατρέχοντας τα πολλά κείμενα που εδώ και πενήντα χρόνια έχουν γραφεί για τον Σπ. Βασιλείου και προέρχονται από ονόματα όπως του Ζ. Παπαντωνίου, του Άγγ. Προκοπίου, του Μ. Καλλιγά, του Τ. Σέφορντ ή του Μ. Ανδρόνικου διαπιστώνει μια απερίφραστη διάθεση των συγγραφέων τους να καταθέσουν την αγάπη τους για το έργο του ζωγράφου και παράλληλα μια κάποια αμηχανία να εξηγήσουν με επιστημονικούς όρους το γιατί. Κατά παράδοξο τρόπο, η εξηντάχρονη πλούσια ζωγραφική πορεία του τόσο αγαπητού Μπάμπη-Σπύρου, ενώ αναμφίβολα τον ανέδειξε ως το δημοφιλέστερο Έλληνα ζωγράφο (και μάλιστα σ' όλες τις γωνιές του τόπου, σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα και σ' όλο αυτό το χρονικό διάστημα) στάθηκε απ' την άλλη μεριά εμπόδιο στην εκτίμηση που του αξίζει. Ίσως η προκατάληψη όλων μας να ζητάμε από την τέχνη κάτι απλησίαστο και ακατανόητο και να υποτιμάμε το απτό και το συγκεκριμένο, ίσως ακόμη η μυθοποιητική διάθεση μερικών να θέλουν τον καλλιτέχνη μακρινό, απρόσιτο, αγέλαστο και ελάχιστα παραγωγικό, ίσως και κάτι άλλο ανάλογο, το βέβαια είναι πως ο Σπύρος Βασιλείου και οι περισσότεροι από 5.000 πίνακές του είναι σήμερα η πιο σεμνή, η πιο λιτή, η πιο οικεία καταγραφή της ελληνικής καθημερινότητας στα τελευταία αυτά χρόνια. Από τα πρώτα του έργα με προσωπικό χαρακτήρα, αρχές δεκαετίας του τριάντα, ο Βασιλείου στρέφεται στον καθημερινό μικρόκοσμο και ζωγραφίζει τον εαυτό του, τους οικείους του, τους φίλους του και τον κόσμο στον δρόμο, στις πολύ συγκεκριμένες και γνώριμες καταστάσεις που συμβαίνουν κι επαναλαμβάνονται καθημερινά. Είναι ο μόνος απ' τη ζωγραφική γενιά του τριάντα που αναζήτησε την ελληνικότητα όχι στις εξιδανικεύσεις ή στις εκλογικεύσεις αλλά στην εικονογράφηση ενός προσωπικού ημερολογίου, ενός προσωπικού οδοιπορικού. Και μέσα σ' αυτό είναι καταγεγραμμένες όλες οι αλλαγές του αστικού τοπίου, είτε σαν κτισμένου περιβάλλοντος είτε σαν χώρου συναναστροφής, είτε σαν σκηνικού όπου τοποθετούνται όλα τα μικροαντικείμενα και τα χρήσιμα ή άχρηστα μικροπράγματα που τόσο γρήγορα πάλιωναν και πετιόντουσαν στα μεταπολεμικά χρόνια της ομαδικής αστικοποίησης.

Η τόσο απλή λοιπόν θεματολο-

γία, (μοναδική όμως παράλληλα για την αλήθεια της που κανείς άλλος δεν σκέφθηκε να καταγράψει), όσο και η παντελής έλλειψη ρητορείας εμπόδισε ίσως πολλούς να τον κατατάξουν στους μεγάλους της ελληνικής ζωγραφικής. Ωστόσο ο Βασιλείου τις σημαντικές μορφοπλαστικές του ικανότητες δεν τις χρησιμοποίησε για ν' αναζητήσει κάποιο προσωποπαγές ζωγραφικό ιδίωμα αλλά για να κάνει ορατή την εξωτερική πραγματικότητα, για να κάνει την γλώσσα της ζωγραφισμένης εικόνας επικοινωνιακή κι όχι ερμητική. Το «Τραπέζι της καθαρής Δευτέρας» για παράδειγμα, έργο του 1952, ή όσα έργα της ίδιας δεκαετίας περιγράφουν μικροπράγματα του δρόμου, είναι από τα λίγα έργα της νεοελληνικής ζωγραφικής που δείχνουν με τόση πληρότητα τις κοινωνικές, ηθογραφικές αλλά και ιδεολογικές συντεταγμένες της εποχής.

Λίγο πριν, χαράκτης στην υπηρεσία της Αντίστασης, έκανε δεκάδες ξυλογραφίες εθνικού περιεχομένου, αρκετές σε συνεργασία με τον Σικελιανό, ενώ πριν τον πόλεμο είχε ζωγραφίσει τον Αγ. Διονύση Αεροπαγίτη, σε σχέδια που είχαν βραβευθεί απ' την Ακαδημία στον σχετικό διαγωνισμό του 1930.

Ο Σπ. Βασιλείου έκανε επίσης περισσότερες από 100 σκηνογραφίες θεάτρου, επιμέλειες διδύλων, κλπ., ενώ πολλά κείμενά του για θέματα ζωγραφικής και νεοελληνικού προβληματισμού, σημαντικά σαν σκεπτικό αλλά και σαν λογοτεχνική γλώσσα, είναι σήμερα άγνωστα στο ευρύτερο κοινό. Έκανε περισσότερες από 100 εκθέσεις εδώ και στο εξωτερικό, εκπροσώπησε την Ελλάδα στις σημαντικότερες Μπιενάλε και εικονογράφησε άλλες πέντε εκκλησίες, ενώ χαρακτηριστικά και λιθογραφίες του, (όπως παλιότερα και σελίδες από ημερολόγια των Τραπεζών) βρίσκονται στα περισσότερα ελληνικά σπίτια.

Για όσους γνωρίζουν πόσο δύσκολο χάρισμα είναι να δίνει ένας ζωγράφος με απλότητα το καθημερινό δίωμα και για όσους αναζητούν στην ελληνική ζωγραφική μια απτή και συγκεκριμένη καταγραφή της αλήθειας του καθημερινού μικρόκοσμου, ο Σπ. Βασιλείου υπήρξε ένας απ' τους σημαντικότερους ζωγράφους μας, όσο κι ένας ειλικρινής και σεμνός φίλος που ποτέ δεν ντράπηκε γι' αυτά που αγαπούσε και ζωγράφιζε.

Χ. Καμπουρίδης

ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΑ

● Από τον Πλουτή Σέρβα πήραμε και δημοσιεύουμε την ακόλουθη επιστολή.

Αγαπητό μου ΑΝΤΙ

Με ξάφνιασε αυτή η απρόσμενη παραδοχή στο κύριο άρθρο σας της 15ης Μαρτίου. Γράψατε: «Δεν ντρεπόμαστε να δεχτούμε ότι χαιρόμαστε που πέσαμε έξω στις εκτιμήσεις μας για τις προθέσεις του ΠΑΣΟΚ, ως προς την επανεκλογή του κ. Καραμανλή».

Να χαιρόσαστε – δεκτό και νοητό, εφόσον Καραμανλής και Αλλαγή είναι καταστάσεις που αντιστρατεύονται. Όμως γιατί να ντρέπεστε; Γιατί αν πρόκειται να ντρέπεστε τότε όλοι οι λειτουργοί του ελληνικού Τύπου, πρέπει να ντρέπονται. Και, μαζί μ' αυτούς, όλοι οι Έλληνες της Αλλαγής. Διότι όλοι παγιδευθήκαμε – ακόμη και Υπουργοί – που μείναμε εμβρόντητοι μπροστά στον κεραυνό της «ιστορικής» 9ης Μαρτίου 1985.

Εκείνοι, οι μόνοι που καλούνται, εσαεί, να ντρέπονται είναι αυτοί της πεντάδας – ή της δεκάδας – που όπως σωστά γράφει ο συντάκτης σας Γιάν. Φλώρος (σελ. 24 στο ίδιο τεύχος) μαστόρεψαν «την Κρυπτική διαδικασία... του κλειστού και υψηλά επιτελικού τρόπου πολιτικής διαδικασίας σύμφωνα με την οποία τα σοβαρά θέματα απαιτούν στενές αποφάσεις».

Γιατί;

Διότι εφόσον είναι ορθόν ότι η Δεξιά και οι ηγήτορές της (παλαιοί και νέοι) είναι αδύνατον να εναρμονισθούν με τη σοσιαλιστική αλλαγή, άλλο τόσο η σοσιαλιστική αλλαγή δεν δύναται να εναρμονιστεί με τις «κρυπτικές διαδικασίες του κλειστού ηγεμονικού επιτελικού χώρου και τις στενές αποφάσεις», όπου ο εξαπολύμενος αιφνιδιασμός μπορεί μεν να προκαλεί χειροκροτήματα, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί χαλάσματα και επικυρώνει αντιξοότητες.

Η σοσιαλιστική αλλαγή, σε εποχή που η επανάσταση - εξέγερση έπαυσε να αποτελεί στόχο απορρίπτει τους αιφνιδιασμούς και αντ' αυτών απαιτεί πλατύτατο λαϊκό προϋδεασμό, συντελού-

μενο κυρίως από τον υγιή τύπο, που πρέπει να του προσφέρονται όλες οι δυνατότητες για να προβαίνει σε σωστές, αμετάθετες και εποικοδομητικές εκτιμήσεις.

Πλουτής Σέρβας

ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ

● Οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις είναι φυσικό να δημιουργούν προβλήματα για τη δημοσίευση αρκετών επιστολών που λάβαμε τον τελευταίο μήνα και αναφέρονται στην πολιτική κατάσταση. Ελπίζουμε οι αναγνώστες μας να κατανοούν ότι η μη δημοσίευση πολλών επιστολών οφείλεται και μόνο στο γεγονός ότι είναι πλέον ανεπίκαιρες.

ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΚΚΕ ΕΣ.

● Την άποψή του για τις θέσεις της ΚΕ του ΚΚΕ εσ. για το συνέδριο του μας γράφει ο αναγνώστης μας Ρ.Μ. από τη Δράμα.

Αγαπητό Αντί,

Στις 12 Φεβρουαρίου είδαν το φως της δημοσιότητας οι θέσεις της ΚΕ του ΚΚΕ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ για το 4ο συνέδριο του κόμματος. Προσωπικά βρίσκω θετικές στο πιο μεγάλο μέρος τους τις απόψεις της ΚΕ για τις εξελίξεις,

καθώς και τις προτάσεις για τα προβλήματα που απασχολούν την ελληνική οικονομία. Όμως ενώ η ΚΕ κριτικάρει έντονα —και σωστά— την πολιτική του ΠΑΣΟΚ, της ΝΔ και του ΚΚΕ δείχνει καθαρά πως βασικός του στόχος είναι το μερίδιο από την εξουσία. Λέει συγκεκριμένα η Κ.Ε.: «το κόμμα μας... θα συμβάλει στο να ωριμάζει και να κερδίζει έδαφος και στο λαό και στις ηγεσίες των κομμάτων της Αριστεράς, η ανάγκη για κυβερνήσεις συνεργασίας πάνω σε πρόγραμμα εναλλακτικών λύσεων». Ζητάει λοιπόν τη συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ που «έχει τη βασική ευθύνη για την ένταση της κρίσης στα οράματα και τα ιδανικά» που «η οικονομική πολιτική του δεν ανοίγει το δρόμο για την υπερνίκηση της κρίσης και για έναν άλλο τύπο ανάπτυξης» που η εξωτερική πολιτική του «χαρακτηρίζεται από μόνιμη αντιφατικότητα». Αλλά ακόμη και με το ΚΚΕ που η «εμμονή στην άκριτη υποστήριξη της εξωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ... προσκόλληση στην αντίληψη της «δικτατορίας του προλεταριάτου» και στα πρότυπα του «υπαρκτού σοσιαλισμού»... τροφοδοτούν αμφισβητήσεις για τις ανεξαρτησιακές διακηρύξεις του ΚΚΕ και για το αν θα σεβαστεί τις δημοκρατικές ελευθερίες και τον πολυκομματισμό όταν βρεθεί στην εξουσία».

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η πλειοψηφία της ΚΕ ξεχνάει τα λεγόμε-

Έντουαρντ Λούσυ-Σμίθ Ο Ερωτισμός στην Τέχνη

Μετάφραση: Ίουλία Ραλλίδη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

- Μέ 273 εικόνες από τίς όποιες οί 29 έγχρωμες
- Μετάφραση: Γιώργος Τασσόπουλος
- Μιά χρονολογική αλλά και θεματική επισκόπηση της πορείας της έρωτικής τέχνης από τά άγαλματίδια της προϊστορικής έποχής ως τά είκονοκλαστικά έργα της δεκαετίας του 1970

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ – 3ης Σεπτεμβρίου 22 – τηλ. 5234790

Ηλία Μιχάλου

ΓΙΑ ΕΝΑ ΝΕΟ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟ

Κεντρική Διάθεση:

ΚΑΛΕΝΤΗΣ & ΣΙΑ Ε.Ε.

Κολοκοτρώνη 15

Τηλ. 32 34 270 - 32 31 781

105 62 ΑΘΗΝΑ

ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΠΟΣΤΑΝΟΓΛΟΥ

Κολοκοτρώνη 92
Πειραιάς
Τηλ. 4112258

Τα πληρέστερα βιβλιοπωλεία
Βιβλία όλων των εκδόσεων

Τιμές χαμηλές

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΝΓΕΛΗΣ

ΠΕΤΡΕΣ ΟΠΑΣΜΕΝΕΣ

πομπή

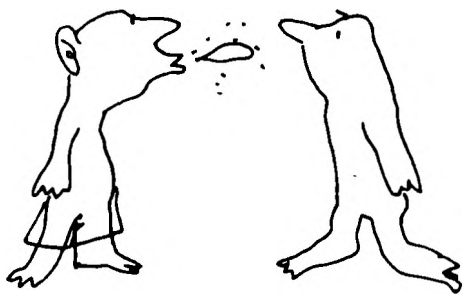

Εκδόσεις
ΚΕΛΕΤΡΟΝ - ΚΑΣΤΟΡΙΑ

νά της και αρχίζει να νοσταλγεί την εποχή του σταλινισμού, την υποταγή στην αλάθητη ΕΣΣΔ, την καταδίκη της ουγγρικής επανάστασης του 1956, το χειροκρότημα της σοβιετικής εισβολής στην Ουγγαρία. Δεν μπορεί λοιπόν η πλειοψηφία της ΚΕ να αφήσει μόνο του τον κ. Βαφειάδη στην προσπάθειά του, αφού όπως είπε και στον «Θούριο» στις 31 Μάρτη του 1983: «Στην Ελλάδα υπάρχουν δύο ΚΚ σήμερα. Πρέπει όμως να υπάρξει ένα, θα προσπαθήσω για το σκοπό αυτό».

Πως είναι δυνατό να συμπορεύσει ο σοσιαλισμός με δημοκρατία και αυτοδιαχείριση, με το «μαρξοειδές νεφέλωμα που ονομάζεται Ανδρείσμος» (Λ. Κύρκος) και —κυρίως— με τον δογματισμό του ΚΚΕ.

P.M.
Δράμα

ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

● Για την κατάσταση στον Τύπο και ορισμένα γεγονότα που έχουν να κάνουν με την κριτική, αναφέρεται ο αναγνώστης μας Ν. Βλαχόπουλος από το Σικάγο, στο εκτεταμένο γράμμα που μας έστειλε. Να μεταξύ άλλων που γράφει ποια είναι η γνώμη του:

Κύριε Διευθυντά,

Το λυπηρόν με όλους εσάς τους δημοσιογράφους και τους εκδότες είναι ότι έχετε αρχίσει έναν τρωικό πόλεμο, ο ένας να αρθρογραφεί κατά της εφημερίδας του άλλου, ο άλλος να βρίζει τον συνάδελφό του ή αμφισβητεί την αξιοπιστία του, και πολλάκις να φθάνουν στα δικαστήρια και να ζητάν δικαιοσύνη.

Η κατάρρα της φυλής η διχόνοια. Και η αξία κάποιου ταλέντου να το μισούμε να το βρίζουμε ή το συκοφαντούμε, να το αμφισβητούμε, και όταν το ταλέντο φύγει από τη ζούγκλα που λέγεται Ελλάδα και ευρεθεί στο εξωτερικό, εκεί προοδεύει γίνεται προσωπικότητα, μεγάλος επιστήμονας και μεγάλος ηγέτης πρώτης γραμμής.

Παρακολουθούμε και στο αγαπητό αντί επιστολές κατά Μ. Ρεζάν. Επιστολές κατά του Διευθυντή Έθνους κ. Φιλίππου. Αμφισβητεί ο ένας τον άλλον για κακή δημοσιογραφία για προδοσία, βρίζοντε φανατίζουν το αναγνωστικό κοινό. Θα μπορούσαν όμως και τα δύο πρόσωπα να είναι ταλέντα πρώτης γραμμής, και πράγματι η Μ. Ρεζάν είναι ταλέντο για τη δουλειά που έκανε

στο ραδιόφωνο και αν ζούσε στο εξωτερικό θα ήταν άξια συγχαρητηρίων για την αντικειμενικότητα για το μέτρο της δουλειάς που έκανε στο ραδιόφωνο.

Ο κ. Φιλίππου είναι για την ελληνική δημοσιογραφία κάτι το φαινόμενο για τα μέτρα της Ελλάδος. Έδωσε εξετάσεις με την «Απογευματινή» κατά την εποχή της χούντας την έκανε πρώτη σε κυκλοφορία χωρίς να εξετάζουμε την πολιτική αρθρογραφία σε φασιστικές εποχές της μαύρης δικτατορίας. Με την απελευθέρωση Δ/ντής της «Ελευθεροτυπίας», να την ανεβάζει στην πρώτη κυκλοφορία και να την κάνει καλύτερη εγκυρότερη για τη δημοκρατική παράταξη.

Τώρα στο ΕΘΝΟΣ, να δίδει εξετάσεις και ο ελληνικός λαός να ψηφίζει το ταλέντο του. Έπιασε το σφιγμό το τι ζητάει ο λαός. Έβγαλε μίαν ωραία, καθαρογραμμένη, χτυπητούς τίτλους και είχαν την πρόνοια να προχωρήσει χέρι με χέρι στην «αλλαγή» να υπηρετήσει τη μεγάλη θέληση του ελληνικού λαού...

Νώντας Βλαχόπουλος

ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ

● Από την «Διεθνιστική Οργάνωση Μπολσεβίκων - Λενινιστών (Γνήσιων Τροτσκιστών). (Για την αναγέννηση της 4ης Διεθνούς)» πήραμε και δημοσιεύουμε την παρακάτω επιστολή:

Κύριε διευθυντά,

Σχετικά με το γράμμα του κ. Σάββα Μιχαήλ, που δημοσιεύτηκε στο τχ. 278 του Αντί, θα θέλαμε να παρατηρήσουμε (ανεξάρτητα από άλλα σημεία του γράμματός του, όπως η κατηγορία κατά της «Αυγής» για λογοκρισία, ενώ είναι γνωστή η μισαλλοδοξία της ΕΔΕ απέναντι στις άλλες τροτσκιστικές οργανώσεις) τα εξής: Αν κάποια ομάδα μπορεί να χαρακτηριστεί όχι απλά ως «ψευδοτροτσκίζουσα», αλλά καθαρά αντιτροτσκιστική είναι η ΕΔΕ. Το μαρτυρούν ανάμεσα σε πολλά άλλα: 1) ο θαυμασμός της για τις αιμοσταγείς τριτοκοσμικές δικτατορίες, που τις βάφτισε «προοδευτικές» 2) Οι αντιδιεθνιστικές της θέσεις και η αποχή της για το σοσιαλπατριωτικό ΕΑΜ ως «προοδευτικό» εξ ου και τα αντάρτικα σταλινοεαμικά τραγούδια που τραγουδούν τα μέλη της στα πολυδάπανα φεστιβάλ που οργανώνει κάθε χρόνο.

Ας πάψει επομένως η ΕΔΕ να δυσφημεί τον Τρότски και τον τροτσκισμό.

**ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΩΝ - ΛΕΝΙΝΙΣΤΩΝ** (Γνήσιων Τροτσκιστών)
(ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ 4ης ΔΙΕΘΝΟΥΣ)

ΝΕΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ

● Νέα κριτήρια στο σύστημα προσλήψεων στο Δημόσιο εισηγείται ο αναγνώστης μας **Γ. Παράσχος** από τη Δράμα. Να τι προ-

τείνει, και ας διατηρηθούν τα μόρια, μια και πιστεύει ότι το σύστημα είναι σωστό στη γενική του σύλληψη:

Αγαπητό ΑΝΤΙ,

Διάβασα στον Τύπο ότι επικεντρώνονται τροποποιήσεις του νέου συστήματος προσλήψεων στο δημόσιο. Το καινούργιο σύστημα στη γενική του σύλληψη είναι σωστό, εκεί όμως που υστερεί είναι τα διάφορα κριτήρια που καθορίζει για τη συγκομιδή μορίων από τους υποψήφιους.

Το περισσότερο αμφιλεγόμενο κριτήριο που παίζει και τον πιο αποφασιστικό ρόλο στην τελική πρόσληψη είναι το κριτήριο του γάμου και των τέκνων. Σαν αποτέλεσμα ένας ή μία έγγαμη με κάποιο αριθμό παιδιών είναι σίγουροι δημόσιοι υπάλληλοι, ενώ κάποιοι άλλοι που έχουν ακόμη και μεταπτυχιακά πτυχία αναμένουν. Δικαιοσύνη λοιπόν.

Κύρια όμως το μέτρο αυτό ευνοεί τις γυναίκες που αν και άνεργες παντρεύτηκαν συντηρούμενες από τον σύζυγο, απέκτησαν βέβαια ένα δυο παιδιά και επομένως τα ανάλογα μόρια, οπότε εισάγονται στο δημόσιο εις βάρος των υποψηφίων ανδρών που όντας άνεργοι φυσικά παραμένουν άγαμοι.

Έτσι, έχουμε το φαινόμενο να διορίζονται οι γυναίκες και οι άνδρες να παραμένουν άνεργοι, παράδειγμα στα αποτελέσματα για τους Νομούς εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης, στους επιτυχόντες από την Μ.Ε. το 86% ήταν γυναίκες και το 14% άνδρες. Εδώ νομίζω χρειάζεται ένα «χωρίς λόγια».

Τελειώνοντας θα ήθελα να πω ότι κατά την γνώμη μου τα κριτήρια πρόσληψης, ειδικά για την κατηγορία των πτυχιούχων Πανεπιστημίου θα έπρεπε να είναι:

- ο χρόνος απόκτησης του πτυχίου,
- ο βαθμός του πτυχίου και,
- ο μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών.

Παράσχος Γιώργος
Δράμα

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΛΑΤΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ

ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ

● Αναγνώστης μας που υπογράφει με το ψευδώνυμο «Μόνος και μοναχικός αναγνώστης» μας έστειλε την επιστολή που ακολουθεί. Αναφέρεται στο γράμμα της Μάρως Δούκα (ΑΝΤΙ τχ. 279):

Αγαπητό ΑΝΤΙ,

Οφείλω να συγχαρώ την κ. Μάρω Δούκα για το γράμμα της στο οποίο δηλώνει τη μη αποδοχή της βράβευσής της (Αντί, τχ. 279, 18-1-85), γιατί η άρνηση αυτή αποδεικνύει ότι υπάρχουν ακόμα μερικά περιθώρια ατομικής εκλογής του συγγραφέα στην κοινωνία του θεάματος, όπου πολιτιστική ανάπτυξη θεωρείται η προβολή διαφόρων αποτυχημένων με το πρόσχημα της αποκέντρωσης και άλλα ηχηρά παρόμοια. Γιατί βέβαια άρνηση δεν είναι μόνο «Αντισταθείτε / σ' αυτόν που κτίζει ένα μικρό σπιτάκι / και λέει: καλὰ εἶμαι ἐδὼ / Αντισταθείτε...» στην αυταρχική τηλεόραση και οι ευχαριστίες για τη βράβευσή τους και οι ανακηρύξεις διαδόχων τους διαφόρων νεοσσών που παριστάνουν τα πετινάρια χωρίς να δίνουν φράγκο για την έκδοση της ανοησίας τους. Βέβαια, αυτό δεν είναι μοναδικό φαινόμενο γιατί όλοι τρέχουν πίσω από τα ονόματα όποιας αξίας για να κερδίσουν κάποιο όνομα (είτε είναι νέοι ζωγράφοι, είτε κριτικοί τέχνης, είτε μουσικοί κτλ.).

Με εκτίμηση
Μόνος και μοναχικός
αναγνώστης

ΣΤΗ ΣΚΟΠΙΑ...

● Από αναγνώστη μας, φαντάρο «πρώην νεοσύλλεκτο» το γράμμα που ακολουθεί, είναι χαρακτηριστικό για τα «συμβαίνοντα» στο

στρατό.

Θυμήθηκα τα «στρατιωτικά» που είχα γράψει από καιρό. Έπεσα διάνα! Φαντάρος τώρα, κάθε γραμμούλα επαληθεύεται στο «α-κέραιο»! Φαντάρος τώρα! —Στη σκοπιά τριγυρνάς σε μια απόσταση δύο μέτρων. Το γιατί δεν το γνωρίζεις. Υποτίθεται ότι είσαι σκοπός για ν' αποτρέψεις τον εχθρό κτλ. κτλ. Όμως σε δύο μέτρα χώρο πώς να χωρέσει η ζωή σου ολόκληρη; — Αναντί ρορολο! Το τραγούδι αυτό μου 'ρχεται κάθε μέρα στο μυαλό. Προσπαθώ ν' αντισταθώ, να κάνω πράξη το «όχι» στο μαρασμό του μυαλού που προσπαθούν να μας επιβάλλουν! Θα διαφυλάξουμε την τιμή των «θερμοπυλών» μας!

Στο στρατό επιχειρείται και αποθεώνεται ο εγωισμός, ο ατομικισμός. Π.χ. δεν εκτελεί κάποιος σωστά, του σούρουν τον αναβαλλόμενο υπενθυμίζοντάς του το «ομαδικό» καθήκον. Στις αναφορές καθενας ενεργεί για λογαριασμό —του— υπάρχει βλέπεις και το στρατοδικείο, «ένωση προς στάση». Αν δεν μπει σε συνδικαλιστική βάση ο αγώνας για εκδημοκρατισμό του στρατού, πολύ φοβάμαι ότι θα είμαστε «ωραίοι Δονκιχώτες» δίχως πανοπλία και σπαθί.

Έχω χάσει κάθε διάθεση να γράψω, να διαβάσω! Είμαι κουρασμένος, πολύ κουρασμένος, μερικές φορές σκέφτομαι να την «κάνω» αλλά σε τι ωφελεί; Αμα δεν πολεμήσεις από τα μέσα αποτέλεσμα δεν υπάρχει!

Πρέπει ν' αρχίσω να γράφω ημερολόγιο! Πού ξέρεις καμιά φορά... Με το λοχαγό μάλλον δεν τα πάω καλά. Όταν «είπε» να φύγω από το γραφείο αισθάνθηκα «μίσσισμα». Από την άλλη τον έχω κανονικά «γραμμένο».

Ο στρατός φτωχαίνει τον πλούτο της γλώσσας μας. Η λέξη φίλος ή τα ονόματα έχουν αντικατασταθεί —μέχρι ενός σημείου— από άλλες του τύπου

«κολλητέ», «δικέ μου», «Αιγάλεω», «Βόλος» (όπου τα ονόματα των πόλεων αντικαθιστούν τα ονόματα των φίλων ή γνωστών ή γνωριμιών που έγιναν «άμσ τη εισόδω» στο στρατόπεδο).

Είναι, επίσης, ένας τρόπος για να ξεχωρίσει κανείς απ' αυτή τη χασκί μάζα, απ' τον μόνιμο δυσχερηστημένο πληθυσμό του στρατοπέδου. Οι κινήσεις, όταν δεν υπάρχει σκοπιά ή αγγαρεία, αργές, νοχελικές. Βαριεστημάρα. «Μαγκιά» που φεύγει όταν αρχίσει η μέρα και επανέρχεται τα μεσημέρια στους μικροκαυγάδες των εστιατορίων και τις ανούσιες συναντήσεις στο ΚΨΜ.

Δεν έχουμε πια τι να πούμε και χαιρετάμε αρκετές φορές ο ένας τον άλλον ρωτώντας «τι γίνεται»; «τι κάνεις;». Χαρακτηριστικό του ρόλο που παίζουμε σαν φαντάροι: προσπαθούμε να αφουγκραστούμε οι δύστυχοι μπας κι ακούσουμε από κάπου γιατί βρισκόμαστε εδώ.

Πρώην νεοσύλλεκτος

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

● Από τη Λιονυσία Μπάκα υπεύθυνη του βιβλιοπωλείου «ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ» πήραμε και δημοσιεύουμε την παρακάτω επιστολή:

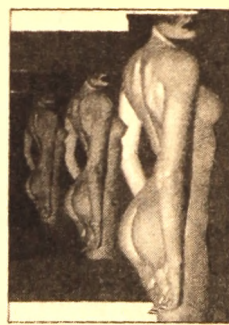
Αγαπητό Αντί,

Μ' αυτό το γράμμα μου, θέλω να αναφερθώ σ' ένα πρόβλημα στο χώρο του βιβλίου, που μου παρουσιάστηκε πριν από αρκετό καιρό και που δεν αποκλείεται να συνέβη και σε άλλους βιβλιοπώλες, ή έστω να τους ενδιαφέρει.

Είναι γνωστός ο νόμος του εμπορίου —και δεν λείπουν τα βιβλία απ' αυτό τον κανόνα— σύμφωνα με τον οποίο, ο έμπορος (στην προκειμένη περίπτωση ο εκδότης) πουλά σε χαμηλότερες τιμές απ' ό,τι συνηθίζει στους υπόλοιπους της αγοράς, στον πελάτη εκείνο (δηλαδή στον βιβλιόπωλη) που θα αγοράσει μεγάλες

ΝΤΙΝΟ ΜΠΟΥΤΖΑΤΙ

Ένας έρωτας

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΝΤΙΝΟ ΜΠΟΥΤΖΑΤΙ

Η έρημος των Ταρτάρων

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΒΙΤΑΛΙΑΝΟ ΜΠΡΑΝΚΑΤΙ

Ο ωραίος Αντόνιο

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΒΙΡΤΖΙΝΙΑ ΓΟΥΛΦ

Ορλάντο

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΣΟΛΩΝΟΣ 121, ΤΗΛ. 36.19.802

Vitzentzos Kornaros
EROTOCRITOS

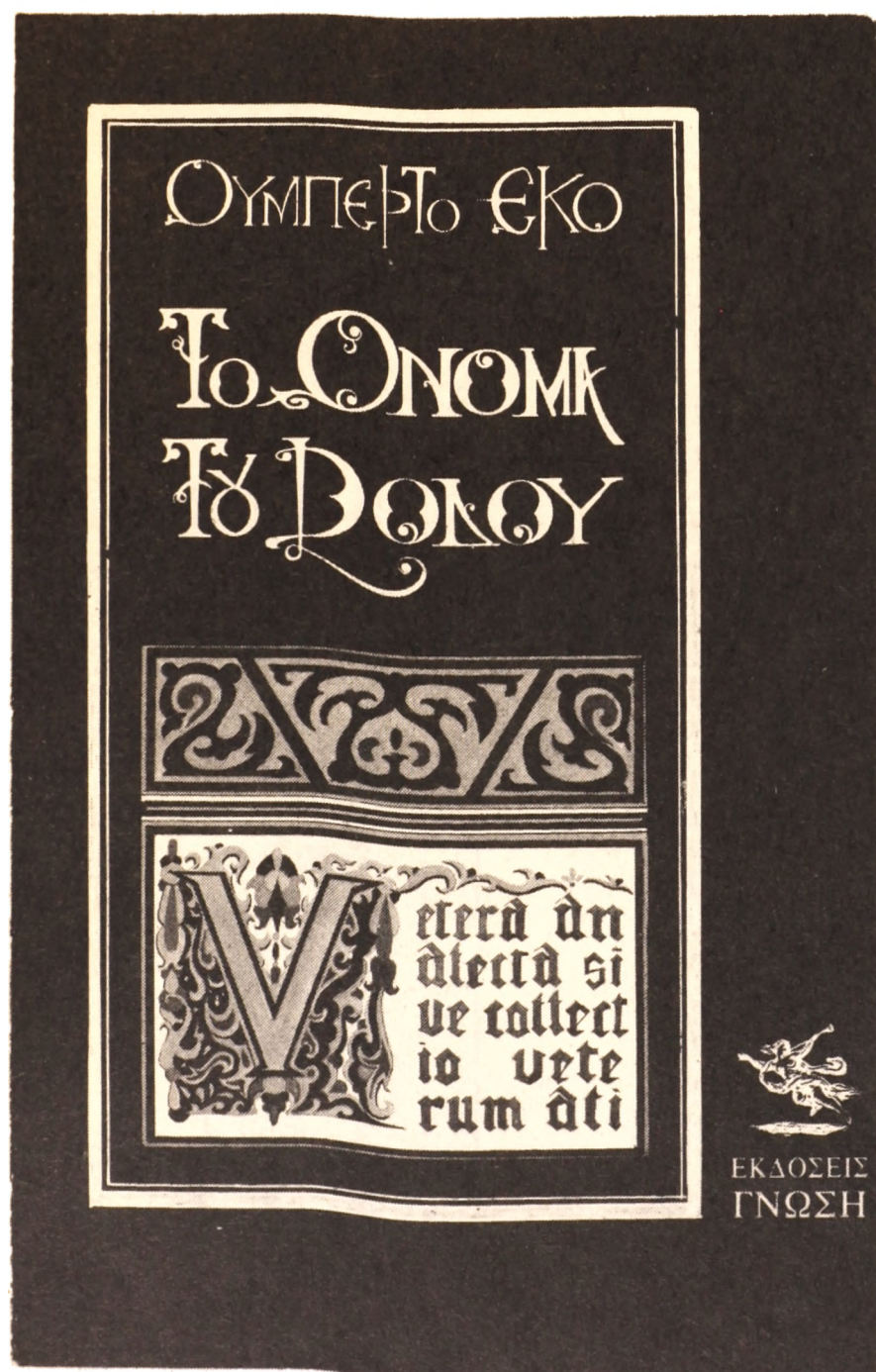
PAPAZISSIS PUBLISHERS

Αγγλική έκδοση.
Μετάφραση Δρ.
Θοδ. Στεφανίδη.
Πρόλογος: LAWRENCE
DURREL

Εισαγωγή: Κ. Α. Τρυπάνης
Εικονογράφηση: Θεόφιλου
και Γ. Τσαρούχη
Τιμή: 2.000 δρχ.

ΤΟ ΚΛΑΣΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΕΠΟΣ ΠΟΥ ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ
Σ' ΟΛΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ...
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ
Νικηταρά 2, Αθήνα,
τηλ. 36.38.020 36.22.496

Και τώρα από τη
«ΓΝΩΣΗ» το βιβλίο της
χρονιάς...

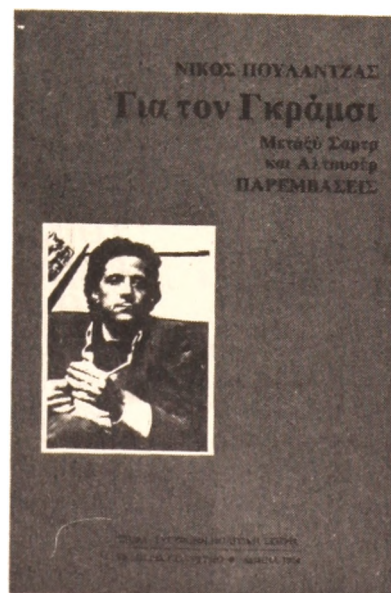
ποσότητες του εμπορεύματος του. Δεν είχα σκεφτεί όμως ότι μπορεί να συμβεί και το αντίθετο: όταν είναι μικρές οι ποσότητες να χαμηλώνει το ποσοστό έκπτωσης προφανώς σαν τιμωρία!

Έρχομαι στα γεγονότα: Έστειλα σ' έναν εκδοτικό οίκο κάποιον να αγοράσει πέντε βιβλία από ένα αντίτυπο (επιστημονικής φαντασίας, όλα), εκτελώντας εκείνη τη στιγμή, παραγγελίες πελατών μου. Πράγμα που σημαίνει ότι δεν διατηρώ στοκ τέτοιων βιβλίων στο μαγαζί μου — αλλά και άλλων του συγκεκριμένου εκδοτικού οίκου — γιατί κινούνται σπανιότατα. Η τηλεφωνική δήλωση του εκδότη ήταν: αν θέλω να παίρνω βιβλία, από δω και πέρα, με 20% ποσοστό έκπτωσης κι όχι με 30% όπως μέχρι τότε! Σημειώστε ότι παλιότερα από τον ίδιο εκδότη αγόραζα βιβλία με 35% έκπτωση. Το 30% έγινε σε μένα μόνο, έγινε και σε άλλα βιβλιοπωλεία που προφανώς δεν καταναλώνουν συνεχώς βιβλία του, δεν ξέρω. Το πιθανότερο είναι η δεύτερη υπόθεση. Εισέπραξα βεβαίως τη δήλωση «κάνουμε εμπόριο» καθώς και την «διάρρηξη ιματίων» του εκδότη γιατί δεν κινούνται στο μαγαζί μου βιβλία σαν το «Ακριβή μου Σοφία» ή της Σίρλεϋ Μακ Λαϊν και άλλων σχετικών — βιβλία που έγιναν «μπεστ-σέλλερς»... Τώρα να του εξέφραξα την ελάχιστη λύπη μου για το ότι δεν έγιναν μπεστ σέλλερς και στο δικό μου μαγαζί, δεν το τολμήσα γιατί μπορεί να πάθαινε και απόπληξη — με τέτοια σύγχυση — ο κ. Οδυσσεύς Χατζόπουλος γιατί περί αυτού πρόκειται.

ΥΓ.1: Για την ιστορία: Τα τελευταία εκείνα βιβλία που πήρα, μου τα έστειλε με το παλιό ποσοστό έκπτωσης λόγω φιλευσπλαχνίας (;) Αυτό δε σημαίνει ότι συνεχίζω τη συνεργασία μου μαζί του. Εξάλλου «έναν Κάκτος δεν συννενοείται με το Περιθώριο» όπως είπε ο ίδιος μπροστά στον απεσταλμένο μου.

ΥΓ.2: Κάποιος από τους Συλλόγους Εκδοτών, έχει άποψη επί του θέματος;

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία
Διονυσία Μπάκα
για το βιβλιοπωλείο «Περιθώριο»

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Υπεύθυνος τυπογραφείου:
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σπартάκου 9, Καλλιθέα
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«Εκδοτικά επιχειρήσεις»
Ν. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ Α.Ε.
Πειραιώς 52, Μοσχάτο
Τηλ. 48.12.558 - 48.22.779

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξαμ. 850 δρχ. - Ετήσια 1.700
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 6.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: ..... δολ. 13
ετήσια: ..... δολ. 26
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: ..... δολ. 15
ετήσια: ..... δολ. 30

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 70
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 100

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.32.819

- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

τετράδια

πολιτικού διάλογου έρευνας και κριτικής

τετράδιο δέκατο

χειμώνας '85

Πάυλος Νεράντζης
Η δημοκρατία του τύπου
Χρήστος Παναγιωτόπουλος
Η νατοϊκή πλευρά της ελληνοτουρκικής διένεξης
Θανάσης Καλόμαλος
Το νεοελληνικό έθνος
Κλεάνθης Γρίβας
Δίκαιο και ψυχιατρική
Θεόδωρος Μπενάκης: Για μερικές ανακρίβειες στην ιστορία του εργατικού κινήματος
Παντελής Αγιάνογλου: Το πέρασμα από την φεουδαρχία στον καπιταλισμό στην Ελλάδα
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ
Andre Gunder Frank, Δήμος Βεργής, Τόλης Γιαννάκης, Σταύρος Λυγερός, Γιάννης Ρουμπάκης
ΛΟΓΟΣ-ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ-ΔΙΑΛΟΓΟΣ
Δημήτρης Ιωάννου: Οι κακοί κοιμούνται ήσυχoi (Απάντηση στους υπερασπιστές της αυτονομίας και του T.Negri)
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ
Τ. Γιαννάκης - Θ. Καλόμαλος: «Εκδοτική δραστηριότητα και κίνηση των ιδεών στην Ελλάδα» του Λουκά Αξελού
Θ. Καλόμαλος: «Πέρα από το σοσιαλισμό. Μια νέα Ουτοπία» του Γιώργου Καραμπελιά

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

Μαυρομιχάλη 39 Τηλ. 3601956, 3610445 Αθήνα 10680

Συνδικαλιστική ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ 3

Κυκλοφορεί το 3ο τεύχος

ΓΙΩΡΓΟΣ Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ: Οι συλλογικές διαπραγματεύσεις στην Ελλάδα (Επισκόπηση — Ανάλυση — Προτάσεις για μεταρρύθμιση). ΑΛΕΞΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ: Η Ελληνική Εμπειρία των Εποπτικών Συμβουλίων. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ του Μον. Πρωτ. Αθήνας για την απεργία και το Λοκ-άουτ στο Καζίνο Πάργης. ΦΩΤΗΣ ΧΑΤΖΗΔΗ-ΜΗΤΡΙΟΥ: Μισθοί και Ημερομίσθια 1980—1985 και η Αγροτική τους Δύναμη. ΓΙΩΡΓΟΣ ΨΗΛΟΣ: Βαρέα και Ανθυγιεινά: Σύσταση θεσμού - Διαδικασία υπαγωγής - Νομική προστασία - Εφαρμογή ασφάλισης - Προϋποθέσεις συνταξιοδότησης. 4η ΒΑΡΔΙΑ: Συνεντεύξεις: Θόδωρος Κατσανέβας - Κώστας Παπαναγιώτου - Γιώργος Μπρέγιαννης - Νίκος Ευθυμίου (Πρόεδρος εργατοϋπαλλήλων Πειραιώς - Πατραϊκής) - Γιάννης Βογιατζής (Διευθύνων σύμβουλος της Π-Π). ΣΤΕΛΙΟΣ ΜΠΑΖΙΑΝΑΣ: Συνέντευξη για τον αγροτικό συνδικαλισμό. ΚΙΝΑ: Τα 35 χρόνια των συνδικάτων. ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΕΣ: «Μια» επίθεση κανόνι! ♦ ΚΑΙ ΑΛΛΑ, πολύ ενδιαφέροντα, θέματα.

Κυκλοφορεί το 3ο τεύχος

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ 6Ε ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΑΥΤΟΔΥΝΑΜΟΣ

Του ΣΤΑΘΗ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΣΚΙΤΣΩΝ
ΑΠ' ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΟΤΗ

ΔΙΠΛΗ
ΕΙΚΟΝΑ 3

ΤΡΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
Κυκλοφορεί στα βιβλιοπωλεία

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»!

Επιτέλους, ένα βιβλίο για την ελληνική κακογουστιά (κιτς), ένα βιβλίο «περιήγηση» στον κόσμο του φτηνού γούστου όπως διαμορφώνεται μέσα στην καθημερινή ζωή, την ελληνική ζωή, τη δική μας ζωή. Με κείμενα και φωτογραφίες που παρουσιάζουν ανάγλυφα το «κιτς», ένα φαινόμενο «γραφικό» αλλά και επικίνδυνο. **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραίο»

Μέσα στις σελίδες του θα δείτε να παρελαύνουν... η Πατρίς, η Θρησκεία, η Οικογένεια, η Κοινωνία, η Επικοινωνία, η Πολιτική, η Τέχνη. Το κιτς υπάρχει γύρω μας, σ' όλη την Ελλάδα: από το Διδυμότειχο μέχρι τα Φιλιατρά και από τα Γιάννενα μέχρι τη Λάρισα και —φυσικά— την Αθήνα.

Ειδικά άρθρα και πάνω από 1.000 φωτογραφικά θέματα, αποκαλύπτουν, διακωμωδούν και καταγγέλλουν το κιτς δημιουργώντας ένα μοναδικό λεύκωμα επίκαιρο, ενδιαφέρον, απολαυστικό.

Ωραίο βιβλίο!

«Κάτι το ωραίο»

Η παρέλαση του κιτς συνεχίζεται. Ανακαλύψτε το κιτς σε κορνίζες, γκομπλέν, μπιμπελό, χαλκοτεχνήματα, χόμπι, τουριστικά σουβενίρ, εικονίτσες, προσκλητήρια, τάφους, πλαστικά λουλούδια, εκκλησίες, είδη για γάμους και βαφτίσια, φωτιστικά, τηλέφωνα, εξώφυλλα βιβλίων, αθλητικό και πολιτικό Τύπο, παιδικά είδη, καρτ ποστάλ, ντίσκο, φαγάδικα, ταβέρνες, πιτσερίες, μόδα, αυτοκίνητα, αθλητικό ή πολιτικό πανηγύρι, στο τραγούδι, το σινεμά, το θέατρο, την τηλεόραση, τη διαφήμιση... Το κιτς υπάρχει παντού και παραμονεύει... **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραίο»

Για το κιτς σε όλες του τις μορφές γράφουν οι:

Χρ. Βακαλόπουλος, Χρ. Γιανναράς, Περ. Γιαννόπουλος, Μ. Γιουρσενάρ, Γ. Καλιόρης, Χ. Καμπουρίδης, Λ. Κηλαηδόνης, Α. Κολτσιδο-Μ. Μποστάντζογλου, Δ. Πικιώνης, Δ. Ραυτόπουλος, Δ. Σκάλος και Ν. Χατζηκυριάκος - Γκίκας.

Προλογίζει η υπουργός Πολιτισμού και Επιστημών Μελίνα Μερκούρη.

Ωραίο βιβλίο!

Τι είναι «ΚΙΤΣ»

Η λέξη kitsch έχει γερμανική προέλευση προέρχεται από την ιδιωματική φράση kitschen που σημαίνει «πασαλείβω». Το επίθετο kitsch στην τέχνη χρησιμοποιήθηκε για το χαρακτηρισμό του ευτελούς, του φτηνού, του κακόγουστου.

ΕΚΔΟΣΗ:

«ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΑΝΤΙ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΠΟΛΥΜΕΤΑ

Δεινοκράτους 131, Αθήνα 115 21
Τηλ. 72.29.237

«Κάτι το ωραίο»

Με φωτογραφικό υλικό που βασίζεται σε ρεπορτάζ των Χρ. Βαχου, Τ. Βρεττού και Λ. Μιαούλη και εμπλουτίστηκε από αρχειακό πολλών επαγγελματιών και ερασιτεχνών φωτογράφων. **Ωραίο βιβλίο!**

«Κάτι το ωραίο»

Ένα βιβλίο ντοκουμέντο!

Μια έκδοση των «Φίλων του περιοδικού ΑΝΤΙ»

- 360 σελίδες • 1059 έγχρωμες και μαυρόασπρες φωτογραφίες
- Σε σχήμα 21 x 28 πανόδετο

ΚΑΤΙ ΤΟ «ΩΡΑΙΟΝ»

ΜΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΚΟΓΟΥΣΤΙΑ

Ωραίο βιβλίο!

